

4505
ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΒΡΑΧΝΟΥ
Καθηγητοῦ τοῦ Γ' ἐν Ἀθήναις γυμνασίου

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 146 Π.Χ.

ΔΙΑ ΤΗΝ Α' ΤΑΞΙΝ ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Ἐγκριθεῖσα ἐν τῷ κατὰ τὸν νόμον ΓΣΑ' διαγωνισμῷ
διὰ τὴν τετραετίαν 1909-1913

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ Δ. Χ. ΤΕΡΖΟΠΟΥΛΟΣ & ΑΔΕΛΦΟΣ

1912

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 146 Π. Χ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Η ΕΛΛΑΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΑΘΟΔΟΥ ΤΩΝ ΔΩΡΙΕΩΝ

§ 1. Περί τῆς καταγωγῆς τῶν Ἑλλήνων.

Τίνες ἦσαν οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος καὶ πόθεν κατήγοντο δὲν δυνάμεθα ἀκριβῶς νὰ γνωρίζωμεν, διότι αἱ εἰδήσεις τῶν ἀρχαίων περὶ τοῦ ζητήματος τούτου εἶνε συγκεχυμέναι καὶ ἄσαφεις. Ὡς ἀρχαιότεροι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος ἀναφέρονται οἱ Πελασγοί. Οἱ Πελασγοὶ ἦσαν λαὸς γεωργικὸς καὶ ποιμενικὸς· εἶχον στοιχεῖά τινα πολιτισμοῦ καὶ μονίμους κατοικίας· πρὸς κατοικίαν τῶν δ' ἐξέλεγον εὐφόρους πεδιάδας καλουμένας ἄργη. Ἄλλ' ὅσον καὶ ἂν ἦσαν εἰρηνικοὶ καὶ φιλόπονοι, δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀποφύγωσιν ὀλοτελῶς τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου. Ἐριδες βεβαίως ἀνεφύοντο κατὰ καιροὺς μεταξὺ τῶν διαφόρων κοινοτήτων, εἰς αἷς ἦσαν διηρημένοι· ὥς ἐκ τούτου, ἵνα προφυλάσσωνται ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν ἐχθρῶν ἢ καὶ τῶν ληστῶν, ἐκτιζον τείχη καὶ ἀκροπόλεις, τὰς ὁποίας ὠνόμαζον Δαρίσας. Τὰ τείχη ἐκτιζον διὰ πελωρίων λίθων, τοὺς ὁποίους προσήρμοζον ἐπ' ἀλλήλων ἄνευ οὐδεμιᾶς κολητικῆς ὕλης. Τὰ πελώρια δὲ ταῦτα τείχη, ὧν λείψανα σφύρονται μέχρι σήμερον ἐν Τίρυνθι, ἐν Μυκῆναις, ἐν Ὀρχομενῷ καὶ ἀλλαχοῦ, ἐξήγειρον τὸν θαυμασμὸν καὶ αὐτῶν τῶν ἀρχαίων, οἵτινες ὠνόμαζον αὐτὰ κυκλώπεια, πιστεύοντες ὅτι ἐκτίσαν αὐτὰ οἱ μυθολογούμενοι Κύκλωπες.

Πλὴν τῶν Πελασγῶν λέγεται ὅτι καὶ ἄλλοι λαοὶ κατόκησαν ἐν Ἑλλάδι κατὰ τοὺς παναρχαίους χρόνους, φέροντες ἰδιαίτερα ὀνόματα, οἷον Δρύοπες, Κραναοί, Μινύαι, Ἀβαντιες, Κουρητιες, καὶ ἄλλοι· τὸ πολυπληθέστερον ὅμως καὶ ἐπικρατέστερον φύλον ἦσαν οἱ Πελασγοί· διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐπεκράτησεν ὡς περιληπτικὸν ὅλων τῶν λαῶν, ὅσοι κατόκησαν ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴν παναρχαίαν ἐκείνην ἐποχὴν, καὶ ὅλη ἐκείνη ἡ ἐποχὴ ὠνομάσθη πελασγικὴ ἐποχὴ.

Μεταξὺ τῶν φύλων τῶν ἀποτελούντων τὸν μέγαν πελασγικὸν λαὸν διεκρίνοντο πρὸ πάντων οἱ Μινύαι. Οὗτοι κατόκουν πολυλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' ἡ κυριωτέρα αὐτῶν ἔδρα ἦτο ἡ Βοιωτία, ἐν ἣ ἤκμασε κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ὁ Ὀρχομενός, ἡ πλουσία μητρόπολις τῶν Μινυῶν, ἔδρα πλουσίων καὶ ἰσχυρῶν βασιλείων.

Σὺν τῇ χρόνῳ ὅμως τὰ ὀνόματα τῶν διαφόρων τούτων φύλων συνεχωνεύθησαν ὑπὸ ἓν κοινὸν ὄνομα, τὸ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἑλληνες ἦσαν συγγενεῖς πρὸς τοὺς Πελασγοὺς, ἀλλ' ἡρωϊκώτεροι καὶ πολεμικώτεροι τούτων. Κατόκουν κατ' ἀρχὰς μικράν τινα χώραν ἐν τῇ νοτίῳ Θεσσαλίᾳ, Φθίαν καλουμένην· ἐκ ταύτης δ' ὀρμηθέντες ἐπεκράτησαν ἐφ' ὅλων τῶν λαῶν τῆς καλουμένης ἑλληνικῆς χερσονήσου, εἰς τοὺς ὁποίους ἔδωκαν καὶ τὸ ὄνομά των (Θουκ. Α' 3).

Ὡς καὶ ἐν ἀρχῇ εἵπομεν, τὰ περὶ τῶν πρώτων κατοίκων τῆς Ἑλλάδος εἶνε ἀβέβηκα καὶ ἀσαφῆ. Ἡ νεωτέρα ὅμως ἐπιστήμη, ἡ συγκριτικὴ γλωσσολογία, ἠδυνήθη νὰ ἐξακριβώσῃ τὰ περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Ἑλλήνων. Ἡ συγκριτικὴ γλωσσολογία κατέστησεν ἀναμφίβολον, ὅτι οἱ Ἑλληνες ἦσαν κλάδος τῆς μεγάλης Ἰνδοευρωπαϊκῆς ἢ Ἀρίας γλωσσικῆς οἰκογενείας, εἰς ἣν ἀνῆκον οἱ Ἰνδοὶ καὶ οἱ Ἰράνιοι λαοὶ τῆς Ἀσίας (Μῆδοι, Πέρσαι καὶ ἄλλοι) καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων τῆς Εὐρώπης (Ἰταλοί, Κέλτοί, Γερμανοί, Σλαῦοι). Πάντες οὗτοι οἱ λαοί, οἱ ἀποτελοῦντες τὴν εἰρημένην γλωσσικὴν οἰκογένειαν, ἐπιστεύετο ὅτι

κατὰ τοὺς πανκρχαίους χρόνους εἶχον κοινὴν κατοικίαν ἐν Ἀσίᾳ, ἥτις ὑπὸ καθολικωτέραν ἔννοιαν ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ πρώτη κοιτίς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἐκ τῆς Ἀσίας δ' ἐπιστεύετο ὅτι μεγάλη μοῖρα εἴτε ἔνεκεν ἐξωθήσεως ὑπ' ἄλλων ἀσιατικῶν λαῶν εἴτε ἔνεκεν ὑπερβολικῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ προὔχωρῃσε βορειο-δυτικώτερον καὶ ἔφθασεν εἰς τὰς περὶ τὸν Καύκασον χώρας. Ἐκείθεν δὲ ἡ μοῖρα αὕτη διηρέθη εἰς δύο ἴσας μοῖρας. Ἐκ τούτων ἡ μὲν μία διὰ τοῦ Καυκάσου μετὰ βραχεῖαν ἢ μακράν πάροδον χρόνου ἐξετάθη εἰς τὰς βορείους εὐρωπαϊκὰς χώρας καὶ ἀπετέλεσε τοὺς βορείους Ἀρίους λαοὺς τῆς Εὐρώπης, τοὺς περιλαμβάνοντας τὰς τρεῖς μεγάλας ὁμοφυλίας τῆς βορείου Εὐρώπης, σλαυικὴν, γερμανικὴν καὶ κελτικὴν· ἡ δὲ ἄλλη μοῖρα ἐξετάθη ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μέχρις Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας καὶ ἀπετέλεσε τοὺς νοτίους Ἀρίους λαοὺς τῆς δυτικῆς Ἀσίας καὶ τῆς νοτίου Εὐρώπης, ἥτοι τοὺς Ἀρμένιους, τοὺς Φρυγοπελασγούς (ἀρχαίους Ἀρίους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας), τοὺς Ἑλληνας καὶ τοὺς Ἰταλοὺς.

Ἄλλ' ἡ θεωρία αὕτη ἐπ' ἐσχάτων ὑπέστη μεγάλην ἀλλοίωσιν. Καὶ πρῶτον οἱ κάτοικοι τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων δὲν ἦσαν ὅλοι Ἀριοι. Ὑπῆρχον πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων καὶ λαοὶ μὴ Ἀριοι, ἰδίως Τουράνιοι ἢ Τοῦρκοι· τοιοῦτοι ἦσαν οἱ φιννικοὶ λαοί, οἱ κατοικοῦντες ἀρχαίῳθεν κατὰ τὰς ἀνατολικὰς ἀκτὰς τῆς Βαλτικῆς, καὶ ἄλλοι τινὲς σκυθικοὶ λαοί. Ἐπικρατεῖ νῦν μᾶλλον ἡ ὑπόθεσις, ὅτι μετὰ τὴν ἐκ τῆς Ἀσίας διασποράν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ μετὰ πολυχρόνιον ἱστορικὴν ἐξέλιξιν παρήχθη ἐν Εὐρώπῃ ἡ Ἀρία ὁμοφυλία τῶν λαῶν καὶ ἐκ τῆς Εὐρώπης ἐξετάθη αὕτη ἐν μέρει καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἀλλως δὲ παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν οὐδεμίᾳ σφίζεται παράδοσις περὶ μετοικεσίας ἐξ Ἀσίας, ἀλλ' οὐδ' ἀνάμνησις τις ἀπωτάτης τινὸς ἀρχαίας πατρίδος φέρεται εἰς τοὺς λόγους τῶν Ἑλλήνων, οὐδὲ εἶχον οὗτοι γινῶσιν ξενοτρόπου τινὸς λαοῦ, τὸν ὑποῖον εὖρον κατοικοῦντα πρὸ αὐτῶν τὴν χώραν καὶ τὸν ὑποῖον ἐξεδιώξαν ἢ ὑπέ-

ταξαν. Πᾶσαι αἱ πανόρχαιαι ἱστορικαὶ καὶ μυθικαὶ παραδόσεις παριστῶσιν τοὺς Ἕλληνας ὡς κατοικοῦντας ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων τὰς αὐτὰς χώρας. Ὅπως δὲ ποτε δὲν εἶνε γνωστὴ οὔτε ἡ πρώτη κατοικία τῶν Ἀρίων οὔτε ἡ πορεία αὐτῶν ἐν τῇ διασπορᾷ. Μόνος δὲ δεσμὸς τῶν Ἀρίων λαῶν εἶνε ἡ γλωσσικὴ συγγένεια.

§ 2.— Περὶ τῆς ἰδιοφυΐας τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐπιδράσεως ἐπ' αὐτὸν τοῦ σημιτικοῦ καὶ αἰγυπτιακοῦ πολιτισμοῦ.

Οἱ Ἄριοι λαοί, ἐπομένως καὶ οἱ ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἵπομεν, εἶχον στοιχεῖά τινα πολιτισμοῦ. Ὑπῆρχε παρ' αὐτοῖς οἰκογένεια, πολιτεία πατρι-αρχική, βίος γεωργικὸς καὶ ποιμενικὸς, ἐν μέρει δὲ καὶ ναυτικός. Εἶχον ἰδέαν τοῦ θεοῦ καὶ ἀρχῆς πνευματικοῦ βίου. Διήρουν τὸν χρόνον τοιλάχιστον εἰς ἕα καὶ χειμῶνα. Ὁ δὲ βαθμὸς τοῦ πολιτισμοῦ, ὅστις ἐκδηλοῦται εἰς τὰ στοιχεῖα ταῦτα, παρῆρχεν ἱκανῶς στερεὰν βάσιν, ἵνα ἐκ ταύτης ὁρμώμενος ἕκαστος τῶν Ἀρίων λαῶν ἀναπτύξῃ καὶ διαμορφώσῃ ἴδιον πολιτισμὸν ἐθνικῶς ἰδιοφυῆ. Τοῦτο δ' ἐν τοῖς πρώτοις ἔπραξαν οἱ Ἕλληνες. Ὁρμώμενοι οὗτοι ἐκ τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀρίων ἀρχετύπου πολιτισμοῦ ἀνέπτυξαν μετὰ θαυμαστῆς ἰδιοφυΐας τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν. Ἀλλὰ γεννᾶται τὸ ζήτημα· ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς παρήχθη δι' ἐξελιξεως ἐκ τοῦ παναρχαίου κοινοῦ τῶν Ἀρίων πολιτισμοῦ, ἢ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ καὶ ἄλλα στοιχεῖα;

Ἡ παράδοσις ἀναφέρει, ὅτι ξένοι ἔποικοι ἐλθόντες ἐκ τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἱδρυσαν ἐν αὐτῇ σπουδαῖα κέντρα καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῶν Ἑλλήνων. Τοιοῦτοι ἔποικοι γνωστότατοι ἦσαν ὁ Κέκροψ, ἐλθὼν ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν Ἀττικὴν· ὁ Δαναὸς, ἐλθὼν ὡσαύτως ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὸ Ἄργος, καὶ ὁ Κάδμος, ἐλθὼν ἐκ τῆς Φοινίκης εἰς τὴν Βοιωτίαν. Ἀλλὰ τὰ περὶ ἐποίκων λεγόμενα εἶνε

μυθῶδη, μαρτυροῦσι δὲ μόνον, ὅτι μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀνατολῆς ὑπῆρχεν ἐπικοινωνία καὶ ἐπιμιξία καὶ ὅτι ἡ προηγημένη Ἀνατολή ἐπέδρασεν ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν βίον τῶν Ἑλλήνων.

Καὶ ἀληθῶς ἐν βλέμμα ἐπὶ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τῆς Ἑλλάδος δεικνύει ἀμέσως, ὅτι αὕτη δὲν περιεκυκλοῦτο πανταχόθεν ὑπὸ Ἀρίων λαῶν. Τὰς ἀνατολικὰς καὶ νοτίους ἀκτὰς τῆς Μεσογείου κατέκουν λαοὶ μὴ Ἄριοι, οἱ Φοίνικες (σημιτικῆς καταγωγῆς) καὶ οἱ Αἰγύπτιοι. Ἀμφότεροι οἱ λαοὶ οὗτοι ἀρχαιότατα εἶχον ἀναπτύξῃ πολιτισμὸν καὶ εἶχον ἔλθῃ πρωϊμώτατα, ἰδίως οἱ ναυτικοὶ Φοίνικες, εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὃ δὲ πολιτισμὸς αὐτῶν ἐπέδρασεν ἐπὶ τὸν ἐλληνικὸν βίον. Σημεῖα ἐπιδράσεως τοῦ σημιτικοῦ καὶ αἰγυπτιακοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ τὸν ἐλληνικὸν βίον ἀναφαίνονται καὶ εἰς αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ, ὡς λ. χ. εἰς τὸ ἀλφάβητον τὸ ἐλληνικόν, οὔτινος καὶ οἱ χαρακτῆρες εἶνε σημιτικοὶ καὶ τὰ ὀνόματα.

Ἄλλ' ἡ ἐπίδρασις αὕτη δὲν πρέπει νὰ νοηθῇ ὡς συνδεομένη μετὰ ξενικῶν ἐποικήσεων εἰς τὴν Ἑλλάδα οὔτε μετὰ διαρκεῖς κατοχῆς ἐλληνικῶν νήσων καὶ παραλίων χωρῶν ὑπὸ Φοινίκων ἐν προϊστορικῇ ἐποχῇ. Καὶ ἀναφέρει μὲν ὁ Θουκυδίδης (Α' 8), ὅτι εἰς προϊστορικοὺς χρόνους οἱ Φοίνικες ἐπέκτισαν νήσους τινὰς τοῦ Αἰγαίου πελάγους· ἀλλ' ἡ ἐποίκησις αὕτη πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ὑπαινισσομένη ἀπλῶς τὰς ἐμπορικὰς σχέσεις τῶν Φοινίκων πρὸς τὰς χώρας ταύτας.

Τὸ μόνον ἀληθές καὶ ἀναμφισβήτητον εἶνε, ὅτι οἱ Ἕλληνες παρέλαβον παρὰ τοῦ σημιτικοῦ καὶ αἰγυπτιακοῦ πολιτισμοῦ στοιχεῖα τινα, ταῦτα δὲ ἀνέμιξαν μετὰ τοῦ πρώτου αὐτῶν Ἀρίου πολιτισμοῦ καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἀνέπτυξαν τὸν ἰδιοφυῆ καὶ πρότυπον ἐλληνικὸν πολιτισμὸν, ὅστις καὶ κατὰ τὸ εἶδος καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα εἶνε ὅλως διάφορος τοῦ ἀσιατικοῦ πολιτισμοῦ.

§ 3. Θρησκεία τῶν Ἑλλήνων.

Αἱ πρῶται θρησκευτικαὶ ἰδέαι τῶν Ἑλλήνων ἦσαν κοινὸν κτῆμα

τῶν Ἀρίων. Ἡ θρησκεία αὐτῶν ἦτο φυσικὴ. Ὁ λάμπων οὐρανός (ὁ Ζεὺς) ἦτο ἀρχικῶς ἡ ὑψίστη θεότης, ἣτις ἐλατρεῦετο ἀνωνύμως ἄνευ ἀγαλμάτων καὶ ναῶν ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν κορυφῶν τῶν ὄρεων καὶ ἐντὸς ἱερῶν ἁλσῶν, Ὡσαύτως ὁ ἀήρ, ἡ γῆ, τὸ πῦρ, τὸ σκότος, τὸ φῶς καὶ ἐν γένει αἱ δυνάμεις καὶ τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως ἐλατρεῦοντο ὡς θεότητες. Ἀλλὰ βαθμὴδὸν αἱ ἀφηρημέναι θεότητες ἐκπροσωποποιοῦντο, ἐλάμβανον μορφήν ἀνθρωπίνην καὶ ἐγίνοντο θεοί, οἵτινες εἶχον μὲν μορφήν, σκέψεις, αἰσθήματα καὶ πάθη ἀνθρώπων, ἦσαν ὅμως φύσεως καὶ κάλλους ἰδεώδους. Κατὰ τὴν προσωποποίησιν ἐκάστου τῶν θεῶν ἐπλάττετο ὑπὸ τοῦ εὐφραντάστου ἑλληνικοῦ λαοῦ ἱστορία, ἣτις περιελάμβανε τὴν γέννησιν, τὰς ιδιότητας, τὰς πράξεις καὶ τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους.

Τοιοιουτρόπως ἡ ἀρχικῶς ἀπλὴ καὶ πρωτόγονος φυσικὴ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων σὺν τῷ χρόνῳ ἐμορφώθη ὑπὸ τῆς πλουσίας φαντασίας αὐτῶν, τοῦ ζωηροῦ πνεύματος καὶ τοῦ βαθέος αἰσθήματος εἰς μυθολογίαν, ἣτις παρουσιάζει ἀνυπέρβλητον ποικιλίαν καὶ μεταβλητότητα μορφῶν. Ἡ θρησκεία λοιπὸν τῶν Ἑλλήνων προσέλαβε καθαρῶς αἰσθητικὸν χαρακτῆρα. Διὰ τοῦτο αἱ μὲν θρησκευτικαὶ παραστάσεις παρὰ τοῖς Ἑλλησι μετουσιοῦντο εἰς ποίησιν, τὸ δὲ ἀντικείμενον τῆς λατρείας μετεβάλλετο εἰς καλλιτέχνημα.

Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν περαιτέρω μεταβολὴν τῶν πρώτων θρησκευτικῶν ἰδεῶν τῶν Ἑλλήνων συνετέλεσε κατὰ πολὺ ἔνθεν μὲν ἡ ἀπόσχισις αὐτῶν εἰς φυλὰς καὶ ἰδίαις χώρας, ἔνθεν δὲ ἡ ἐπικοινωνία αὐτῶν μετὰ ξένων λαῶν καὶ ἰδίᾳ σημιτικῶν.

Ἐκκστος τῶν θεῶν ἐκπροσωπεῖ μίαν δύναμιν ἢ ἓν φαινόμενον τῆς φύσεως, ἀλλ' ἐν ταύτῳ καὶ μίαν ἠθικὴν ἰδέαν. Ὁ Ζεὺς λ. χ. εἶνε ὁ ὑπέρτατος νοῦς ὁ διευθύνων τὸ σύμπαν καὶ ἐπαγρυπνῶν ἐπὶ τῆς διατηρήσεως τῆς τε ἠθικῆς καὶ φυσικῆς ἐν αὐτῷ τάξεως. Ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς γεννηθεῖσα, εἶνε αὐτῇ ἡ διάνοια (σοφία) θεωρουμένη ἐν τῷ θεῷ αὐτῆς τύπῳ. Ὁ Ἀ-

πόλλων ὁ ἡλιακὸς θεὸς σχετίζεται πρὸς τὴν ιδέαν τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἁρμονίας ἐν τῇ φύσει, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ιδέαν τῆς καταστροφῆς καὶ τοῦ θανάτου. Ἡ Ἄρτεμις εἶνε αὐτὴ ἡ ιδέα τῆς ἡθικῆς ἀγνότητος.

§ 4. Οἱ περὶ ἡρώων μῦθοι.

Τὰ κυριώτερα τῶν συμβάντων τῶν ἀναγομένων εἰς τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους τῆς Ἑλλάδος ἐνδεικνύουσιν οἱ περὶ τῶν ἡρώων μῦθοι. Εἰς τοὺς μύθους τούτους ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀναπαρίστανε ζωηρῶς τοὺς χρόνους ἐκείνους, καθ' οὓς διεκόπη αἰφνης τὸ μονότονον καθεστὼς τῶν αὐτοχθόνων Πελασγῶν καὶ ἐθεμελιώθησαν νέαι λατρεῖαι, νέαι ὁδοὶ δράσεως, νέαι διατάξεις τοῦ βίου, αἵτινες ἔκτοτε διτηρήθησαν, ἐξασκοῦσαι εὐεργετικὴν ῥοπὴν εἰς τὴν πρόοδον τοῦ ἔθνους. Οἱ εἰσηγηταὶ τῆς τοιαύτης προόδου οὐδὲν κοινὸν εἶχον πρὸς τὸν συνήθη τῶν ἀνθρώπων βίον. Δὲν ἐγεννήθησαν οὗτοι ἐκ θνητῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἦσαν γόνοι ἢ συγγενεῖς τῶν θεῶν. Δὲν εἶχον τὸ σύνηθες μέτρον τῶν ἡθικῶν καὶ ὕλικῶν δυνάμεων τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἰδιότητος καὶ ρώμης ὑπερφυσικῆς. Δὲν ἐπολιτεύοντο μόνον πρὸς ὁμοίους αὐτοῖς ἀνθρώπους, ἀλλ' ἠγωνίζοντο πρὸς θηρία καὶ τέρατα καὶ πρὸς θεῖα ὄντα. Ἐνεκα τούτου οἱ Ἕλληνες ἐταύτιζον τὰ περὶ τῆς γενεᾶς αὐτῶν θρυλούμενα πρὸς τὰς θρησκευτικὰς αὐτῶν δοξασίας. Ὠνόμαζον αὐτοὺς ἥρωας καὶ τοὺς ἐτίμων σχεδὸν ὅσον καὶ τοὺς θεοὺς. Ἐπίστευον εἰς τὰ κατορθώματα αὐτῶν, ὅσον ἀπίθανα καὶ ἄν ἦσαν, ὅπως ἐπίστευον καὶ εἰς τὰ περὶ τῶν θεῶν πρεσβευόμενα, ὅσον παράλογα καὶ ἄν ἦσαν. Ἐνὶ λόγῳ τὰς παραδόσεις ταύτας ἐθεώρουν ὡς ἀνηκούσας ἅμα μὲν εἰς τὴν ἱστορίαν αὐτῶν, ἅμα δὲ εἰς τὴν θρησκείαν. Πᾶσα πόλις καὶ πᾶσα φυλὴ εἶχεν ἰδίους ἥρωας.

Ἐπιφανέστατος πάντων τῶν ἡρώων ἦτο ὁ Ἡρακλῆς, ὁ κατ' ἐξοχὴν ἥρωας τῶν Δωριέων. Οὗτος ἐνιαχοῦ ἀνεγνωρίζετο ὡς θεός, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παρουσιάζεται ὡς ἥρωας, ὅστις διὰ τῆς

136719 OCT 1912

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

καταδαμάσεως τῶν ἀτάκτων φυσικῶν δυνάμεων παρασκευάζει τὸ ἔδαφος πρὸς ἔμφρονα βιωτικὴν τάξιν. Ἐκπροσωπεῖ δὲ τὸ ἰδανικὸν ἠθικὸν τῶν Ἑλλήνων. Εἶνε δὲ ὁ Ἡρακλῆς καὶ τὸ ὑπὸ τῶν Φοινίκων εἰς τοὺς Ἑλληνας μεταβιβάσθην σύμβολον τῆς προοδευτικῆς δράσεως τῶν ἀρχαιοτέρων ἐποικίσεων.

Μετὰ τὸν Ἡρακλέα μέγιστος ἦρως, τῶν Ἰώνων κυρίως, ἐθεωρεῖτο ὁ Θησεύς. Ὁ Θησεὺς κατὰ τὴν παράδοσιν ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἰδρυτὴς τῆς πολιτικῆς τάξεως ἐν Ἀθήναις. Εἶνε πρόσωπον μυθικόν, τὸ δὲ ὄνομά του δηλοῖ τάξιν πραγμάτων.

Πλὴν τῶν μεμονωμένων κατορθωμάτων τούτου ἡ ἐκείνου τοῦ ἥρωος ἀναφέρονται κατὰ τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν καὶ ἐκδημοὶ ἐκστρατεῖαι, εἰς ἃς ἔλαβον μέρος πολλοὶ ἦρωες. Τοιαῦται ἦσαν ὁ πόλεμος τῶν ἐπὶ ἐπὶ Θήβας, ἡ Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία καὶ ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος.

Ὁ πόλεμος τῶν ἐπὶ ἐπὶ Θήβας, καθ' ὃν ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἀργους Ἀδραστος μετ' ἄλλων ἐξ στρατηγῶν ἐστράτευσε κατὰ τῶν Θηβῶν, ὅπως ἐγκαταστήσῃ ἐν αὐταῖς βασιλεία τὸν γαμβρόν του Πολυνείκη, φαίνεται ὅτι εἶνε ἀπήχησις μεγάλων ἀγώνων ἀχαιῶν καὶ αἰολικῶν φυλῶν ὑπὸ τὰ τείχη τῆς ἰσχυρᾶς Καδμείας.

Ἡ Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία, καθ' ἣν ὁ Ἰάσων μετ' ἄλλων ἡρώων ἐξέπλευσεν ἐκ τῆς Ἰωλκοῦ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν Κολχίδα τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ ἤρπασε τὸ χρυσόμαλλον δέρας, ἀνήκει εἰς τὸν αἰολικὸν φῶλον καὶ μάλιστα εἰς τοὺς Μινύας τοὺς κατοικοῦντας περὶ τὴν Ἰωλκὸν καὶ εἰς τὸν Ὀρχομενὸν τῆς Βοιωτίας, φαίνεται δὲ ὅτι εἶχε σχέσιν πρὸς παλαιὰν ἐμπορικὴν ἐπιμιξίαν τοῦ θαλασσοπόρου καὶ ἐμπορικοῦ τούτου λαοῦ μετὰ τῶν παραλίω λαῶν τοῦ Εὐξείνου Πόντου.

Ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος ὡς πραγματικὸν γεγονὸς δὲν δύναται νὰ ἀμφισβητηθῇ. Τὰ καθ' ἑκάστα μόνον ἀνήκουσιν εἰς τὴν ποίησιν. Εἰς παλαιότατην ἐποχὴν βεβαίως συνέβη σύγκρουσις τῶν συνεταγμένων δυνάμεων τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν κατεχόντων τὴν Μικρὰν Ἀσίαν λαῶν, οἵτινες ἦσαν ἐν μέρει συγγενεῖς πρὸς τοὺς Ἑλληνας.

§ 5. Ὁ ἀρχαιότατος ἑλληνικὸς πολιτισμὸς.

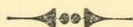
Ὁ κατὰ τοὺς προῖστορικοὺς χρόνους μεγάλως ἀναπτυχθεὶς ἐν Ἑλλάδι πολιτισμὸς ἦτο διαδεδομένος ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν παραλίῳν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου μέχρι τῆς Λακωνικῆς καὶ ἀπὸ τῆς Ἀργολίδος πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τῶν νήσων Κύπρου καὶ Ῥόδου. Ὁ προῖστορικός οὗτος ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, ὃν θαυμασίως περιγράφουσι τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα, ὀνομάζεται σήμερον μυκηναῖος πολιτισμὸς ἐκ τῶν Μυκηνῶν, τῆς περιφανεστάτης κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πόλεως.

Αἱ μόναι πηγαὶ πρὸς μελέτην τοῦ μυκηναίου πολιτισμοῦ, πλὴν τινῶν προελληνικῶν ἐπιγραφῶν, εἶνε αὐτὰ τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης τὰ ἀνήκοντα εἰς τὴν περίοδον ταύτην, ἥτις διαιρεῖται εἰς τὴν προμυκηναϊκὴν ἢ τρωϊκὴν καὶ εἰς τὴν κυρίως μυκηναϊκὴν. Τῆς προμυκηναϊκῆς ἢ τρωϊκῆς περιόδου μνημεῖα θεωροῦνται τὰ ἀρχαιότατα τῶν ἐν Τροίᾳ ἀνασκαφέντων, πρὸς τὰ ὅποια ὅμοια θεωροῦνται καὶ τὰ ἐν Τύρινθι, Κύπρῳ καὶ Ἐτρουρίᾳ ἀρχαιότατα μνημεῖα.

Κύριος χαρακτήρ αὐτῶν εἶνε ὅτι ἀνήκουσιν εἰς πολιτισμὸν τινα πρωτότυπον καὶ ἐν αὐτοῖς δὲν ὑπάρχουσι σημεῖα συγγενείας πρὸς τὴν ἀνατολικὴν τέχνην καὶ τὸν πολιτισμὸν, πλὴν μόνον τῶν ἐν Κύπρῳ. Τὰ τῆς Κύπρου ὑπέκυψαν εἰς ἐπίδρασιν Ἀσιατικὴν τῆς βορείου Συρίας καὶ διὰ τοῦτο θεωροῦνται ὡς μεσάζοντα μεταξὺ τῆς τρωϊκῆς καὶ τῆς κυρίως μυκηναϊκῆς τέχνης, ἐν τῇ ὁποίᾳ εἶνε καταφανὴς ἡ ἀνατολικὴ ἐπίδρασις, καὶ ὡς παριστῶντα μεταβατικὴν τινα περίοδον. Ἡ τρωϊκὴ περίοδος ἀνατρέχει εἰς χρόνους, καθ' οὓς δὲν ὑπῆρχε συγκοινωνία κατὰ θάλασσαν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ τῶν παραλίῳν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πρὸς τὰς παραλίας τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Συρίας· ὑπῆρχεν ὅμως συγκοινωνία καὶ σχέσις μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν (περιλαμβανομένης καὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας) καὶ τῆς Ἰταλίας.

Ἡ μυκηναϊκὴ περίοδος ἀνατρέχει εἰς χρόνους (1500—1150)

καθ' οὓς ὑπῆρχε ζωηρά συγκοινωνία μεταξύ Ἑλλάδος, Αἰγύπτου, τῶν συρικῶν παραλίων καὶ τῶν νοτίων παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἤκμαζε δὲ ἡ φοινικικὴ θαλασσοπλοία. Ἄπας ὁ χαρακτὴρ τῶν ἔργων τῆς μυκηναϊκῆς περιόδου ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ, τῇ ταφῇ, τῇ ἐνδυμασίᾳ, τῷ ὅπλισμῳ, τῇ ἀγγειοπλαστικῇ, δεικνύει ἀνατολικὴν ἐπίδρασιν, φυλάττει δ' ὅμως ἐν πολλοῖς καὶ τὴν ἰδιόρρυθμίαν του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Ἡ Ἑλλὰς μεχρὶ τῶν μηδικῶν πολέμων

§ 6. Αἱ μεταναστεύσεις. — Κάθοδος τῶν Δωριέων.

Μετὰ τὰ τρωϊκὰ συνέβησαν ἐν Ἑλλάδι μεγάλαι ταραχαὶ καὶ πολιτικαὶ μεταβολαὶ ἢ μᾶλλον ἀνατροπὴ καὶ γενικὴ μετανάστευσις τῶν λαῶν. Οὐδεὶς σχεδὸν ἔμεινεν ἐν τῇ ἀρχικῇ του θέσει. Ἡ κίνησις ἤρχισεν ἐκ βορρᾶ. Οἱ Θεσσαλοὶ, οἵτινες πρότερον κατῴκουν ἐν Θεσπρωτίᾳ τῆς Ἡπείρου, διαβάαντες τὴν Πίνδον κατέλαβον τὴν ὑπὸ τοῦ Πηνειοῦ διαρρεομένην εὐφορον καὶ πλουσίαν χώραν, ἥτις ἐκ τοῦ ὀνόματός των ὠνομάσθη Θεσσαλία.

Ἐκ τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς χώρας ἄλλοι μὲν ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς κατακτητὰς καὶ ἐγένοντο δοῦλοι, πενέσται καλούμενοι, ἄλλοι δ' ἐγκατέλειπον τὴν πατρίδα. Καὶ οἱ μὲν περὶ τὴν Ἄρην κατοικοῦντες Αἰολεῖς Βοιωτοὶ ἦλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν παρὰ τὴν Κωπαΐδα χώραν, ἥτις ἐκ τοῦ ὀνόματός των ὠνομάσθη Βοιωτία. Οἱ δὲ Δωριεῖς, οἵτινες κατῴκουν παρὰ τὸν Ὀλυμπον, μετενάστευσαν εἰς τὴν μετὰξὺ Οἰτῆς καὶ Παρνασσοῦ χώραν, τὴν Δρυοπίδα, ἥτις ἀπ' αὐτῶν ἐκλήθη Δωρίς.

Ἀλλὰ τὸν μεγάλειτον κλονισμόν ἐπ' ἤνεγκεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ μετανάστευσις τῶν Δωριέων εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Οἱ μῦθοι παριστάνουσι τοὺς Δωριεῖς εἰς τὴν προκειμένην περιστασιν ὡς βοηθήσαντας τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἑρακλείους πρὸς ἀνάκτησιν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ κυριαρχικῶν αὐτῶν δικαιωμάτων, ὧν εἶχον στερηθῆ διὰ τοῦ παρανόμου ἀποκλεισμοῦ τοῦ Ἑρακλείους ἀπὸ τοῦ Θρόνου τῶν Μυκηνῶν καὶ διὰ τῆς ἐκδιώξεως τῶν υἱῶν τοῦ ἥρωος τούτου ἐκ τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τοῦ Εὐρυσθέως. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ μετανάστευσις αὕτη τῶν Δωριέων καλεῖται συνθήως *κἀνοδος τῶν Ἑρακλειδῶν*.

Ὁγδοήκοντα ἔτη μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον οἱ Δωριεῖς, ἔχοντες ἀρχηγοὺς τοὺς Ἑρακλείδας *Τήμερον, Κρεσφόντην καὶ Ἀριστόδημον*, βοηθούμενοι δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Αἰτωλῶν *Ὁξύλου*, διεπεραιώθησαν ἐκ τῆς Ναυπάκτου εἰς τὴν Πελοπόννησον διὰ πλοίων. Καὶ ὁ μὲν *Ὁξύλος* μετὰ τῶν Αἰτωλῶν κατέλαβε τὴν *Ἥλιδα* καὶ ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν *Ἡλείων* βασιλεὺς. Οἱ δὲ Δωριεῖς ἐγένοντο κύριοι τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ μεσημβρινοῦ μέρους τῆς Πελοποννήσου· καταλύσαντες δὲ τὸ κράτος τῶν *Ἀχαιῶν*, διεμοίρασαν πρὸς ἀλλήλους τὴν χώραν διὰ κλήρου· καὶ ὁ μὲν *Τήμενος* ἔλαβε τὴν *Ἀργολίδα*, οἱ δὲ υἱοὶ τοῦ ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ ἀποθανόντος *Ἀριστοδήμου* *Εὐρυσθένης* καὶ *Προκλῆς* τὴν *Λακωνικὴν*, καὶ ὁ *Κρεσφόντης* διὰ δόλου κατὰ τὴν κλήρωσιν τὴν εὐφορον *Μεσσηνίαν*.

Πολλοὶ ἐκ τῶν ἡττηθέντων *Ἀχαιῶν* ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ *Τισαμενοῦ* ὤρμησαν πρὸς τὴν Αἰγιάλειαν, καὶ ἀφ’ οὗ ἐξεδιώξαν τοὺς ἐν αὐτῇ κατοικοῦντας *Ἴωνας*, κατέλαβον τὴν χώραν, ἣτις ἀπ’ αὐτῶν μετωνομάσθη *Ἀχαΐα*. Οἱ δ’ ἐκδιωχθέντες *Ἴωνες* κατέφυγον πρὸς τοὺς ὁμοφύλους των *Ἀθηναίους*. Καὶ ἐκ *Μεσσηνίας* ὡσαύτως πολλοὶ εὐγενεῖς, ἐν οἷς καὶ ὁ *Νηλεΐδης Μέλανθος*, κατέφυγον εἰς τὴν *Ἀττικὴν*.

Μόνη δὲ ἡ *Ἀρκαδία* διετήρησε τὴν ἀνεξαρτησίαν της τὸ μὲν διὰ τὸ ὀρεινὸν τῆς χώρας, τὸ δὲ διότι ὁ βασιλεὺς αὐτῆς *Κύψελος* ἔδωκεν εἰς τὸν *Κρεσφόντην* σύζυγον τὴν θυγατέραν του *Μερόπην*.

Ὑπὸ τοιαύτην μορφήν μετεδόθη εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὸ

γεγονός τῆς κατακτήσεως τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Δωριέων, μορφὴν οὐχὶ βεβαίως καθ' ὅλα ἱστορικὴν. Οἱ Δωριεῖς ἐπεχείρησαν τὴν κατακτῆσιν τῆς Πελοποννήσου, ἀφοῦ συνεμάχησαν καὶ μετὰ τῶν πρὸς μεσημβρίαν αὐτῶν οἰκούντων Αἰτωλῶν. Διεπεραιώθησαν μετὰ γυναικῶν καὶ παιδῶν κατὰ τὸ στενώτατον μέρος τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου εἰς τὴν Πελοπόννησον. Καὶ οἱ μὲν Αἰτωλοὶ ὅπως-δήποτε εὐκόλως ἐγένοντο κύριοι τῆς Ἥλιδος δι' εἰρηνικοῦ συμβιβασμοῦ πρὸς τὸν συγγενῆ μὲ αὐτοὺς λαόν, τοὺς Ἐπειούς. Τὸ ἔργον δ' ὅμως τῶν Δωριέων δὲν ὑπῆρξεν οὔτε εὐχερές οὔτε βραχυχρόνιον. Τὰ ὀχυρὰ κυκλώπεια τείχη τῶν ἀκροπόλεων τῶν Πελοπιδῶν ἀπέβαινον μέγα πρόσκομμα εἰς τὰς προσπάθειάς τῶν Δωριέων. Διὰ τοῦτο κατόπιν μακροχρονίων ἀγώνων καὶ μικρὸν κατὰ μικρὸν ὑπέταξαν οὗτοι τὴν Λακωνικὴν, τὴν Μεσσηνίαν καὶ μετ' αὐτάς τὴν Ἀργολίδαν. Διὰ τοῦ συμβάντος τούτου σύμπασα ἡ μορφὴ τῶν χωρῶν τούτων ἡλλοιώθη. Τὸ κράτος τῶν Πελοπιδῶν κατελύθη, ἀντ' αὐτῶν δ' ἔλαβον τὴν κυριαρχίαν οἱ ὀρεσίβιοι καὶ ρωμαλέοι Δωριεῖς. Κατὰ δὲ τοὺς ὕστερον χρόνους οἱ Δωριεῖς ἀναφερόμενοι εἰς τοὺς παλαιούς μύθους ἔπλασαν τοὺς ἀρχηγούς των ὡς ἀπογόνους τοῦ Ἡρακλέους, θέλοντες νὰ δικαιολογήσωσι τὴν ὑπ' αὐτῶν κατακτῆσιν τῆς Πελοποννήσου ὡς ἐπιστροφὴν εἰς χώρας, αἵτινες ἀνήκον εἰς αὐτοὺς κληρονομικῶ δικαίωματι.

Οἱ ἐν Ἀργολίδι ἐγκατασταθέντες Δωριεῖς διαβάντες τὸν Ἰσθμὸν εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐπεχείρησαν νὰ κατακτῆσωσιν αὐτήν. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι καταλαβόντες τὰ ἐπίκαιρα σημεῖα ἀντέταξαν ἡρώϊκὴν ἀμυναν καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Δωριεῖς νὰ ὑποχωρήσωσιν· ὑποχωροῦντες δὲ οὗτοι κατέλαβον τὰ Μέγαρα, ἅτινα κατέστησαν πόλιν δωρικὴν. Ἡ παράδοσις συνδέει τὴν ἀποδιώξιν τῶν Δωριέων ἐκ τῆς Ἀττικῆς πρὸς τὸν ἡρώϊκόν θάνατον τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν Κόδρου.

§ 7. — Ἡ κάθοδος τῶν Δωριέων
ὡς νέα ἱστορικὴ περίοδος, ἡ κυρίως ἑλληνική.
— Τίς ἡ ἀρχικὴ ἔννοια τοῦ ὀνόματος Ἑλλήνων
καὶ ἡ αἰτία τῆς ἐπικρατήσεως αὐτοῦ.

Κατ' οὐσίαν πᾶσα ἡ δωρική αὕτη μετανάστευσις εἰς τὴν Πελοπόννησον φαίνεται ἐπέκτασις τῆς ἰδιαίτερας φυλῆς τῶν Ἑλλήνων. Ἡ φυλὴ αὕτη εἴλκε τὸ ὄνομα καὶ τὴν καταγωγὴν ἐκ τῶν Σελῶν ἢ Ἑλλῶν (ἦτοι Ἑλλήνων) τῆς Ἡπείρου καὶ ἐκ τῆς ἐνταῦθα Ἑλλοπίας ἦτοι Ἑλλάδος (περὶ τὴν Δωδώνην), ἐξετάθη δ' ἐν προϊστορικοῖς χρόνοις μέχρι τῆς νοτίου Θεσσαλίας (Φθίας). Ἐν Θεσσαλίᾳ ἡ φυλὴ αὕτη φαίνεται ἐπικρατεστέρα, ἐκτεινομένη μέχρι τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου. Οἱ Δωριεῖς, οἵτινες ἐκ τῆς περὶ τὸν Ὀλυμπον χώρας μετενάστευσαν εἰς τὴν μεταξὺ Οἰτίας καὶ Παρνασοῦ ὄρεινὴν χώραν, τὴν καλουμένην Δρυοπίδα, ἦσαν οἱ Ἑλληνες. Ὅτε δὲ οὗτοι ἐκ Δρυοπίδος μετενάστευσαν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ κατέκτησαν αὐτήν, τότε τὸ πρῶτον ἐν Πελοποννήσῳ ὠνομάσθησαν Δωριεῖς ὡς προσερχόμενοι ἐκ Δωρίδος ὅπερ ὄνομα εἶνε ταυτόσημον τῷ Δρυοπίσι καὶ σημαίνει χώραν δασώδη. ὠνομάσθησαν δὲ δι' ἰδιαιτέρου διακριτικοῦ φυλετικοῦ ὀνόματος, ληφθέντος ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς χώρας, τῆς Δωρίδος, ἀπὸ τῆς ὁποίας ὤρμησαν πρὸς κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου, διότι τὸ ὄνομα Ἑλληνες τότε κατέστη κοινὸν εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς τοὺς κατοικοῦντας τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ κατάκτησις τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ τῶν Δωριέων εἶνε μέγιστον γεγονός, μεγάλη ἐθνικὴ καὶ ἱστορικὴ ἐξέλιξις ἐν τῷ βίῳ τῶν Ἑλλήνων. Εἶνε γεγονός, ὅπερ συνδέεται πρὸ πάντων πρὸς τὴν μετάβασιν τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας ἀπὸ τῆς ἀρχαϊκῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν περίοδον.

§ 8. — Ἑλληνικαὶ φυλαί. — Ἱστορικὴ ἐρμηνεία
τῶν περὶ Ἑλληνας καὶ τῶν υἱῶν
καὶ ἐγγόνων αὐτοῦ μύθων.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοὺς μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Δωριέων οἱ Ἕλληνες εὐρίσκονται διηρημένοι εἰς τέσσαρας φυλάς, τοὺς Δωριεῖς, τοὺς Ἴωνας, τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τοὺς Αἰολεῖς. Θέλοντες δὲ νὰ παραστήσωσιν ἑαυτοὺς ὡς ἐν ἔθνος ἔχον κοινὴν καταγωγὴν, ἐθεώρουν ὡς γενάρχην ἑαυτῶν τὸν Ἕλληνα, υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ Φθίας Δευκαλίωνος. Ὁ Ἕλλην ἐγέννησε τὸν Δῶρον, τὸν Αἶολον καὶ τὸν Εὐϋθον, ὁ δὲ Εὐϋθος τὸν Ἴωνα καὶ τὸν Ἀχαιόν. Ἐκ τῶν δύο λοιπῶν υἱῶν τοῦ Ἑλλήνος, Δῶρου καὶ Αἰόλου, καὶ ἐκ τῶν δύο ἐγγόνων αὐτοῦ Ἴωνος καὶ Ἀχαιοῦ ὠνομάσθησαν αἱ τέσσαρες φυλαὶ τῶν Ἑλλήνων. Ἡ γενεαλογία ὅμως αὕτη ἐπλάσθη ἐν ἀρχῇ τῶν ἱστορικῶν χρόνων (τῆς Ἑλληνικῆς περιόδου), ὅποτε τὸ ὄνομα Ἕλληνες κατέστη καθολικὸν ἐπὶ πάντων τῶν κατοικοῦντων τὴν ἑλληνικὴν χερσόνησον, ἀντικαταστήσαν τὰ παρ' Ὀμήρῳ καθολικὰ ὀνόματα Ἀχαιοί, Δαναοί, Ἀργεῖοι.

Ἕλληνες μόνον ὑπῆρξαν οἱ ἔλκοντες τὸ ὄνομα καὶ τὴν καταγωγὴν ἐκ τῶν Σελλῶν ἢ Ἑλλῶν τῆς Ἡπείρου καὶ ἐκ τῆς ἐνταῦθα Ἑλλοπίας (Ἑλλάδος), οὐχὶ δὲ Ἕλλην ὡς γενάρχης. Ὡσαύτως ὑπῆρξαν Δωριεῖς, Αἰολεῖς, Ἴωνες καὶ Ἀχαιοί, οὐχὶ δὲ Δῶρος, Αἶολος, Ἴων καὶ Ἀχαιός, ἐπώνυμοι ἥρωες τῶν φυλῶν τούτων. Καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἐπωνύμων τούτων ἥρων ἦσαν πλαστά. Οἱ Ἕλληνες οἱ κατακτῆσαντες τὴν Πελοπόννησον ὠνομάσθησαν τὸ πρῶτον Δωριεῖς ἐν Πελοποννήσῳ δι' οὓς λόγους προείπομεν. Τότε ὁ Δῶρος ἐπλάσθη ὡς υἱὸς τοῦ Ἑλλήνος καὶ τὸ ὄνομα Δωριεὺς κατέστη ὄνομα φυλετικὸν τῶν κατακτησάντων τὴν Πελοπόννησον. Κατ' ἀντίθεσιν δὲ πρὸς τὸ ὄνομα τοῦτο καὶ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ ὁμόφυλοι τούτων ὠνομάσθησαν εἰδικώτερον Ἴωνες καὶ ἔπλασαν ἐπώνυμον ἥρωα τῆς φυλῆς των τὸν Ἴωνα, ὃχι υἱὸν τοῦ

Ἕλληνας, ἀλλ' ἔγγονον αὐτοῦ. Ἐπίσης καὶ οἱ Ἀχαιοὶ ἐπλασαν ἴδιον ἥρωα τῆς φυλῆς των, τὸν Ἀχαιόν, ἔγγονον τοῦ Ἑλλήνος. Καὶ αἱ αἰολικαὶ δὲ καλούμεναι φυλαὶ ἐπλασαν ἐπώνυμον ἑαυτῶν ἥρωα τὸν Αἴολον, υἱὸν τοῦ Ἑλλήνος· καὶ οὕτως ὁ Ἑλλήν καταέστη γενάρχης τοῦ ὅλου ἐλληνικοῦ ἔθνους.

§ 9. Αἱ ἐν Πελοποννήσῳ ἰδρυθεῖσαι δωρικαὶ πολιτεῖαι αἱ καὶ σχέσεις αὐτῶν πρὸς τοὺς καταπολεμηθέντας ἀχαιικοὺς λαοὺς.

Ἐν Πελοποννήσῳ μετὰ τὴν κατάκτησιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Δωριέων ἰδρύθησαν τρεῖς δωρικαὶ πολιτεῖαι, ἐν Ἀργολίδι, ἐν Λακωνικῇ καὶ ἐν Μεσσηνίᾳ. Οἱ Δωριεῖς δὲν παρέστησαν ἐν Πελοποννήσῳ ὡς φυλετικοὶ πολέμιοι τῶν Ἀχαιῶν, ἀλλ' ἐτίμησαν καὶ τοὺς ὑπὸ τῆς ποιήσεως δοξασθέντας ἥρωας τῶν Ἀχαιῶν, καὶ ἑαυτοὺς παρέστησαν μέχρι τινὸς ὡς Ἀχαιοὺς. Οἱ Ἀχαιοὶ ἦσαν ἔθνος, ὅπερ εἶχε δοξασθῇ ὑπὸ τῆς ποιήσεως· τὸ ὄνομα δὲ αὐτοῦ δὲν ἠδύναντο νὰ περιφρονήσωσιν οἱ Ἕλληνες Δωριεῖς. Καὶ ἡ μεταγενεστέρα παράδοσις, ἥτις παρέστησε τὸν Ἀχαιὸν ἔγγονον τοῦ Ἑλλήνος, ὡς πρώτην πατρίδα τῶν Ἀχαιῶν κατέστησεν αὐτὴν τὴν ἐν Θεσσαλίᾳ κοιτίδα τῶν Ἑλλήνων.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἡ ποίησις καὶ ἡ παράδοσις συνῆψε τόσον στενῶς πρὸς ἄλληλα δύο ὀνόματα, ὧν τὸ ἐν παρίστα τὴν ποιητικὴν Ἑλλάδα, τὴν Ἑλλάδα τοῦ παρελθόντος, τὸ δὲ ἕτερον τὴν ἱστορικὴν Ἑλλάδα, οὐδόλως εἶνε ἄπορον, ὅτι οἱ κατ' ἐξοχὴν Ἕλληνες Δωριεῖς, οἵτινες διεδέχθησαν τὸ κράτος καὶ τὴν δύναμιν τῶν Ἀχαιῶν, δὲν θεώρουν ἀλλότριον ἑαυτῶν τὸ ὄνομα τῶν Ἀχαιῶν καὶ τὴν ποιητικὴν αὐτῶν ἱστορίαν, ἐτίμων δὲ καὶ ἐσέβοντο τὰς παραδόσεις καὶ τὰ μνημεῖα τῆς ἱστορίας αὐτῶν ὡς παραδόσεις καὶ μνημεῖα τῆς ἰδίας τῶν ἱστορίας¹.

¹ Ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Κλεομένης κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἔκτου αἰῶνος π. Χ. ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας καὶ κωλυόμενος ὑπὸ τῆς ἱερείας νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ἄδυτον τοῦ ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἱεροῦ τῆς Ἀθηνᾶς εἶπεν· Οὐκ εἰμι Δωριεὺς, ἀλλ' Ἀχαιὸς (Ἡροδότου Ε' 72).

§ 10. Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι.

Πρώτη περίοδος.

Αἱ διάφοραι μεταναστεύσεις, αἵτινες συνέβησαν ἐν τῇ ἡπειρωτικῇ Ἑλλάδι καὶ μάλιστα ἡ κἀθοδος τῶν Δωριέων ἐπήνεγκον καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα μεγάλην ἀναστάτῳσιν, ἕνεκα δὲ αὐτῆς συνέβησαν καὶ ἄλλαι ἀπώτραι μεταναστεύσεις.

α'. Αἰολικαὶ ἀποικίαι. — Καὶ πρῶτον πολλοὶ τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἀγαμέμνονος ἐκ τῆς Πελοποννήσου ἐνωθέντες μετὰ πολλῶν ἐκ Βοιωτίας Αἰολέων μετέβησαν διὰ ξηρᾶς εἰς Θράκην, καὶ διαπεραιωθέντες διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐν ἔτει 1054, μετὰ μακροῦς πρὸς τοὺς ἐγχωρίους ἀγῶνας κατέλαβον ἅπασαν τὴν βορειοδυτικὴν παραλίαν καὶ τὰς παρακειμένας νήσους Λέσβον καὶ Τένεδον, καὶ ἵδρυσαν ἐπ' αὐτῶν ἀποικίας. Αἱ ἀποικίαι αὗται ὠνομάσθησαν αἰολικαί, ἡ δὲ χώρα Αἰολίς. Τῶν αἰολικῶν ἀποικιωῶν σπουδαιότεραι ἦσαν ἡ Κύμη καὶ ἡ Σμύρνη (ἥτις βραδύτερον ἐγένετο ἰωνικὴ) καὶ ἐπὶ τῆς Λέσβου ἡ πολυανθρωποτάτη καὶ εὐδαίμων Μυτιλήνη.

β'. Ἰωνικαὶ ἀποικίαι. — Οἱ Ἴωνες, οἵτινες ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῆς Αἰγιαλείας ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν, κατέφυγον, ὡς προείπομεν, εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ κατέφκησαν ἐν αὐτῇ ἐπὶ τίνα χρόνον. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ χώρα αὕτη, οὔσα λεπτόγεως καὶ ἄγονος, δὲν ἠδύνατο νὰ διαβρέψῃ τοσοῦτον πληθυσμόν, οἱ Ἴωνες οὗτοι, μιμούμενοι τοὺς Αἰολεῖς, ἐν ἔτει 1044, ἀφ' οὗ παρέλαβον καὶ ὁμοφύλους τῶν ἐκ Χαλκίδος, Ἐρετρίας καὶ τινων μερῶν τῆς Πελοποννήσου, διέπλευσαν τὴν θάλασσαν. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν κατέλαβον τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους (πλὴν τῆς Μήλου, Θήρας καὶ Ἀνάφης, οἵτινες βραδύτερον κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Δωριέων), καὶ ἵδρυσαν ἀποικίας, ὧν κέντρον ἀπέβη ἡ μικρὰ, ἄκαρπος καὶ πετρώδης Δῆλος, ἥτις ἐθεωρεῖτο ὡς τόπος τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος. Κατόπιν προχωρήσαντες διηυθύνθησαν εἰς τὴν

Μικράν Ἀσίαν πρὸς μεσημβρίαν τῶν αἰολικῶν ἀποικιῶν, μετὰ μακροὺς δὲ ἀγῶνας πρὸς τοὺς ἐγχωρίους κατέλαβον τὴν ὑπὸ τοῦ Καύστρου καὶ τοῦ Μαιάνδρου διαρρεομένην χώραν, ἣν ἐκάλεσαν Ἰωνίαν καὶ ἥτις ὡς πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὸ κλῖμα κατέχει μίαν τῶν ὠραιότερων τοποθεσιῶν τοῦ κόσμου. Ἐπὶ τῶν ὠραίων λοιπὸν ἀκτῶν τῆς Ἰωνίας καὶ ἐπὶ τῶν ἀπέναντι νήσων Σάμου καὶ Χίου ἔδρυσαν δώδεκα ἀποικίας, ὧν ἐπισημόταται ἦσαν ἡ Χίος καὶ ἡ Σάμος ἐπὶ τῶν ὁμωνύμων νήσων, ἡ Φώκαια, αἱ Κλαζομεναί, ἡ Ἐφεσος, ἡ Κολοφῶν, αἱ Ἐρυθραὶ ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Λυδίας καὶ ἡ μεγίστη καὶ πολυανθρωποτάτη Μίλητος ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς βορείου Καρίας.

Αἱ δώδεκα αὗται ἰωνικαὶ ἀποικίαι ἀπετέλουν ἀμφικτυονίαν (ἰωνικὴ δωδεκάπολις), τῆς θρησκευτικὸν κέντρον ἦτο ὁ ἐπὶ τοῦ δασώδους ἀκρωτηρίου τῆς Μυκάλης ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος. Οἱ δὲ Κολοφῶνιοι, ἐκβαλόντες τοὺς Αἰολεῖς ἐκ τῆς Σμύρνης, κατέστησαν αὐτὴν πόλιν ἰωνικὴν.

γ'. Δωρικαὶ ἀποικίαι.—Ἡ πρὸς ἀποικισμὸν ὁρμὴ μετεδόθη καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Δωριεῖς. Ὅθεν μετὰ τοὺς Ἴωνας πολλοὶ Δωριεῖς ὁρμώμενοι ἐκ τῆς Μεγαρικῆς καὶ τῆς Ἀργολίδος διέπλευσαν καὶ αὐτοὶ τὴν θάλασσαν. Καὶ πρῶτον μὲν κατέλαβον καὶ ἀπέκτισαν τὴν Αἴγιναν, τὰ Κύθηρα, τὴν Μήλον, τὴν Θήραν καὶ τὴν Ἀνάφην· ἔπειτα δὲ προχωρήσαντες κατέλαβον τὴν Ῥόδον καὶ τὴν Κῶν, ἔτι δὲ τὴν μεσημβρινὴν ἀκτὴν τῆς Καρίας, καὶ ἔκτισαν ἐξ πόλεις, τρεῖς ἐν τῇ Ῥόδῳ, μίαν ἐν τῇ Κῷ καὶ δύο ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Καρίας, τὴν Κνίδον καὶ τὴν Ἀλικαρνασσόν.

Αἱ ἑξ αὗται ἀποικίαι ἀπετέλουν τὴν λεγομένην δωρικὴν ἐξάπολιν, τῆς θρησκευτικὸν κέντρον ἦτο ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος ἐπὶ τοῦ Τριοπίου ἀκρωτηρίου. Ἐκεῖ συνήρχοντο οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων κατ' ἔτος καὶ ἐτέλουν κοινὴν ἑορτὴν, συγχρόνως δὲ συνεσκέπτοντο καὶ περὶ τῶν κοινῶν ὑποθέσεων.

Ὡσαύτως μία μοῖρα Δωριέων (Ἀργείων καὶ Λακεδαιμονίων) διεπεραιώθη εἰς Κρήτην, ὑποτάξασα δὲ τοὺς ἰθαγενεῖς ἔδρυσεν τὴν

ἐν Κρήτῃ δωρικὴν πολιτείαν, ἣτις εἶχε πολλὰς ὁμοιότητας πρὸς τὴν τῆς Σπάρτης. Ὀνομαστόταται δωρικαὶ πόλεις ἐν Κρήτῃ ὑπῆρξαν ἡ Κνωσσός, ἡ Γόρτυς, ἡ Κυδωνία καὶ ἡ Λύκτος.

Τοιοιουτρόπως ἅπαντα ἡ δυτικὴ παραλία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπληρώθη ἐλληνικῶν ἀποικιῶν, αἵτινες πᾶσαι προώδευσαν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν καὶ λίαν ἐνωρίς προήχθησαν εἰς ὑψίστην ἀκμὴν, ὑπερβαλοῦσαι καὶ αὐτὰς τὰς μητροπόλεις.

Ὡσαύτως ἀξιολογώταται ἀπέβησαν αἱ ἀποικίαι αὐταὶ ὡς πρὸς τὴν ποίησιν, τὸν πεζὸν λόγον, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰς τέχνας. Ὁ Ὅμηρος ἦτο ἐκ Σμύρνης, ὁ Ἀλκαῖος καὶ ἡ Σαπφὼ ἐκ Μυτιλήνης, οἱ φιλόσοφοι Θαλῆς ἐκ Μιλήτου καὶ ὁ Πυθαγόρας ἐκ Σάμου, ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας Ἡρόδοτος ἐξ Ἀλικαρνασσῶ.

Δευτέρα περίοδος.

Οὐδὲν ἔθνος οὔτε ἀρχαῖον οὔτε νεώτερον ἐξέπεμψε τοσαύτας ἀποικίας εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ὅσας τὸ ἐλληνικόν. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἀποικιῶν, βραδύτερον ἀπὸ τοῦ ὁρόδου μέχρι τοῦ ἔκτου π. Χ. αἰῶνος οἱ Ἕλληνες ἵδρυσαν καὶ ἄλλας πολυαριθμούς ἀποικίας. Πρὸς ἀνατολὰς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, ὁ Εὐξείνιος Πόντος μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀζοφικῆς, ἡ μεσημβρινὴ παραλία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἡ Κύπρος, πρὸς νότον ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Κυρηναϊκὴ, καὶ πρὸς δυσμὰς ἡ Σικελία καὶ ἡ κάτω Ἰταλία καὶ αἱ ἀκταὶ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας περιεστέφθησαν διὰ στεφάνης πόλεων ἐλληνικῶν, αἵτινες ἡμιλλῶντο ἐν τῷ σταδίῳ τῆς εὐημερίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Ὑπὸ τῶν Μιλησίων ἰδρύθησαν πολυαριθμα, περὶ τὰ ὀγδοήκοντα, ἐμπόρια. Τοιαῦτα ἦσαν ἐν τῷ Ἑλλησπόντῳ ἡ Ἀβυδος καὶ ἡ Λάμψακος· ἐν τῇ Προποντίδι ἡ Κύζικος· ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ ἡ Φῶσις, ἡ Σινώπη, ἡ Ὀδησσός καὶ ἄλλαι. Ὑπὸ τῶν Σαμίων ἐκτίσθη ἐν τῇ Προποντίδι ἡ Πέρινθος. Ὑπὸ τῶν Μεγαρέων ἐκτίσθησαν ἐν τῇ Προποντίδι ἡ Σηλυβρία, ἐπὶ τοῦ θρακικοῦ Βοσπόρου ἐπὶ μὲν τῆς εὐρωπαϊκῆς

ἔχθης τοῦ Βυζαντίου, ἐπὶ δὲ τῆς ἀσιατικῆς ἢ Χαλκηδών, ἐν δὲ τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ ἢ Ἡράκλεια.

Οἱ Χαλκιδεῖς ἐκάλυψαν διὰ πολυαρίθμων ἀποικιῶν τὴν ἐπὶ τῆς Μακεδονίας τρίγλωσσον χερσόνησον, ἥτις καὶ Χαλκιδικὴ ἐξ αὐτῶν ὠνομάσθη. Ἐπὶ τῆς Χαλκιδικῆς ἔδρυσαν ὡσαύτως ἀποικίας καὶ οἱ Ἐρετριεῖς καὶ οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἄνδριοι καὶ ἄλλοι.

Τῶν πρὸς δυσμὰς ἰδρυθεισῶν ἀποικιῶν ἀξιολογώτεραι ἦσαν ἐπὶ τῆς ἰλλυρικῆς παραλίας ἢ Ἀπολλωνία καὶ ἡ Ἐπίδαμνος. Ἐν Σικελίᾳ αἱ Συρακοῦσαι, ἡ Κατάνη, οἱ Λεοντῖνοι, ὁ Ἀκράγας, ἡ Ἰμέρα καὶ ἄλλαι. Ἐν τῇ κατῷ Ἰταλίᾳ, ἥτις διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐλληνικῶν ἀποικιῶν ὠνομάζετο *Μεγάλη Ἑλλάς*, ἦσαν τὸ Ῥήγιον, ὁ Τάρας, ἡ Κρότων, ἡ Σύβαρις, ἡ Κύγη, ἡ Ἐλέα καὶ ἄλλαι. Ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς παραλίας τῆς Γαλλίας ἦτο ἡ Μασσαλία, ἐν Κύπρῳ ἡ Πάφος, ἡ Σαλαμίς καὶ ἄλλαι. Ἐπὶ τῶν βορείων παραλίῶν τῆς Ἀφρικῆς ἡ Κυρήνη, ἥτις ταχέως προήχθη καὶ κατέστη τὸ κέντρον ἀμκαίου κράτους. Ἐν Αἰγύπτῳ ἡ Ναύκρατις, καὶ ἄλλαι ἀλλαχού πλεῖσται.

Οἱ ἀποικοὶ, ἀπερχόμενοι ἐκ τῆς μητροπόλεως ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἐνός, οἰκιστοῦ καλουμένου, παρελάβανον μεθ' ἑαυτῶν μέρος τοῦ ἱεροῦ πυρός, ὅπερ ἐσήμαινε τὸν δεσμὸν τῆς ἀποικίας πρὸς τὴν μητροπόλιν καὶ ὅπερ διετηρεῖτο ἄσβεστον ἐν τῷ πρυτανείῳ ἢ ἐν τῷ βουλευτηρίῳ. Πολιτικῶς αἱ ἀποικίαι ἦσαν ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τῶν μητροπόλεων. Ὁ μόνος δεσμὸς ἦτο τὸ σέβας πρὸς τὴν μητροπόλιν καὶ ἡ λατρεία τῶν πατρῶων θεῶν. Ἐν γένει ἡ σχέσις μεταξὺ μητροπόλεως καὶ ἀποικίας ἦτο ὅποια εἶνε ἡ σχέσις μεταξὺ μητρὸς καὶ ἐγγάμου θυγατρὸς.

Οἱ λόγοι, οἵτινες παρεκίνησαν τοὺς Ἑλληνας εἰς τὴν ἔδρυσιν ἀποικιῶν, ἦσαν ποικίλοι, κυριώτατοι δ' ὅμως οἱ ἐξῆς· α') ἡ δυσκολία εἰς τὸ νὰ πορίζωνται ἐν τῇ πατρίδι των τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα ἕνεκα τῆς ὀσημέραι αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, β') ἡ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἀκατάσχετος κλίσις αὐτῶν, ἕνεκα τῆς ὅποιας

μὴ ἀνεχόμενοι τὴν ἐπιβαλλομένην εἰς αὐτοὺς ἐξουσίαν ἐζήτουν νέαν πατρίδα, καὶ γ') τὸ φύσει ἐμπειρικὸν καὶ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων. Τελευταῖον δὲ καὶ αὐταὶ αἱ ἐγγχώρια ἀρχαὶ ἔνεκον ἐσωτερικῶν λόγων ἐξέπεμπον πολλάκις ἀποικίας.

Τοιοιουτρόπως ὁ ἑλληνισμός, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, τὰ ἑλληνικὰ ἔθνη καὶ οἱ ἑλληνικοὶ θεσμοὶ ἐξηπλώθησαν ἀπανταχοῦ ἀνὰ πάσας τὰς ἀκτάς, ὅπου τὸ εὖφορον τῆς γῆς, ὅπου καλὸς λιμὴν, ὅπου ἡ εὐκολία τῆς συγκοινωνίας καὶ τοῦ κέρδους ἐδελέαζον τοὺς ἀποίκους.

Ἱστορικῶς λοιπὸν ἡ Ἑλλὰς δὲν περιορίζεται εἰς τὴν καλουμένην ἑλληνικὴν χερσόνησον, ἀλλ' ἐπεκτείνεται πανταχοῦ ὅπου διεδόθη ὁ ἑλληνισμός. Οἱ Ἕλληνες, ὡς προείπομεν, πανταχοῦ ἡμιλλῶντο ἐν τῷ σταδίῳ τῆς εὐημερίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Μετὰ μακροὺς ἀγῶνας καὶ πολλὰ παθήματα ἐπρότευσαν εἰς πάντας τοὺς κλάδους τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως καὶ ἀρετῆς, ἀνεδείχθησαν τὸ μεγαλοφύεστατον ἄμα καὶ μαχιμώτατον τῶν ἐπὶ γῆς ἔθνων, τὸ καλλιτεχνικώτατον, εὐγλωττότατον καὶ ἐν πολλαῖς πρακτικώτατον. Σεμνυνόμενοι δὲ δικαίως διὰ τὴν ἡμολογουμένην ταύτην ἀρετὴν, ἀπέδωκαν κατὰ τὸν πέμπτον π. Χ. αἰῶνα εἰς τὸ ὄνομα των τὸ ὄνομα τοῦ τελείου ἀνθρώπου, πάντας δὲ τοὺς ἄλλους λαοὺς ὠνόμασαν βαρβάρους.

§ 11. Διαίρεσις καὶ ἐνότης τῶν Ἑλλήνων.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες οὐδέποτε ἀπετέλεσαν ἓν κράτος, ἀλλ' ἦσαν διηρημένοι εἰς ἀπειραρίθμους αὐτοτελεῖς καὶ ἀνεξαρτήτους πολιτείας. Ἐν τούτοις ὅμως αἱ διάφοροι αὐταὶ αὐτοτελεῖς καὶ ἀνεξάρτητοι πολιτεῖαι συνεδέοντο πρὸς ἀλλήλας διὰ δεσμῶν ἠθικῶν καὶ κοινωνικῶν τοσοῦτον ἰσχυρῶν, ὥστε ἅπαντες οἱ Ἕλληνες ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ὡς μέλη ἐνὸς καὶ τοῦ αἵτου ἔθνους. Οἱ κυριώτεροι τῶν δεσμῶν ἦσαν ἡ κοινὴ καταγωγὴ, ἡ αὐτὴ γλῶσσα, ἡ αὐτὴ θρησκεία· ἐτι δὲ οἱ πανελλήνιοι ἀγῶνες, τὰ μαντεῖα καὶ αἱ ἀμφικτυοναίαι.

§ 12. Πανελλήνιοι ἀγῶνες.

Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ὑπῆρχε συνθήεια νὰ τελωνται κατὰ διαφορούς ἐποχὰς ἐν ταῖς διαφοροῖς πόλεσι θρησκευτικαὶ πανηγύρεις, εἰς τὰς ὑποίας ἐλάβανον μέρος οἱ κάτοικοι τῆς πανηγυριζούσης πόλεως καὶ οἱ περίξ αὐτῆς κατοικοῦντες. Τὰς πανηγύρεις ταύτας ἐλάμπρυνον δι' ἀγῶνων μουσικῶν, ποιητικῶν, φιλολογικῶν καὶ πρὸ πάντων γυμναστικῶν. Ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ τέσσαρες τῶν πανηγύρεων τούτων ἐγένετο πανελλήνιοι, καὶ συνέρρεον εἰς αὐτάς πανταχόθεν θεαταί. Αἱ πανηγύρεις αὗται, αἱ ὑποῖαι ἦσαν ἐκ τῶν κυριωτάτων ἐθνικῶν δεσμῶν, ἦσαν τὰ *Πύθια*, τὰ *Ἰσθμια*, τὰ *Νέμεια* καὶ τὰ *Ὀλύμπια*.

α) Τὰ *Πύθια* ἐτελοῦντο ἐν τῷ παρὰ τοὺς Δελφοὺς Κρῖσσαίῳ πεδίῳ πρὸς τιμὴν τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος καθ' ἕκαστον τέταρτον ἔτος διὰ μουσικῶν καὶ γυμναστικῶν ἀγῶνων καὶ δι' ἀρματοδρομιῶν. Ἀγωνοθέται, ἥτοι ἐπιμεληταὶ τῶν ἀγῶνων, ἦσαν οἱ Ἀμφικτύονες, εἰς δὲ τοὺς νικητὰς ἐδίδετο βραβεῖον κλάδος δάφνης.

β) Τὰ *Ἰσθμια* ἐτελοῦντο ἐν τῷ Ἰσθμῷ τῆς Κορίνθου πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος κατὰ πᾶν τρίτον ἔτος, οἱ δὲ νικηταὶ ἐλάβανον κλάδον πίτυος. Ἀγωνοθέται ἦσαν οἱ Κορίνθιοι.

γ) Τὰ *Νέμεια* ἐτελοῦντο κατὰ διετίαν πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς ἐν τῷ ἄλσει τῆς Νεμείας μεταξὺ Κλεωνῶν καὶ Φλιούντος, οἱ δὲ νικηταὶ ἐλάβανον θαλλὸν σελίνου.

δ) Τὰ *Ὀλύμπια* ἦσαν ἡ μεγίστη τῶν πανηγύρεων. Ταῦτα ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς κατὰ πᾶν τέταρτον ἔτος ἐν Ὀλυμπίᾳ παρὰ τὸ ἱερόν ἄλσος τῆς Ἀλτῆως κατὰ μῆνα Ἰούλιον, καὶ διήρουν μέχρι μὲν τοῦ 472 π.Χ. μίαν ἡμέραν, μετὰ ταῦτα δὲ πέντε ἡμέρας. Ἀπασα ἡ Ἑλλὰς συνέρρεεν εἰς τὴν μεγίστην ταύτην ἐορτήν· προσέτι δὲ καὶ βάρβαροι πολλοὶ προσήρχοντο, ἀλλ' ὥς θεαταὶ μόνον. Καθ' ὅλον τὸν μῆνα, καθ' ὃν ἐτελοῦντο οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες, ἐκηρύσσετο ἐκχευρία, δηλ. διακοπὴ τῶν πολέμων

καὶ τῶν ἐμφυλίων στάσεων, τὸ δὲ διάστημα τοῦτο ἐκαλεῖτο *ἱερομηρία*.

Εἰς τοὺς ἀγῶνας μόνον γνήσιοι Ἕλληνες ἐδικαιοῦντο νὰ λάβωσι μέρος. Αἱ γυναῖκες ἀπεκλείοντο ἀπὸ τοῦ νὰ παρίστανται μεταξὺ τῶν θεατῶν. Τὴν ἐπιτήρησιν τῶν ἀγώνων εἶχον Ἑλεῖοι, δέκα δὲ αὐτῶν ἐξελέγοντο, ἵνα κρίνωσι τοὺς διαγωνιζομένους, καὶ ὠνομάζοντο *Ἑλλανοδίκαι*.

Κατ' ἀρχὰς οἱ ἀγῶνες περιωρίζοντο εἰς τὸν ἀπλοῦν δρόμον, βραδύτερον δὲ εἰσῆχθησαν καὶ ἄλλα ἀγωνίσματα, ἡ πάλη, τὸ ἄλμα, τὸ ἀκόντισμα καὶ ἡ δισκοβολία· οὕτως ἀπετελέσθη τὸ πένταθλον· ἔτι δὲ ἡ *πυγμὴ* καὶ τὸ *παγκράτιον* (ἀγὼν πηγμῆς καὶ πάλης συγχρόνως).

Πάντα ταῦτα τὰ ἀγωνίσματα ἐτελοῦντο ἐν τῷ Σταδίῳ, ὅπερ ἦτο ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τῆς Ἀλτεως καὶ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Κρονίου ὄρους. Τέλος εἰσῆχθησαν καὶ αἱ ἵπποδρομίαι καὶ αἱ ἀρματοδρομίαι, ἀλλ' εἰς αὐτάς ἕνεκα τῆς μεγάλης δαπάνης ἐλάμβανον μέρος μόνον οἱ εὐπατρίδαι.

Εἰς τοὺς νικητὰς ἐδίδετο παρὰ τῶν Ἑλλανοδικῶν στέφανος ἐξ ἀγριελαίας (χοτίνου), εὐρίσκομένης ἐν τῷ ἄλσει τῆς Ἀλτεως. Οἱ νικηταὶ ὠνομάζοντο *Ὀλυμπιονῆαι*, καὶ ὁ κήρυξ ἐνώπιον τοῦ συνηγμένου πλήθους, τοῦ ἐκπροσωποῦντος ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, ἐξεφώνει τὸ ὄνομα τοῦ Ὀλυμπιονίκου, τοῦ πατρὸς καὶ τῆς πατρίδος αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὸ κατ' ἐξοχὴν ἀγώνισμα ἦτο ὁ ἀπλοῦς δρόμος, καὶ ὁ νικῆσας εἰς τοῦτον ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ κυρίως νικητής.

Οἱ Ὀλυμπιονῆαι ἐλάμβανον ἐν τῇ πατρίδι των πλείστας τιμὰς. Πολλὰ πόλεις κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν Ὀλυμπιονικῶν ἐκρήμνιζον μέρος τῶν τειχῶν, ἵνα εἰσέλθῃ θριαμβευτικῶς ὁ νικητής. Τοῦτο δὲ ἦτο δειγμα, ὅτι ἡ πόλις, ἥτις εἶχε τοιοῦτους ἀθλητάς, δὲν εἶχεν ἀνάγκην τειχῶν.

Πᾶς Ὀλυμπιονίκης μετὰ τρεῖς νίκας εἶχε τὸ δικαίωμα ν' ἀνεγείρῃ τὸν ἀνδριάντα του ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ ἄλσεος τῆς Ἀλτεως. Ἐν τῷ ἄλσει τούτῳ ὑπῆρχον ἅπειρα καλλιτεχνήματα, οἷον βωμοί,

ἀγάλματα, ἐν οἷς διέπρεπεν ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους, ἡ Νίκη τοῦ Πικιώνιου καὶ ἄλλα. Ὑψούτο προσέτι ἐν τῷ ἄλσει καὶ ὁ μεγалоπρεπέστατος ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διός, τοῦ ὁποίου τὰ ἀετῶματα ἐκοσμοῦντο δι' ὠραιοτάτων ἔργων γλυπτικῆς. Ἐν τῷ σηκῷ τοῦ ναοῦ ἴστατο τὸ κολοσσαῖον χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Διός, ἀριστοτέχνημα τοῦ δαιμονίου καλλιτέχνου Φειδίου.

Ἡ ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας συνάθροισις ἀγωνιστῶν καὶ θεατῶν ἐθεωρεῖτο καλλίστη εὐκαιρία πρὸς ἐπίδειξιν καὶ πνευματικῶν ἔργων. "Οθεν πολλοὶ ἱστορικοί, ῥήτορες καὶ φιλόσοφοι ἔσπευδον εἰς τὴν φαιδρὰν ταύτην τῶν Ἑλλήνων πανήγυριν καὶ ἐπεδείκνυνον τὰ ἀριστουργήματα τοῦ λόγου. Ὡσαύτως καὶ καλλιτέχναι ἐπεδείκνυνον τὰ ἔργα των. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν πνευματικῶν ἔργων καὶ ἡ ἐπίδειξις τῶν καλλιτεχνημάτων δὲν ἀπετέλουν μέρος τῆς ἐορτῆς.

Ἡ Ὀλυμπιακὴ τετραετία ἐκαλεῖτο Ὀλυμπιάς. Ταύτην οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοῦ 300 π.χ. μετεχειρίζοντο πρὸς χρονολογίαν, τάζαντες ὡς χρονολογικὴν ἀφετηρίαν τὸ ἔτος 776 π.Χ., ὅπότε ἤρχισαν νὰ καταγράφωνται τὰ ὀνόματα τῶν Ὀλυμπιονικῶν.

§ 13. Μαντεῖα.

Οἱ Ἕλληνες προῖμῶτατα ἤρχισαν νὰ παρατηρῶσι πάντα ὅσα συμβαίνουνσι παρὰ τὰς συνήθεις τοῦ ἀνθρώπου βίου ἢ τοῦ φυσικοῦ κόσμου περιστάσεις καὶ νὰ ἐξηγῶσιν αὐτὰ ὡς σημεῖα τοιαύτης ἢ τοιαύτης μεταβολῆς τῆς τύχης· λ. χ. αἱ ἀστραπαί, αἱ βρονταί, αἱ ἐκλείψεις τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, οἱ σεισμοί, ἄτινα πάντα ἐκαλοῦντο διοσημεῖαι, ἐθεωροῦντο ὡς προμηνύματα τῶν μελλόντων νὰ συμβῶσιν. Ὡσαύτως καὶ ἡ πτῆσις τῶν οἰωνῶν (οἰωνοσκοπία) καὶ τὰ σπλάγχνα τῶν ἱερέων (ἱεροσκοπία) καὶ ποικίλα ἄλλα σημεῖα ἐννομίζοντο ὅτι ἐξεδήλουν τὴν εὐμένειαν ἢ δυσμένειαν τῶν θεῶν ὡς πρὸς τὰ συμβησόμενα.

Αἱ προλήψεις αὐταὶ ἐκ πρώτης ἀφειτηρίας παρήγαγον καὶ ἄλλην τινὰ δοξασίαν, ὅτι δηλ. οἱ θεοὶ ἐπέτρεπον εἰς τινας τῶν θνητῶν τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ μέλλοντος ἐκ τῶν τοιούτων σημείων, καὶ οἱ τοιοῦτοι θνητοὶ ἐκαλοῦντο μάντις.

Ἀλλὰ κυρίως καὶ πρὸ πάντων τὰς περὶ τῶν μελλόντων βουλάς τῶν θεῶν ἐμάνθανον οἱ Ἕλληνες εἰς ἱεροὺς τινας τόπους, ὅπου ἐπίστευον ὅτι παρίσταντο ἀοράτως αὐτοὶ οἱ θεοί. Οἱ ἱεροὶ οὗτοι τόποι ὠνομάζοντο *μαντεῖα ἢ χρησιθήρια*, συνέρρεον δ' εἰς αὐτὰ πανταχόθεν οἱ ἄνθρωποι ζητοῦντες χρησμόν.

Μαντεῖα ὑπῆρχον πολλὰ ἐν Ἑλλάδι, οἷον τὸ ἐν Δωδώνῃ τῆς Ἡπείρου (τὸ ἀρχαιότατον πάντων, ἐν τῷ ὅποιῳ αἱ ἱέρειαι ἡρμηνευσον τὰς βουλάς τοῦ Διὸς ἐκ τῆς κινήσεως τῶν φύλλων τῆς ἱερᾶς δρυός), τὸ τοῦ Ἀμφιαράου ἐν Ὠρωπῷ, τὸ τοῦ Τροφωνίου παρὰ τὴν Λεβιάδειαν. Ἀλλὰ τὸ ὀνομαστότατον πάντων τῶν μαντείων καὶ κατὰ πολὺ συντεῖνον εἰς τὴν ἐθνικὴν τῶν Ἑλλήνων ἐνότητα ἦτο τὸ ἐν Δελφοῖς τῆς Φωκίδος, ὅπου ὁ Ἀπόλλων διὰ τῆς Πυθίης διηρμηνευσεν τὰς περὶ τῶν μελλόντων βουλάς τοῦ Διός.

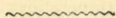
Τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἔκειτο ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς ὑπαρείας τοῦ Παρνασσοῦ. Ὁ χώρος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειτο τὸ ἱερόν, ὠνομάζετο Πυθώ, ἐξ οὗ καὶ ὁ Ἀπόλλων ἐκαλεῖτο Πύθιος καὶ ἡ ἱέρεια Πυθία καὶ οἱ παρ' αὐτὸ τελούμενοι ἀγῶνες Πύθια. Ὅτε ἡ Πυθία ἔμελλεν νὰ χρησιμοδοτήσῃ, ἐκάθητο ἐπὶ τρίποδος, κάτωθεν δὲ αὐτοῦ ὑπῆρχε χάσμα καὶ ἐξήρχοντο ἐξ αὐτοῦ ἀναθυμιάσεις. Ἡ Πυθία, ζαλιζομένη ἐκ τῶν ἀναθυμιάσεων, ἤρχιζε νὰ λέγῃ λέξεις ἀκαταλήπτους, οἱ δὲ ἱερεῖς, οἵτινες διεκρίνοντο ἐπὶ μεγάλῃ εὐφυίᾳ καὶ σοφίᾳ, γνωρίζοντες ἄλλως καὶ τὰς περιστάσεις, ὑπὸ τὰς ὁποίας διετέλουν οἱ ζητοῦντες χρησμόν, ἐσχημάτιζον ἐκ τῶν λέξεων τῆς Πυθίης χρησμούς, συνήθως ἐμμέτρους, εὐφρεῖς, συντόμους καὶ δυσκαταλήπτους, πολλάκις δὲ καὶ διαφορουμένους. Ἐκ τούτου καὶ ὁ Ἀπόλλων ἐκαλεῖτο Δοξίας. Περὶ πάσης σπουδαίας υποθέσεως οἱ Ἕλληνες συνεβουλευόντο τὸν Ἀπόλλωνα, μάλιστα δὲ ὅτε ἐπρόκειτο περὶ πολέμου.

Τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν εἶχε φήμην παγκόσμιον καὶ ἐθεωρεῖτο ἀψευδέστατον, τὸ δὲ ἠθικὸν κράτος αὐτοῦ ἐν σύμπαντι τῷ ἑλληνισμῷ ὑπῆρξε μέγα. Ὅχι μόνον Ἕλληνες ἀλλὰ καὶ βάρβαροι ἤρχοντο καὶ ἐζήτουν χρησμόν, ἐκόμεζον δὲ καὶ πλουσιώτατα δῶρα, ἐξ οὗ καὶ ὁ μέγας πλοῦτος τοῦ μαντείου.

§ 14. Ἀμφικτυονίαι.

Ἀμφικτυονίαι ἦσαν θρησκευτικοὶ μᾶλλον ἢ πολιτικοὶ σύνδεσμοι, οἵτινες συνέδεον τὰς γειτονικὰς πόλεις. Σκοπὸς τῶν ἀμφικτυονιῶν ἦτο ἡ ἀσφάλεια καὶ ἡ προστασία κοινοῦ ἱεροῦ, εἰς τὸ ὁποῖον συνερχόμενοι κατ' ἔτος ἀντιπρόσωποι τῶν περιουκίδων πόλεων ἐτέλουν ἐορτὰς καὶ πανηγύρεις, συγχρόνως δὲ συνεσκέπτοντο καὶ περὶ τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων. Ἀμφικτυονίαι ὑπῆρχον πολλάί· ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἡ τῶν δώδεκα ἰωνικῶν πόλεων καὶ ἡ τῆς δωρικῆς ἐξαπόλεως· ἡ περὶ τὸ ἱερόν τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Δήλῳ, καὶ ἄλλαι. Ἀλλ' ἡ ἐπισημοτέρα πασῶν τῶν ἀμφικτυονιῶν ἦτο ἡ κατ' ἐξοχὴν Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον καλουμένη. Τοῦ συνεδρίου τούτου μετεῖχον δώδεκα λαοὶ (Βοιωτοί, Δωριεῖς, Ἴωνες, Φωκεῖς, Θεσσαλοί, Λοκροὶ καὶ ἄλλοι). Ἐκάστη τῶν πολιτειῶν τῶν ἀποτελουσῶν τὸ συνέδριον τοῦτο ἔπεμπε κατ' ἔτος δύο ἀντιπροσώπους, ὧν ὁ εἷς ἐκαλεῖτο ἱερομνήμων, διὰ τὰς θρησκευτικὰς ὑποθέσεις, καὶ ὁ ἕτερος πυλαγόρας, διὰ τὰς πολιτικὰς ὑποθέσεις.

Τὸ συνέδριον τοῦτο συνήρχετο δις τοῦ ἔτους, τὸ μὲν ἕαρ ἐν Δελφοῖς, τὸ δὲ φθινόπωρον εἰς τὴν παρὰ τὰς Θερμοπύλας κορινθίαν Ἀνθήλην, ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Δήμητρος. Οἱ Ἀμφικτύονες εἶχον τὴν ἄμεσον ἐφορείαν τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ, διηύθυνον τοὺς Πυθικοὺς ἀγῶνας, καὶ ἐφρόντιζον νὰ λύσῃ πάσαν διαφορὰν ἀναφυομένην μεταξὺ τῶν λαῶν τῶν ἀποτελούντων τὸ συνέδριον.

§ 15. Ὁ πολιτειακὸς βίος τῶν Ἑλλήνων
ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ ἀναπτύξει ἀπὸ τῶν
ὀμηρικῶν χρόνων μέχρι τῶν χρόνων
τῆς μεγίστης ἀκμῆς τῆς Ἑλλάδος.

Τὰ ἀρχαιότατα πολιτεύματα εἰς τὰς διαφόρους ἑλληνικὰς πόλεις ἦσαν βασιλεῖαι κληρονομικαί. Οἱ βασιλεῖς κατήγοντο ἐξ ἐπιφανεστάτου γένους, ἀνάγοντες τὴν ἀρχὴν αὐτῶν εἰς τὸν Δία· ὅθεν καὶ διογενεῖς καὶ διοτρεφεῖς ὠνομάζοντο. Ὁ βασιλεὺς εἶχε τριπλὴν ἐξουσίαν, ἥτοι εἶχε τὴν ἐν πολέμῳ ἡγεμονίαν, ἦτο ἀνώτατος δικαστής, καὶ προϊστάτο τῶν ἐπισήμων θυσιῶν. Ἡ δύναμις ὅμως τῶν βασιλέων δὲν ἦτο ἀπόλυτος, ἀλλὰ περιορίζετο ὑπὸ συμβουλίου. Τοῦτο ἀπετέλουν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐπιφανῶν οἰκῶν, ἥτοι οἱ εὐγενεῖς. Οἱ σύμβουλοι οὗτοι, οἵτινες παρ' Ὀμήρῳ καλοῦνται βουλευφόροι, ἡγήτορες ἢ καὶ γέροντες, συνήρχοντο συνήθως εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ βασιλέως, καὶ μετὰ τὴν συνήθη θυσίαν συνεζήτουν μετ' αὐτοῦ ἐν κοινῷ συμποσίῳ τὰ σοφὰ ζήτηματα τῆς πολιτείας, καὶ ἀπεφάσιζον τὰ δέοντα· προκειμένου δὲ περὶ λίαν σπουδαίων ζητημάτων, συνεκάλουν καὶ τὸν λαὸν εἰς ἐκκλησίαν (ἀγοράν), ἵνα ἀκούσῃ τὴν γνώμην αὐτοῦ. Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἡγόρευον μόνον οἱ εὐγενεῖς, κρατοῦντες σκῆπτρον, ὃ δὲ λαὸς διὰ βοῆς μόνον ἐπεδοκίμαζε τὰς ἀποφάσεις τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ βασιλέως ἢ ἀπλῶς εἰδείκνυε τὴν δυσἀρέσκειάν του.

Προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου καὶ σὺν τῇ ἀναπτύξει τοῦ ἔθνους ἡ βασιλεία ἤρχισε νὰ καταρρέῃ· τὸνναντίον δὲ νῦξάνετο ἡ ἰσχὺς καὶ ἡ δύναμις τῶν εὐγενῶν, οἵτινες περιεστοίχιζον τοὺς θρόνους τῶν βασιλέων καὶ ἀπετέλουν τὸ συμβούλιον αὐτῶν. Ἀπὸ τῶν μέσων τῆς ὀργῆς (ἐκκτονταετηρίδος ἡ βασιλεία ὑπεχώρησε πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἀντ' αὐτῆς δὲ ἰδρύθη ὀλιγαρχία, ἥτοι ἀρχὴ ὀλίγων ἀνδρῶν, τῶν ἐπιφανεστέρων καὶ πλουσιωτέρων. Μόνον ἐν Σπάρτῃ διετηρήθη μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων ἡ βασιλεία, ἀλλὰ τὰ δικαιώματά αὐτῆς, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, περιορίσθησαν κατὰ

πολύ. Ὡσαύτως ἡ βασιλεία διετηρήθη καὶ ἐν Ἡπείρῳ καὶ ἐν Μακεδονίᾳ.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ὀλιγαρχία κατέστη μισητὴ εἰς τοὺς πολλοὺς. Οἱ εὐγενεῖς οἱ κατέχοντες τὴν ἐξουσίαν ὄχι μόνον ἀπέκλειον τὸν δῆμον πάσης συμμετοχῆς εἰς τὰ κοινά, ἀλλὰ καὶ κατέθλιβον αὐτὸν δι' ἐπαχθῶν φόρων καὶ βαρείας ἐργασίας. Ἐν τούτοις ὁ δῆμος διὰ τῆς ἐμπορίας καὶ τῆς βιομηχανίας προαχθεὶς εἰς εὐπορίαν ἀπέκτησε συνείδησιν τῶν δικαιωμάτων του· δι' ὃ καὶ ἐξηγέρθη κατὰ τῶν εὐγενῶν ζητῶν καὶ αὐτὸς συμμετοχὴν εἰς τὰ κοινά. Ἐντεῦθεν προσεκαλοῦντο συχναὶ στάσεις. Καὶ εἰς τινὰς μὲν πόλεις οἱ εὐγενεῖς ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι καὶ ἀνετέθη ἡ διαρρύθμισις τῶν πολιτικῶν πραγμάτων εἰς αἰουμένητας (δικαιτητάς) ἢ εἰς νομοθέτας. Τοιοῦτοι ἄνδρες ὑπὸ πάντων τιμώμενοι διὰ τὴν ἀρετὴν των καὶ τὴν σοφίαν των ὑπῆρξαν ὁ Δράκων καὶ ὁ Σόλων ἐν Ἀθήναις, ὁ Πιπτακὸς ἐν Μυτιλήνῃ, ὁ Φιλόλαος ἐν Θήβαις, ὁ Χαρώνδας ἐν Κατάνῃ τῆς Σικελίας, ὁ Ζάλευκος ἐν τοῖς Ἐπιζευυρίοις Λοκοῖς τῆς κάτω Ἰταλίας.

Ἀλλαχοῦ ὅμως οἱ κρατοῦντες εὐγενεῖς ἀπέκρουσαν πᾶσαν ἀπαίτησιν τοῦ λαοῦ καὶ ἐξηκολούθουν καταπιέζοντες καὶ καταθλίβοντες αὐτόν. Δι' ὃ προσεκάλεσαν βιαιοτέρους καὶ αἱματηροτέρους ἀγῶνας. Κατὰ τοὺτους τοὺς ἀγῶνας δυνατοὶ τινες καὶ φιλόδοξοι, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκ τῆς τάξεως τῶν εὐγενῶν, ὠφελούμενοι ἐκ τῆς εὐνοίας τοῦ λαοῦ κατέλυσαν εἰς τινὰς πόλεις τὴν ὀλιγαρχίαν, καὶ ἐγένοντο αὐτοὶ τύραννοι, συγκεντρώσαντες εἰς ἑαυτοὺς τὴν ὑπερτάτην τῆς πολιτείας ἀρχήν. Ἡ ἐποχὴ τῆς τυραννίδος συμπίπτει ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ἐβδόμης ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῶν μέσων τῆς ἑκτῆς.

Πολλοὶ τῶν τυράννων ἀνεδείχθησαν ἄξιοι τῆς ὑψηλῆς θέσεως, ἢ αὐτογνῶμόνως κατέλαβον, καὶ ἐκυβέρνησαν λαμπρῶς. Οἱ διάδοχοι ὅμως αὐτῶν ἐξώκειλαν εἰς κατάχρησιν τῆς ἐξουσίας των καὶ ἀπέβησαν δεσπόται βίχιοι. Ἐπὶ τῶν μηδικῶν χρόνων κατελύθη σχεδὸν πανταχοῦ ἡ τυραννίς, καὶ εἰς τοῦτο συνετέλεσαν κατὰ

μέγα μέρος οἱ Σπαρτιαῖται· ἀντὶ δὲ τῆς τυραννίδος εἰς μὲν τὰς ἰωνικὰς πόλεις ἰδρύθησαν δημοκρατίαι, εἰς δὲ τὰς δωρικὰς ὀλιγαρχίαι.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

§ 16. Ἱστορία τῆς Σπάρτης.

Ἀπὸ τῆς δωρικῆς κατακτήσεως οἱ κάτοικοι τῆς Λακωνικῆς διεκρίθησαν εἰς τρεῖς τάξεις, τοὺς Σπαρτιάτας, τοὺς Περιοίκους καὶ τοὺς Εἰλωτας. Σπαρτιάται ἐλέγοντο οἱ Δωριεῖς ἐκ τῆς πόλεως Σπάρτης, ἣτις κειμένη ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Εὐρώτα κατέστη τὸ κέντρον ὅλης τῆς χώρας· ἐν αὐτῇ δὲ κατῴκουν οἱ κατακτηταί. Οὗτοι κατεῖχον πάσας τὰς δημοσίας ἀρχάς καὶ ἀπετέλουν τὸν διαρκῆ στρατὸν τῆς πολιτείας, ἐκωλύοντο δὲ νὰ μετέρχωνται οἰονδήποτε ἐμπόριον ἢ τέχνην. Περίοικοι (πέριξ οἰκοῦντες) ὠνομάζοντο ἐκεῖνοι τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς Λακωνικῆς (Ἀχαιῶν), οἵτινες οἰκισθελῶς ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς κατακτητάς. Οὗτοι διетήρῃσαν τὴν προσωπικὴν των ἐλευθερίαν, κατῴκουν τὰς πέριξ τῆς Σπάρτης κώμας καὶ ἐκαλλιέργουν ἐλευθέρως τὰ κτήματά των, πληρώνοντες φόρον τὸ ἥμισυ τῶν προϊόντων των εἰς τοὺς κατακτητάς. Οἱ Περίοικοι ἡσχολοῦντο προσέτι εἰς τὸ ἐμπόριον, τὰς τέχνας καὶ τὴν βιομηχανίαν. Πολιτικά δικαιώματα δὲν εἶχον, ἐλάμβανον ὅμως μέρος εἰς τὸν πόλεμον. Οἱ Περίοικοι καὶ οἱ Σπαρτιάται ὠνομάζοντο δι' ἐνὸς ὀνόματος Λακεδαιμόνιοι, ὅπως Λακεδαιμίων ἐκαλεῖτο καὶ ἡ Σπάρτη μεθ' ὅλης τῆς περὶ αὐτὴν χώρας. Εἰλωτες δ' ὠνομάσθησαν ὅσοι τῶν παλαιῶν κατοίκων ἐπεχείρησαν διὰ τῶν ὅπλων νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν ἐλευθερίαν των, ἀλλ' ἡττηθέντες ἐγένοντο δοῦλοι τῶν κατακτητῶν.

Οἱ Εἰλωτες ἦσαν δοῦλοι τοῦ κοινοῦ· ὥς τοιοῦτοι δὲν ἦτο δυνατὸν οὔτε νὰ πωληθῶσιν οὔτε νὰ δωρηθῶσιν· ἔξω δὲ καλλιερ-
γοῦντες τὰ κτήματα τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἄλλας οἰκιακὰς αὐτῶν

ἐργασίας ἐκτελοῦντες. Ἐν πολέμῳ ἐπολέμουν συνήθως ὡς φίλοι (ἐλαφρῶς ὀπλισμένοι), ὅσοι δὲ διέπρεπον ἐν αὐτῷ ἐγίνοντο ἐλεύθεροι, καλούμενοι νεοδαμώδεις (νέοι πολῖται).

Ἡ σπαρτιατικὴ πολιτεία παρουσιάζει ἀπ' ἀρχῆς τὸν παράδοξον θεσμόν τῆς διπλῆς βασιλείας. Οἱ δύο βασιλεῖς ἐφημίζοντο ὡς καταγόμενοι ἐκ τοῦ Εὐρυσθέους καὶ τοῦ Προκλέους. Τοῦτο ὅμως εἶνε ἄπλη παράδοσις. Φαίνεται δὲ πιθανώτερον, ὅτι πρὸς διατήρησιν τῆς χώρας, ἣν μετὰ μακροῦς καὶ αἱματηροῦς ἀγῶνας κατέκτησαν, ἔλαβον ἀπὸ κοινοῦ τὴν ἀρχὴν δύο ἰσχυρά βασιλικά γένη, οἱ Ἀγιάδαι καὶ οἱ Εὐρυπωντίδαι. Τὰ δύο ταῦτα βασιλικά γένη δὲν ἠδύναντο νὰ συνδεθῶσι πρὸς ἄλληλα διὰ κηδεστίας καὶ εἶχον χωριστοὺς οἴκους καὶ χωριστοὺς τάφους.

Καὶ εἶχον μὲν οἱ Δωριεῖς πολιτικὰ δικαιώματα, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν διηρέθησαν εἰς πλουσίους καὶ εἰς πένητας· ἡ δὲ ἀνισότης τῶν περιουσιῶν, αἱ ἀμοιβαῖαι ἔριδες τῶν δύο βασιλικῶν οἴκων καὶ ἡ ἔλλειψις νόμων προῦκάλουν συχνὰς ἐσωτερικὰς ταραχάς. Τὰ δεινὰ σὺν τῷ χρόνῳ ἰκορυφώθησαν, ἡ ἀνομία ἐπλεόνασε, καὶ ἡ νεοπαγῆς πολιτεία διέτρεχε τὸν ἐσχατὸν κίνδυνον. Εὐτυχῶς ὅμως ἀνεφάνη ἀνὴρ, ὅστις ἔσωσεν ἐκ τοῦ ὀλέθρου τὴν σπαρτιατικὴν πολιτείαν, καὶ ὁ ἀνὴρ εὗτος ἦτο ὁ περιώνυμος Λυκούργος, ὁ μέγας νομοθέτης τῆς Σπάρτης.

§ 17. Λυκούργος.

Περὶ τοῦ βίου τοῦ Λυκούργου οὐδὲν γνωρίζομεν βέβαιον καὶ ἀσφαλές. Αἱ εἰδήσεις τῶν ἀρχαίων περὶ τοῦ πρώτου καὶ μεγάλου νομοθέτου τῆς Σπάρτης εἶνε συγκεχυμέναι καὶ πολλάκις ἀντιφατικαὶ πρὸς ἀλλήλας, ἐνίοτε δὲ φθάνουσι καὶ μέχρι τοῦ θαυμαστοῦ. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει, ὅτι ἡ Πυθία ὠνόμασε τὸν Λυκούργον θεὸν μᾶλλον ἢ ἄνθρωπον. Καὶ ἄληθώς ὡς θεὸς ἐλατρεύθη ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις. Τινὲς ἰσχυρίζονται, ὅτι δὲν ὑπῆρξέ ποτε νομοθέτης τῆς Σπάρτης ὑπὸ τὸ ὄνομα Λυκούργος, ἀλλ' ὅτι τὸ ὄνομα

τοῦτο εἶνε ἐπίθετον τοῦ φωτοβόλου δελφικοῦ Ἀπόλλωνος, ὑπὸ δὲ τὰς ἐμπνεύσεις αὐτοῦ ἱερατικὸν σῶμα ἐθέσπισε τοὺς νόμους τῆς σπαρτιατικῆς πολιτείας. Ἀλλὰ μεθ' ὅλον τὸ σκότος, τὸ ὁποῖον περιβάλλει τὸν βίον τοῦ Λυκούργου, δὲν δικαιούμεθα νὰ ἀρνηθῶμεν τὴν προσωπικὴν ὑπαρξιν αὐτοῦ. Ὁ Λυκούργος ὑπῆρξε καὶ ἔδρασε κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ ἐνάτου αἰῶνος π. Χ.

§ 18. Νομοθεσία τοῦ Λυκούργου.

Ὁ Λυκούργος διὰ τῆς νομοθεσίας του τρία τινα κυρίως ἐζήτησε νὰ ρυθμίσῃ α') τὸ πολίτευμα, β') τὴν περιουσίαν, γ') τὴν ἀγωγὴν τῶν πολιτῶν συμφώνως πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ δωρικοῦ φύλου καὶ πρὸς τὴν κατάστασιν, ἣν ἐδημιούργησαν οἱ κατακτηταί. Σημειωτέον δέ, ὅτι πολλαὶ διατάξεις τοῦ Λυκούργου δὲν ἦσαν νέαι ἐφευρέσεις ἢ ἐπινοήσεις αὐτοῦ, ἀλλ' ἐστηρίζοντο εἰς ἀρχαίας δωρικὰς συνηθείας, ἃς οὗτος ἀνεκαίνισε μόνον, ὥρισεν ἀκριβέστερον ἢ καὶ ἐξέτεινε κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν τότε περιστάσεων καὶ ἀναγκῶν. Ὡνόμασε δὲ ὁ Λυκούργος τὰς διατάξεις του *θήρας*.

α') *Πολιτικοὶ θεσμοί*. Ὁ Λυκούργος διετήρησε τὸν θεσμόν τῆς διπλῆς βασιλείας, ἀλλὰ περιώρισεν ὅμως κατὰ πολὺ τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς. Μόνον ἐν πολέμῳ οἱ βασιλεῖς εἶχον μεγίστην ἰσχύν, ἐπανερχόμενοι δ' ὅμως εἰς τὴν Σπάρτην ἦσαν ὑπόχρεοι νὰ δίδωσι λόγον τῶν πράξεών των.

Γερουσία.—Οἱ Σπαρτιάται ἦσαν διηρημένοι εἰς τρεῖς φυλὰς καὶ τριάκοντα ὄβας, ἐκάστης φυλῆς ὑποδιαιρουμένης εἰς δέκα ὄβας. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διαιρέσεως ταύτης ὁ Λυκούργος συνέστησε τὴν γερουσίαν. Ἡ γερουσία ἀπετελεῖτο ἐξ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ μελῶν ἀντιπροσωπευόντων τὰς εἴκοσι καὶ ὀκτὼ ὄβας. Οἱ δὲ γέροντες ἦσαν ἰσόβιοι, ἐξελέγοντο δ' ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ λαοῦ ἐκ τῶν ὑπερβάντων τὸ ἐξηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ ἐχόντων τὸ ἦθος ἀνεπίληπτον. Τῆς γερουσίας προήδρευον οἱ δύο βασιλεῖς, αἵτινες ἦσαν οἱ ἐκ κληρονομικοῦ δικαίωματος νόμιμοι ἀντιπρόσωποι

τῶν δύο ὠθῶν, εἰς ἃς ἀνῆκον τὰ γένη αὐτῶν. Ἡ γερουσία μετὰ τῶν βασιλέων προσβουλευόντο περὶ ὅλων τῶν δημοσίων ὑποθέσεων, αἵτινες ῥέλλον νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν κρίσιν τοῦ λαοῦ, ἐδίκαζε δὲ ὡς ἀνώτατον ποινικὸν δικαστήριον καὶ ἦτο ἀρχὴ ἀνεύθυνος.

Ἐκκλησία. — Ἡ ἐκκλησία τοῦ λαοῦ ὠνομάζετο ἀπέλλα καὶ ἀπετελεῖτο ἐκ Σπαρτιατῶν συμπληρωσάντων τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας των. Συνήρχετο αὕτη κατὰ πᾶσαν πανσέληνον ἐν ὑπαίθρῳ καὶ ἀπεφάνετο περὶ τῶν προτάσεων, αἵτινες ὑπεβάλλοντο ὑπὸ τῆς γερουσίας καὶ τῶν βασιλέων. Διὰ βοῆς δὲ ναὶ ἢ οὐ ἐνέκρινεν ἢ ἀπέρριπτε τὰ προτεινόμενα, χωρὶς νὰ δύναται νὰ ἐπιφέρῃ τροποποιήσιν.

Ἐφοροί. — Ἄλλη τις σπουδαία πολιτικὴ ἀρχή, ἥτις κατὰ τινὰς ἰδρύθη θραδύτερον ἐπὶ βασιλείᾳ Θεοπόμπου, ἦτο ἡ τῶν ἐφόρων. Οἱ ἔφοροι ἦσαν πέντε καὶ ἐξελέγοντο κατ' ἔτος ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Κατ' ἀρχὰς οὗτοι ἐξεπλήρουν ἀπλῶς δικαστικὰ καὶ ἀστυνομικὰ καθήκοντα· ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ, καὶ πιθανώτατα ἐπὶ Θεοπόμπου, ἀπέβησαν παντοδύναμοι, συγκεντρώσαντες εἰς χεῖρας των πᾶσαν ἐξουσίαν· προήδρουν τῆς γερουσίας καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ λαοῦ καὶ ἐξετέλουν τὰς ἀποφάσεις αὐτῶν· εἶχον τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων χρημάτων· ἠδύναντο νὰ παύσωσι τοὺς ἄρχοντας (πλὴν τῶν γερόντων) καὶ νὰ ἐπιβάλλωσιν εἰς αὐτοὺς χρηματικὸν πρόστιμον καὶ φυλάκισιν· ἐπετήρουν τὴν ἀγωγὴν τῶν νέων· καὶ αὐτοὺς τοὺς βασιλεῖς ἠδύναντο νὰ εἰσάγωσιν εἰς δίκην. Ἀπασα ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ ἦτο εἰς χεῖρας τῶν ἐφόρων. Αὐτοὶ ἐδέχοντο καὶ ἔπεμπον πρέσβεις· αὐτοὶ διέτασσαν τὰς ἐκστρατείας. Καὶ εἶχε μὲν ὁ βασιλεὺς ἐν πολέμῳ τὴν ὑπερτάτην στρατηγίαν, παρηκολούθουν δ' αὐτὸν πάντοτε δύο ἐκ τῶν ἐφόρων. Οἱ ἔφοροι δὲ μόνον εἶχον τὸ πλεονέκτημα νὰ μὴ παρακἀθῇνται εἰς τὰ συσσίτια.

β') Ἀναδοσμός τῆς γῆς καὶ διατάξεις περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ κοινωικοῦ βίου. — Οἱ Δωριεῖς γενόμενοι κύριοι τῆς Λακωνικῆς διήρουν αὐτήν, κατὰ παλαιὰν αὐτῶν συνήθειαν, εἰς τρία μέρη. Τὸ ἐν

μέρος ἀνῆκεν ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν πολιτείαν. Τὸ δεῦτερον μέρος διενεμήθη κατ' ἴσους κλήρους εἰς τοὺς Σπαρτιάτας. Τὸ δὲ τρίτον παρεχωρήθη εἰς τοὺς περιόικους ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ πληρώνωσι φόρον εἰς τοὺς κατακτητάς τὸ ἥμισυ τῶν προϊόντων των. Προϊόντος δ' ὅμως τοῦ χρόνου ἡ ἀρχικὴ αὕτη ἰσότης τῆς περιουσίας διαταράχθη καὶ οἱ Σπαρτιᾶται διηρέθησαν εἰς πλουσίους καὶ πένητας. Ὁ Λυκοῦργος θέλων νὰ ἄρῃ πᾶσαν ἀφορμὴν διχονοιῶν προέβη εἰς τὸ τολμηρὸν μέτρον τοῦ ἀναδασμοῦ τῆς γῆς. Διήρесе λοιπὸν ἐκ νέου τὴν γῆν τῆς Λακωνικῆς εἰς τέσσαρας χιλιάδας, καὶ πεντακοσίους, κατ' ἄλλους δὲ εἰς ἑνέα χιλιάδας, ἴσους κλήρους διὰ τοὺς Σπαρτιάτας, ὅσοι ἦσαν τότε οἱ οἴκοι αὐτῶν, καὶ εἰς τριάκοντα χιλιάδας μικροτέρους διὰ τοὺς Περιοίκους, εἰς οὐδένα δὲ Σπαρτιάτην ἢ Περιοίκον ἐπετρέπετο νὰ πωλήσῃ ἢ νὰ δικνεύμῃ ἢ ν' ἀνταλλάξῃ τὸν κλῆρον του. Ὁ κλῆρος μετέβαινε κληρονομικῶς ἀπὸ τοῦ πατρὸς εἰς τὸν πρεσβύτερον υἱόν, ὅστις ὑπεχρεοῦτο νὰ διατρέφῃ ὅλην τὴν οἰκογένειαν. Ἄν δὲν ὑπῆρχον ἄρρενες κληρονόμοι, οἱ κλῆροι ἐπεστρέφοντο εἰς τὴν πολιτείαν, ἦτοι διέθετον αὐτοὺς οἱ βασιλεῖς, οἱ ἀρχῆθεν κύριοι τῆς χώρας.

Ὁ Λυκοῦργος θέλων νὰ καταπολεμήσῃ τὴν φιλοχρηματίαν, πρὸς δὲ ν' ἀποσκορακίσῃ ἐκ τῆς Σπάρτης τὴν πολυτέλειαν, ἀπηγόρευσε τὰ χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ νομίσματα, ἐπέτρεψε δὲ μόνον τὴν χρῆσιν τῶν σιδηρῶν. Ἵνα δ' ἀποδιώξῃ τὴν τρυφηλότητα καὶ καταστήσῃ τοὺς Σπαρτιάτας ἐγκρατεῖς καὶ ὀλιγαρχεῖς, συνέστησεν ἢ μάλλον ἀνενέωσε τὰ συσσίτια. Πάντες δηλαδὴ οἱ Σπαρτιᾶται, πλὴν τῶν γυναικῶν, καὶ αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς ὑποχρεωτικῶς συνήρχοντο καὶ συνέτρωγον εἰς κοινὰς τραπέζας, εἰσφέροντες ἕκαστος κατὰ μῆνα ὠρισμένον ποσὸν ἀλεύρου, οἴνου, τυροῦ καὶ σύκων. Προσφιλὲς τροφὴ τῶν Σπαρτιατῶν ἦτο ὁ μέλας ζωμός, ὅστις συνίστατο ἐκ χοιρείου κρέατος, ὄζους καὶ ἄλατος καὶ ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἔβαπτον τὸν κρίθινον ἄρτον.

γ') Ἀγωγή τῶν πολιτῶν. — Ἀπασαι αἱ διατάξεις τῆς λυκουργείου νομοθεσίας ἓνα σκοπὸν εἶχον, πῶς νὰ καταστήσωσι τοὺς

Σπαρτιάτας γενναίους ὑπερασπιστάς τῆς πατρίδος· διὰ τοῦτο πᾶς ὁ βίος αὐτῶν ἀπὸ τῆς πρώτης ἡλικίας ἐκανονίσθη ὑπὸ τοῦ Λυκούργου πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Πᾶς πολίτης ἐγεννᾶτο στρατιώτης καὶ ἀνῆκεν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν πολιτείαν. Τὰ νεογέννητα παῖδιά ἐξητάζοντο ὑπὸ τῶν ἀρχόντων, καὶ ὅσα μὲν αὐτῶν εὐρίσκοντο ἀσθενικὰ ἢ ἀνάπηρα ἐρρίπτοντο εἰς τοὺς ἀποθέτας (τόπον βραθυρώδη πλησίον τοῦ Ταϋγέτου), διότι ἡ ζωὴ αὐτῶν ἐθεωρεῖτο ἀνωφελὲς καὶ εἰς αὐτὰ καὶ εἰς τὴν πατρίδα· τὰ δὲ ἀρτιμελῆ καὶ ὑγιᾶ μέχρι μὲν τοῦ ἐβδόμου ἔτους τῆς ἡλικίας ἀνετρέφοντο ὑπὸ τῶν γονέων, κατόπιν δὲ παρελάμβανεν αὐτὰ ἡ πολιτεία καὶ αὕτῃ ἐφρόντιζε διὰ τὴν περαιτέρω ἀνατροφὴν των.

Οἱ παῖδες ἀνετρέφοντο ἐν πάσῃ σκληραγωγίᾳ. Συνήθιζον νὰ ὑποφέρωσιν εὐκόλως τὴν πείναν, τὴν δίψαν, τὸ ψυχρὸν, τὸν καύσωνα, τὴν ἀγρυπνίαν. Ἐβάδιζον ἀσκεπεῖς καὶ ἀνυπόδητοι· ἐφόρουσι τὸ αὐτὸ ἔνδυμα θέρος καὶ χειμῶνα· ἐκοιμῶντο κατ' ἀγέλας ἐπὶ στρωμνῶν ἐκ καλάμων, οὓς αὐτοὶ ἔκοπτον ἀπὸ τὰς ὄχθας τοῦ Εὐρώτα. Ὡσαύτως ἐγυμνάζοντο ἀδιακόπως εἰς τὸν δρόμον, τὴν πάλην, τὸν δίσκον, τὸ ἀκόντιον, καὶ μετεχειρίζοντο μὲ πολλὴν εὐστροφίαν καὶ τέχνην πᾶν ὄπλον. Εἰς τοὺς παῖδας καὶ τοὺς ἐφήβους ἐπετρέπετο νὰ κλέπτωσιν, ἵνα δύνανται ἐν καιρῷ πολέμου νὰ ἐξαπκτῶσι τοὺς πολεμίους καὶ ἐξευρίσκωσι τὴν ἑαυτῶν τροφήν· ὅστις δ' ὅμως ἐφωρᾶτο κλέπτων ἐκολάζετο διὰ μαστιγώσεως οὐχὶ ὡς κλέπτης, ἀλλ' ὡς ἀνεπιτήδεις.

Ἡ καθαρῶς στρατιωτικὴ ἀνατροφή τῶν νέων περιώριζεν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, τὴν πνευματικὴν αὐτῶν μόρφωσιν, ἀλλὰ δὲν ἀπέκλειεν αὐτὴν ἐντελῶς. Περιεστρέφετο αὕτη μόνον εἰς ὅσα ἦσαν ἐπιτήδεια νὰ διεγείρωσιν εἰς τοὺς νέους φρονήματα ὑψηλὰ καὶ γενναῖα, νὰ ἀναπτύξωσι δ' ἐν αὐτοῖς τὸ αἶσθημα τῆς φιλοπατρίας. Ἰδίᾳ ἐμάνθκον οἱ νέοι μουσικὴν καὶ χορὸν στρατιωτικὸν (πυρρίχην), ἀπεστήθιζον τὰς ρήτρας τοῦ Λυκούργου, τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου καὶ ἄλλα ᾄσματα, ἅτινα ἐξύμνουν τοὺς ὑπὲρ πατρίδος πεσόντας καὶ ἔψαλλον τοὺς δειλοὺς καὶ ἀνάνδρους. Ἐδιδάσκοντο προσέτι οἱ νέοι

νά εἶνε σεμνοὶ τὸ ἦθος, νά σέβωνται καὶ νά τιμῶσι τοὺς γέροντας, νά ἴστανται σιωπηλοὶ καὶ ὡς ἀγάλματα ἐνώπιον τῶν ἀρχόντων, ν' ἀπαντῶσιν εἰς τὰς ἐρωτήσεις τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν γερόντων εὐστόγως, ταχέως καὶ δι' ὀλίγων λέξεων, ἐξ οὗ προήλθεν ὁ περιώ-
νυμος καταστάς λακωνισμὸς ἢ τὸ λακωνικῶς ὁμιλεῖν.

Τοιαύτη ἦτο ἡ ἀνατροφή τῶν Σπαρτιατῶν. Ὁ ὅλος βίος αὐτῶν εἶχεν ἀναφορὰν εἰς τὸν πόλεμον. Ἀπὸ τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας μέχρι τοῦ ἐξηκοστοῦ ἦσαν στρατιῶται. Ἐν τῇ πόλει ἐζῶν ὡς ἐν στρατοπέδῳ, ὁ δὲ πόλεμος δι' αὐτοὺς ἦτο πανήγυρις. Ὁ Σπαρτιάτης ἐθεώρει καθήκον του νά μάχηται καὶ ἀποθνήσκη ὑπὲρ πατρίδος. Μένων σταθερὸς ἐν τῇ τάξει δὲν ὑπεχώρει οὐδὲ ἐσά-
λευεν, ἀλλ' ἢ ἐνίκᾳ ἢ ἔπιπτεν. Ὁ τρέσας ἦτοι ὁ φοβηθεὶς καὶ ρίψασπις γενόμενος ἐθεωρεῖτο ἄτιμος, ἐστρεφεῖτο τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, περιεφρονεῖτο ὑπὸ πάντων, οὐδεὶς δ' ἐδίδεν εἰς αὐ-
τὸν οὔτε πῦρ οὔτε ὕδωρ.

Καὶ τῶν παρθένων ἡ ἀγωγή ἦτο ὁμοίᾳ τῇ τῶν νέων. Καὶ αὐ-
ταὶ μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας, πρὸ αὐτοῦ δὲ δὲν ἐπε-
τρέπετο νά ἔλθωσιν εἰς γάμον, ἡσκούντο εἰς τὴν πάλην, εἰς τὸν
δρόμον καὶ εἰς τὸ ἀκόντιον. Οὕτω δὲ καθίσταντο ὑγιεῖς καὶ εὐ-
ρωστοὶ καὶ ἔτικτον ὑγιᾶ καὶ εὖρωστα τέκνα. Ἡ Σπαρτιάτις τὰ
πάντα ἐθυσίαζεν ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Δίδουσα τὴν ἀσπίδα εἰς τὸν
υἱὸν τῆς μεταβαίνοντα εἰς τὸν πόλεμον ἔλεγεν εἰς αὐτὸν ἢ τὰν
ἢ ἐπὶ τᾶς, δηλ. ἢ ταύτην νά φέρῃς νικητῆς ἢ ἐπὶ ταύτης νά σέ
φέρωσι νεκρὸν.

Ἡ Σπάρτη κατὰ ρητὸν τοῦ Λυκούργου νόμον ἔμεινεν ἀτείχι-
στος, διότι ὡς τεῖχη αὐτῆς ἀπροσμάχητα ἐχρησίμευον ἡ ἀνδρεία
καὶ τὰ στήθη τῶν πολιτῶν.

§ 19. Ἀποτελέσματα τῆς Λυκουργείου νομοθεσίας.

Διὰ τῶν νόμων τοῦ Λυκούργου ἡ Σπάρτη ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἐνι-
σχύθη ἐσωτερικῶς καὶ ἀνυψώθη εἰς μεγάλην δύναμιν. Καὶ κατὰ

πρῶτον μὲν οἱ Σπαρτιᾶται ἀπέσπασαν ἀπὸ τῶν Ἀρκαδῶν τὴν πρὸς νότον χώραν αὐτῶν, ἔπειτα δὲ προσβαλόντες τὰ ὄχυρά κέντρα τῶν Ἀχαιῶν, ἦτοι τὰς Ἀμύκλας, τὰς Γερώνθρας καὶ τὸ Ἐλος, πρὸς τὸ μέρος τοῦ Λακωνικοῦ κόλπου, συνεπλήρωσαν τὴν κατὰ κτησιν τῆς ὅλης Λακωνικῆς. Μετὰ ταῦτα οἱ Σπαρτιᾶται ἐζήτησαν νὰ ἐπεκτείνωσι τὴν κυριαρχίαν των καὶ ἔξω τῆς Λακωνικῆς. Εἰς τοῦτο δὲ ᾔθει αὐτοὺς ὅχι μόνον ἡ ἔμφυτος πρὸς τὸν πόλεμον ῥοπή αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς πολιτείας, καθόσον ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀκλήρων ὑπερεπελόνασε ταχέως. Ὅθεν ἔρριψαν τὰ πλεονεκτικά των βλέμματα πρὸς τὴν πλουσίαν καὶ εὐφορον γείτονα Μεσσηνίαν· μετὰ δὲ τῶν κατοίκων αὐτῆς τοπικαὶ ἀντιθέσεις καθίστων ἀναπόφευκτον τὴν σύγκρουσιν.

§ 20. Ἡ Μεσσηνία ὑπὸ τοῦς Αἰπυτιῶν.—

Μεσσηνιακοὶ πόλεμοι.

Ἡ Μεσσηνία εἶχε κατακτηθῇ πρώτη ὑπὸ τῶν Δωριέων. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Δωριέων Κρεσφόντης προτεπάθησε κατὰ πρῶτον δι' εἰρηνικοῦ συμβιβασμοῦ νὰ ἐξιώσῃ τὰ δικαιώματα τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς Μεσσηνίας μὲ τὰς ἀξιώσεις τῶν κατακτητῶν Δωριέων. Ἀλλὰ τοῦτο δυσηρέστησε τοὺς Δωριεῖς, οἵτινες νομίζοντες ὅτι προὔδωθον ὑπὸ τοῦ βασιλέως των ἐπανεστάτησαν καὶ ἠνάγκασαν τὸν Κρεσφόντην νὰ καταλύσῃ τὴν μεταξὺ κατακτητῶν καὶ ὑποταχθέντων ἰσονομίαν. Αἱ ταραχαὶ δ' ὅμως ἐξηκολούθησαν καὶ μετὰ τοῦτο. Ὁ Κρεσφόντης πίπτει θύμα αἰματηρᾶς στάσεως, ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ καταλύεται, καὶ ἀνιχνεύει εἰς τὸν θρόνον ὁ Ἀρκὰς τὸ γένος Αἰπυτος, ὃν οἱ μεταχγενέστεροι ἐπλάσαν ὡς υἱὸν τοῦ Κρεσφόντου, θέλοντες νὰ περικαλύψωσι τὴν βιαιάν ἐκείνην ἀνατροπὴν τοῦ μεσσηνικοῦ θρόνου.

Ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τῶν Αἰπυτιδῶν συµμεταβάλλεται ὁ ὅλος χαρακτήρ τῆς ἐπιχωρίου ἱστορίας. Οἱ Αἰπυτιδαὶ δὲν ἦσαν στρα-

τηλάται, ἀλλὰ ρυθμίζονται ἑορτῶν. Οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Μεσσηνίας ὡς ἐκ τοῦ πλούτου καὶ τῆς εὐφορίας τῆς χώρας τῶν ἥσαν παραδεδωμένοι εἰς τὴν τρυφηλότητη. Ἦδη καὶ οἱ κατακτηταί, ἀφοῦ κατ' ἀρχὰς ἐξησθένησαν ἐκ τῶν ἐμφυλίων ἀγώνων, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀβρᾶς μεσσηνιακῆς διαίτης ἤρχισαν καὶ αὐτοὶ νὰ ἀποβάλλωσι τὸν τραχὺν αὐτῶν χαρακτῆρα καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξωμοιώθησαν πρὸς τοὺς πρῶτους κατοίκους οὕτως, ὥστε δὲν ἐφαίνοντο πλέον ὁμογενεῖς πρὸς τοὺς Δωριεῖς τῆς Σπάρτης. Ἡ Μεσσηνία λοιπὸν ὑπὸ τοὺς Αἰπυτιδᾶς ἐγένετο ἀντιδωρικὴ καὶ ἀπόλεμος, ἀπέβη δὲ οἰονεὶ τμῆμα τῆς Ἀρκαδίας, μεθ' ἧς εἶχε συναδελφωθῇ διὰ τῆς δυναστείας τῶν Αἰπυτιδῶν. Τὴν χώραν ταύτην οἱ Σπαρτιαῖται ὑπέταξαν διὰ δύο μακρῶν καὶ αἱματηρῶν πολέμων.

§ 21. Πρῶτος μεσσηνιακὸς πόλεμος. (743-724).

Ἀφορμὴν εἰς τὸν πρῶτον μεσσηνιακὸν πόλεμον ἔδωκαν ἔριδες τῶν Μεσσηνίων καὶ τῶν Σπαρτιατῶν κατὰ τινα θρησκευτικὴν ἑορτήν, ἣν ἀμφότεροι οἱ λαοὶ συνεώρταζον ἐν τῷ ναῷ τῆς Λιμνάτιδος Ἀρτέμιδος ἐπὶ τῶν συνόρων τῶν δύο χωρῶν. Οἱ Σπαρτιαῖται κατέλαβον αἰφνιδίως ἐν ἔτει 743 τὴν ὀχυρὰν πόλιν τῶν Μεσσηνίων Ἀμφειαν καὶ ἐκ ταύτης ὁρμώμενοι ἐληελάτουν τὴν Μεσσηνίαν. Οἱ Μεσσήνιοι κατ' ἀρχὰς ἀπέκρουσαν γενναίως τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σπαρτιατῶν· τέλος δ' ὅμως ἡττηθέντες καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ διατηρήσωσιν ἐπὶ πλέον τὴν ὑπαίθρον χώραν ἀπεσύρθησαν μετὰ τοῦ ἀνδρείου βασιλείως τῶν Ἀριστοδήμου καὶ ἐκλείσθησαν εἰς τὸ ὄχυρόν φρούριον τῆς Ἰθώμης, ἐκεῖθεν δ' ἐξηκολούθησαν ἀνθιστάμενοι. Κατὰ τινα ἀπίθανον παράδοσιν ὁ Ἀριστόδημος ἐφόνευσεν ἰδίᾳ χειρὶ τὴν θυγατέρα του χάριν τῆς πατρίδος καὶ κατόπιν ταρασσόμενος καθ' ὕπνον ὑπὸ τοῦ φάσματος αὐτῆς ἠτοκτόνησεν ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστοδήμου ἡ Ἰθώμη περιέπεσεν εἰς τοὺς πολεμίους (724), καὶ μετ' αὐτῆς ἅπασα ἡ χώρα. Τῶν δὲ

Μεσσηνίων ἄλλοι μὲν κατέφυγον εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, τὸ Ἄργος καὶ τὴν Σικυῶνα, ἄλλοι δ' ἐπλευσαν εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸ Ῥήγιον. Ὅσοι ἤχημαλωτίσθησαν ἐν τῷ πολέμῳ ἢ ἄλλως ἔμειναν ἐν τῇ χώρᾳ, ἠναγκάσθησαν νὰ καλλιεργῶσιν ὡς εἴλωτες τὴν γῆν, ἥτις διαιρεθεῖσα εἰς κλήρους διενεμήθη εἰς τοὺς ἀκλήρους τῶν Σπαρτιατῶν. Ἀλλὰ πόλεις τινές, πιθανῶς μὴ λαβοῦσαι μέρος ἐνεργόν εἰς τὸν κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἀγῶνα, ὑπεβλήθησαν εἰς τὰς αὐτὰς ὑποχρεώσεις, ὥς οἱ Περίοικοι τῆς Σπάρτης. Ἀπὸ τοῦδε οἱ Μεσσήνιοι ἠναγκάσθησαν νὰ θεωρῶσιν ὡς μητρόπολιν αὐτῶν τὴν Σπάρτην.

§ 22. Δεύτερος μεσσηνιακὸς πόλεμος (645. 628)

Ἐπὶ ὀγδοήκοντα ἔτη οἱ Μεσσήνιοι ἐστέναζον ὑπὸ τὸν σπαρτιατικὸν ζυγόν. Ἀλλ' ἡ νέα γενεά, ἀνατραφεῖσα ἐν τῇ δίψῃ τῆς ἐθνικῆς ἐκδικήσεως, ἔλαβε τὰ ὅπλα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐξ Ἀνδανείας νεαροῦ Ἀριστομένους, ὅστις εἶλκε τὸ γένος ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Αἰπυτιδῶν. Οἱ Μεσσήνιοι εἰς μόνας τὰς ἑαυτῶν δυνάμεις στηριζόμενοι ἀντετάχθησαν κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἐνίκησαν αὐτούς. Ἡ ἐπίδρασις τῆς νίκης ταύτης ὑπῆρξε μεγάλη. Οἱ Σπαρτιάται ἀπώλεσαν τὸ θάρος καὶ περιέπεσον εἰς ἐμφυλίους ἔριδας καὶ στάσεις. Ὅσοι ἐξ αὐτῶν εἶχον λάβῃ κλήρους ἐν Μεσσηνίᾳ κατὰ τὸν πρῶτον μεσσηνιακὸν πόλεμον, ἤδη μὴ δυνάμενοι νὰ καλλιεργήσωσιν αὐτούς, ἐστερήθησαν παντὸς πόρου πρὸς συντήρησιν τῶν οἰκογενειῶν των. Πρὸς ἐπανόρθωσιν λοιπὸν τῆς ζημίας ταύτης ἀπῆτουν νέον ἀναδασμὸν τῆς σπαρτιατικῆς γῆς. Καὶ ἐπειδὴ οἱ βασιλεῖς διέθετον τοὺς κλήρους, ἡ δυσἀρέσκεια ἐστράφη κατὰ τῶν βασιλείων, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἠπειλεῖτο ὁ θρόνος τῶν Ἡρακλειδῶν. Ἡ Σπάρτη λοιπὸν διέτρεχε σπουδαίαν πολιτικὴν κρίσιν, ἐξ ἧς ἔσωσεν αὐτὴν ὁ ποιητὴς Τυρταῖος¹.

1. Ὁ Τυρταῖος κατὰ τινες ἦτο Λάκων, κατ' ἄλλους δὲ Ἀθη-

Ὁ Τυρταῖος διὰ τῶν φλογερῶν πολεμικῶν ᾠσμάτων του ἠνώρ-
ωσε τὸ καταπεσὸν φρόνημα τῶν Σπαρτιατῶν, κατεσίγασε τοὺς
ἐμφυλίους ἔριδας καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἐξήγειρε τὴν φιλοπατρίαν αὐ-
τῶν, ὥστε ὠφελούμενοι καὶ ἐκ τῆς προδοσίας τοῦ βασιλέως τῶν
Ἀρκάδων Ἀριστοκράτους κατώρθωσαν νὰ νικήσωσι τοὺς Μεσση-
νίους ἐν μεγάλῃ μάχῃ παρὰ τὴν καλουμένην *Μεγάλην τάφρον*.
Μετὰ τὴν ἥτταν ταύτην οἱ Μεσσήνιοι, μὴ δυνάμενοι νὰ κρατή-
σωσι τὴν πεδινὴν χώραν, ἀπεσύρθησαν εἰς τὰ ὄρεινά σύνορα τῆς
Ἀρκαδίας, ἣ δὲ ἀπότομος καὶ δυσπρόσιτος Εἵρα κατέστη τὸ γενι-
κὸν στρατόπεδον τῶν Μεσσηνίων.

Ἐπὶ ἑνδεκὰ ἔτη ὁ ἡρωϊκὸς Ἀριστομένης ὑπερήσπισε γενναίως
τὴν Εἵραν. Ἀλλὰ τὸ ἐνδέκατον ἔτος οἱ Σπαρτιάται κατώρθωσαν
διὰ προδοσίας νὰ γείνωσι κύριοι τῆς Εἵρας, μετ' αὐτῆς δὲ καὶ
ὅλης τῆς Μεσσηνίας. Οἱ τελευταῖοι πρόμαχοι τῆς ἐλευθερίας ἠναγ-
κάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν πατρίδα των. Καὶ ἄλλοι μὲν
μετέβησαν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ἄλλοι δὲ
ἀπόκησαν εἰς τὴν ἐν Σικελίᾳ Μεσσήνην, ὀλίγοι δ' ἀπέμειναν ἐν
Μεσσηνίᾳ οἵτινες ἐγένοντο εἰλωτες τῶν Σπαρτιατῶν. Ὁ δὲ ἡρωϊ-
κὸς Ἀριστομένης ἀπῆλθεν εἰς Ῥόδον, ὅπου καὶ ἀπέθανεν. Ἐκ-
τοτε ἡ Μεσσηνία, ἣτις ἄλλοτε ὕμνεῖτο ὡς ὁ ἐπιζηλύτατος κλῆρος
τῶν Ἡρακλειδῶν, περιέπεσεν εἰς παρακμὴν.

§ 23. Πόλεμος τῆς Σπάρτης πρὸς τοὺς Ἀρκάδας.

Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Μεσσηνίας οἱ Σπαρτιάται ἐζήτη-
σαν νὰ ἐπεκτείνωσι τὴν ἐπικράτειάν των καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῆς
Πελοποννήσου χωρῶν. Καὶ πρῶτον ἔστρεψαν τὰ ὅπλα των κατὰ
τῶν Ἀρκάδων, οὓς ἐμίσουν διὰ τὴν παρασχεθεῖσαν ὑπ' αὐτῶν
εἰς τοὺς Μεσσηνίους φιλόξενον δεξίωσιν. Εἰσέβαλον λοιπὸν εἰς τὴν
ὄρεινὴν καὶ τραχεῖαν Τεγεᾶτιν. Ἀλλ' ἀντὶ ὅμως νὰ ἐξανδραπο-

ναῖος προσκληθεῖς ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν τῇ συμβουλῇ τοῦ μαν-
ντείου τῷ Δελφῶν.

δίσωσιν, ὡς ἐνόμιζον, τοὺς Τεγεάτας, ὑπέστησαν αὐτοὶ δεινὰς ἤττας. Τέλος δ' ὅμως κατώρθωσαν διὰ τῆς συνδιαλλακτικῆς πολιτικῆς νὰ πείσωσι τοὺς Τεγεάτας νὰ προσχωρήσωσιν εἰς τὴν πολιτείαν τῆς Σπάρτης· παρεχώρησαν δ' εἰς αὐτοὺς τὴν μεγάλην τιμὴν ν' ἀποτελῶσι τὸ ἀριστερὸν κέρας τοῦ σπαρτιατικοῦ στρατοῦ.

§ 24. Ἱστορία τοῦ Ἄργους.

Τὸ Ἄργος ὑπῆρξεν ἡ μητρόπολις τῶν Δωριέων τῆς Ἀργολίδος καὶ κληρονόμος τῆς δυνάμεως τῶν Μυκηνῶν καὶ τῆς Τίρυνθος. Οἱ Ἀργεῖοι (οἱ Δωριεῖς καὶ οἱ μετ' αὐτῶν συγχωνευθέντες Ἀχαιοί, δὲν ἐλθσμόνουν τὴν δόξαν καὶ τὴν ἰσχὺν τοῦ Ἀγχυμένονος· στηριζόμενοι δὲ εἰς τὰ πρωτοτόκια τοῦ Τημένου, τοῦ πρεσβυτέρου τῶν Ἡρακλειδῶν ἀδελφῶν, οἵτινες κατὰ τὴν παράδοσιν ὑπῆρξαν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Δωριέων κατὰ τὴν κἀθοδον αὐτῶν, ἤξιουν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πελοποννήσου. Ἦδη ἀπὸ τοῦ ἐνάτου πιθανῶς αἰῶνος πολλαὶ πόλεις αὐτόνομοι τῆς ἀνκτολικῆς Πελοποννήσου, ἡ Ἐπίδαυρος, ἡ Τροιζήν, ἡ νῆσος Αἴγινα, αἱ Κλεωναί, ὁ Φλιοῦς, ἡ Σικυῶν καὶ ἄλλαι ἀπετέλουν ὁμοσπονδίαν, ἥς προΐστατο τὸ Ἄργος.

Οἱ Ἀργεῖοι ἄπαξ μόνον καὶ παροδικῶς ἡδυνήθησαν νὰ λάβωσι τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πελοποννήσου, ἐπὶ τοῦ διασήμευ βασιλείως αὐτῶν Φεῖδωνος. Ὁ Φεῖδων, ὅστις ἤκμασε κατὰ τὸν ἑβδόμον αἰῶνα, ἀνήγαγε τὸ Ἄργος εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν. Ὑπήγαγε τὴν Κόρινθον ὑπὸ τὴν ἀργολικὴν ὁμοσπονδίαν καὶ ἐξεδίωξε τοὺς Σπαρτιάτας ἐκ τῶν παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Ἀργολίδος τόπων. Εἰσελάσας ἔπειτα μετὰ τῆς στρατιᾶς του εἰς τὴν Ἠλιδά ἀπέκλεισε τοὺς Ἠλείους ἀπὸ τῶν ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων καὶ ἀνέθηκε τὴν προεδρίαν αὐτῶν εἰς τοὺς Πισάτας, μεθ' ὧν ἐτέλεσεν ἀπὸ κοινοῦ τοὺς ἐν λόγῳ ἀγῶνας τοῦ 668 π. Χ. Διὰ τῆς ἀναμίξεώς του εἰς τοὺς ὀλυμπικοὺς ἀγῶνας ἐγένετο ἡ κυριωτάτη αἰτία, ὅπως

οἱ τέως τοπικοὶ ἐκεῖνοι ἀγῶνες ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀποβῶσι πανελλήνιοι.

Ὁ Φεῖδων εἰσήγαγεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὠρισμένα μέτρα καὶ σταθμά, ἅτινα δικαίως ἐκ τοῦ ὀνόματός του ὠνομάσθησαν φειδῶνια. Ἐν τῷ νομισματικῷ συστήματι τοῦ Φεῖδωνος διετηρήθησαν μὲν τὰ προϋπάρχοντα ὀνόματα δραχμὴ καὶ ὀβολός, ὠρίσθησαν δὲ καὶ δύο σταθμοὶ νομισμάτων, ὧν εἷς ἐκαλεῖτο τάλαντον, ὁ δὲ ἕτερος μνᾶ.

Καὶ αἱ μὲν ἐκπολιτιστικαὶ ἐνέργειαι τοῦ Φεῖδωνος ἔμειναν διαρκεῖς. Τὸ Ἄργος δ' ὅμως μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἀπώλεσε διὰ παντός τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ δύναμιν. Οἱ Σπαρτιάται ἠδυνήθησαν ν' ἀφαιρέσωσι παρὰ τῶν Ἀργείων τὴν Κυνουρίαν καὶ τὴν Θυρεάτιν· οἱ δὲ Ἡλεῖοι βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν ἠδυνήθησαν νὰ καταβάλωσιν ὅλοσχερῶς τοὺς Πισάτας καὶ ἀναλάβωσι τὴν προστασίαν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων. Οἱ Ἀργεῖοι δ' ὅμως καὶ μετὰ τὸν περιορισμὸν τῆς δυνάμεώς των δὲν ἀπέβαλον τὰς ἀξιώσεις των περὶ τῆς ἡγεμονίας, ἐξηκολούθησε δὲ ἡ ἀντίθεσις αὐτῶν πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας. Ἐπὶ τῶν περσικῶν πολέμων τὸ Ἄργος ἐξητλημένον ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν ἀνωμαλιῶν δὲν μετέσχε τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος, ἀλλ' ἔμενεν οὐδέτερον, ἐνῶ τὸνναντίον ἡ Σπάρτη ἡγεῖτο τῆς ἑλληνικῆς συμμαχίας, εἰ καὶ ψιλῶ μόνον ὀνόματι, διότι κατ' οὐσίαν ἡγοῦντο οἱ Ἀθηναῖοι.

Μετὰ τὴν ταπείνωσιν καὶ τοῦ Ἀργους ἡ δύναμις τῆς Σπάρτης ηὔξήθη. Ἀπασαὶ σχεδὸν αἱ πόλεις τῆς Πελοποννήσου πλὴν τοῦ Ἀργους καὶ τῆς Ἀχαΐας ἠνώθησαν καὶ ἀπετέλεσαν ἰσχυρὰν συμμαχίαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης.

§ 25. Ἱστορία τῆς Κορίνθου.

Ἐν Κορίνθῳ ἀπὸ τῆς δωρικῆς κατακτήσεως κατεῖχον τὴν ἀρχὴν βασιλεῖς, Ἡρακλεῖδαι τὸ γένος, καλούμενοι Βακχιάδαι ἀπὸ τοῦ Βάκχιδος. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 747 π. Χ. οἱ Βακχιάδαι, ἥτοι

τὸ σύνολον τῶν ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν, κατήργησαν τὴν βασιλείαν καὶ ἐπέτρεπον κατ' ἔτος τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν εἰς ἓνα ἐξ αὐτῶν, *πρύτανιν* καλούμενον. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ ἡ Κόρινθος ἀπέβη πόλις πλουσία καὶ ἐμπορικὴ καὶ ναυτικωτάτη, ὃ δὲ λαὸς εὐπορήσας ἐξανέστη κατὰ τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ ἐζήτει συμμετοχὴν εἰς τὰ δημόσια πράγματα. Ἐκ τῆς παραστάσεως ταύτης ὠφελούμενος ὁ δημαγωγὸς Κύψελος κατέλυσε τὴν ὀλιγαρχίαν τῶν Βακχιάδων καὶ ἐγένετο τύραννος (655 π.Χ.)· κατήγετο δὲ ὁ Κύψελος ἐξ ἐπιφανῶν γονέων καὶ μάλιστα ἐκ μητρὸς ἦτο Βακχιάδης.

Υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Κυψέλου ὑπῆρξεν ὁ Περιάνδρος, εἰς τῶν ἐπτά σοφῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἀμφότεροι οἱ τύραννοι οὗτοι ἀνύψωσαν τὴν δύναμιν τῆς Κορίνθου καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς· ἐξωτερικῶς μὲν, διότι ἱδρυσαν ἐμπορικοὺς σταθμοὺς εἰς τὰ παράλια τῆς Αἰτωλίας, Ἀκαρνανίας, Ἠπείρου καὶ Ἰλλυρίας, ἀπέφικαν τὴν Ποτίδαιαν ἐν τῇ Χαλκιδικῇ χερσονήσῳ καὶ συνῆψαν ἐμπορικὰς σχέσεις μετὰ τῶν παραλίων πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ μετὰ τῶν βασιλείων τῆς Λυδίας καὶ τῆς Αἰγύπτου· ἐσωτερικῶς δέ, διότι προήγαγον τὴν βιομηχανίαν, τὴν καλλιτεχνίαν καὶ τὴν ναυπηγικὴν. Ἐπὶ Περιάνδρου ὑπέκειντο εἰς τὴν Κόρινθον ἡ Κέρκυρα, ἡ Ἀμβρακία, ἡ Λευκάς, ἡ Ἀπολλωνία, ἡ Ἐπίδαυρος, τὰ Μέγαρα καὶ ἄλλαι τινὲς πόλεις. Ἐπὶ τοῦ Ψαμμιτίχου δ' ὁμοίως, ἀνεψιοῦ τοῦ Περιάνδρου, κατελύθη ἐν Κορίνθῳ ἡ τυραννίς, καὶ ἡ ἀρχὴ παρεδόθη εἰς τοὺς εὐπορωτέρους τῶν πολιτῶν· βραδύτερον δὲ ἡ Κόρινθος προσῆλθεν εἰς τὴν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης πελοποννησιακὴν συμμαχίαν.

§ 26. Ἱστορία τῆς Σικυῶνος.

Περὶ Σικυῶνος οὐδὲν εἶνε γνωστὸν μέχρι τῆς ἐβδόμης ἑκατονταετηρίδος. Τῷ 673 παρουσιάζεται ὡς τύραννος αὐτῆς ὁ Ὁρθαγόρας, ἀνὴρ καταγόμενος ἐξ εὐτελοῦς γένους. Τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ ἐπιφανέστατος ὑπῆρξεν ὁ Κλεισθένης, τυραννήσας μετὰ τοῦ 600

καὶ 560 π.Χ. Ἡ δύναμις τῆς Σικυῶνος ἐπὶ Κλεισθένους ὑπῆρξε μεγίστη, εἰς αὐτὸν δ' ἀνετέθη καὶ ἡ ἡγεμονία τοῦ πρώτου ἱεροῦ πολέμου, καθ' ὃν κατεστράφη ἡ Κρίσσα. Ἡ προσωπικὴ μεγαλοπρέπεια τοῦ Κλεισθένους μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῶν περιφανῶν νικῶν, ὧς ἐνίκησεν εἰς τὰ Πύθια καὶ εἰς τὰ Ὀλύμπια. Πολυθρόλητοι δ' ὑπῆρξαν καὶ οἱ γάμοι τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Ἀγαρίστης μετὰ τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν Ἀλκμεωνίδου Μεγακλέους, ἐξ οὗ ἐγεννήθη ὁ ἔξοχος νομοθέτης τῶν Ἀθηνῶν Κλεισθένης. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τυράννου Κλεισθένους κατελύθη ἐν Σικυῶνι ἡ τυραννὶς καὶ ἐγένετο δημοκρατία. Καὶ αὕτη ὅμως μετ' ὀλίγον κατελύθη ὑπὸ τῆς Σπάρτης ἀντικατασταθεῖσα δι' ὀλιγαρχίας.

ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

§ 27. Ἡ πρὸ τοῦ Δράκοντος ἐν Ἀθῆναις πολιτεία.

Ἐνῷ οἱ Δωριεῖς Σπαρτιᾶται ἔχοντες χαρὰν καὶ σταθερὸν καὶ ἀμετάβλητον διετήρουν ἑκατονταετηρίδας ὅλας τὸ λυκούργειον πολίτευμα, ἐν Ἀθῆναις, τῇ μητροπόλει τῶν Ἰωνῶν¹, τὸ πολίτευμα ὑπέστη συνεχεῖς μεταβολὰς διὰ τὸ εἰς ταύτας εὐεπίφοροι

¹ Τὸ ὄνομα Ἰωνες ἐγένετο γνωστὸν τὸ πρῶτον ἐν ταῖς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἀποικίαις· ὕστερον δ' ἐπεκράτησεν ἐν τῇ Ἀττικῇ καὶ ἐν τῷ Αἰγαίῳ καθ' ὃν χρόνον ἐπεκράτησεν ἐν Πελοποννήσῳ τὸ ὄνομα τῶν Δωριέων. Ἐξαφανισθείσης δ' ἐνωρὶς τῆς ἀρχαϊκῆς φυλῆς, οἱ Ἕλληνες ἔμειναν διηρημένοι εἰς τρεῖς φυλάς. Ἀλλ' αἱ φυλαὶ αὗται δὲν ἦσαν φυσικαί· εἶχον χαρὰν καὶ μάλλον γεωγραφικὸν καὶ ἱστορικόν. Αἱ διαιρέσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ προήρχοντο ἐκ γενικωτέρων διαφορῶν τοῦ ὅλου ἱστορικοῦ βίου. Τοιαύτη ἰδίως ἦτο ἡ μεγάλη διαίρεσις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἰς Ἰωνας, ὧν κυριώτεροι ἀντιπρόσωποι ἦσαν οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ εἰς Δωριεῖς, ὧν ἡγούντο οἱ Σπαρτιᾶται. Ἡ μεταξὺ Σπάρτης καὶ Ἀθηνῶν ἀντίθεσις, διήκουσα δι' ὅλης τῆς ἱστορίας, κατέστη ὀλίγον κατ' ὀλίγον μεταξὺ τῶν δύο λαῶν τῆς Ἑλλάδος φυλετικῇ.

τοῦ ἰωνικοῦ φύλου. Ἐν Ἀθήναις κάλλιον ἢ ἐν πάσῃ ἄλλῃ πόλει δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος.

Παλαιότερον οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς διηροῦντο εἰς τέσσαρας φυλὰς καὶ κατέκουν εἰς δώδεκα αὐτόνομους πόλεις. Ἀλλ' ὁ Θησεύς, ὃν ἡ παράδοσις παρέστησεν ὡς τὸν πρῶτον ἰδρυτὴν τῆς πολιτικῆς τάξεως ἐν Ἀθήναις, καταργήσας τὴν αὐτονομίαν τῶν πόλεων τούτων, ἤνωσεν αὐτάς πολιτικῶς ὑπὸ μίαν ἀρχήν, καταστήσας κέντρον καὶ πρωτεύουσαν τῆς Ἀττικῆς τὰς Ἀθήνας. Ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνας ἐβασίλευον ἐν Ἀθήναις οἱ ἀπόγονοι τοῦ Θησεῖος, ἕως οὗτο ἑλθὼν ἐκ Πύλου ὁ υἱὸς τοῦ Νηλέως Μελάνθος ἤρπασε τὴν βασιλείαν. Τοῦ Μελάνθου υἱὸς ἦτο ὁ πολυβύλητος Κόδρος, ὅστις διὰ τοῦ ἐκουσίου θανάτου του, κατὰ τὴν παράδοσιν ἔσωσε τὰς Ἀθήνας κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Δωριέων εἰς τὴν Ἀττικὴν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κόδρου ἐγένετο βασιλεὺς ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μέδων. Βραδύτερον δέ, ἐπειδὴ τινες τῶν βασιλείων ἦσαν μαλθακοὶ εἰς τὰ πολεμικά, ἐπικατέστη καὶ δευτέρα ἀρχή, ἡ πολεμαρχία. Σὺν τῷ χρόνῳ δ' ἐγένετο καὶ τρίτη ὑπερτάτη ἀρχή, ἡ τοῦ ἄρχοντος καλουμένου. Οὕτω λοιπὸν ἀντὶ ἐνὸς βασιλείως ἦσαν τρεῖς ἄρχοντες ἐκλεγόμενοι ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Κόδρου. Τούτων ὁ μὲν πολέμαρχος ἐπεμελεῖτο τῶν πολεμικῶν πραγμάτων· ὁ ἄρχων, ὅστις σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέκτησε τὴν μεγίστην δύναμιν, εἶχε τὴν ἐποπτείαν τῆς διοικήσεως, καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἐχρονολογοῦντο τὰ ψηφίσματα καὶ τὰ ἄλλα δημόσια ἔγγραφα. ὅθεν καὶ ἐπώνυμος ἄρχων ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις ἐκαλεῖτο· ὁ δὲ βασιλεὺς περιωρίσθη εἰς τὰ θρησκευτικὰ μόνον.

Μέχρι τοῦ 753 π. Χ. οἱ τρεῖς ἄρχοντες ἦσαν ισόβιοι. Ἐπειτα ἡ ἀρχὴ περιωρίσθη εἰς δέκα ἔτη. Ἀπὸ δὲ τοῦ 683 ἐγένοντο ἐνιαύσιοι, καὶ ἀντὶ τριῶν ἐξελέγοντο ἐννέα καὶ οὐχὶ πλέον ἐκ μόνου τοῦ οἴκου τοῦ Κόδρου, ἀλλ' ἐκ πάντων τῶν εὐπατριδῶν. Ἐκ τῶν ἐννέα ἀρχόντων οἱ ἑξ̄ τελευταῖοι ἐκαλοῦντο θεσμοθέται, εἶχον δ' ἔργον νὰ φυλάττωσι τὰ θέσμινα, ἥτοι τὰ καθιερωθέντα ὑπὸ τοῦ χρόνου.

ἔθιμ, ὅπως προσάγωσιν αὐτὰ εἰς τὰς δίκας καὶ κατ' αὐτὰ κρίνονται οἱ περὶνομῶντες (Ἀριστοτέλους Ἀθηναίων Πολιτεία 3).

Ἐτέρη μεγίστη ἀρχὴ ἐν Ἀθήναις ἦτο ἡ ἐξ Ἀρείου Πάγου βουλή, εἰς ἣν εἰσέρχοντο κατ' ἔτος οἱ ἐννέα ἄρχοντες μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀρχῆς των. Ἦσαν δὲ οἱ Ἀρεοπαγῖται ἰσόβιοι. Ἡ ἐξ Ἀρείου Πάγου βουλή ἐπετῆρει τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νόμων καὶ μετεἶχε τοῦ πλείστου μέρους τῆς διοικήσεως τῆς πόλεως. Εἶχε δὲ ἀπόλυτον ἐξουσίαν νὰ κολάζῃ καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ χρηματικὸν πρόστιμον εἰς πάντας τοὺς ἀκοσμοῦντας (Ἀριστ. Ἀθ. Πολ. 3).

§ 28. Δράκων.

Οἱ εὐπατρίδαι, ἀφοῦ κατώρθωσαν νὰ καταλύσωσι τὴν μοναρχίαν, μετέβαλον τὸ πολίτευμα εἰς ὀλιγαρχίαν. Ἀπάσας τὰς ἀρχὰς κατεῖχον αὐτοί, ἐπίεζον δὲ διαφοροτρόπως τὸν λαόν, ὅστις ἐνεκα τούτου ἐστασίαζε συχνάκις. Τὸ κακὸν ἐπετείνετο καὶ ἐκ τοῦ ὅτι οἱ εὐπατρίδαι κατέχοντες καὶ τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν ἐδίκάζον κατὰ παλαιούς καὶ ἀγράφους νόμους, πάντοτε δὲ ἀπέδιδον τὸ δίκαιον εἰς τοὺς πλουσίους. Ὁ λαὸς ἐξεγερθεὶς ἀπήτησε γραπτούς νόμους, οἱ δ' εὐπατρίδαι ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι καὶ ἀνέθηκαν εἰς τὸν Δράκοντα (621 π. Χ.) νὰ συγγράψῃ νόμους, δι' ὧν ἡλπίζετο ν' ἀποκατασταθῇ ἡ τάξις καὶ ἡ ἡσυχία ἐν τῇ πόλει.

Ὁ Δράκων συνέγραψε νόμους ποινικοὺς καὶ πολιτικοὺς. Διὰ τῶν πρώτων ὥρισε τὰς ποινὰς τῶν ἐγκλημάτων, διὰ δὲ τῶν δευτέρων ὥρισε τὰ πολιτικὰ δικαιώματα τῶν πολιτῶν. Καὶ τὰς μὲν ποινὰς ὥρισεν ὡς ἐξῆς· ὁ ἐκ προμελέτης ἀνθρωποκτόνος ἐτιμωρεῖτο διὰ θανάτου καὶ ἡ περιουσία αὐτοῦ ἐδημεύετο. Ὡσαύτως διὰ θανάτου ἐτιμωροῦντο καὶ οἱ κλέπται. Ὁ δ' ἐξ ἀμελείας ἀνθρωποκτόνος κατεδικάζετο εἰς κλειφυγίαν καὶ ἐπετρέπετο εἰς πάντα πολίτην νὰ φονεύσῃ αὐτὸν ἀτιμωρητί, ἂν ἐτόλμα νὰ διαμεῖνῃ ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς Ἀττικῆς. Τὰ λοιπὰ ἐγκλήματα ἐτιμωροῦντο αὐστηρότατα μὲν, ἀλλ' οὐχὶ διὰ θανάτου. Ἡ ποινικὴ νομοθεσία

τοῦ Δράκοντος ἦτο ὄντως αὐστηροτάτη. Δι' ὃ καὶ οἱ μεταγενέστεροι ἔλεγον μεταφορικῶς, ὅτι ἐγράφη δι' αἵματος καὶ οὐχὶ διὰ μελάνης.

Τὰ δὲ δικαίωματα τῶν πολιτῶν ὁ Δράκων ἐκκρόνισεν ὡς ἑξῆς : Τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν εἶχεν ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου καὶ ἡ βουλή. Τῆς πρώτης μετεἶχον πάντες ὅσοι ἠδύναντο νὰ ὑπηρετῶσιν ἐν τῷ στρατῷ, ὅπλιζόμενοι δι' ἰδίων ἐξόδων. Ἡ δὲ βουλή ἀπετελεῖτο ἐκ τετρακοσίων καὶ ἐνὸς μελῶν. Καὶ οἱ βουλευταὶ καὶ αἱ ἄλλαι ἀρχαὶ ἐξελέγοντο διὰ κλήρου ἐκ τῶν ἐχόντων ἡλικίαν ἔνω τῶν τριάκοντα ἐτῶν. Δις ὁ αὐτὸς δὲν ἠδύνατο νὰ ἄρξῃ οὐδεμίαν ἀρχήν, πρὶν κληρωθῶσιν ἅπαντες (Ἀριστ. Ἀθ. Πολ. 4).

Τὸν Ἄρειον Πάγον κατέστησεν ὁ Δράκων φύλακα τῶν νόμων καὶ ἐπιτηρητὴν τῶν ἀρχῶν. Ὁ δ' ἀδικούμενος ὑπὸ τινος τῶν ἀρχόντων εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ καταγγείλῃ τοῦτον εἰς τὴν βουλήν τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἥτις ἐτιμῶρει διὰ προστίμου τοὺς παραβάτας. Ἀλλὰ τὰς φονικὰς δίκας, ἃς πρότερον ἐδίκαζεν ὁ Ἄρειος Πάγος, ὑπέγαγεν ὁ Δράκων εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ συσταθὲν δικαστήριον τῶν ἐφειδῶν, ὅπερ ἀπετελεῖτο ἐκ πεντήκοντα καὶ ἐνὸς εὐπατριδῶν ἐχόντων ἡλικίαν ἔνω τῶν πεντήκοντα ἐτῶν· προήδρευε δ' αὐτοῦ ὁ βασιλεύς.

§ 29. Κύλων.

Οἱ εὐπατρίδαι ἐξηκολούθουν νὰ φέρονται σκληρότατα πρὸς τὸν λαόν. Πρὸς ταῖς πολιτικαῖς ἀρχαῖς αὐτοὶ κατεῖχον καὶ πᾶσαν τὴν γῆν, οἱ δὲ πένητες εἰργάζοντο τοὺς ἀγροὺς αὐτῶν ἀποδίδοντες εἰς αὐτοὺς τὰ $\frac{5}{6}$ τῶν προϊόντων καὶ κρατοῦντες δι' ἑαυτοὺς τὸ $\frac{1}{6}$ λόγῳ ἐργασίας· ἐκαλοῦντο δὲ πελάται καὶ ἐκτήμεροι. Ἄν ὅμως δὲν ἐπλήρωνον τὰς μισθώσεις, ἐγίνοντο δοῦλοι τῶν πλουσίων καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ παῖδες αὐτῶν. Ὡσαύτως ἐγίνοντο δοῦλοι τῶν πλουσίων καὶ ὅσοι δὲν ἠδύναντο νὰ πληρώσωσι τὰ χρεῖα των εἰς τοὺς δανειστάς, διότι οἱ δανεισμοὶ ἐγίνοντο ἐπὶ ὑποθήκῃ τῶν σω-

μάτων. Ἐν γένει δὲ ἡ κατάστασις τοῦ λαοῦ ἦτο ἀθλιωτάτη καὶ τὸ μῖσος τοῦ λαοῦ κατὰ τῶν πλουσίων μέγιστον. Ἐκ δὲ τῆς καταστάσεως ταύτης ἠθέλησε νὰ ὠφεληθῇ πλούσιός τις ὀλυμπιονίκης Ἀθηναῖος, ὀνόματι Κύλων. Βοηθούμενος οὗτος ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις ὀπαδῶν του καὶ ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ του Θεαγένους τυράννου τῶν Μεγάρων, κατέλαβεν αἰφνιδίως τὴν Ἀκρόπολιν ἐν ἔτει 636 π. Χ. ἐπὶ τῇ σκοπῇ νὰ γείνη τύραννος. Ἀλλὰ τὸ σχέδιόν του ἀπέτυχεν. Ὁ κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος ἄρχων Μεγακλῆς, υἱὸς τοῦ Ἀλκμείωνος, ἐπολιόρκησε στενῶς τὴν Ἀκρόπολιν. Καὶ ὁ μὲν Κύλων κατῴρθησε νὰ δραπετεύσῃ καὶ νὰ σωθῇ καταφυγὼν εἰς Μέγαρα πρὸς τὸν πενθερόν του· οἱ δὲ ὀπαδοὶ αὐτοῦ κατέφυγον ὡς ἰκίεται εἰς τὸν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς. Ποιήσαντες δὲ σπονδὰς πρὸς τὸν Μεγακλέα, ὅπως δικασθῶσιν, ἐνῶ κατήρχοντο ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως, ἐσφάγησαν οἱ περισσότεροι παρασπόνδως πρὸ τοῦ βωμοῦ τῶν Εὐμενίδων παρὰ τὸν Ἄρειον Πάγον.

Ἡ πράξις αὕτη ἐθεωρήθη ὡς ἀσέβημα πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ ὠνομάσθη κυλώνειον ἄγος. Ἐπειδὴ δ' ἐνέσκηψε λοιμικὴ νόσος, ὁ δεισιδαίμων λαὸς ἀπέδωκε ταύτην εἰς τὴν ὀργὴν τῶν θεῶν. Οἱ Ἀλκμεωνίδαι ὡς ἐναγεῖς εἴλκυσαν καθ' ἑαυτῶν τὸ κοινὸν μῖσος. Δι' ὃ ὑπεβλήθησαν εἰς κρίσιν ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου, καὶ οἱ μὲν ζῶντες κατεδικάσθησαν εἰς ἀειφυγίαν, τὰ δὲ ὅσῃ τῶν ἀποθανόντων ἐξεβλήθησαν ἐκ τῶν τάφων καὶ ἐρρίφθησαν ἔξω τῶν ὁρίων τῆς Ἀττικῆς. Ἐκ τῶν ταραχῶν τούτων ὠφελούμενοι οἱ Μεγαρεῖς ἀφῆρσαν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων τὴν Σαλαμίνα· ἐπειδὴ δὲ ἡ δεισιδαιμονία κατεῖχεν ἀκόμη τὴν πόλιν, προσεκλήθη ἐκ Κρήτης ὁ σοφὸς γέρων Ἐπιμενίδης, ὅστις διὰ θυσιῶν ἐκαθάρισεν αὐτὴν καὶ ἀποκατέστησε τὴν εἰρήνην.

§ 30. Σόλων.

Ὁ Σόλων κατήγετο ἐκ τοῦ γένους τοῦ Κόδρου. Νέος ὢν ἐπεχείρησε πολλὰ ταξείδια χάριν ἐμπορίου, ἀλλὰ πιθανώτερον ἵνα γνω-

ρίση ξένους τόπους καὶ ἀποκτήσῃ μεγαλειτέραν πείραν, διότι ἦτο φιλομαθέστατος. Καὶ ὅτε ἐγένετο πρεσβύτης, ἔλεγε «γηράσκω ἀεὶ διδασκόμενος».

Ὁ Σόλων προσήνεγκε μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν πατρίδα του διὰ τῆς πείρας καὶ τῆς πολιτικῆς του συνέσεως. Ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ μακρὸν καὶ δυσχερῆ πόλεμον κατὰ τῶν Μεγαρέων περὶ ἀνακτήσεως τῆς Σαλαμῖνος ἀπηύδησαν καὶ ἔθεσαν νόμον, καθ' ὃν ἐτιμωρεῖτο μὲ θάνατον ἐκεῖνος, ὅστις ἤθελε συμβουλεύσῃ τὴν ἀνανέωσιν τοῦ πολέμου, ὁ Σόλων ἐλυπεῖτο σφόδρα βλέπων τὴν ὥραιν νῆσον κατεχομένην ὑπὸ τῶν Μεγαρέων. Ἵνα λοιπὸν ἀποφύγῃ τὴν ἐκ τοῦ νόμου τιμωρίαν, προσεποιήθη ἡμέραν τινα τὸν παράφρονα καὶ προσελθὼν εἰς τὴν ἀγορὰν ἤρχισε ν' ἀπαγγέλλῃ ἐνθουσιῶδες ποίημά του ἐπιγραφόμενον *Σαλαμῖς*. Ὁ λαὸς ἐνθουσιῶν λαμβάνει τὰ ὅπλα καὶ ἐκλέξας στρατηγὸν τὸν Σόλωνα ἐκστρατεύει κατὰ τῶν Μεγαρέων, νικᾷ αὐτοὺς καὶ ἀνακτᾷ τὴν Σαλαμῖνα (600 π. Χ.). Οὕτω τὸ ὄνομα τοῦ Σόλωνος διεφημίσθη.

Οἱ θεσμοὶ τοῦ Δράκοντος οὐδόλως ἐβελτίωσαν τὴν κατάστασιν τοῦ λαοῦ. Οἱ πολλοὶ ἐξηκολούθουν νὰ δουλεύωσιν εἰς τοὺς ὀλίγους, οἱ δανεισμοὶ ἐγίνοντο ἐπὶ ὑποθήκῃ τῶν σωματῶν, καὶ ἡ γῆ ὅλη ἀνῆκεν εἰς τοὺς πλουσίους. Ὅθεν καὶ πάλιν ἐστασίασεν ὁ δῆμος κατὰ τῶν πλουσίων, αἱ δὲ δύο μερίδες ἐπὶ πολὺ ἴσταντο ἀντιμέτωποι ἀλλήλων. Τότε ἀπὸ κοινοῦ ἐξέλεξαν διαλλακτὴν καὶ ἄρχοντα τὸν Σόλωνα τῷ 495 π. Χ. καὶ ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὸν νὰ μεταρρυθμίσῃ τὴν πολιτείαν κατὰ τρόπον συμβιβάζοντα τὰς δύο ἀντιμαχομένας μερίδας. Ὡς δὲ ἦτο γενναῖος στρατηγὸς καὶ ἔξοχος ποιητὴς ὁ Σόλων, οὕτω καὶ ὡς νομοθέτης ὑπῆρξε μέγας.

§ 31. Νομοθεσία τοῦ Σόλωνος.

Ὁ Σόλων, ἀναλαβὼν τὴν ἀρχήν, κατὰ πρῶτον ἡλευθέρωσε τὸν δῆμον, ἀπαγορεύσας τοῦ λοιποῦ νὰ δανείζωνται οἱ πολῖται ἐπὶ ὑποθήκῃ τῶν σωματῶν ὅσοι δὲ διὰ χρεὴ εἶχον γεῖναι δοῦλοι ἡλευ-

θερώθησαν. Ἐπειτα ἐποίησεν ἀποκοπὰς (ἀπαλλαγὴν) πάντων τῶν χρεῶν ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων. Αἱ ἀποκοπαὶ αὗται ὠνομάσθησαν *σεισάχθεια*, διότι δι' αὐτῶν ἀπεσεύσθη τὸ ἀφόρητον βάρος, ὅπερ ἐπέβη τὸν λαόν. Ἀλλὰ συγχρόνως ὁ Σόλων, ἵνα διευκολύνῃ τὰς συναλλαγάς, εἰσήγαγε τὴν μεταβολὴν τοῦ νομισματικοῦ καὶ μετρητικοῦ συστήματος. Οὕτως ἡ μνᾶ ἀντὶ ἐβδομήκοντα τριῶν δραχμῶν, ὡς ἐτιμᾶτο πρότερον, ἐτιμᾶτο ἤδη ἑκατὸν δραχμῶν. Τὸ δὲ νέον μετρικὸν σύστημα ἦτο κατὰ 50 $\frac{0}{10}$ ἔλαττον τοῦ προτέρου.

Τὰ τῆς πολιτείας ὁ Σόλων διέταξεν ὡς ἐξῆς. Διετήρησε τὴν προϋπάρχουσαν διαίρεσιν τῶν πολιτῶν εἰς πεντακοσιομεδίμους, ἱππεῖς, ζευγίτας καὶ θῆτας. Ὡς βάσις δὲ τῆς διαίρεσεως ταύτης ἐχρησίμευε τὸ τίμημα (ἡ κτηματικὴ περιουσία), ὅπερ ὁ Σόλων ἐπεξέτεινε καὶ εἰς τὰ ὑγρά προϊόντα. Οὕτω τὴν πρώτην τάξιν ἀπετέλουν οἱ ἔχοντες ἐτησίαν πρόσδοτον πεντακοσίων μέτρων ξηρῶν καὶ ὑγρῶν προϊόντων, τοῦτ' ἔστι πεντακοσίων μεδίμων (σίτου καὶ κριθῆς) ἢ πεντακοσίων μετρητῶν (οἴνου καὶ ἐλαίου) ἢ συναμφοτέρων. Τὴν δευτέραν τάξιν ἀπετέλουν οἱ ἔχοντες ἐτησίαν πρόσδοτον τριακοσίων μέτρων καὶ ἠδύνατο νὰ τρέφωσι πολεμικὸν ἵππον. Τὴν τρίτην τάξιν ἀπετέλουν οἱ ἔχοντες ἐτησίαν πρόσδοτον διακοσίων μέτρων καὶ τρέφοντες ζευγὸς γεωργικῶν βοῶν. Τὴν δὲ τελευταίαν, τὴν τῶν θητῶν, ἀπετέλουν οἱ ἔχοντες πρόσδοτον μικροτέραν τῶν διακοσίων μέτρων καὶ οἱ ἄποροι (Ἀριστ., Ἀθ. Πολ. 7).

Πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ ἐξελέγοντο ἐκ τῶν τριῶν πρώτων τάξεων. Οἱ θῆτες οὐδεμιᾶς μετεῖχον ἀρχῆς καὶ ἦσαν ἀπηλλαγμένοι φόρων· ἀλλ' ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ εἰς τὰ δικαστήρια.

Ὁ Σόλων διετήρησε καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Δράκοντος κατασταθεῖσαν βουλὴν, ὥρισε δὲ τοὺς βουλευτὰς εἰς τετρακοσίους (ἑκατὸν ἐξ ἐκάστης φυλῆς). Οἱ βουλευταὶ ἐξελέγοντο κατ' ἔτος διὰ κλήρου ἐκ τῶν ἐχόντων ἡλικίαν ἄνω τῶν τριάκοντα ἐτῶν. Ἡ βουλὴ ἦτο ἀρχὴ προβουλευτικὴ, τοῦτ' ἔστι πᾶν ζήτημα, τὸ ὁποῖον ἐμελλε νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, συνεζητεῖτο προηγουμένως ἐν τῇ βουλῇ.

Αὕτη ἐξέφερεν, ἐπ' αὐτοῦ γνώμην, αὕτη δ' ἐκαλεῖτο *προβούλευμα*. Τὸ *προβούλευμα* δὲ τοῦτο ὑποβάλλετο εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ἡ ὁποία ἦτο κυρία νὰ ἐγκρίνῃ ἢ ν' ἀπορρίψῃ αὐτό.

Κυρίαρχον δὲ τῆς πολιτείας κατέστησεν ὁ Σόλων τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου. Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἀπετελεῖτο ἐκ πάντων τῶν πολιτῶν τῶν ἐχόντων ἡλικίαν ἄνω τῶν εἴκοσιν ἐτῶν. Αὕτη ἐψήφισε τοὺς νόμους, ἐξέλεγε τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς δικαστάς, ἐζήτει παρ' αὐτῶν εὐθύνας μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἀρχῆς των, ὥριζε τοὺς φόρους, ἀπεφάσιζε περὶ πολέμου, περὶ εἰρήνης, περὶ συμμαχιῶν. Συνήρχετο δὲ ἡ ἐκκλησία ἐπὶ Σόλωνος τετρακίς ἕως τοῦ ἔτους ἐν τῇ Πνυκί. Ἡ ἀπόφασις ἐγένετο δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ ψηφοφορίας.

Ἡ δ' ἐξ Ἀρείου Πάγου βουλὴ διетήρησε τὴν ἐποπτεῖαν τῶν νόμων καὶ τῆς πολιτείας, ἣν εἶχε καὶ πρότερον. Ἄλλ' ὁ Σόλων ὅμως ἔδωκεν εἰς αὐτὴν εὐρυτέραν δικαστικὴν δικαιοδοσίαν. Αὕτη ἐπετῆρει τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν νέων, τὰ ἤθη τῶν πολιτῶν καὶ τὴν θρησκείαν, τιμωροῦσα τοὺς ἀργούς, τοὺς ἀσώτους καὶ τοὺς ἀσεβεῖς· αὕτη ἐδίκαζε τὰς φονικὰς καὶ τὰς περὶ ἐμπρησμοῦ δίκας, ὡς καὶ τὰς περὶ ἀποπειρας καταλύσεως τοῦ δήμου.

Ὁ Σόλων κατέστησε μέγα δικαστήριον, τὸ ὁποῖον ἐκαλεῖτο *Ἥλιαία*. Τὸ δικαστήριον τοῦτο περιελάμβανεν ἐξ χιλιάδας δικαστῶν (ἡλιαστῶν), οἵτινες ἐξελέγοντο κατ' ἔτος ἐκ πολιτῶν καὶ τῶν τεσσάρων τάξεων, συμπληρωσάντων τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας. Διηρεῖτο δὲ εἰς δέκα τμήματα, ἕκαστον δ' αὐτῶν εἶχε πεντακοσίους δικαστάς. Οἱ ὑπολειπόμενοι χίλιοι ἦσαν ἀναπληρωτικοί. Πρὸ τοῦ Σόλωνος ἡ κρίσις τῶν ἀρχόντων ἦτο κυρία ἢτοι ἀνέκκλητος· ἀπὸ τοῦ Σόλωνος δ' ὅμως καὶ ἐφεξῆς ἐπετρεπέτο ἐφεςις ἐνώπιον τῆς *Ἥλιαίας*.

Βλέπων ὁ Σόλων ὅτι πολλὰκις ἡ πόλις ἐταράσσετο ὑπὸ στάσεων, τινὲς δ' ἐκ τῶν πολιτῶν ἐνέκα ῥαθυμίας ἔμενον ἀδιάφοροι, ἐθηκε νόμον, δι' οὗ ἐκηρύσσετο *ἄιμος*, ἢτοι ἰστερεῖτο τῶν πολιτικῶν δικησιμῶν, ἐκεῖνος, ὅστις ἐν καιρῷ στάσεως ἔμενεν οὐδέτερος,

ἦτοι δὲν ἐλάμβανε τὰ ὅπλα οὔτε ὑπὲρ τῆς μιᾶς οὔτε ὑπὲρ τῆς ἄλλης μερίδος· καὶ τοῦτο ἵνα μὴ ἐγκαταλείπῃται ἡ πολιτεία εἰς τὴν διάκρισιν τῶν πονηρῶν.

Καὶ περὶ ἐμπορίας καὶ βιομηχανίας ἔλαβε πρόνοιαν ὁ Σόλων· ὡσαύτως δὲ καὶ περὶ ἀνατροφῆς τῶν παίδων, ὑποχρεώσας τοὺς Ἀθηναίους νὰ διδάσκωσι τὰ τέκνα των τὰ γράμματα, τὴν μουσικὴν καὶ τὴν γυμναστικὴν. Ἀπὸ τοῦ ἐβδόμου ἔτους τῆς ἡλικίας μέχρι τοῦ δεκάτου ἐβδόμου οἱ παῖδες ἐγυμνάζοντο εἰς τὰς παλαίστρας καὶ τὰ γυμναστήρια, ἵνα καταστῶσι ῥωμαλέοι καὶ γενναῖοι. ὑπερασπισταὶ τῆς πατρίδος. Ὡς οἱ Σπαρτιάται, οὕτω καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρουν τὸν ὑπὲρ πατρίδος θάνατον ὡς τὸν ἐνδοξότατον, τοὺς δ' ἐν πολέμῳ πεσόντας ἔθαπτεν ἡ πατρίς μετὰ μεγάλων τιμῶν.

Οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος γραφέντες ἐπὶ τετραγώνων ξυλίνων πυρκαμίδων (κύρβων) κατετέθησαν εἰς τὴν βασιλείον Στοάν, ὠρκίσθησαν δὲ πάντες οἱ πολῖται νὰ τηρῶσιν αὐτοὺς.

Ὁ Σόλων ἔδωκεν ἰσχὺν εἰς τοὺς νόμους του δι' ἑκατὸν ἔτη. Ἀλλ' ἡ διάρκεια αὐτῶν δὲν προσημνύετο μακρά· ὁ μὲν δῆμος ἤλπιζεν ἀναδασμὸν ὅλης τῆς γῆς καὶ δὲν ἐπέτυχε τούτου· οἱ δ' εὐπατρίδαι ἐδυσφόρου διὰ τὸν περιορισμὸν τῶν πολιτικῶν των δικαιωμάτων καὶ διὰ τὴν μείωσιν τῆς δυνάμεώς των. Ἐνεκα τούτου ὁ Σόλων καθ' ἑκάστην παρηνωχλεῖτο. Ἴνα λοιπὸν ἀποφύγῃ τὰς ἐνοχλήσεις καὶ ἵνα μὴ ἀναγκασθῇ νὰ μεταβάλλῃ τι ἐκ τῶν κειμένων νόμων, ἀπεφάσισε μετὰ πολλῆς αὐταπαρνήσεως ν' ἀποδημήσῃ ἐξ Ἀθηνῶν καὶ μετέβη εἰς Αἴγυπτον, Κύπρον καὶ Μικρὰν Ἀσίαν, διήρκεσε δὲ ἡ ἀποδημία του αὕτη δέκα ὅλα ἔτη.

§ 32. Μεταβολὴ τοῦ πολιτεύματος. — Παράλιοι. — Πεδιακοί. — Διάκριοι.

Ἐπὶ τέσσαρα ἔτη μετὰ τὴν ἀποδημίαν τοῦ Σόλωνος οἱ Ἀθηναῖοι διῆγον ἐν ἡσυχίᾳ. Ἀλλὰ κατόπιν αἱ στάσεις ἐπανελήφθησαν καὶ κατὰ μικρὸν προσέλαβον τοπικὸν χαρακτήρα. Τοιοῦτοτρόπως

οἱ Ἀθηναῖοι διχρήθησαν εἰς τρεῖς πολιτικὰς μερίδας τῶν *Παραλίων*, τῶν *Πεδιακῶν* καὶ τῶν *Διακρίων*. Ὀνομάσθησαν δὲ αἱ τρεῖς αὗται μερίδες ἐκ τῶν μερῶν, εἰς τὰ ὅποια κατέφικον ἢ εἶχον τὰ κτήματά των. Καὶ οἱ μὲν *Παράλιοι* κατέφικον τὴν νοτιοανατολικὴν παραλίαν τῆς Ἀττικῆς καὶ ἡσχολοῦντο εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν· ἔχοντες δ' ἀρχηγὸν τὸν Μεγακλέα ἦσαν κεκηρυγμένοι ὑπὲρ τοῦ πολιτεύματος τοῦ Σόλωνος. Οἱ δὲ *Πεδιακοὶ* εἶχον τὰ κτήματά των εἰς τὰ πεδινὰ μέρη τῆς Ἀττικῆς, τὰ πρὸς τὴν Ἐλευσῖνα καὶ τὴν Μεγαρίδα. Εἰς τούτους ἀνῆκον οἱ πλούσιοι καὶ οἱ κτηματικοί, οἱ ὅποιοι ἔχοντες ἀρχηγὸν τὸν Λυκοῦργον ἐζήτουν κυβέρνησιν ὀλιγαρχικὴν. Οἱ δὲ *Διάκριοι* κατέφικον τὰ πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς ὄρεινὰ μέρη τῆς Ἀττικῆς, ἅτινα ἐκαλοῦντο *Διακρία*. Εἰς τούτους ἀνῆκον οἱ πενέστατοι, οἵτινες ἔχοντες ἀρχηγὸν τὸν Πεισίστρατον ἐζήτουν γενικὸν ἀναδασμὸν.

§ 33. Πεισίστρατος.

Ὁ Πεισίστρατος ἦτο συγγενὴς τοῦ Σόλωνος, εἶχε δὲ διαπρέψη εἰς τὸν κατὰ τῶν Μεγαρέων πόλεμον. Ἦτο εὐγλωττος, φιλόανθρωπος καὶ εὐπροσήγορος. Διὰ τῶν προτερημάτων του τούτων ἐφείλκυσε τὴν εὐνοίαν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ. Ἐνθαρρυνθεὶς δ' ἐκ τούτου ἐπεχείρησε νὰ γείνη τύραννος τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὸ κατώρθωσε διὰ τοῦ ἐξῆς τεχνάσματος. Ἡμέραν τινὰ κατετραυμάτισεν ἑαυτὸν ἐλαφρῶς καὶ προσελθὼν καθιμαγμένος εἰς τὴν ἀγορὰν ἐφώναζεν εἰς τὸ ἐκεῖ συρρεῦσαν πλῆθος, ὅτι οἱ ἐχθροὶ του ἠθέλησαν νὰ τὸν δολοφονήσωσιν. Ὁ λαὸς πεισθεὶς εἰς τοὺς λόγους τοῦ Πεισιστράτου ἐψήφισε νὰ δοθῶσιν εἰς αὐτὸν πεντήκοντα κορυνηφόροι ὡς σωματοφύλακες. Τούτους αὐξήσας ὁ Πεισίστρατος εἰς τετρακοσίους κατέλαβε τὴν Ἀκρόπολιν τῷ 560 π.Χ. καὶ ἐγένετο τύραννος· ἐκυβέρνα δ' ὅμως μετὰ δικαιοσύνης καὶ ἡπιότητος καὶ δὲν μετέβαλλε τοὺς καιμένους νόμους. Ἀλλ' οἱ πολιτικοὶ ἀντίπαλοί του Λυκοῦργος καὶ Μεγακλῆς ὁμοφρονήσαντες

ἐξεδίωξαν αὐτόν. Μετὰ τινα χρόνον συμφιλιωθείς πρὸς τὸν Μεγακλῆα ἐπανῆλθε καὶ κατέλαβε πάλιν τὴν ἀρχήν. Ἄλλ' ἡ φιλία αὐτῇ πρὸς τὸν Μεγακλῆα δὲν διήρκεσε πολὺν χρόνον, καὶ ὁ Πεισίστρατος ἐξεδιώχθη δευτέραν φορὰν ἐκ τῆς ἀρχῆς καὶ ἔμεινεν ἑνδεκα ἔτη μακρὰν τῆς Ἀττικῆς.

Τὸ ἐνδέκατον ἔτος βοηθούμενος ὑπὸ τῶν Ἑρετριέων, τῶν Θηβαίων καὶ τοῦ ἐκπτώτου τυράννου τῆς Νάξου Λυγδάμιος ἐπανῆλθε καὶ πάλιν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ κατέλαβεν ἐκ τρίτου τὴν ἀρχήν (537 π.Χ.), τὴν ὅποιαν διετήρησε μέχρι τέλους τοῦ βίου.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Πεισιστράτου ὑπῆρξεν ἡπία, δίκαια καὶ φιλόανθρωπος. Ἐκυβέρνησεν οὗτος συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους καὶ οὐδεμίαν πλεονεξίαν δι' ἑαυτὸν ἐπεδίωξεν. Ἐνίσχυσε τὸ ἐμπόριον. Ἦτο φίλος τῶν γραμμάτων. Πρῶτος ἔδρυσεν ἐν Ἀθήναις δημοσίαν βιβλιοθήκην. Συνέλεξε καὶ κατέγραψε τὰ πρότερον διεσπαρμένα καὶ σποράδην ψαλλόμενα ἔπη τοῦ Ὀμήρου καὶ διέταξε ν' ἀπαγγέλλωνται ταῦτα ὁλόκληρα κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων. Ἐκόσμησε τὴν πόλιν μὲ διάφορα κτίρια. Κατεσκεύασεν ἀγροτικὰς ὁδοὺς καὶ ὑδραγωγεῖα. Ἐθήκε τὰ θεμέλια τοῦ μεγαλοπρεποῦς ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός, τὸν ὅποιον μετὰ πολλοὺς αἰῶνας (129 μ.Χ.) ᾠκοδόμησεν ὁ Ῥωμαῖος αὐτοκράτωρ Ἀδριανός. Ἐν γένει δὲ ἀνύψωσε τὰς Ἀθήνας καὶ κατέστησεν αὐτὰς κέντρον τῆς ἑλληνικῆς παιδείας. Διὰ τοῦτο ὁ Πεισίστρατος θεωρεῖται ὡς θεμελιωτὴς τοῦ μεγαλείου τῶν Ἀθηνῶν· ἀπέθανε δὲ τῷ 527 π.Χ. τυραννήσας δέκα ἑννέα ἔτη.

34. Πεισιστρατίδαι.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πεισιστράτου ἔλαβον τὴν ἀρχὴν οἱ δύο αὐτοῦ υἱοὶ Ἰππίας καὶ Ἰππαρχος. Τούτων ὁ μὲν Ἰππίας ἦτο ἐκ φύσεως πολιτικὸς καὶ ἔμπρων, ὁ δὲ Ἰππαρχος ἦτο ἐνθερμος προστατῆς τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Ἀμφοτέροι οἱ ἀδελφοὶ ἐκυβέρνησαν κατ' ἀρχὰς πολὺ καλῶς, ὥς καὶ ὁ πατὴρ των· ἵνα δὲ

προσοικειωθῶσι τὸν λαὸν ἔτι μᾶλλον, ἡλάττωσεν κατὰ τὸ ἥμισυ τὸν ὑπὸ τοῦ πατρός των ἐπιβληθέντα εἰς τὴν γεωργίαν φόρον (δεκάτην). Συνέδεσαν τὰς Ἀθήνας κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις μὲ ὁδοὺς ἀγούσας πρὸς τὰς ἐν τοῖς ἀγροῖς οἰκίσεις. Ἀφειτηρία δὲ πασῶν τῶν ἰδῶν ἦτο ὁ Κεραμεικός.

Ἀλλ' ὁ Ἱππαρχος (Θουκ. ζ' 54) ἐκδικούμενος προσωπικὸν πάθος κατὰ τινος εὐγενοῦς νέου, Ἀρμόδιου ὀνομαζομένου, ἀπηγόρευεν εἰς τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ νὰ κανηφορήσῃ μετ' ἄλλων παρθένων κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἦτο ἀναξία. Τὴν οἰκογενειακὴν ταύτην ὕβριν δὲν ἡνέχθη ὁ Ἀρμόδιος. Ὅθεν μετὰ τοῦ στενοῦ φίλου του Ἀριστογείτονος καὶ ἄλλων ἐταίρων παρεσκεύασε συνωμοσίαν ἐπὶ καταλύσει τῶν τυράννων, ἣτις ἐμελλε νὰ ἐκτελεσθῇ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν μεγάλων Παναθηναίων.

Κατ' ἀρχὰς τὰ πάντα ἔβαινον καλῶς. Ὁ λαὸς ἀνύποπτος συνέρρεεν εἰς τὴν ἑορτήν, ἀμφοτέροι δὲ οἱ ἀδελφοὶ ἦσαν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πλήθους, ὁ μὲν Ἱππίας ἐν τῷ ἔξω Κεραμεικῷ διατάσσων τὰ τῆς πομπῆς, ὁ δὲ Ἱππαρχος ἐν τῇ ἀγορᾷ.

Οἱ δύο φίλοι καὶ ἄλλοι συνωμόται, φέροντες ξίφη κεκρυμμένα ὑπὸ κλάδους μύρτων, προσῆλθον εἰς τὸν Κεραμεικόν. Ἐκεῖ ἰδόντες τὸν Ἱππίαν συνδιαλεγόμενον οἰκείως μετὰ τινος τῶν συνωμοτῶν καὶ νομίσαντες ὅτι προϋδόθησαν διηυθύνθησαν ἔσω τῶν πυλῶν τῆς πόλεως καὶ συναντήσαντες τὸν Ἱππαρχον ἐφόνευσαν αὐτόν.

Αἵματὴρὰ συμπλοκὴ ἐπηκολούθησε. Καὶ ὁ μὲν Ἀρμόδιος ἐφονεύθη ἀμέσως ὑπὸ τῶν δορυφόρων τοῦ τυράννου, ὁ δὲ Ἀριστογείτων συλληφθεὶς καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον βασανισθεὶς ἐφονεύθη ἔπειτα ὑπὸ τοῦ Ἱππίου. Συνελήφθησαν δὲ καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἀθῶοι καὶ ἐνοχοί, καὶ βασανισθέντες ἐφονεύθησαν.

Ἐκτοτε ὁ Ἱππίας κατέστη δύσπιστος καὶ ὤμος. Πολλοὺς τῶν πολιτῶν ἐξώρισε καὶ τὰς περιουσίας αὐτῶν ἐδήμευσεν. Οὕτω λοιπὸν ἡ δημοφιλὴς κυβέρνησις τῶν Πεισιστρατιδῶν μετέπεσεν εἰς ἀφόρητον τυραννίδα. Τότε οἱ Ἀλκμεωνίδαι, ἀθηναϊκὴ οἰκογένεια

πλουσιωτάτη καὶ ἰσχυροτάτη, βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Κλεομένους, ἐπολιόρκησαν τὸν Ἰππῖαν ἐν τῇ Ἀκροπόλει καὶ ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ ἀπέλθῃ ἐξ Ἀθηνῶν· μετέβη δὲ εἰς τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφόν του Ἡγησίστρατον, τύραννον τοῦ παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον Σιγείου. Τοιουτοτρόπως οἱ Ἀθηναῖοι ἠλευθερώθησαν ἀπὸ τῆς τυραννίδος.

§ 35. Μεταρρύθμισις τοῦ πολιτεύματος ὑπὸ τοῦ Κλεισθένης.

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος ἐστασίαζον πρὸς ἀλλήλους ὁ Ἰσαγόρας, φίλος τῶν τυράννων, καὶ ὁ Κλεισθένης, υἱὸς τοῦ Μεγακλέους καὶ τῆς Ἀγαρίστης. Ὑπερισχύσας δὲ ὁ Κλεισθένης μετερρύθμισε τὴν πολιτείαν τοῦ Σόλωνος ἐπ' ὠφελείᾳ μὲν τοῦ δήμου πρὸς βλάβην δὲ τῶν εὐπατριδῶν.

Καὶ πρῶτον διήρесе τοὺς Ἀθηναίους εἰς δέκα φυλάς. Ἐνῷ δ' αἱ ἀρχαῖαι τέσσαρες φυλαὶ ἦσαν ἀναποσπάστως συνδεδεμέναι πρὸς τὰ γένη, αἱ νέαι βάσιν εἶχον τὴν κατοικίαν τῶν πολιτῶν καὶ ὡς τοιαῦται εἶχον τοπικὸν χαρακτῆρα, τύπον διοικητικῆς διαιρέσεως. Ἐκάστη τῶν δέκα φυλῶν περιελάμβανε πολίτας ὅλων ἀδιακρίτως τῶν τάξεων. Ἵνα δ' αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν πολιτῶν, ἐπολιτογράφησεν ὁ Κλεισθένης τοὺς ἐν Ἀθήναις κατοικοῦντας ξένους καὶ τοὺς ἀπελευθέρους. Διήρесе προσέτι τὴν χώραν εἰς δήμους. Ἐκαστος ἀπετέλει αὐτοτελῆ κοινότητα, πρεῖστατο δὲ αὐτῆς εἰς δήμαρχος.

Τὴν βουλὴν τῶν τετρακοσίων ηὔξησεν εἰς πεντακοσίους, ἐκλεγομένων πεντήκοντα βουλευτῶν ἐξ ἐκάστης φυλῆς. Διηρεῖτο δ' ἡ βουλὴ εἰς δέκα τμήματα, ἕκαστον δ' αὐτῶν περιελάμβανε τοὺς βουλευτὰς μιᾶς φυλῆς. Οἱ πεντήκοντα βουλευταὶ ἐκάστου τμήματος εἶχον τὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τριάκοντα ἔξ ἡμέρας, διαιρουμένου καὶ τοῦ ἔτους εἰς δέκα τμήματα, καὶ ἐκαλοῦντο *πρυτάνεις*, ὁ δὲ χρόνος τῆς βουλῆς καὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν ἐκκαλεῖτο *πρυτανεία*. Οἱ πρυ-

τάνεις προήδρευον τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, ἐτρέφοντο δὲ δημοσίᾳ δαπάνῃ ἐν τῷ πρυτανείῳ.

Ἡ πολιτεία τοῦ Κλεισθέους ἔλαβε καὶ στρατιωτικὸν διοργανισμόν. Ἀπ' ἐκείνου τοῦ χρόνου ἐξελέγοντο κατ' ἑτὸς δέκα στρατηγοί, εἰς ἑξ' ἐκάστης φυλῆς. Οὗτοι ἐν εἰρήνῃ μὲν ἐφρόντιζον νὰ παρασκευάζωσι τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις τῆς χώρας καὶ διηύθυνον τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, ἐν πολέμῳ δ' εἶχον τὴν στρατηγίαν ἐναλλάσσοντες αὐτὴν καθ' ἐκάστην.

Ὁ Κλεισθένης ἔθηκε καὶ τὸν περὶ δοστρακισμοῦ νόμον, ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὴν πολιτείαν ἀπὸ τῆς τυραννίδος. Πᾶς πολίτης καθιστάμενος ἐπικίνδυνος εἰς τὴν δημοκρατίαν εἴτε διὰ τὸν πλοῦτόν του εἴτε διὰ τὴν πολιτικὴν του δύναμιν ἐξωστρακίζετο ἐκ τῆς πόλεως ἐπὶ δέκα ἔτη. Ἀλλὰ βραδύτερον ὁ ἐξωστρακισμὸς ἀπέβη ἀπλῶς ὄργανον τοῦ φόβου καὶ τοῦ φατριαστικοῦ πνεύματος, ἐξωστρακίζετο δὲ συνήθως ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀσθενεστέρας πολιτικῆς μερίδος διὰ νὰ δύναται ἡ ἑτέρα τῶν μερίδων νὰ διαχειρίζεται ἀνενοχλήτως τὰ κοινά. Ὁ ἐξωστρακισμὸς δὲν συνεπήγετο οὔτε ἀτιμίαν οὔτε δήμευσιν τῆς περιουσίας. Διὰ νὰ ἐξωστρακισθῇ δὲ τις ἔπρεπε νὰ ψηφοφορήσῃ κατ' αὐτοῦ τὸ ὀλιγώτερον ἐξ ἑκατῶν ἄλλως δὲν ἐπραγματοποιεῖτο ὁ ἐξωστρακισμὸς.

Αἱ τολμηραὶ διατάξεις τοῦ Κλεισθέους ἠρέθισαν τὴν ἀριστοκρατικὴν μερίδα, ἡ δὲ προϊστάμενος αὐτῆς Ἰσαγόρας προσεκάλεσε τὸν βασιλεῖα τῆς Σπάρτης Κλεομένην, ἵνα ἔλθῃ καὶ ἐκδιώξῃ ἐξ Ἀθηνῶν τοὺς Ἀλκμεωνίδας ὡς ἑταίρους. Ὁ Κλεομένης δις ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην φοράν ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἡττημένος. Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν ἔλαβεν ὡς συμμάχους κατὰ τῶν Ἀθηναίων πλὴν τῶν Πελοποννησίων τοὺς Βοιωτοὺς καὶ τοὺς Χalkιδεῖς. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἀπέτυχεν ἐνεκα διαφωνίας τῶν συμμάχων καὶ ὁ Κλεομένης ἠναγκάσθη καὶ πάλιν νὰ ἐπανέλθῃ οἰκᾷδε ἀπρακτός. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι, ἀφ' οὗ ἀπηλλάγησαν τοῦ κινδύνου, ἐπῆλθον κατὰ τῶν Βοιωτῶν καὶ τοὺς ἐνίκησαν παρὰ τὸν Εὐριπον. Διαβάντες δὲ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Εὐ-

βοιαν ἐνίκησαν αὐθημερόν καὶ τοὺς Χαλκιδεῖς, ἡ δὲ Χαλκίς, ἡ ἄλλοτε περιφανὴς μητρόπολις τοσούτων ἀποικιῶν, ἐγένετο ἀθηναϊκὴ ἀποικία, διανεμηθείσης τῆς χώρας εἰς τέσσαρας χιλιάδας κληρούχων Ἀθηναίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΕΘΝΩΝ

§ 36. Βαβυλώνιοι καὶ Ἀσσύριοι.

Ἡ εὐφορος πεδιάς ἡ κειμένη μεταξύ τῶν δύο ποταμῶν Εὐφράτου καὶ Τίγρητος κατὰ τὸν κατώτατον αὐτῶν ροὴν ἐκαλεῖτο Βαβυλωνία ἐκ τῆς πρωτεύουσας Βαβυλώνος. Ταύτην ἀρχαιότατα καταψήκησαν οἱ Σουμέριοι, τουρανικῆς καταγωγῆς, εἰς οὓς ἀναφέρεται ἡ ἐπιπρόσθετος τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς. Οἱ Σουμέριοι εἶχον ἀναπτύξῃ ἴδιον πολιτισμὸν (4000 π.Χ.). Καθ' οὓς δὲ χρόνους ἄρχονται αἱ ἱστορικαὶ εἰδήσεις, εἰσέβηλλον ἰδίως εἰς τὴν βόρειον Βαβυλωνίαν σημιτικὰ φύλα, οἱ καλούμενοι Χαλδαῖοι, καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐν αὐτῇ. Οἱ Χαλδαῖοι ψεκαιοποιήθησαν τὸν προϋπάρχοντα πολιτισμὸν εἰς τρόπον ὥστε εἶνε δύσκολον νὰ διακρίνη τις τί ἀνήκει εἰς τοὺς Σουμερίους καὶ τί βραδύτερον ἀνεπτύχθη ὑπὸ τὸν Σημιτῶν Χηλδαίων.

Παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις ὑπῆρχεν ἀκριβὲς σύστημα μέτρων καὶ σταθμῶν, ὅπερ ἐξηπλώθη καὶ πέραν τῶν ὁρίων τῆς Βαβυλωνίας, μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα ἐκ πλίνθων, διώρυχες πρὸς κανονισμὸν τῶν πλημμυρῶν τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος, σημαντικὴ βιομηχανία, ἐξηπλωμένον ἐμπόριον καὶ πολὺ ἀνεπτυγμένον δίκαιον.

Ἡ θρησκεία τῶν Βαβυλωνίων ἦτο ἀστρολατρεία. Ἀνώτατος θεὸς ἦτο ὁ Βῆλος (ἥλιος). Ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ θρησκευματός των οἱ Βαβυλώνιοι ἡσχολήθησαν πολὺ εἰς τὴν ἀστρονομίαν, περὶ ἣν ἔκαμον μεγάλας προόδους· ἀλλ' αὕτη κατ' ὀλίγον ἐξέπεσεν εἰς δεισιδαίμονα ἀστρολογίαν.

Μετὰ τῆς Βαβυλωνίας κατ' ἀρχὰς ἦτο ἡνωμένη καὶ ἡ Ἀσσυρία, ἧς οἱ κάτοικοι ἦσαν συγγενέστατοι πρὸς τοὺς Βαβυλωνίους, ἔχοντες τὴν αὐτὴν γλῶσσαν μετὰ τινων διαλεκτικῶν διαφορῶν, τὴν αὐτὴν γραφὴν καὶ τὸν αὐτὸν πολιτισμόν. Ἀλλὰ κατόπιν (ἄγνωστον πότε) οἱ Ἀσσύριοι ἀπεσχίσθησαν ἀπὸ τῶν Βαβυλωνίων καὶ ἀπετέλεσαν ἀνεξάρτητον κράτος μὲ πρωτεύουσαν κατὰ πρῶτον τὴν Ἀσοῦρ καὶ ἔπειτα τὴν Νηνεύ, μεθ' ἧς συνδέονται αἱ μυθικαὶ παραδόσεις περὶ τῆς Σεμιράμιδος. Μεγάλοι βασιλεῖς, οἷοι ὁ Ἀσσουρνασιρπάλ, ὁ Σαλμανάσαρ Β', ὁ Θεγλαθβαλκασάρ Γ', ὁ Σαργὼν καὶ ἄλλοι ἀνήγαγον τὸ ἀσσυριακὸν κράτος εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν, ὑποτάξαντες τὴν Βαβυλῶνα, τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην, τὴν Φοινίκην καὶ αὐτὴν τὴν Αἴγυπτον. Τὸ ἀσσυριακὸν κράτος παρακμάσαν κατελύθη τῷ 606 π. Χ. ὑπὸ τοῦ βασιλείως τῶν Μήδων Κυαξάρου, μεθ' οὗ συνεμάχουν καὶ οἱ Βαβυλώνιοι.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ἀσσυρίων ἄρχεται ἀκμάζον τὸ νέον βαβυλωνικὸν κράτος, μεθ' οὗ ἦτο ἡνωμένη καὶ ἡ Συρία. Ὁ ἐπιφανέστερος τῶν βασιλέων τῆς Βαβυλωνίας κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην περίοδον ὑπῆρξεν ὁ Ναβουχοδονόσορ (604—561), ὅστις ἐνίκησε τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου Νεκῶ παρὰ τὸν Εὐφράτην, ἐπέταξε τὴν Τύρον μετὰ δεκατριετῇ πολιορκίαν, ἐκυρίευσε τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ ἀπήγαγε τοὺς Ἰουδαίους εἰς τὴν ἐβδομηκονταετῇ βαβυλωνέιον αἰχμαλωσίαν ἢ μετοικεσίαν. Ἐπὶ Ναβουχοδονόσορος ἡ Βαβυλὼν ἐγένετο ἡ λαμπροτέρα πόλις τοῦ κόσμου. Τὸ νέον βαβυλωνιακὸν κράτος κατελύθη τῷ 538 ὑπὸ Κύρου τοῦ πρεσβυτέρου.

§ 37. Φοίνικες.

Ἡ στενὴ καὶ πλουσία εἰς λιμένας παρὰ τὴν θάλασσαν λωρὶς πρὸς δυσμὰς τοῦ ὅρους Λιβάνου κατφεῖτο ὑπὸ τῶν Φοινίκων, λαοῦ σημειτικοῦ. Ἡ θρησκεία τῶν Φοινίκων ἦτο παρεμφερὴς πρὸς τὴν θρησκείαν τῶν Χαλδαίων, ἀλλὰ πικραμενορφωμένη διὰ τῆς ἀκολα-

σίας καὶ τῆς ὠμότητος. Κυριώτατοι θεοὶ ἦσαν ὁ Βάαλ, ἡ Ἀστάρτη καὶ ὁ Μολόχ, εἰς ὃν προσεφέροντο ἀνθρωποθυσίαι. Ἐν Τύρῳ ἐτιμᾶτο καὶ ὁ Μελκάρθ. Σπουδαιότεραι πόλεις τῆς Φοινίκης ἦσαν ἡ Ἀραδος, ἡ Βύβλος, ἡ Βηρυτός, ἡ Σιδὼν καὶ ἡ Τύρος.

Οἱ Φοίνικες ἐφημίζοντο ὡς λαὸς ναυτικώτατος, ἐπενεγκὼν εἰς τὸ ναυτικὸν τῆς ἐποχῆς του τελειοποιήσεις, καὶ ἐμπορικώτατος—ἐπεκτείνας τὸ θαλάσσιον ἐμπόριόν του μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀ, τλαντικοῦ ὠκεανοῦ καὶ τῆς Βρεττανίας. Ἰδρυσαν διαφόρους ἀποικίας, ὡς τὴν Καρχηδόνα, τὴν Πάνορμον καὶ τὰ Γάδειρα. Διὰ τῶν πλοίων των μετέφερον εἰς τὰς χώρας τῆς Δύσεως τὸν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Βαβυλωνίᾳ πολιτισμόν. Θεωροῦνται ὡς ἐφευρέται τῶν γραμμάτων, τῆς ἀριθμητικῆς, τῆς ὑάλου, τῆς διὰ τῆς πορφύρας βεφῆς, τῆς ἐριουργίας. Ἐν Φοινίκῃ ἤκμαζον πολλαὶ βιομηχανίαι, οἷον ἡ ναυπηγική, ἡ ὑφαντουργία, ἡ χαλκουργία, ἡ ὑαλουργία, ἡ βαφικὴ. Ἐκ τῆς φοινικικῆς γραφῆς κατὰγονται αἱ εὐρωπαϊκαὶ καὶ αἱ νεοασιατικαὶ ἀλφάβητοι.

§ 38. Ἑβραῖοι.

Γενάρχης τῶν Ἑβραίων ἦτο ὁ Ἀβραάμ ἐκ τῆς Οὐρ τῆς Μεσοποταμίας. Ὁ ἑγγονος αὐτοῦ Ἰακώβ, ὁ ἐπικληθεὶς καὶ Ἰσραήλ, ἐγέννησε δώδεκα υἱούς, οἵτινες ἐγένοντο γενάρχαι τῶν δώδεκα φυλῶν τοῦ Ἰσραήλ. Οἱ Ἑβραῖοι μεταναστεύσαντες εἰς Αἴγυπτον ἐπὶ τῶν Ἰγσως ἀνεπτυχθήσαν εἰς μέγαν λαόν, ἀλλ' ἔνεκα τῆς τυραννίας τοῦ Φαραὼ ἠνγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν Αἴγυπτον καὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐλευθερωτοῦ Μωϋσέως μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις καὶ μακρὰν ἐν τῇ ἀραβικῇ ἐρήμῳ διαμονήν, ὅπου ὁ Μωϋσῆς ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὸν θεῖον νόμον ἥτοι τὰς δέκα ἐντολάς, ἐπέστρεψαν εἰς Χαναάν. Ταύτην κατέλαβον νηκῆσαντες ὑπὸ Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ, τοὺς ἐν αὐτῇ ἐγκατεστημένους ἀλλοφύλους. Ἐπὶ τριακόσια ἔτη κατόπιν οἱ Ἑβραῖοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν κριτῶν

(Γεδεών, Ἰεφθάε, Σαμφών, Σαμουήλ) ἡγωνίζοντο κατὰ τῶν γειτόνων λαῶν. Μόλις δὲ διὰ τοῦ Σαμουήλ ἐπετεύχθη ἡ ἐνότης τοῦ ἐβραϊκοῦ λαοῦ καὶ ἡ εἰς βασιλείον συμπηξίς αὐτοῦ ὑπὸ τὸν Σαούλ (1075 π. Χ.).

Ἐκτοτε ἄρχεται ἡ πολιτικὴ ἀκμὴ τῶν Ἑβραίων, ἧτις συμπίπτει μετὰ τῶν τριῶν πρώτων βασιλείων Σαούλ, Δαυὶδ καὶ Σολομῶντος. Ὁ Σολομῶν ἐνίσχυσε τὴν θρησκευτικὴν ἐνότητα καὶ πίστιν διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ περιφήμου ἐν Ἱερουσαλὴμ ναοῦ. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σολομῶντος (930) ἐπῆλθε διχασμὸς τοῦ βασιλείου. Αἱ μὲν φυλαὶ Ἰούδα καὶ Βενιαμὴν ἔμειναν πισταὶ ὑπὸ τὸν Ῥοβοάμ, υἱὸν τοῦ Σολομῶντος, αἱ δὲ ἄλλαι δέκα φυλαὶ ἀποστατήσασαι ὑπὸ τὸν Ἱεροβοάμ ἀπετίλεσαν τὸ κληθὲν βασιλείον τοῦ Ἰσραήλ, ἐνῷ τὸ ὑπὸ τὸν Ῥοβοάμ ἐκλήθη βασιλείον τοῦ Ἰούδα.

Τὸ βασιλείον τοῦ Ἰσραήλ ταχέως ἐξώκειλεν εἰς εἰδωλολατρείαν, ἀλλ' ἰσχυρὸν στήριγμα τῆς λατρείας τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ θεοῦ ὑπῆρξαν οἱ προφῆται, οἵτινες ἡγωνίζοντο ὑπὲρ τῆς πίστεως τῶν πατέρων των, ἤλεγχον τοὺς παρεκτραπέντας, ὑπεδείκνυνον τὴν ὀρθοδοξοῦσαν Ἱερουσαλὴμ ὡς κέντρον ἐθνικόν, καὶ προεφήτευσον τὸ μέλλον μεγαλεῖον τοῦ ἐβραϊκοῦ λαοῦ. Ἀμφοτέρων τῶν βασιλείων κατέπεσεν ἡ πολιτικὴ δύναμις δι' ἀτυχῶν πολέμων. Πρῶτον τὸ βασιλείον τοῦ Ἰσραήλ ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Ἀσσυρίους. Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων Σαργῶν κυριεύσας τὴν πρωτεύουσάν τοῦ Ἰσραήλ Σαμάρειαν (720 π.Χ.), ἀπήγαγε τοὺς πλείστους τῶν κατοίκων αὐτῆς εἰς Ἀσσυρίαν (ἀσσυριακὴ αἰχμαλωσία). Ἐνα αἰῶνα βραδύτερον τὸ βασιλείον τοῦ Ἰούδα ἐγένετο ὑποτελὲς εἰς τοὺς Αἰγυπτίους, ἔπειτα δ' εἰς τοὺς Ἀσσυρίους καὶ τέλος ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Βαβυλωνίους ἐπὶ Ναβουχοδονόσσου.

§ 29. Αἰγύπτιοι.

Αἰγύπτιος. — Ἡ Αἰγύπτος διηρεῖτο εἰς ἄνω Αἰγύπτον μὲ πρωτεύουσάν τας Θήβας, καὶ κάτω Αἰγύπτον, μὲ πρωτεύουσάν τὴν

Μέμφιν. Ἀμφότεραι ἦσαν αὐτοτελεῖς πολιτεῖαι. Ἡ γεωργία, ἡ χειροτεχνία καὶ ἡ τέχνη ἐμφανίζονται ἐν Αἰγύπτῳ καθ' ὃν χρόνον ἄρχονται αἱ ἱστορικαὶ εἰδήσεις.

Πολίτευμα.—Κληρονομικὴ βασιλεία. Οἱ βασιλεῖς ἐθεωροῦντο ὡς υἱοὶ τοῦ Ῥᾶ. Λαμπρὰ αὐλή, πολλοὶ ὑπάλληλοι, ἡ χώρα διηρημένη εἰς περιφερείας. Σημαντικὴ παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις ἦτο ἡ ἐπιρροὴ τῶν ἱερέων, οἵτινες ἐμερίμων ἅμα καὶ περὶ τῶν ἐπιστημῶν (ἀστρονομίας, ἱατρικῆς, νομικῆς). Ὁ καθόλου βίος ἦτο αὐστηρῶς διεγερθμισμένος διὰ θρησκευτικῶν διατάξεων.

Θρησκεία.—Ἡ θρησκεία τῶν Αἰγυπτίων ἦτο φυσιολατρεία· ἐλάτρευον τὰς φυσικὰς δυνάμεις μετὰ συμβολικῆς ζωολατρείας. Οἱ θεοὶ τῶν περιφερειῶν ἐκάστων ἀπετέλουν ἐν εἶδος πανθέου. Ἀνώτατος θεὸς ἦτο ὁ Ῥᾶ (θεὸς τοῦ Ἡλίου), εἰς ὃν ἦσαν ἀφιερωμένοι οἱ ὀβελίσκοι. Ἰδιαιτέρως ἐλάτρευετο ὁ Φθᾶ ἐν Μέμφιδι καὶ ὁ Ἀμμων ἐν Θήβαις. Ἐν τῷ μύθῳ τοῦ Ὀσίριος ἀπεικονίζεται ὁ ἀγὼν τῶν φυσικῶν δυνάμεων τῶν ὠφελίμων καὶ βλαβερῶν τῷ ἀνθρώπῳ, ὁ ἐκφαινόμενος ἐν τῇ κατ' ἔτος βλασθήσει, τῷ μαρασμῷ καὶ τῇ ἀναβλαστήσει τῆς πέριξ ἐμφύχου φύσεως. Οἱ νεκροὶ ἐτύγχανον ἰδιαιτέρως ἐπιμελείας, ταριχεύόμενοι ὡς μومμιαί.

Γραφή.—Γραφὴ παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις ἦτο ἡ καλουμένη ἱερογλυφική. Αὕτη συνίστατο ἐξ εἰκόνων, παριστανουσῶν τὰς λέξεις. Διηυθύνετο δ' ἡ γραφὴ αὕτη πρὸς τὰ ἀριστερά. Κατὰ τὴν πρώτην χιλιετηρίδα π.Χ. ἐγένετο χρῆσις τῆς δημοτικῆς γραφῆς.

Πολιτικὴ ἱστορία.—Πρῶτος βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου μνημονεύεται ὁ Μηνᾶς (4000 ἢ 3000 π.Χ.), ὅστις ἤνωσεν εἰς ἓν κράτος τὴν ἄνω καὶ κάτω Αἴγυπτον καὶ ἔκτισε τὴν Μέμφιν, πρωτεύουσαν τοῦ ὅλου κράτους. Ἀπὸ τοῦ Μηνᾶ λαμβάνουσι τὴν ἀρχὴν αἱ διάφοροι ἐν Αἰγύπτῳ δυναστεῖαι. Οἱ τῆς τετάρτης δυναστείας βασιλεῖς Χέοψ, Χεφρὴν καὶ Μυκερῖνος ἔκτισαν τὰς θαυμαστάς πυραμίδας, ὧν μεγίστη εἶνε ἡ τοῦ Χέοπος, ὕψους τετρακοσίων πεντήκοντα ποδῶν. Περὶ τὰ 2000 π.Χ. οἱ Ὑκσῶς ἦτοι βασιλεῖς ποιμένες, αἰθιοπικῆς μᾶλλον καταγωγῆς, ἐξορμήσαντες ἐκ τῆς Συρίας καὶ τῆς βορείου

Ἀραβίας εἰσέηλσαν διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ Σουέζ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Νείλου καὶ κατέστησαν τὴν Αἴγυπτον φόρου ὑποτελῆ. Ἀλλὰ μετὰ πεντακοσίων ἐτῶν, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, τυραννικὴν ἀρχὴν οἱ Ὑσκιωὶ ἐξεβλήθησαν ἐκ τῆς Αἰγύπτου, τὸ βασιλεῖον τῶν Φαραῶ ἀνιδρύθη μὲ πρωτεύουσαν τὰς Θήβας καὶ ἤδη ἤρξατο ἡ λαμπροτέρα ἐποχὴ τοῦ αἰγυπτιακοῦ κράτους, ὅπερ ἔφθασεν εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν καὶ δύναμιν ἐπὶ τοῦ βασιλείως Ῥαμεσσῆ Β' (1388-1322). Ὁ ἡρωϊκὸς οὗτος βασιλεὺς, ὃν οἱ Ἕλληνες καλοῦσι Σέσωστριν, ὑπέταξεν, ὡς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, πᾶσαν σχεδὸν τὴν Αἰθιοπίαν καὶ τὴν Λιβύαν, τὴν Ἀραβίαν, τὴν Συρίαν καὶ μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ῥαμεσσῆ Β' τὸ Αἰγυπτιακὸν κράτος ἤρχισε νὰ παρακμᾷ. Περὶ τὰ τέλη τῆς ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος οἱ Αἰθίοπες κατέλαβον τὴν Αἴγυπτον καὶ ἤρξαν ἐν αὐτῇ ἐπὶ πεντήκοντα ἔτη. Ἐπειτα ἐξεβλήθησαν ἀλλὰ καὶ πάλιν βραδύτερον ἡ Αἴγυπτος ὑπέκυψεν ὑπὸ τοὺς Ἀσσυρίους βασιλεῖς. Ἀπὸ τούτων ἠλευθέρωσεν αὐτὴν ὁ ἐκ Σάκιοις Ψαμμίτιχος, ὅστις τῇ βοηθείᾳ Ἑλλήνων καὶ Φοινίκων μισθοφόρων ἐγένετο βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου (670 π. Χ.) καὶ ἀνέδειξε πρωτεύουσαν τὴν Σαῖν. Ὁ Ψαμμίτιχος ἤνοιξε τὰς πύλας τοῦ ἐμπορίου τῆς Αἰγύπτου εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Φοίνικας καὶ παρεχώρησεν εἰς τοὺς Ἕλληνας γῆν, ὅπου ἔκτισαν οὗτοι τὴν Ναύκρατιν. Ἐπὶ δὲ τοῦ Ψαμμινίτου ἡ Αἴγυπτος κατεκτήθη ὑπὸ τοῦ βασιλείως τῶν Περσῶν Καμβύσου καὶ ἐγένετο περσικὴ ἐπαρχία τῷ 225 π. Χ.

§ 40. Μῆδοι. — Λυδοί. — Πέρσαι.

α') Οἱ Μῆδοι, ἄριοι τὴν καταγωγὴν, περὶ τὰ 800 π. Χ. ὑπεδουλώθησαν εἰς τοὺς Ἀσσυρίους. Ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τοῦ ὀγδοῦ αἰῶνος ἔχοντες ἀρχηγὸν τὸν Δηϊόκην ἐπανεστάτησαν καὶ κατῴρωσαν ν' ἀποτιναῶσι τὸν ξενικὸν ζυγόν. Ὁ Δηϊόκης προσέλαβε

τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως καὶ ἐκδοκίμησε τὰ Ἐκβάτανα. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Φραόρτης ὑπέταξε τοὺς ἔτι ἀνεξαρτήτους μείναντας Πέρσας. Ὁ Κυαξάρχης, (635-595), υἱὸς τοῦ Φραόρτου, ἀφ' οὗ κατετρόπως τοὺς εἰς τὴν Μηδίαν εἰσβαλόντας Σκύθας, συμμαχήσας μετὰ τῶν Βαβυλωνίων κατέστρεψε τὴν Νινευὶ καὶ κατέλυσε τὸ ἀσσυριακὸν κράτος. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Ἀστυάγου, υἱοῦ τοῦ Κυαξάρου, τὸ μηδικὸν κράτος κατελύθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Κύρου, ἡ δὲ Μηδία ἐγένετο περσικὴ ἐπαρχία.

β') Ἡ Λυδία, χώρα ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, προήχθη εἰς μεγάλην ἀκμὴν ἐπὶ τῆς τρίτης (τῆς ἱστορικῆς) δυναστείας τῶν Μερμανδῶν (712—542 π. Χ.), ἧς ἐπισημώτατοι βασιλεῖς ὑπῆρξαν ὁ Γύγης, ὁ Ἀλυάττης καὶ ὁ Κροῖσος. Οἱ Λυδοὶ ἦσαν κατ' ἀρχὰς λαὸς φιλοπόλεμος· ἀλλ' ἐνεκα τῆς ἐπιδράσεως τοῦ φυσικοῦ πλοῦτου τῆς χώρας περιέπεσον εἰς μαλθακότητα καὶ φιληδονίαν. Ὁ Κροῖσος ἐκυρίευσεν ἅπασαν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν μέχρι τοῦ Ἄλως· ἀλλὰ διελθὼν τοῦτον καὶ προσβαλὼν τὸ Περσικὸν κράτος ἠττήθη ὑπὸ Κύρου τοῦ πρεσβυτέρου καὶ ἀπώλεσε τὸν θρόνον, ἡ δὲ Λυδία προσηρτήθη εἰς τὸ περσικὸν κράτος.

γ') Οἱ Πέρσαι κατέκουν τὴν πρὸς βορρᾶν τοῦ Περσικοῦ κόλπου ὀρεινὴν χώραν, διηροῦντο δ' εἰς φυλάς, ἐν αἷς κατ' ἐξοχὴν διέπρεπεν ἡ φυλὴ τῶν Πασαργαδῶν. Οἱ Πέρσαι ἐκυβερνῶντο ὑπὸ ἡγεμόνων ἀνηκόντων εἰς τὸν μέγαν καὶ ἰσχυρὸν οἶκον τῶν Ἀχαιμενιδῶν, ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Πασαργαδῶν, ὅστις ἤρξεν ἐν Περσίᾳ μέχρι τοῦ 330 π. Χ. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μηδίας Φραόρτης ὑπέταξεν, ὡς προείπομεν, τοὺς Πέρσας. Ἀλλ' ὁ υἱὸς τοῦ Καμβύσου καὶ τῆς Μανδάνης Κύρος (559-529 π. Χ.), νικήσας τὸν πάππον Ἀστυάγην κατέλυσε τὸ κράτος τῶν Μήδων καὶ ἐγένετο ἰδρυτὴς τοῦ περσικοῦ κράτους, ὅπερ κατέστησε τὸ πρῶτον ἐν Ἀσίᾳ, ἀφ' οὗ ὑπήγαγεν εἰς αὐτὸ τὴν Λυδίαν, τὴν Βαβυλωνίαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Κύρου Καμβύσης (529-522) ἐκυρίευσεν τὴν Τύρον, τὴν Κύπρον καὶ τὴν Αἴγυπτον. Ὁ βασιλεὺς οὗτος ἦτο ὑπερφίαλος καὶ τυραννικός· σὺν ἄλλοις ἐδολοφόνησε καὶ τὸν ἀδελφόν του

Σμέρδιν. Ἄλλ' ὅτε ὁ Καμβύσης εὗρίσκετο ἐν Αἰγύπτῳ ἀπατεῶν τις μάγος, ὅστις πολὺ ὁμοίαζε πρὸς τὸν Σμέρδιν, κατ' ὤρθωσε ν' ἀναγορευθῇ βασιλεὺς τῆς Περσίας. Ὁ Καμβύσης μαθὼν τοῦτο σπεύδει εἰς Περσίαν, ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ἀποθνήσκει διατρυπηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἰδίου του ξίφους. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ψευδοσμέρδης μετὰ ἐπτά-μηνον ἀρχὴν ἐξώσθη ὑπὸ ἐπτά μεγιστάνων Περσῶν, ἐν οἷς ἦτο καὶ ὁ ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἀρχαίμενιδῶν Δαρεῖος ὁ Ὑστάσπου, τὸ δὲ βασιλικὸν ἀξίωμα ἀνετέθη εἰς τὸν Δαρεῖον.

Ὁ Δαρεῖος ὑπῆρξε μετὰ τὸν Κῦρον ὁ μέγιστος βασιλεὺς ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Ἀρχαίμενιδῶν. Οὗτος, ἀφοῦ κατέστειλε τὰς ἐκρά-γείσας ἐσωτερικὰς στάσεις καὶ διωργάνωσε πρῶτος τὸ ἀχανὲς περσικὸν κράτος, διαιρέσας αὐτὸ εἰς εἴκοσι σατραπείας, ἐτράπη ἔπειτα εἰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις, περὶ ὧν γενήσεται λόγος κατωτέρω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΟΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΕΡΣΑΣ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

§ 41. Αἷτια καὶ ἀφορμαὶ τῶν περσικῶν πολέμων. Στρατεία τοῦ Δαρείου κατὰ τῶν Σκυθῶν. Ἐπανάστασις τῶν Ἰώνων.

Ἡ περίοδος τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, εἰς τὴν ὁποίαν μεταβαίνομεν τώρα, εἶνε ἡ λαμπροτάτη πασῶν, διότι τὰ κατ' αὐτὴν γε-γονότα ἀνήκουσι πλέον εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ ὑπὲρ τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ ἠγωνίσθη τοὺς ἐνδοξοτέρους ἀγῶνας κατὰ τῆς ἀσιατικῆς βαρβαρότητος, ἡ ἐλευθερία ἐθιράμβευσε κατὰ τοῦ δεσποτισμοῦ, καὶ μετὰ τῆς ἐλευθερίας προήχθησαν αἱ τέχναι καὶ

Ἑλλ. Ἱστορία Ν. Βραχνοῦ.

αἱ ἐπιστῆμαι τὰ ἀληθῆ ταῦτα κοσμήματα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου.

Ἡ ἀληθὴς αἰτία ἣ προκαλέσασα τὴν γιγαντώδη πάλιν μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν ἦτο ἡ ἀπληστία τῶν μοναρχῶν τῆς Περσίας, οἵτινες, ἀφοῦ ἐκυριάρχησαν ὅλης τῆς μεσημβρινοδυτικῆς Ἀσίας, ἠθέλησαν νὰ ἐπεκτείνωσι τὸ ἀπέραντο κράτος των καὶ πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος ἤτοι πρὸς τὴν Ἑλλάδα· παρέσχε δ' εὐλογον ἀφορμὴν πρὸς τοῦτο ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἰωνίας.

Αἱ κατὰ τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ἐνωρὶς διὰ τοῦ ἐμπορίου προήχθησαν εἰς μεγάλην ἀκμὴν. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶχον πολιτικὸν τινα δεσμόν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διατηρήσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν των, καὶ ὑπέκυψαν πρῶτον εἰς τὸν Βασιλέα τῶν Λυδῶν Κροῖσον καὶ ἔπειτα εἰς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Κύρον τὸν πρεσβύτερον. Ὁ Κύρος, καταστήσας αὐτὰς ὑποτελεῖς, ἀντὶ δημοκρατικοῦ ἢ ὀλιγαρχικοῦ πολιτεύματος ἐπέβαλεν εἰς αὐτὰς τυράννους ἐκ τῶν ἐγχωρίων ἀριστοκρατικῶν.

Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, ὅτε ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Δαρεῖος ὁ Ὑστάσπους, δραστήριος μὲν καὶ ἱκανώτατος, ἀλλ' εἰς ἄκρον φιλόδοξος, ἐπεχείρησε μεγάλην κατὰ τῶν ἐν Εὐρώπῃ Σκυθῶν ἐκστρατείαν (518 π. Χ.).

Μετὰ ἑπτακοσίων χιλιάδων στρατοῦ διαβὰς τὸν Ἴστρον (Δούναβιν) ποταμὸν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σκυθίαν (σημερινὴν μεσημβρινὴν Ῥωσίαν)· πρὸς φύλαξιν δὲ τῆς γέφυρας τοῦ ποταμοῦ ἀφῆκε τοὺς τυράννους τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, οἵτινες εἶχον ἀκολουθήσει τὸν κυριάρχην των εἰς τὴν παράβολον ταύτην ἐκστρατείαν.

Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ὁ Δαρεῖος ἔπαθε πολλὰς ζημίας ὑπὸ τῶν Σκυθῶν καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Τότε μία ἵλη ἱππικοῦ τῶν Σκυθῶν σπεύσασα εἰς τὴν γέφυραν τοῦ Ἴστρου προέτεινεν εἰς τοὺς φυλλάτοντας αὐτὴν Ἕλληνας νὰ τὴν διαλύσωσιν, ἵνα οὕτω καταστραφῇ ὁλοσχερῶς ὁ Δαρεῖος. Τὴν πρότασιν ταύτην ὑπεστήριξεν ὁ Ἀθηναῖος Μιλτιάδης, τύραννος τῆς Θρακικῆς χερσονήσου, ἀνὴρ τολμηρὸς καὶ στρατηγικός, ἀλλ' ἀντέκρουεν αὐτὴν ὁ Ἰστικίος, τύραννος τῆς Μιλήτου. Ἡ γνώμη τοῦ Ἰστιάου

ὑπερίσχυσε καὶ ὁ Δαρεῖος ἐσώθη καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἄλλ' ὁ στρατηγὸς αὐτοῦ Μεγάβαζος μείνας ἐν Εὐρώπῃ μετὰ ἐνένηκοντα χιλιάδων στρατοῦ ὑπέταξεν ἅπασαν τὴν Θράκην καὶ προχωρήσας μέχρι Μακεδονίας κατέστησε τὸν βασιλέα αὐτῆς Ἀμόνταν τὸν Ἀ' φόρου ὑποτελῆ.

Ὁ Δαρεῖος ἀνταμείβων τὸν Ἰστιαῖον ἐδώρησεν εἰς αὐτὸν τὴν θρακικὴν χώραν Ἡδωνίδα. Ἐν αὐτῇ ὁ Ἰστιαῖος ἔκτισε τὴν Μύρκινον, ἥτις ταχέως ἐγένετο σπουδαῖον κέντρον ἐμπορίου. Ἄλλ' ἔπειτα ὁ Δαρεῖος κατὰ συμβουλήν τοῦ στρατηγοῦ Μεγαβάζου προσεκάλεσε τὸν Ἰστιαῖον εἰς Σοῦσα καὶ τὸν ἐκράτει πλησίον τοῦ σὺμβουλόν του, τύραννον δὲ τῆς Μιλήτου κατέστησε τὸν γαμβρόν τοῦ Ἰστιαίου Ἀρισταγόραν.

Ἡ νέα θέσις τοῦ Ἰστιαίου, ὅσον τιμητικὴ καὶ ἂν ᾔτο, ὁμοιάζετο πρὸς ὀχληρὰν αἰχμαλωσίαν. Ἐνεκα τούτου ὁ Ἰστιαῖος ἐζήτηε ν' ἀπαλλαγῇ αὐτῆς. Ὅθεν ἔγραψε πρὸς τὸν γαμβρόν του Ἀρισταγόραν νὰ κινήσῃ εἰς ἐπανάστασιν τοὺς Ἴωνας, ἐλπίζων ὅτι ὁ Δαρεῖος ἤθελε πέμψῃ αὐτὸν νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ Ἀρισταγόρας, ἐπειδὴ εἶχεν ὑποπέσῃ εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν ἕνεκεν ἀποτυχούσης κατὰ τῆς Νάξου ἐκστρατείας καὶ ἐφοβεῖτο τὴν τιμωρίαν, ἐδέχθη προθύμως τὴν πρότασιν τοῦ πενθεροῦ του. Εὐθὺς λοιπὸν παρασκευάζει τὰ πάντα πρὸς ἐπανάστασιν καὶ μεταβαίνει εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ ζητήσῃ ἐπικουρίαν.

Κατὰ πρῶτον μετέβη εἰς Σπάρτην, ἀλλ' ἀπέτυχεν· ἔπειτα μετέβη εἰς Ἀθήνας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀφ' ἐνὸς κινδυνεύοντες ἐκ τῶν ῥαδιουργιῶν τοῦ Ἰππίου, ὅστις καταφυγὼν εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Περσῶν ἐνήργει δι' αὐτῶν ν' ἀνακτήσῃ τὴν ἐν Ἀθήναις τυραννίδα, ἀφ' ἑτέρου δὲ διακεῖμενοι συμπαθῶς πρὸς τοὺς ἀποίκους τῶν Ἴωνας, ἔδωκαν προθύμως εἰς τὸν Ἀρισταγόραν εἴκοσι τριήρεις, εἰς ταύτας δὲ προσέθηκαν καὶ οἱ Ἑρετριεῖς ἑτέρας πέντε.

Ὁ στόλος τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Ἑρετρίων ἔφθασεν εἰς Μίλητον, ἐνωθεὶς δὲ μετὰ τῶν Μιλησίων ἐπλευσεν εἰς τὴν Ἔφεσον. Ἐνταῦθα ἀποβιβασθέντα τὰ στρατεύματα ἐβάδισαν κατὰ τῶν

Σάρδεων. Ἡ πόλις ἐκυριεύθη εὐκόλως καὶ ἐπυρπολήθη. Ἄλλ' ἐπελθὼν πολυάριθμος περσικὸς στρατὸς ἠνάγκασε τοὺς Ἕλληνας νὰ ὑποχωρήσωσι. Μετὰ ταῦτα γενομένης μάχης περὶ τὴν Ἐφεσον οἱ Ἕλληνες ἐνίκηθησαν· καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἐρετρίεις ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια, οἱ δὲ Ἴωνες ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα, καθ' ὅσον ἡ ἐπανάστασις εἶχεν ἐξαπλωθῆ ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου πρὸς βορρᾶν μέχρι τῆς Κύπρου πρὸς νότον.

Ὅ,τι προέβλεπον ὁ Ἰστιαῖος, αὐτὸ καὶ συνέβη. Ὁ Δαρεῖος ἐπεμφεν αὐτὸν ἵνα καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν· ἀλλ' οὗτος ἠνώθη μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν. Ἄλλ' οἱ Πέρσαι ἐνίκησαν πανταχοῦ τοὺς ἐπαναστάτας καὶ διεσκόρπισαν αὐτούς. Οἱ πρωταῖτις τῆς ἐπαναστάσεως Ἀρισταγόρας καὶ Ἰστιαῖος ἐγκατέλιπον τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν τύχην των· καὶ ὁ μὲν Ἀρισταγόρας καταφυγὼν εἰς τοὺς Θρᾷκας ἐφονεύθη ὑπ' αὐτῶν, ὁ δὲ Ἰστιαῖος μετὰ πολλὰς περιπετειάς συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Περσῶν ἀνεσκολοπίσθη. Μόνοι οἱ Ἴωνες καὶ οἱ Λέσβιοι ἀνθίσταντο εἰσέτι· ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἐπὶ τέλους κατεβλήθησαν ἐν μεγάλῃ ναυμαχίᾳ παρὰ τὴν Λάδην πρὸ τῆς Μιλήτου. Μετὰ ταῦτα οἱ Πέρσαι πολιορκήσαντες τὴν Μίλητον, ἥτις τελευταία ἀντέστη, ἐκυρίευσαν αὐτὴν ἐξ ἐφόδου (494 π.Χ.), καὶ ἐκ μὲν τῶν ἀνδρῶν τοὺς πλείστους κατέσφαξαν, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ τὰ παῖδια ἐξηνδραπόδισαν. Ὡσαύτως καὶ τὰς ἄλλας πόλεις, ὑποταχθείσας ἐκ νέου, ἐτιμώρησαν σκληρῶς. Τοιοῦτον θλιβερὸν τέλος ἔλαβεν ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ.

42. Ἐκστρατεία τοῦ Μαρδόνιου κατὰ τῆς Ἑλλάδος. -- Νέαι παρασκευαὶ τοῦ Δαρείου.

Ὁ Δαρεῖος μαθὼν τὴν πυρπόλησιν τῶν Σάρδεων τοσοῦτον ὀργίσθη κατὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Ἐρετρίων, ὥστε ἀπεφάσισε νὰ τιμωρήσῃ αὐτούς. Καὶ τῷ ὄντι, ἀφοῦ κατέβαλε τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἰόνων, ἀπέστειλε κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Ἐρετρίων τὸν γαμβρὸν τοῦ Μαρδόνιου μετὰ πολλῆς πεζικῆς καὶ ναυτικῆς δυνάμεως (492 π.Χ.). Ἄλλ' ὁ μὲν

στόλος, ἐνῶ παρέπλεε τὸν Ἄθω, κατελήφθη ὑπὸ φοβεράς τρικυμίας καὶ κατεστράφη· ὁ δὲ στρατός, τοῦ ὁποίου ἡγεῖτο αὐτός ὁ Μαρδόνιος, ἐνῶ διήρχετο τὴν Θράκην, προσεβλήθη ὑπὸ τῶν Βρύγων Θρακῶν καὶ ἔπαθε μεγίστην φθοράν. Ὡστε ὁ Μαρδόνιος ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ὀπίσω ἄπρακτος.

Ὁ Δαρεῖος ἔτι μᾶλλον ἡρεθίσθη ἐκ τῆς ἀποτυχίας ταύτης καὶ ἐπέμενεν εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Ἀθηναίους. Ἐδωκε λοιπὸν διαταγὰς νὰ παρασκευασθῇ νέος στρατός καὶ στόλος. Συγχρόνως δὲ ἐπεμψε, κατὰ περσικὴν συνήθειαν, κήρυκας εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα ζητήσωσι γῆν καὶ ὕδωρ, σημεῖα ὑποταγῆς. Πολλοὶ πόλεις τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ πᾶσαι σχεδὸν αἱ νῆσοι, ἐν αἷς καὶ ἡ κραταιὰ Αἴγινα, ἔδωκαν τὰ σημεῖα τῆς ὑποταγῆς. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι παρὰ τὸ διεθνὲς δίκαιον ἔρριψαν τοὺς κήρυκας ἐντὸς βαράθρου ὀπισθεν τῆς Ἀκροπόλεως. Ὡσαύτως καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ἔρριψαν αὐτοὺς ἐντὸς φρέατος, εἰπόντες εἰς αὐτοὺς εἰρωνικῶς νὰ λάβωσιν ἐκεῖθεν γῆν καὶ ὕδωρ καὶ νὰ φέρωσιν αὐτὰ εἰς τὸν βασιλέα των.

§ 43. Δευτέρα ἐκστρατεία τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος.—Ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Δαρεῖος παρεσκευάσε στρατὸν ἐξ ἑκατὸν χιλιάδων πεζῶν καὶ δέκα χιλιάδων ἵππεων, καὶ στόλον ἐξακοσίων πλοίων πολεμικῶν καὶ πολλῶν φορτηγῶν· ἀρχηγούς δὲ τῆς ἐκστρατείας ταύτης δῶρισε τὸν Δάτιν καὶ τὸν Ἀρταφέρνην. Ἄπας ὁ στρατός καὶ ὁ στόλος συνεκεντρώθη ἐν Σάμῳ τὸ ἔαρ τοῦ 490 π. Χ. Ἐκεῖθεν ὁ Δάτις καὶ ὁ Ἀρταφέρνης ἔπλευσαν διὰ θαλάσσης καὶ διηυθύνθησαν πρῶτον κατὰ τῆς Ἑρετρίας. Μετὰ ἐξαήμερον πολιορκίαν ἐκυρίευσαν τὴν Ἑρέτριαν διὰ προδοσίας· καὶ τὴν μὲν πόλιν καὶ τὰ ἱερὰ αὐτῆς κατέκλυσαν, τοὺς δὲ κατοίκους ἀπέστειλαν δεσμίους εἰς τὴν Περσίαν. Μετὰ ταῦτα οἱ Πέρσαι κατὰ συμβουλὴν τοῦ Ἰππίου, ὅστις παρηκολούθει αὐτοὺς ὡς ὁδηγός, ἀπέβησαν εἰς τὸν Μαραθῶνα τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐν αὐτῷ.

Οἱ Ἀθηναῖοι μυχόντες τὴν ἀπόβασιν τῶν Περσῶν εἰς τὸν Μα-
ραθῶνα ἡτοιμάσθησαν νὰ ἀποκρούσωσι τὸν κίνδυνον· συγχρόνως δ' ἔ-
πεμψαν εἰς Σπάρτην τὸν ἡμεροδρόμον Φειδιππίδην, ἵνα ζητήσῃ
τὴν συνδρομὴν αὐτῆς. Ὁ Φειδιππίδης ἐντὸς τεσσαράκοντα ὀκτὼ
ῥῶν φθάνει εἰς Σπάρτην. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐφάνησαν μὲν πρόθυμοι
νὰ βοηθήσωσι τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλ' ἔνεκα θρησκευτικοῦ ἐθίμου
δὲν ἠδύναντο νὰ ἐκστρατεύωσι πρὶν ἢ γείνῃ πανσέληνος· ἥτο δὲ
ἡ σελήνη τότε ἐννέα ἡμερῶν. Ἐν τούτοις ἠδύναντο οἱ Σπαρτιᾶ-
ται νὰ παραβῶσιν κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην τὴν τήρησιν τοῦ
ἐθίμου τούτου, ἐπικειμένου τόσον μεγάλου κινδύνου, ἀφοῦ πολλὰ-
κις βραδύτερον ἔπραξαν τοῦτο.

Ὁ Φειδιππίδης ἐπιστρέφει καὶ φέρει τὴν ἀπόκρισιν τῶν Σπαρ-
τιατῶν. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο οἱ δέκα στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων
συνῆλθον εἰς πολεμικὸν συμβούλιον, ἵνα συσκεφθῶσι περὶ τοῦ πρα-
κτέου. Ἐτέθη τὸ ζήτημα ἂν ἔπρεπε ν' ἀφήσωσι τοὺς Πέρσας νὰ
προχωρήσωσιν εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ περιμείνωσιν αὐτοὺς ἐν Ἀθή-
ναις, κλειόμενοι ἐντὸς τῶν τειχῶν καὶ περιορίζοντες τὸν ἀγῶνα εἰς
ἄμυναν, ἢ ἔπρεπε νὰ ἐξέλθωσι καὶ ἀντιμετωπίσωσι τὸν ἐχθρὸν
ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν. Εἰς τὴν πρώτην περίστασιν θὰ παρείχετο εἰς
τὸν Ἰππῖαν ἡ εὐκαιρία νὰ προσεταιρισθῇ τοὺς ὑπολειπομένους
τῶν ἐν Διακρίᾳ φίλων του. Ὁ Μιλτιάδης κατανοῶν τὸν κίνδυνον
τοῦτον προέτεινε τὴν ἔξοδον· ἀλλ' αἱ ψῆφοι τῶν στρατηγῶν διη-
ρέθησαν. Τέσσαρες τῶν στρατηγῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ συνετὸς Ἀρι-
στείδης, ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῆς γνώμης τοῦ Μιλτιάδου, πέντε δὲ
κατ' αὐτῆς. Ἀλλ' ὁ Μιλτιάδης πείθει ἰδιαίτερώς τὸν πολέμαρ-
χον Καλλιμάχον, ὅστις εἶχε ψῆφον ἐν τῷ συμβουλίῳ, καὶ τοιου-
τοτρόπως ἀποφασίζεται ἡ τολμηρὰ ἔξοδος.

Τὴν ἐβδόμην Σεπτεμβρίου τοῦ 480 π. Χ. ἐννέα χιλιάδες Ἀθη-
ναῖοι, ὧν ἕκαστος ἠκολουθεῖτο ὑπὸ ἐνὸς δούλου (Παυσαν. Χ. 20)
ἔσπευσαν εἰς τὸν Μαραθῶνα καὶ ἐστρατοπέδευσαν παρὰ τὸ Ἡρά-
κλειον. Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας ἐφάνησαν κατερχόμενοι δρομαῖως
ἐκ τοῦ ὄρους Πάρνηθος χίλιοι Πλαταιεῖς, οἵτινες ἀπρόσκλητοι

ἤρχοντο, ἵνα συμπολεμήσωσι μετὰ τῶν Ἀθηναίων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.

Ἐκαστος τῶν δέκα στρατηγῶν εἶχε τὴν ἀρχιστρατηγίαν ἀναμίαν ἡμέραν· ἄλλ' ὁ Ἀριστείδης ἀναγνωρίζων τὴν ἱκανότητα καὶ τὴν πολεμικὴν ὑπεροχὴν τοῦ Μιλτιάδου παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν τὴν ἡμέραν τῆς ἀρχιστρατηγίας του. Τὸν Ἀριστείδην ἐμιμήθησαν καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ καὶ οὕτως ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ πάντων ἀρχιστράτηγος ὁ ἱκανώτατος καὶ ἐμπειρότατος Μιλτιάδης.

Ὁ Μιλτιάδης κατήγετο ἐξ ἐπιφανοῦς ἀθηναϊκῆς οἰκογενείας, εἶχε δὲ διακριθῆ ὡς τύραννος τῆς Θερικκικῆς χερσονήσου. Ἠκολούθησεν, ὡς εἶδομεν, τὸν Δαρεῖον εἰς τὴν κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐκστρατείαν του καὶ ὑπεστήριξε τὴν πρότασιν τῶν Σκυθῶν περὶ διαλύσεως τῆς γεφύρας τοῦ Ἰστρου· φοβούμενος δ' ὅμως ἔπειτα τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Δαρείου ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας.

Ἀντικηρυχθεὶς ἀρχιστράτηγος ὁ Μιλτιάδης περιέμενε τὴν ἡμέραν τῆς στρατηγίας του ἵνα συνάψῃ μάχην· παρέταξε δὲ τὸν στρατόν του ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τοῦ Πεντελικοῦ ἄνωθεν τοῦ Ἡρακλείου· καὶ τὸ μὲν δεξιὸν κέρας κατὰ νόμον ἔδωκεν εἰς τὸν πολέμαρχον Καλλίμαχον, τὸ δὲ ἀριστερόν χάριν τιμῆς ἔδωκεν εἰς τοὺς Πλαταιεῖς· εἰς τὸ μέσον παρέταξε τὰς ἄλλας φυλάς.

Ἀμα ὁ Μιλτιάδης ἔδωκε τὸ σημεῖον, ἀμέσως τότε ἀντήχησεν ὁ παῖς καὶ αἱ σάλπιγγες ἐσήμαναν καὶ αἱ ἀσπίδες προετάθησαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ὤρμησαν μετὰ κραυγῶν ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, οἵτινες ἦσαν παρατεταγμένοι ἐν τῇ πεδιάδι παρὰ τὴν θάλασσαν. Οἱ Πέρσαι ἐνόμισαν αὐτοὺς παράρρυνας. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἦσαν παράφρονες. Ἦσαν ἐνθουσιῶδεις ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Ἀψηφόντες τὰ βέλη τῶν ἐχθρῶν, τὰ ὅποια ὡς χάλαζα ἐρρίπτοντο κατ' αὐτῶν, ἐφθασαν ἐντὸς ὀλίγου εἰς τὸ μέρος ὅπου ἦσαν παρατεταγμένοι οἱ Πέρσαι. Καὶ μολονότι ἦσαν ἐλάχιστοι ἀπέναντι τῶν ἐχθρῶν, τὸ θάρρος των ὅμως ἦτο μέγα.

Ἡ σύγκρουσις ὑπῆρξε φοβερά. Δὲν παρῆλθον πολλαὶ ὥραι καὶ οἱ Πέρσαι τρέπονται εἰς αἰσχυρὰν φυγὴν, ἀφήσαντες πλείστους νε-

κρούς. Οἱ Ἀθηναῖοι καταδιώκουσιν αὐτοὺς πανταχόθεν· πλησιάζαντες δ' εἰς τὴν θάλασσαν ζητοῦσι μετὰ κραυγῶν πῦρ διὰ νᾶ καύσωσι τὰ πλοῖα. Ἐκεῖ πλησίον τῶν πλοίων συνήφθη νέος ἄγων πεισματωδέστατος. Οἱ Πέρσαι ἔντρομοι ρίπτονται εἰς τὰ πλοῖα καὶ φεύγουσιν. Οἱ Ἀθηναῖοι συνέλαβον ἑπτὰ πλοῖα. Ἐκεῖ παρὰ τὴν θάλασσαν ἐφονεύθησαν ὁ πολέμαρχος *Καλλίμαχος*, ὁ στρατηγὸς *Σησίλαος* καὶ ἄλλοι. Ὁ δὲ ἀτρόμητος *Κυναίγειρος*, ἀδελφὸς τοῦ ποιητοῦ *Αἰσχύλου*, εὗρεν ἡρωϊκώτατον θάνατον θελήσας νὰ ἐμποδίσῃ πλοῖον περσικὸν ἑτοιμον ν' ἀποπλεύσῃ. Ἐκ τῶν Περσῶν ἐφονεύθησαν ἑξ̄ χιλιάδες τετρακόσιοι, ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἑκατὸν ἐνενήκοντα δύο. Πλούσια δὲ λάφυρα περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν.

Οἱ Πέρσαι φεύγοντες ἔκαμψαν τὸ Σούνιον ἀκρωτήριον καὶ διηυθύνθησαν εἰς Φάληρον ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ κυριεύσωσι τὰς Ἀθήνας, τὰς ὁποίας ὑπελόγιζον ὅτι θὰ εὗρωσιν ἐρήμους στρατιωτῶν. Ἄλλ' ὁ *Μιλτιάδης* ἐννοήσας τὸν κίνδυνον ἀφῆκεν ἐν *Μαραθῶνι* τὸν Ἀριστείδην μετὰ τῆς φυλῆς του πρὸς φύλαξιν τῶν λαφύρων, αὐτὸς δὲ μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ ἔσπευσεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἐστρατοπέδευεν εἰς τὸ *Κυνόσαργες* παρὰ τὸν Ἰλισσὸν ποταμόν. Οἱ Πέρσαι φθάζαντες εἰς Φάληρον καὶ ἰδόντες τοὺς Ἀθηναίους ἐστρατοπεδευμένους ἀνεχώρησαν εἰς τὴν Ἀσίαν.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἀνεχώρησαν οἱ Πέρσαι, ἦλθον μεῖςπευσμένην πορείαν δισχίλιοι Σπαρτιάται, οἱ ὅποιοι μεταβάντες εἰς τὸν *Μαραθῶνα* καὶ ἰδόντες τοὺς νεκροὺς τῶν βαρβάρων συνεχάρησαν τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὴν λαμπρὰν νίκην των, μεθ' ὃ ἐπέστρεψαν οἰκάδε.

Ἐκ τῶν πλουσιῶν λαφύρων τὸ δέκατον προσήνεγκον οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τοὺς θεοὺς, τὰ δὲ λοιπὰ διεμοίρασαν μεταξύ των. Ἐξαιρετικῶς δ' ἐτίμησαν τὸν *Μιλτιάδην*, διότι εἰς τὴν στρατηγικὴν αὐτοῦ ἱκανότητα κατὰ τὸ πλεῖστον ὠφέλιστο ἡ ἔνδοξος ἐκεῖνη νίκη.

Τοὺς πεσόντας *Μαραθωνομάχους* εἰς ἔνδειξιν τιμῆς ἔθαψαν εἰς αὐτὸ τὸ πεδῖον τῆς μάχης καὶ εἰς ἓνα τάφον. Ἐπὶ δὲ τοῦ τάφου

ἔστησαν δέκα στήλας, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐγράψαν τὰ ὀνόματα τῶν ἡρωϊκῶς πεσόντων κατὰ φυλάς. Ἐν ἰδιαιτέρῳ δὲ τάφῳ ἔθαψαν τοὺς Πλαταιεῖς.

Θάνατος τοῦ Μιλτιάδου. — Ὁ Μιλτιάδης μετὰ τὸ ἐν Μαραθῶνι κατόρθωμα δικαίως ἐθεωρεῖτο ὁ πρῶτος ἀνὴρ ἐν Ἀθήναις· ἀλλὰ τὸ τέλος αὐτοῦ ὑπῆρξε θλιβερόν. Ἐζήτησε καὶ ἔλαβε παρὰ τῶν Ἀθηναίων ἐβδομήκοντα τριῆρεις, στρατὸν καὶ χρήματα, ἔχων σκοπόν, ὡς ἔλεγε, νὰ πλεύσῃ καὶ νὰ ἐξαναγκάσῃ τὰς Κυκλάδας νήσους εἰς πληρωμὴν χρημάτων ἕνεκα τῆς ὑποταγῆς αὐτῶν εἰς τοὺς Πέρσας. Κατὰ πρῶτον ἔπλευσεν ἐναντίον τῆς Πύρου· ἐνῶ δ' ἐπολιόρκει τὴν πόλιν, ἐπληγώθη εἰς τὸν μηρόν καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς Ἀθήνας. Οἱ ἐχθροὶ τοῦ κατηγόρησαν αὐτὸν εἰς τὸν δῆμον ὅτι δῆθεν ἕνεκα προσωπικοῦ πάθους κατὰ τοῦ Παρίου Λυσαγόρου ἐξηπάτησε τὴν πόλιν· ὁ δὲ δῆμος κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς πρόστιμον πεντήκοντα ταλάντων. Ἀλλ' ὁ Μιλτιάδης δὲν ἠδύνατο νὰ πληρώσῃ τόσον μέγα χρηματικὸν ποσὸν καὶ κατὰ τὰς αὐστηρὰς διατάξεις τῶν νόμων ὡς ὀφειλέτης τοῦ δημοσίου ἐκηρύχθη αἷμος, ἔμελλε δὲ νὰ φυλακισθῇ· ἀλλ' ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν καταδίκην τοῦ ἀπέθανεν ἐκ τῆς πληγῆς του.

§ 44. Ἀριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιλτιάδου δύο ἑξοχοὶ ἄνδρες ἐκ περιτροπῆς διευνόουνσι τὰ πολιτικὰ πράγματα τῶν Ἀθηνῶν, ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς.

Ὁ Ἀριστείδης, υἱὸς τοῦ Λυσιμάχου, ἦτο ἀνὴρ παρὸς, σοβαρὸς, φιλαλήθης καὶ δίκαιος· ὑπερέτει τὴν πατρίδα του μετὰ προθυμίας χωρὶς ν' ἀποβλέπῃ εἰς δόξαν ἢ εἰς χρήματα. Ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ κατέστη προσημιώδης· δι' ὃ καὶ δίκαιος Ἀριστείδης ἐπωνομάσθη. Καίτοι δ' ἔσχε μυρία ἀφορμὰς ὅπως πλουτήσῃ, ἐν τούτοις μέχρι τέλους τοῦ βίου του παρέμεινε πτωχότατος.

Ἀντίθετος τοῦ Ἀριστείδου κατὰ τὸν χαρακτῆρα ὑπῆρξεν ὁ

Θεμιστοκλῆς, ὁ υἱὸς τοῦ Νεοκλέους, εἰς τῶν μεγαλοφυεστέρων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Ἀριστείδην ὁ Θεμιστοκλῆς ἦτο εἰς ἄκρον φίλαρχος καὶ φιλόδοξος. Ἐπεζήτηε τὴν ἀρχὴν διὰ παντὸς μέσου, ὅπως δι' αὐτῆς μεγαλουργήσῃ. Ἰδίως δ' ἐζήφθη ἡ φιλοδοξία αὐτοῦ μετὰ τὸ ἐν Μαραθῶνι τρόπαιον τοῦ Μιλτιάδου, περὶ οὗ ἀναφέρεται ὅτι ἐκάστοτε ἔλεγεν εἰς τοὺς φίλους του *Οὐκ ἔμ' με καθεύδειν τὸ τοῦ Μιλτιάδου τρόπαιον*. Ὁ Θεμιστοκλῆς εἶχε μέγα προορατικόν. Ἐνῶ δὲ πάντες οἱ Ἀθηναῖοι ἐφρόνουν ὅτι οἱ Πέρσαι μετὰ τὸ ἐν Μαραθῶνι πάθημά των δὲν θὰ τολμήσωσι πλέον νὰ ἔλθωσιν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, μόνον ὁ Θεμιστοκλῆς ἔλεγεν ὅτι ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη ἦτο πρόδρομος πολὺ μεγαλειτέρων ἀγώνων, δι' οὓς ἡ πόλις ἔπρεπε νὰ προπαρασκευασθῇ. Φρονῶν δὲ ὅτι μόνον διὰ θαλάσσης θὰ ἡδύναντο οἱ Ἕλληνες ν' ἀποκρούσωσι τὸν ἐκ τῶν Περσῶν κίνδυνον, εἰργάσθη πάσῃ δυνάμει ὅπως καταστήσῃ τὰς Ἀθήνας πόλιν ναυτικήν.

Ἀλλὰ τὸ πρόγραμμα τοῦ τολμηροῦ νεωτερισμοῦ δὲν ἦτο μόνον στρατιωτικόν, ὡς ἐφαίνετο ἐκ πρώτης ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ πολιτικόν καὶ κοινωνικόν. Ἡ εἰς τὸν ναυτικὸν βίον ὁλοσχερῆς τροπὴ τῆς πόλεως ἔμελλεν ἀπαραιτήτως νὰ ἐπιφέρῃ εἰς τὰς ἐξεις καὶ τὰς διαθέσεις τῶν Ἀθηναίων μεταβολὴν ὅλως ἄλλοτρίαν τοῦ προτέρου βίου αὐτῶν. Ὁ Ἀριστείδης καὶ ἡ περὶ αὐτὸν πολιτικὴ μερίς ἀντίσταντο πεισματωδῶς εἰς τὰ νεωτεριστικὰ σχέδια τοῦ μεγαλοφυοῦς Θεμιστοκλέους. Ἐγίνωσκον ὅτι ὁ ναυτικὸς βίος ὑπὲρ πάντα ἄλλον καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ὃχι μόνον τολμητῆρα καὶ ριψοκίνδυνον, ἀλλὰ καὶ φίλον πάσης καινοτομίας. Ὁ Ἀριστείδης, φίλος ὢν τοῦ κλεισθενείου πολιτεύματος ἥτοι τῆς βαθμιαίας ἀναπτύξεως τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, ἀπέκρουε καὶ ἐπολέμει τὴν διὰ μιᾶς ἀνατροπὴν ὅλου τοῦ πατροπαραδότου βίου τῆς πόλεως· προκειμένου δὲ περὶ ἐξωτερικοῦ κινδύνου ὑπεστήριζεν ὅτι πρὸς ἀπόκρουσιν αὐτοῦ ἤθελον ἀρκέσῃ οἱ πρὸ μικροῦ ἀποκρούσαντες ἐν Μαραθῶνι τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Περσῶν. Ἐντεῦθεν ὁ πολιτικὸς ἀγὼν μεταξὺ Θεμι-

στοκλέους καὶ Ἀριστείδου κατέστη ἀδιάλλακτος. Ἐν τούτοις ἡ ναυτικὴ πολιτικὴ τοῦ Θεμιστοκλέους ὑπερίσχυσε ἐπὶ τέλους· οἱ νεωτερισταὶ ἐνίκησαν τοὺς παλαιотρόπους συντηρητικούς.

Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦ Θεμιστοκλέους δὲν ἦτο εὐχερές. Δὲν ἦτο δυνατόν βεβαίως διὰ μιᾶς νὰ ναυπηγηθῶσι τόσα πλοία, ὅσα ἀπητοῦντο ὅπως ἀποτελεσθῇ στόλος ἐκ διακοσίων τριήρων, ὅσον ᾔθελεν ὁ Θεμιστοκλῆς. Ἐκτὸς δὲ τούτου διὰ τοσοῦτον στόλον δὲν ἐπῆρκει ὁ εἰς πᾶσαν προσβολὴν ἀναπεπταμένος παλαιὸς λιμὴν τῶν Ἀθηνῶν, τὸ σημερινὸν παλαιὸν Φάληρον. Ἦτο ἀνάγκη ἀσφαλῶν λιμένων, εὐρυχώρων νεωρίων, ἐκτεταμένων ναυστάθμων, ὅπως ἀναπτυχθῇ καὶ διατηρηθῇ ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν Ἀθηναίων· ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς μὲ τὸ διαυγές του ὄμμα διέκρινεν ἀμέσως τὴν σπουδαιότητα τοῦ Πειραιῶς, οὗτινος οἱ τρεῖς αὐτοφυεῖς λιμένες, ὁ ὁμώνυμος, ἡ Ζέα καὶ ἡ Μουνυχία, ἐφαίνοντο οἷονεῖ ἐκ φύσεως πεπλασμένοι διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς πόλεως. Ἀλλὰ διὰ τὴν ναυπήγησιν τῶν τριήρων, τὴν οἰκοδόμησιν τῶν νεωρίων, τὴν ὀχύρωσιν τῶν πειραικῶν λιμένων, τὴν κτίσιν τῆς νέας πόλεως ἐγγὺς τῶν λιμένων, ἀπητοῦντο καὶ χρόνος καὶ χρήματα καὶ ἐργατικά χεῖρες. Καὶ τὸ μὲν ζήτημα τοῦ χρόνου ἐλύθη σκοπίμως, ψηφισθείσης τῆς βαθυμείας ἀλλὰ τακτικῆς προόδου τῶν ἔργων· αἱ δὲ ἐλλείπουσαι χεῖρες εὐρέθησαν κληθέντων ἑξωθεν ἐργατῶν. Ὡσαύτως καὶ χρηματικοὶ πόροι εὐρέθησαν. Ἐγγὺς τοῦ Λαυρείου ἐφανερώθησαν τὰ ἀργυροφόρα μεταλλεῖα τῆς Μαρωνείας. Ἐκ δὲ τῆς ἐξορύξεως αὐτῶν, μετὰ τὴν ἀφίρσεις πάσης δαπάνης, ἐπερίσσευσαν ἑκατὸν τάλαντα, ἅτινα τῇ προτάσει τοῦ Θεμιστοκλέους προωρίσθησαν πρὸς κατασκευὴν ἑκατὸν τριήρων (Ἀριστ. Ἀθ. Πολ. 52, 7).

Οὕτω λοιπὸν ἡ πόλις ἤρχισε νὰ ἐκτελῇ τὸ μεγαλουργὸν πρόγραμμα τοῦ Θεμιστοκλέους, ἐντὸς δὲ ὀλίγων ἐτῶν ἔμελλε νὰ ἔχῃ τὸν μέγιστον καὶ κραταιότατον τῶν στόλων, ὃν ἡδύνατο νὰ παρατάξῃ πόλις ἑλληνικὴ. Ὅπως δὲ ἐκλίπη πᾶσα ἀντίδρασις εἰς τὴν ἀπρόσκοπτον ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου τοῦ Θεμιστοκλέους, ἐπεδίωξεν οὗτος καὶ ἐπέτυχε τὸν ἐξοστρακισμόν τοῦ Ἀριστείδου κατὰ τὸ

ἔτος 483 π.Χ. Οὕτως ὁ Θεμιστοκλῆς ἔμεινεν ἐλεύθερος ὅπως φέρῃ εἰς πέρας τὸ μεγαλαυγὲς ἔργον του, ὅπερ τοσοῦτον ἀνύψωσε καὶ ἐδόξασε τὰς Ἀθήνας.

§ 45. Ἑκστρατεία τοῦ Ξέρξου κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Γινώμαι καὶ βουλεύματα τῶν Ἑλλήνων.

Ὅ,τι προέβλεπεν ὁ Θεμιστοκλῆς, αὐτὸ καὶ συνέβη. Ὁ Δαρεῖος μαθὼν τὴν ἡτταν τοῦ στρατοῦ του ἐν Μαραθῶνι ὠργίσθη σφόδρα καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτοπροσώπως κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ὑποτάξῃ αὐτήν. Ὅθεν ἤρχισε νὰ παρασκευάζεται· ἀλλ' ἐν τῷ μεταξύ ἀπέθανεν, ἡ δὲ βασιλεία περιῆλθεν εἰς τὸν κοῦφον καὶ ἀλαζδὸνα υἱόν του Ξέρξην.

Ὁ Ξέρξης ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ αὐτὸς τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν, ἣν ἐμελέτα ὁ πατὴρ του. Ὅθεν διέταξε γενικὴν στρατολογίαν καθ' ὅλον τὸ ἄχανές κράτος του καὶ προετοιμασίαν ὅλων τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὴν μακρυνὴν ταύτην ἐκστρατείαν· συγχρόνως δὲ διέταξε νὰ ζεύξωσι τὸ στενὸν τοῦ Ἑλλησπόντου πόρον μεταξύ Ἀβύδου καὶ Σηστοῦ πρὸς διάβασιν τῶν στρατευμάτων του ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην.

Μετὰ τέσσαρα ἔτη τὰ πάντα ἦσαν ἑτοιμα, ἐν ἑκατομμύριον καὶ ἑπταχόσιαι χιλιάδες πεζικὸς στρατός, ὀγδοήκοντα χιλιάδες ἵππεις, χίλια διακόσια ἑπτὰ πολεμικὰ πλοῖα καὶ τρεῖς χιλιάδες φορτηγὰ καὶ ἀπειράριθμον πλῆθος ἀκολουθούντων διὰ τὰς διαφόρους ἀνάγκας τοῦ στρατοῦ (Ἡρόδ. Ζ' 60).

Ἀπασαὶ αἱ πεζικαὶ καὶ ἵππικαὶ δυνάμεις συνηθροίσθησαν εἰς τὰ Κρίταλλα τῆς Καππαδοκίας καὶ ἐκείθεν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν αὐτοῦ τοῦ Ξέρξου ἦλθον καὶ διεχρίμασαν εἰς τὰς Σάρδεις. Ἐκ Σάρδεων ὁ Ξέρξης ἐξαπέστειλε κήρυκας εἰς πάσας τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος πλὴν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης, ἵνα ζητήσωσι τὰ σημεῖα τῆς ὑποταγῆς, γῆν καὶ ὕδωρ.

Φοίνικες καὶ Αἰγύπτιοι μηχανικοὶ εἶχον ζεύξη τὸν Ἑλλήσποντον, μεταξύ Ἀθύδου καὶ Σηστοῦ, διὰ διπλῆς γεφύρας· ἀλλὰ σφοδρὰ τρικυμία κατέστρεψεν ἐντὸς ὀλίγων ὥρων τὰς γεφύρας. Ὁ Ξέρξης μαθὼν τοῦτο ἐγένετο ἐξω φρενῶν καὶ διέταξε νὰ φρονεύσῃ τοὺς μηχανικοὺς· λέγεται δὲ ὅτι διέταξε νὰ μαστιγώσῃ καὶ τὸν Ἑλλήσποντον. Καὶ φαίνεται μὲν ἀπίθανον τοῦτο, ἀλλὰ δὲν εἶνε ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν παιδαριώδη ἀλαζονείαν τοῦ Ξέρξου.

Νεαὶ λοιπὸν γέφυραι στερεώτεραι κατεσκευάσθησαν, καὶ τὸ ἔαρ τοῦ 480 π.Χ. ἐξεκίνησεν ὁ Ξέρξης ἐκ Σάρδεων μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ τοῦ διευθυνόμενος πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, ὅπου εἶχε συναθροισθῇ καὶ ὁ στόλος. Ἡ διάβασις τοῦ στρατοῦ διήρκεσεν ἑπτὰ ἡμέρας καὶ ἑπτὰ νύκτας. Ἀφοῦ διεπεραιώθη εἰς τὴν Εὐρώπην ὁ Ξέρξης ἐβάδιζε μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ διὰ τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας, ὁ δὲ στόλος παρηκολούθει παραπλέων. Ὅτε ἔφθασεν εἰς Θέρμην, πλησίον τῆς σημερινῆς Θεσσαλονίκης, ἦλθον καὶ οἱ ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἐπιστρέφοντες κήρυκες, ἄλλοι μὲν κομίζοντες γῆν καὶ ὕδωρ, ἄλλοι δὲ μὲ τὰς χεῖρας κενάς. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Πέρσας οἱ Θεσσαλοὶ, οἱ Θηβαῖοι καὶ ἄλλοι Βοιωτοὶ, πλὴν τῶν Θεσπείων, Πλαταιέων καὶ Φωκίων.

Ἐν Ἑλλάδι πρῶτοι οἱ Ἀθηναῖοι, εὐθύς ὡς ἔμαθον ὅτι ὁ Ξέρξης παρεσκευάζετο νὰ ἐπέλθῃ μετὰ μεγάλης στρατιᾶς κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἔσπευσαν νὰ ἐρωτήσωσι τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν περὶ τοῦ πρακτέου. Ἡ Πυθία ἐχρησμοδότησεν ὅτι τὰ ξύληνα τείχη θὰ σώσωσιν αὐτούς. Ὁ χρησμὸς οὗτος προεκάλεσε πολλὰς συζητήσεις ἐν Ἀθήναις· ἀλλ' ὀρθῶς ἠρμῆνευσεν αὐτὸν ὁ Θεμιστοκλῆς, εἰπὼν ὅτι ξύληνα τείχη ἢ Πυθία ἐνόει τὰ πλοῖα· δι' ὃ ἀπεφασίσθη πάντες οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ δυνάμενοι νὰ φέρωσιν ὅπλα, νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὰ πλοῖα καὶ νὰ ἀντιμετωπίσωσι τὸν ἐπερχόμενον κίνδυνον. Ταῦτοχρόνως καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες κατανοοῦντες τὸν ἐπικρεμῶμενον κατὰ τῆς Ἑλλάδος κίνδυνον συνῆλθον, τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν, εἰς κοινὴν σύνοδον ἐν τῷ Ἴσθμῳ τῆς Κορίνθου (φθινόπωρον τοῦ 481 π.Χ.). Ἐκεῖ πρῶτον μὲν ἐφρόντισαν

νὰ καταπαύσωσι τὰς μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ὕφισταμένους ἔριδας· ἔπειτα ἀπεφάσισαν νὰ καταληφθῇ τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν διὰ στρατοῦ, ὅπως ἐμποδισθῇ ἡ πρὸς τὰ πρόσω πορεία τοῦ Ξέρξου, ἅπας δὲ ὁ ἑλληνικὸς στόλος νὰ πλεύσῃ εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον, ἀκρωτήριον εἰς τὰ βόρεια τῆς Εὐβοίας, ἵνα ἀντιταχθῇ κατὰ τοῦ περσικοῦ στόλου.

46. Ἡ ἐν Θερμοπύλαις μάχη. (Ἰούλιος 480 π.Χ.).

Ἡ κατάληψις τοῦ στενοῦ τῶν Θερμοπυλῶν ἀνετέθη κυρίως εἰς τὴν Σπάρτην. Αὕτη ἀπέστειλε τὸν βασιλέα αὐτῆς Λεωνίδα μετὰ τριακοσίων μόνον Σπαρτιατῶν καὶ περιοίκων ἄγνωστον πόσον Μετὰ τοῦ Λεωνίδου συνεξεστράτευσαν καὶ δύο χιλιάδες ὀκτακόσιοι Πελοποννήσιοι, ἐπτακόσιοι Θεσπιεῖς, χίλιοι Φωκεῖς, τετρακόσιοι Θηβαῖοι καὶ ὅλη ἡ στρατιὰ τῶν Ὀπουντίων Λοκρῶν. Ὁ ὅλος ἑλληνικὸς στρατὸς ὁ καταλαβὼν τὰς Θερμοπύλας συνεποσῆτο εἰς ἑξ ἑκατομμύριας ἐπτακοσίους ὁπλίτας.

Ὁ Ξέρξης φθάσας πρὸ τῶν Θερμοπυλῶν ἔμαθεν ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Λεωνίδας μετ' ὀλίγων Ἑλλήνων κατεῖχε τὸ στενὸν ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν περαιτέρω πορείαν του. Ἦτο δὲ τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν πᾶροδος μεταξὺ τῆς ἀποτόμου καὶ δυσβάτου ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς Οἴτης καὶ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου τόσον στενὴ, ὥστε εἷς τινα μέρη μίαν μόνον ἄμαξαν ἠδύνατο νὰ περάσῃ. Περὶ τὸ μέσον τῆς παρόδου ταύτης ὑπῆρχον θερμαὶ πηγαί, ὅθεν καὶ τὸ ὄνομα Θερμοπύλαι. Ἦσαν δὲ αἱ Θερμοπύλαι ἡ μόνη δίοδος ἡ ἄγουσα ἐκ Θεσσαλίας εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα.

Ὁ Ξέρξης ἤλπιζεν ὅτι καὶ μόνη ἡ θέα τῶν ἀναριθμῆτων στρατευμάτων του ἤθελε τρέψῃ εἰς φυγὴν τοὺς ὀλίγους ἐκείνους Ἕλληνας, ἀλλ' ἠπάτατο. Περιέμενε τέσσαρας ἡμέρας μὲ τὴν ιδέαν ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ σκεφθῶσι καλλίτερον καὶ θ' ἀναχωρήσωσιν. Ἀλλὰ μάτην. Οἱ Ἕλληνες ἔμενον εἰς τὰς θέσεις των. Ὁ Ξέρξης τότε ἐπεμψε κατάσκοπον ἱππέα, ἵνα παρατηρήσῃ τί κάμνουσιν

οὔτοι. Ὁ κατάσκοπος ἐπιστρέψας ἀνήγγειλεν εἰς τὸν βασιλέα ὅτι ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἄλλοι μὲν ἐγυμνάζοντο, ἄλλοι δ' ἐκτενίζοντο. Ἐν τῷ μεταξύ ἄγγελος ἐξ Ἀλπηνῶν, πόλεως παρὰ τὰς Θερμοπύλας, ἐλθὼν πρὸς τοὺς Ἑλληνας εἶπεν εἰς αὐτοὺς ὅτι τὰ στρατεύματα τοῦ Ξέρξου εἶνε τόσοι πολλὰ, ὥστε τὰ βέλη αὐτῶν रिπτόμενα θ' ἀποκρύπτωσι τὸν ἥλιον. Τόσον τὸ καλλίτερον, ἀπήντησε τότε ὁ γενναῖος Σπαρτιάτης Διηνέκης· θὰ πολεμῶμεν ὑπὸ σκιάν.

Τὴν πέμπτην ἡμέραν ὁ Ξέρξης ἔπεμψε καὶ ἐζήτησε ἀγερῶχος παρὰ τοῦ Λεωνίδου τὰ ὅπλα· ἄλλ' ὁ Λεωνίδας ὑπερηφάνως καὶ λακωνικῶς ἀπήντησε Μολὼν λαβέ. Ὁ μονάρχης ὀργισθεὶς ἐκ τῆς ὑπερηφάνου ταύτης ἀπαντήσεως ἔπεμψε τοὺς ἀνδρείους Μήδους καὶ Κισσίους, ὅπως συλλάβωσι ζῶντας τοὺς αὐθάδεις Ἑλληνας καὶ φέρωσιν αὐτοὺς ἐνώπιόν του· ἀλλ' οἱ Μῆδοι, καίτοι ἠγωνίσθησαν γενναίως, ἀπεκρούσθησαν ὑποστάντες μεγίστην φθοράν. Ὁ Ξέρξης καταληφθεὶς ὑπὸ λύσσης ἔπεμψε τοὺς λεγομένους ἀθανάτους, οἵτινες ἀπετίλουν τὴν βασιλικὴν φρουράν. Ἀλλὰ καὶ οὔτοι κατεκρηματίσθησαν καὶ ἐτράπησαν εἰς αἰσχρὰν φυγὴν.

Τότε ὁ ὑπερήφανος Ξέρξης κατελήθη ὑπὸ τρόμου καὶ ἤρχισε νὰ θεωρῇ τοὺς Ἑλληνας ἀηττήτους, καὶ ἡ ἀμυχανία του ἐφθασεν εἰς τὸ κατακόρυφον σημεῖον· ἀλλ' ἐν τῇ δεινῇ ἐκείνῃ περιστάσει ἔσωσεν αὐτὸν ἡ προδοσία. Ἐνεφανίσθη ἐνώπιόν του Μαλιεύς τις προδότης, ὀνόματι Ἐφιάλτης, ἐκ τῆς πλησίον πόλεως Τραχίνος, καὶ ὑπεσχέθη νὰ ὀδηγήσῃ τὰ περσικὰ στρατεύματα διὰ τινος ἀτραποῦ τοῦ ὄρους Οἶτης εἰς τρόπον ὥστε νὰ καταλάβωσι τὰ νῶτα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ξέρξης ἐχάρη χαρὰν μεγάλην καὶ ἀντήμειψε τὸν προδότην μὲ πλούσια δῶρα.

Ὅτε δ' ἐπῆλθε νύξ, ἐξεκίνησεν ὁ στρατηγὸς Ὑδάρνης μὲ τὸ σῶμα τῶν ἀθανάτων ὀδηγούμενος ὑπὸ τοῦ Ἐφιάλτου. Περὶ τὰ ἐξημερώματα ἐφθασαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους καὶ ἤρχισαν νὰ καταβαίνωσι μετὰ ταχύτητος, σπεύδοντες νὰ καταλάβωσι τὰ νῶτα τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Λεωνίδας μαθὼν τὴν προδοσίαν καὶ θεωρῶν τὸν θάνατον ἀναποδραστον, ἐσκέφθη ὅτι ἀνωφελὲς θὰ ἔχυνετο τοσοῦτον ἑλληνικὴν αἵμα. Προσεκάλεσε λοιπὸν τοὺς Ἕλληνας καὶ προέτρεψεν αὐτοὺς νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰς πατρίδας των, ἵνα χρησιμεύσωσιν ἀλλήλοισιν· αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν τριακοσίων Σπαρτιατῶν εἶπεν ὅτι δὲν ἦτο εὐπρεπὲς ν' ἀπέλθῃ, διότι ἐστάλη ἐκεῖ μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ φυλάξῃ τὸ στενόν (Ἡροδ. Η' 112). Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι Ἕλληνες ἀπῆλθον, ἔμειναν δὲ οἱ τριακοσιοὶ Σπαρτιαταὶ μετὰ τοῦ Λεωνίδου· προσέτι δὲ καὶ οἱ ἀνδρεῖοι Θεσπιεῖς δὲν ἐπέισθησαν κατ' οὐδένα τρόπον ν' ἀπέλθωσιν, ἀλλ' ἔμειναν ἐκεῖ, ἵνα πολεμήσωσι καὶ ἀποθάνωσιν ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας.

Τὴν πρωΐαν ὁ Λεωνίδας προσεκάλεσε τοὺς συμπολεμιστάς του ἵνα γευματίσωσιν, εἰπὼν ὅτι τὴν ἐσπέραν θὰ γευματίσωσιν ἐν τῷ Ἄδῃ. Ἐπειτα βλέπων ὅτι δὲν μένει εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τοὺς συμπολεμιστάς του ἄλλο παρὰ ν' ἀποθάνωσιν, δὲν περιωρίσθη πλέον εἰς ἀπλὴν ἄμυναν, ἀλλ' ἐξώρμησε μὲ τοὺς στρατιώτας του εἰς τὸν ἐκτὸς τῶν Πυλῶν εὐρύχωρον χώρον καὶ ἐπέπεσε μὲ ἀκάθεκτον ὄρμην κατὰ τῶν πολεμίων. Μάχη γιγαντώδης συνάπτεται. Οἱ Ἕλληνες ἐξώρμησαν ὡς λέοντες ἐνσπεύροντες τὸν θάνατον εἰς τὰ ἀπειράριθμα τῶν Περσῶν πλήθη. Ὁ χώρος ἐπληρώθη περσικῶν πτωμάτων. Ἀλλὰ τὰ βαρβαρικὰ στίφη ἦσαν ἀνεξάντλητα. Τὰ δόρατα τῶν Ἑλλήνων ἐθραύσθησαν ἐπὶ τέλους. Τότε οὗτοι ἔσυραν τὰ ξίφη καὶ ὤρμησαν λυσσαλέοι κατὰ τῶν βαρβάρων καὶ κατέκοπτον αὐτοὺς. Ἀλλ' εἰς τὴν γιγαντώδη ἐκείνην πάλιν πίπτει ὁ Λεωνίδας καὶ πολλοὶ ἄλλοι μετ' αὐτοῦ.

Ἐνῶ δ' ἐξηκολούθει ὁ ἀγὼν, ἐφάνη ἐκ τῶν ὀπισθεν καὶ ὁ στρατὸς τοῦ Ὑδάρνου ὀδηγούμενος ὑπὸ τοῦ Ἐφιάλτου. Οἱ ὀλίγοι ἐπιζῶντες Σπαρτιαταὶ καὶ Θεσπιεῖς ἀποσύρονται ἐντὸς τῶν Πυλῶν ἐπὶ μικροῦ λόφου καὶ ἐκεῖ κυκλωθέντες μάχονται ἀπεγνωσμένως καὶ πίπτουσι πάντες ἐν τῷ μέσῳ σωροῦ ἰχθυικῶν πτωμάτων.

Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἐφονεύθησαν εἴκοσι χιλιάδες Πέρσαι καὶ δύο ἑτεροθαλεῖς ἀδελφοὶ τοῦ Ξέρξου. Ὅτε βραδύτερον οἱ βάρβαροι

ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῆς Ἑλλάδος, οἱ Ἕλληνες ἔστησαν ἐπὶ τοῦ λόφου ἐκείνου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔπεσον οἱ τελευταῖοι πρόμαχοι τῆς ἐλευθερίας, μαρμαρίνον λεόντα εἰς μνήμην καὶ τιμὴν τοῦ λεοντοκάρδου βασιλέως τῆς Σπάρτης· εἰς δὲ τοὺς ἡρωϊκῶς πεσόντας Σπαρτιάτας ἀνήγειραν μνημεῖον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐγράφη τὸ ἐξῆς θρυμᾶσιον ἐπίγραμμα·

*ὦ ξεῖν' ἀγγέλειν Λακεδεμονίοις, ὅτι τῇδε
κείμεθα τοῖς κείνων θήμασι πειθόμενοι.*

§ 47. Ναυτικαὶ συγκρούσεις παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον.—Πυρπόλῃσις τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σπαρτιάτου Εὐρυβιάδου συνηντήθη παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον μετὰ τοῦ περσικοῦ στόλου. Ἐκεῖ ἐγένοντο ναυμαχίαι, καὶ οἱ Ἕλληνες ἐκυρίευσαν τρίακοντα τριήρεις περσικὰς καὶ ἄλλας ζημίας προὔξενον εἰς τοὺς ἐχθρούς. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ πέλαγος ἦτο ἀνοικτόν, δὲν ἠδύναντο νὰ καταφέρωσι καλύτερον κτύπημα κατὰ τῶν Περσῶν. Διὰ τοῦτο, ὅτε ἦλθε καὶ ἡ εἰδήσις ὅτι ὁ Λεωνίδας ἐφονεύθη καὶ ὅτι ὁ Ξέρξης διέβη τὰς Θερμοπύλας, οἱ Ἕλληνες ἔπλευσαν περὶ τὸν Εὐρίππον καὶ ἐντεύθεν πρὸς τὸν Σαρωνικὸν κόλπον.

Ὁ Ξέρξης διαβὰς τὰς Θερμοπύλας διηυθύνθη κατὰ τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Σπαρτιᾶται καὶ οἱ λοιποὶ Πελοποννήσιοι μόνον περὶ τῆς Πελοποννήσου φροντίζοντες ἐτείχιζον μετὰ σπουδῆς τὸν Ἰσθμόν. Ἀλλ' οὕτως ἡ Ἀττικὴ ἔμενεν ἀνυπεράσπιστος, ἀφοῦ οἱ μάχιμοι τῶν Ἀθηνῶν ἄνδρες εὕρισκοντο εἰς τὰ πλοῖα. Ἡ διαγωγὴ τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τὴν προκειμένην περίστασιν δὲν ὑπῆρξε χρηστή.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Εὐρυβιάδην διαβὰς τὸν Εὐρίππον διηυθύνετο εἰς Τροιζήνην· μόλις δὲ καὶ μετὰ βίας ὁ Εὐρυβιάδης, τῇ θερμῇ παρακλήσει τῶν Ἀθηναίων, συγκατετέθη νὰ παραμείνῃ

Ἑλλην. Ἱστορία Ν. Βραχνοῦ

ἐπὶ τινας ἡμέρας ἐν Σαλαμῖνι, ἵνα οὕτω λάβωσι καιρὸν οἱ δυστυχεῖς νὰ μεριμνήσωσι περὶ τῶν οἰκογενειῶν των. Ἡ Ἀττικὴ ἦτο χαμένη. Μία διέξοδος ὑπῆρχεν, σπαρακτικὴ μὲν ἀλλ' ἀναγκασία, ἡ ἐγκατάλειψις τῆς πόλεως. Ὁ Θεμιστοκλῆς προέτεινε τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς πόλεως καὶ ἡ βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἣτις εἶχε τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἱερῶν, ἐνέκρινε τὴν πρότασιν. Τότε τῇ προτάσει τοῦ Θεμιστοκλείους ἀνεκλήθησαν διὰ ψηφίσματος τοῦ δήμου ἅπαντες οἱ ἐξόριστοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἀριστείδης.

Καὶ ἤρχισε λοιπὸν ἡ τραγικὴ ἐκείνη ἀποδημία τῶν γυναικῶν, τῶν παιδῶν καὶ τῶν γερόντων, ἣτις τοσάκις ἐπέπρωτο νὰ ἐπαναληφθῇ κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμῶν μεγάλην ἐπανάστασιν καὶ κατὰ τὰς διαφόρους ἐπαναστάσεις τῆς ἡρωϊκῆς Κρήτης. Τὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων παραλαβόντα τὰς οἰκογενείας μετέφερον αὐτάς εἰς τὴν Σαλαμῖνα, εἰς τὴν Αἶγιναν καὶ εἰς τὴν Τροιζῆνα.

Ἀφοῦ μετεκομίσθησαν αἱ οἰκογένειαι τῶν Ἀθηναίων, ὁ στόλος αὐτῶν ἔπλευσε καὶ ἠνώθη μετὰ τοῦ ἄλλου ἑλληνικοῦ στόλου ἐν Σαλαμῖνι. Ἀνήρχετο δὲ ὁ ὄλος ἑλληνικὸς στόλος κατὰ τὸν Ἡρόδοτον εἰς τριακοσίας ἐβδομήκοντα ὀκτὼ τριήρεις, ὧν αἱ διακόσιαι ἦσαν ἀθηναῖκαὶ καὶ μόνον δέκα ἔξ τῶν Λακεδαιμονίων.

Ὁ Ξέρξης φθάσας εἰς Ἀθήνας εὗρεν αὐτάς ἐρήμους. Μόνον ὀλίγοι γέροντες, κατὰ γράμμα ἐξηγοῦντες τὰ τοῦ χρησμοῦ ξύλινα τεῖχη, περιέβαλον διὰ ξυλίνου τείχους τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἐκλείσθησαν ἐντὸς αὐτοῦ. Οἱ Πέρσαι, κυριεύσαντες τὴν Ἀκρόπολιν, ἐφόνευσαν τοὺς ἐν αὐτῇ γέροντας. Ἐπειτα δέ, ἀφοῦ ἐσύλησαν τοὺς ναοὺς καὶ τὰς οἰκίας, κατέκαυσαν τὴν πόλιν καὶ ἠρήμωσαν τὴν Ἀττικὴν. Ἦδη καὶ ὁ στόλος ὁ περσικὸς εἶχε καταπλεύσῃ εἰς Φάληρον.

§ 48. Πολεμικὰ συμβούλια τῶν Ἑλλήνων ἐν Σαλαμῖνι.

Ἐν Σαλαμῖνι οἱ ναύαρχοι τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου συνήλθον εἰς πολεμικὸν συμβούλιον, ἵνα σκεφθῶσι ποῦ ἔπρεπε νὰ ναυμαχήσωσιν. Ἐν τῷ συμβούλιῳ οἱ Πελοποννήσιοι προέτειναν νὰ πλεύσωσιν εἰς

τὸν Ἴσθμόν, ὅπου ἦτο καὶ ὁ πεζικὸς αὐτῶν στρατός, καὶ ἐκεῖ νὰ περιμένωσι τὸν ἐχθρόν· Ἄλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς ἀντέτεινεν εἰς τοῦτο, ὑποστηρίζων τὴν γνώμην ὅτι ἔπρεπε νὰ ναυμαχήσωσιν ἐν τῷ στενῷ τῆς Σαλαμῖνος, διότι ἐκεῖ δὲν θὰ ἡδύναντο πάντα τὰ πλοῖα τῶν Περσῶν συγχρόνως νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὴν ναυμαχίαν, καὶ ὅσα θὰ ἐλάμβανον, ἐπειδὴ ἦσαν βρέα, δυσκόλως ἐκινουῦντο εἰς τον στενὸν ἐκεῖνον χῶρον.

Ἡ συζήτησις ἐγένετο μετὰ τοσαύτης σφοδρότητος, ὥστε ὁ ὀξύθυμος Εὐρυδιάδης ὕψωσε τὴν ῥάβδον του διὰ νὰ κτυπήσῃ τὸν Θεμιστοκλῆν· ἄλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς μετὰ μεγάλης ἀταραξίας τῷ εἶπε «πάταξον μὲν, ἄκουσον δέ». Ἐνῷ δὲ ὁ Θεμιστοκλῆς ἐξηκολούθει ὑποστηρίζον ἐνθέρμως τὴν πρότασίν του, ὁ νύκρχος τῶν Κορινθίων Ἀδείμαντος βλέπων ὅτι οἱ λόγοι τοῦ Θεμιστοκλείους προὔξενουν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς παρισταμένους καὶ θέλων ν' ἀνατρέψῃ τὴν συζήτησιν, ἀνέκραξε· «σιῶπκ, Θεμιστόκλεις, διότι δὲν ἔχεις ἐλευθέραν πατρίδα· ἡ πατρίς σου κατέχεται ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν· ἄνθρωπος δὲ ἄπατρις δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ψῆφον ἐν τῷ συμβουλίῳ τούτῳ». Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐγένετο ἔξω φρενῶν ἐκ τῆς ἀγενοῦς ταύτης βλασφημίας· τρέμων δ' ὑπ' ὀργῆς εἶπεν· «ἐν ὅσῳ οἱ Ἀθηναῖοι ἔχουσι διακοσίας ναῦς πεπληρωμένας, ὅπουδῆποτε καὶ ἂν πλεύσωσι, δύνανται νὰ ἔχωσι πατρίδα καὶ χώραν πολὺ μεγαλειτέραν τῆς τῶν Κορινθίων». Στραφεὶς δὲ πρὸς τὸν Εὐρυδιάδην ἐδήλωσεν ὅτι, ἐὰν δὲν ναυμαχήσωσιν ἐν Σαλαμῖνι, οἱ Ἀθηναῖοι θέλουσιν εἰσβιβάσῃ εἰς τὰ πλοῖα τὰς οἰκογενείας των καὶ θέλουσι πλεύσῃ εἰς τὴν Σῖριν τῆς Ἰταλίας ἀφήνοντες αὐτοὺς εἰς τὴν τύχην των. Ἡ ἀπειλὴ αὕτη ἔφερε τὸ ἀποτέλεσμα. Ὁ Εὐρυδιάδης φοβηθεὶς μήπως πράγματι ἀποπλεύσωσιν οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες εἶχον πλεον τοῦ ἡμίσεος τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου, ὑπεχώρησεν εἰς τὴν γνώμην τοῦ Θεμιστοκλείους.

Ἐν τούτοις τὴν ἐπιούσαν ὁ Θεμιστοκλῆς βλέπων τοὺς Πελοποννησίους μεμψιμοιροῦντας κατὰ τῆς ἀποφάσεως τοῦ Εὐρυδιάδου, τινὰς δὲ καὶ διατεθειμένους ν' ἀνχωρήσωσι, κατενόησεν ὅτι, ἐὰν

ἐδίδετο εἰς αὐτοὺς περισσότερος καιρὸς τὰ πάντα ἤθελον ἀπολεσθῇ. Ὅθεν κατέφυγεν εἰς τὸ ἐξῆς στρατήγημα· ἐπεμψε κρυφίως πιστόν τοῦ τινα δοῦλον, Σίκινον καλούμενον, ὅστις ἐγνώριζε τὴν περσικὴν γλῶσσαν ἵνα εἴπῃ εἰς τὸν Ξέρξην, ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων εἶνε μυστικός φίλος του, ἀγγεῖλη δ' εἰς αὐτὸν ἐμπιστευτικῶς ὅτι οἱ Ἕλληνες εὐρίσκονται εἰς διχονοίας καὶ ὅτι ἐτοιμάζονται νὰ φύγωσι τὴν νύκτα ταύτην· εἶνε λοιπὸν καλλίστη εὐκαιρία νὰ σπεύσῃ καὶ νὰ κλείσῃ αὐτοὺς ἐντὸς τοῦ στενοῦ τῆς Σαλαμῖνος, ὅπου διὰ μιᾶς δύναται νὰ τοὺς ἐξολοθρεύσῃ.

Ὁ Ξέρξης ἐνέπεσεν εἰς τὴν στηθεῖσαν παγίδα. Τὴν ἰδίαν νύκτα διέταξε μίαν μοῖραν τοῦ στόλου νὰ περιπλεύσῃ τὴν Σαλαμῖνα καὶ νὰ κλείσῃ τὸ πρὸς τὴν Μεγαρίδα στενόν, ὁ δὲ ἄλλος στόλος ἀναχθεὶς περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐν πάσῃ σιγῇ εἰσέπλευσεν εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ στενοῦ· ἀπόσπασμα δὲ περσικοῦ στρατοῦ κατέλαβε τὴν Ψυττάλειαν.

Ὁ Ἀριστείδης ἐκ τῆς Αἰγίνης, ὅπου εὐρίσκετο ἐξόριστος, ἰδὼν τὰς κινήσεις τοῦ περσικοῦ στόλου, ἐπέβη λέμβου καὶ διασχίσας μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς του τὴν γραμμὴν τῶν περσικῶν πλοίων ἔφθασεν εἰς τὴν Σαλαμῖνα περὶ τὸ μεσονύκτιον, ἐνῷ ἀκόμη τὸ συμβούλιον τῶν ναυάρχων, συγκληθὲν καὶ αὔθις, συνεζήτει θορυβωδῶς περὶ τοῦ πρακτέου. Ἀγγέλλεται εἰς τὸν Θεμιστοκλέα ὅτι ζητεῖ τις αὐτὸν ἐξω. Ἐξέρχεται ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ βλέπει ἑκπληκτος ἐνώπιόν του τὸν Ἀριστείδην, ὅστις λέγει πρὸς αὐτὸν τοὺς ἐξῆς θαυμασίους λόγους· « ὦ Θεμιστόκλεις, ἅς ἀφήσωμεν τὰς ἑχθρας καὶ ἅς φροντίσωμεν νὰ σώσωμεν τὴν πατρίδα, σὺ μὲν ἄρχων καὶ στρατηγὼν, ἐγὼ δὲ ὑπακούων καὶ συμβουλεύων »· καθιστᾷ δ' εἰς αὐτὸν γνωστὸν ὅτι ὁ περσικὸς στόλος τοὺς περιεκύκλωσεν.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐξηγεῖ δι' ὀλίγων τὸ στρατήγημά του καὶ παρακαλεῖ τὸν Ἀριστείδην νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ συμβούλιον καὶ ἀναγγεῖλῃ τὴν κύκλωσιν, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Οὕτω δὲ οἱ Ἕλληνες ἐκόντες ἄκοντες ἠναγκάσθησαν ν' ἀγωνισθῶσιν ἐν Σαλαμῖνι τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων ἀγῶνα.

§ 49 Ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία.
(Σεπτέμβριος 480 π. X.).

Ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος τῆς μεγάλης ἐκείνης ἡμέρας (20 Σεπτεμβρίου), καθ' ἣν ἐν τῷ στενῷ τῆς Σαλαμῖνος ἐμελλε ν' ἀποφασισθῇ ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος καὶ μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἡ τύχη ὅλου τοῦ κόσμου.

Οἱ δύο στόλοι ἦσαν ἀντιπαρατεταγμένοι ἀπέναντι ἀλλήλων ὁ μὲν ἑλληνικὸς παρὰ τὴν νῆσον εἰς τὰ σημερινὰ Ἀμπελάκια, ὁ δὲ περσικὸς δεξιῶ τῷ εἰσπλέοντι εἰς τὸ στενὸν παρὰ τὴν ἀττικὴν παραλίαν. Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ὅπισθεν τοῦ στόλου του εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Αἰγάλεω ἐκάθητο ἐπὶ ἀργυρόποδος θρόνου, περιστοιχιζόμενος ὑπὸ τῶν συμβούλων καὶ τῶν γραμματέων του καὶ ἐπισκοπῶν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸν ἀγῶνα.

Οἱ δύο στόλοι ἐπὶ τινὰ χρόνον ἔμειναν ἀκίνητοι. Οἱ Πέρσαι περιέμενον τοὺς Ἕλληνας νὰ κάμωσιν ἀρχὴν πρῶτοι, ἵνα οὕτω προελάσωσιν εἰς τὸν ὅπωςδῆποτε εὐρύτερον χῶρον. Οἱ Ἕλληνες, οἷτινες πρότερον ἤθελον ν' ἀναχωρήσωσιν, ἤδη ἐδείκνυν μεγάλην προθυμίαν καὶ ἀνυπομονησίαν ν' ἀρχίσωσι τὴν ναυμαχίαν· ἀλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς ἀνεχαίτιζεν αὐτοὺς περιμένων τὴν ὥραν, καθ' ἣν ἔπνεε συνήθως ἄνεμος λίαν εὐνοϊκὸς εἰς τὰς κινήσεις τῶν ἑλληνικῶν πλοίων Ἦλθε τέλος ἡ ὥρα. Ἡ σάλπιγξ τοῦ Εὐρυβιάδου ἔδωκε τὸ σημεῖον, ὁ πολεμικὸς παιὰν ἀντήχησεν, καὶ ὁ ἀγὼν ἤρχισε διὰ προσβολῶν χωριστῶν ἐν εἴδει μονομαχίας. Τολμηροὶ τριήραρχοι ἐξώρμουν πρὸς τὰ πρόσω καὶ συμπάρεσυρον τοὺς λοιποὺς εἰς τὴν συμπλοκὴν. Οὕτω κατὰ μικρὸν ὁ ἀγὼν ἐγενικεύθη καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν. Οἱ Πέρσαι ἀμέσως περιπίπτουσιν εἰς σύγχυσιν καὶ ταραχὴν. Δὲν ἠδύναντο νὰ τηρήσωσιν οὐδεμίαν τάξιν, διότι καὶ ὁ χῶρος ἦτο στενὸς καὶ τὰ πλοῖα αὐτῶν πολλὰ καὶ δυσκίνητα. Τούναντίον οἱ Ἕλληνες ἐπολέμουν μὲ μεγάλην ἐπιδεξιότητα καὶ τέχνην καὶ μὲ ἀνδρείαν ἀπαράμιλλον, πρὸ πάντων δὲ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Αἰγινῆται.

Καὶ οἱ ἐχθροὶ ἐδειξαν ἐν ἀρχῇ ἡρωϊσμόν, μάλιστα δὲ οἱ Φοῖνικες καὶ οἱ Ἴωνες. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ξέρξου Ἀριαβίγνης, ναύαρχος τῶν Ἴωνων καὶ Καρῶν, μάχεται ἡρωϊκῶς· ἀλλὰ πίπτει καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐπήνεγκε τὴν μεγαλειτέραν σύγχυσιν εἰς τοὺς βαρβάρους, οἵτινες ἤρχισαν ἤδη νὰ τρέπωνται εἰς φυγὴν.

Εἰς τὴν ναυμαχίαν ἔλαβε μέρος προσωπικῶς, δεῖξασα μεγάλην γενναϊότητα, καὶ ἡ βασίλισσα τῆς Ἀλικαρνασσοῦ Ἀρτεμισία, ἥτις ἠκολούθησε τὸν Ξέρξην εἰς τὴν ἐκσπαστείαν ταύτην. Ὅτε οἱ βάρβαροι ἤρχισαν νὰ τρέπωνται εἰς φυγὴν, ἡ Ἀρτεμισία, καταδιωκομένη ὑπὸ ἀθηναϊκῆς τριήρους καὶ κινδυνεύουσα νὰ συλληφθῇ, ἐφορμᾷ κατὰ τινος πρὸ αὐτῆς περσικοῦ πλοίου καὶ βυθίζει αὐτό. Ὁ Ἀθηναῖος τριήραρχος, ἐκλαβὼν τὴν ναῦν τῆς Ἀρτεμισίας ὡς ἐλληνικὴν ἢ ὡς αὐτομολήσασαν ἀπὸ τῶν βαρβάρων, ἔπαυσε νὰ καταδιώκῃ αὐτὴν καὶ οὕτως ἐσώθη ἡ Ἀρτεμισία. Ὁ Ξέρξης, ἰδὼν τὴν Ἀρτεμισίαν καὶ νομίσας ὅτι τὸ ὑπ' αὐτῆς βυθισθὲν πλοῖον ἦτο ἐχθρικόν, ἀνέκραξεν· «αἱ μὲν γυναῖκες γεγόνασί μοι ἄνδρες, οἱ δὲ ἄνδρες γυναῖκες».

Ἐν διαστήματι ὀλίγων ὥρων ὅλον τὸ στενὸν τῆς Σαλαμῖνος ἐπληρώθη περσικῶν ναυαγίων. Ὁ περσικὸς στόλος φύρδην μίγδην ἔφρουγε καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Αἰγινήτων· ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς φυγῆς ἐκείνης καὶ τοῦ γενομένου θορύβου ὁ Ἀριστείδης παραλαβὼν Ἀθηναίους ὀπλίτας καὶ ἀποβὰς εἰς τὴν Ψυττάλειαν κατέσφαξε τὸ ἐν αὐτῇ εὕρισκόμενον περσικὸν ἀπόσπασμα. (Ἡροδ. Η' 85-95). Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ περιβόητος ναυμαχία τῆς Σαλαμῖνος, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ μὲν Ἕλληνες ἀπώλεσαν τεσσαράκοντα τριήρεις, ἐκ δὲ τῶν περσικῶν πλοίων διακόσια κατεστράφησαν, πάμπολλα δὲ συνελήφθησαν αἰχμάλωτα.

§ 50. Φυγὴ τοῦ Ξέρξου ἐκ τῆς Ἑλλάδος.— 'Απονομὴ τῶν ἀριστείων.

Μετὰ τὴν ναυμαχίαν οἱ Ἕλληνες συλλέξαντες τὰ ναύαγια καὶ τοὺς νεκροὺς καὶ στήσαντες τρύπαιον ἐν Ψυτταλείᾳ παρῆσαν

ζοντο πρὸς νέαν ναυμαχίαν, διότι ὁ περσικὸς στόλος μεθ' ὅλην τὴν καταστροφὴν, τὴν ὁποίαν ὑπέστη, ἦτο ὑπέρτερος τοῦ ἐλληνικοῦ, ὁ δὲ περσικὸς στρατὸς ἴστατο ἀκέραιος ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Ἀττικῆς. Ἀλλ' ἡ δειλία τοῦ Ξέρξου συνεπλήρωσε τὸ ἔργον τῶν Ἑλλήνων. Κατελήφθη οὗτος αἴφνης ὑπὸ φόβου περὶ τῆς ἰδίας του ἀσφαλείας. Ὅθεν ἀπεφάσισε νὰ φύγῃ· εἰς τοῦτο δὲ προέτρεψεν αὐτὸν καὶ ὁ Μαρδόνιος, ὅστις ὑπεσχέθη νὰ ὑποτάξῃ αὐτὸς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τριακοσίων χιλιάδων μόνον ἐπιλέκτου στρατοῦ.

Ὁ Θεμιστοκλῆς, ἵνα ἐπιταχύνη τὴν φυγὴν τοῦ Ξέρξου, ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν πάλιν τὸν Σίκιννον καὶ τῷ ἀνήγγειλε ὅτι δῆθεν οἱ Ἕλληνες διανοοῦνται νὰ πλεύσωσιν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ νὰ διαλύωσι τὰς γεφύρας, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ὡς φίλος του ἄριστος προσπαθεῖ νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ. Ὁ Ξέρξης, ὡς ἤκουσε ταῦτα, διέταξε τὸν ἐν Φαλήρῳ εὐρισκόμενον στόλον του νὰ πλεύσῃ διὰ νυκτὸς εἰς τὸν Ἑλλήσποντον πρὸς φύλαξιν τῶν γεφυρῶν· αὐτὸς δέ, ἀφήσας εἰς τὸν Μαρδόνιον τὰς ζητηθείσας τριακοσίας χιλιάδας στρατοῦ, ἀνεχώρησε μεθ' ὅλης τῆς λοιπῆς στρατιᾶς. Ἐν διαστήματι τεσσαράκοντα πέντε ἡμερῶν ἔφθασεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὅπου εὗρε τὰς γεφύρας διαλελυμένας ὑπὸ τῆς τρικυμίας· δι' ὃ καὶ ἠναγκάσθη νὰ διαπεράσῃ εἰς τὴν Ἀσίαν διὰ πλοιαρίου τινός. Οὕτω λοιπὸν τεταπεινωμένος ὁ μέγας βασιλεὺς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐκ τῆς ὁποίας πρὸ ὀλίγων μηνῶν λαμπρὸς καὶ ἀγέρωχος εἶχεν ἐκστρατεύσῃ πρὸς ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ Ἕλληνες, ἀφοῦ διένειμαν πρὸς ἀλλήλους τὰ πλούσια λάφυρα, ἀπέπλευσαν ἔπειτα εἰς τὸν Ἰσθμόν, ἵνα ἀπονεύμωσι τὰ βραβεῖα εἰς τοὺς κατὰ τὸν ἀγῶνα ἀριστεύσαντας. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἀριστεῖν τῆς ἀνδρείας ἔλαβον οἱ Αἰγινῆται, τὸ δὲ δεύτερον οἱ Ἀθηναῖοι. Προκειμένου δὲ νὰ δοθῇ τὸ βραβεῖον τῆς συνέσεως καὶ δεξιότητος, ἕκαστος τῶν στρατηγῶν ἔκρινεν ἄξιον αὐτοῦ πρῶτον μὲν ἑαυτόν, δεύτερον δὲ τὸν Θεμιστοκλέα, ὅπερ ἐσήμεινεν ὅτι εἰς τὸν Θεμιστοκλέα ἀνῆκε τὸ βραβεῖον τοῦτο, ἀλλ' ὅπερ εἰς οὐδένα ἀπενεμήθη.

Τὸ ὄνομα τοῦ Θεμιστοκλέους διεφημίσθη καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα. Ὅτε μετ' ὀλίγων μετέβη οὗτος εἰς τὴν Σπάρτην, ἔτυχεν ἐκτάκτου ὑποδοχῆς. Οἱ Σπαρτιᾶται ἔδωκαν εἰς αὐτὸν στέφανον ἐξ ἐλαίας καὶ τῷ ἐδῶρσαν τὸ ὠραιότατον τῶν ἀρμάτων. Ὅτε δὲ ἀνεχώρησε, τριακόσιοι ἐκλεκτοὶ νέοι συνώδευσαν αὐτὸν μέχρι τῶν συνόρων τῆς Λακωνικῆς. Ἄλλ' ἡ μεγαλειτέρα πασῶν τῶν τιμῶν ἀπενεμήθη εἰς τὸν Θεμιστοκλέα ὑπὸ πάσης τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, οἱ ὅποιοι τὸ πρῶτον ἐτελοῦντο μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν. Ὅτε ὁ Θεμιστοκλῆς εἰσῆλθεν εἰς τὸ Στάδιον, πάντες οἱ θεαταὶ ἀφῆσαντες τοὺς ἀγωνιζομένους ἐθεῶντο αὐτὸν καὶ τὸν ἐπεδείκνυσον εἰς τοὺς ξένους. Ὁ Θεμιστοκλῆς εὐχαριστηθεὶς διὰ τὴν ἐξαιρετον ταύτην τιμὴν ἔλεγεν εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἀπελάμβανε τοὺς καρπούς τῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος κόπων του.

§ 51. Προτάσεις τοῦ Μαρδονίου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους.

Ὁ Μαρδόνιος διεχίμασεν ἐν Θεσσαλίᾳ. Τὸ ἔαρ τοῦ 479 π.Χ. πρὶν ἢ ἐπαναλάβῃ τὸν ἀγῶνα πρὸς ὑποδούλῳσιν τῆς Ἑλλάδος, προσεπάθησε νὰ προσελκύσῃ τοὺς Ἀθηναίους διὰ λαμπρῶν ὑποσχέσεων· ἀπέστειλε πρὸς αὐτοὺς τὸν βασιλεῖα τῆς Μακεδονίας Ἀλεξάνδρον καὶ τοῖς προέτεινε συμμαχίαν, ἀντ' αὐτῆς δὲ ὑπισχνεῖτο ν' ἀνοικοδομήσῃ τὴν πόλιν καὶ τοὺς ναοὺς των, νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν αὐτονομίαν καὶ τὴν χώραν των, προσέτι δὲ νὰ τοῖς δώσῃ καὶ ἄλλην χώραν, οἷαν αὐτοὶ ἤθελον ἐκλέξῃ. Οἱ Σπαρτιᾶται μαθόντες τὴν ἀποστολὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ γνωρίζοντες ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἕνεκα τῆς παντελοῦς καταστροφῆς καὶ ἐρημώσεως τῆς χώρας των εὗρισκοντο ἐν μεγίστῃ ἀμηχανίᾳ, ἐφοβήθησαν μήπως οὗτοι δεχθῶσι τὰς προτάσεις τοῦ Μαρδονίου, ὅτε ἀναμφιβόλως ἅπασα ἡ Ἑλλὰς εὐκόλως ἠδύνατο νὰ ὑποδουλωθῇ. Ἐσπευσαν λοιπὸν ν' ἀποστείλῳσι καὶ αὐτοὶ πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας, ἵνα ἐμποδίσωσι τὴν προτεινομένην συμμαχίαν.

Γενομένης ἐκκλησίας, οἱ Ἀθηναῖοι τῇ προτάσει τοῦ Ἀριστείδου ἔδωκαν καὶ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας καὶ εἰς τοὺς πρέσβεις τῆς Σπάρτης τὴν ἀπάντησιν ἐκείνην, ἥτις θὰ μείνῃ ἐς αἰεὶ ἀξιομνημόνευτος. Εἰς μὲν τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας εἶπον ὅτι ἐν ὧσφ ὁ ἥλιος ἀκολουθεῖ τὴν συνήθη πορείαν του, οὐδέποτε αὐτοὶ θὰ συμμχήσωσι μετὰ τῶν Περσῶν, ἀλλὰ πεπειθότες εἰς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἥρωας, τῶν ὁποίων τὰ ἱερὰ αὐτοὶ ἐβεβήλωσαν, θέλουσιν ἐπιμείνῃ ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των· εἰς δὲ τοὺς πρέσβεις τῆς Σπάρτης εἶπον ὅτι δὲν ὑπάρχει οὐδαμοῦ τῆς γῆς οὔτε χρυσὸς τοσοῦτος οὔτε χώρα τόσον ὠραία καὶ τόσον εὐφορος, τῶν ὁποίων ἡ προσφορὰ ἤθελε πείσῃ αὐτοὺς νὰ ἐργασθῶσι μετὰ τῶν Περσῶν πρὸς ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος. Παρεκάλεσαν δὲ τοὺς Σπαρτιάτας νὰ σπεύσωσι ν' ἀποστείλωσι βοήθειαν, διότι ὁ Μαρδόνιος ταχέως θέλει ἐπέλθῃ κατ' αὐτῶν (Ἡροδ. Η' 143-144).

§ 52. Ἡ ἐν Πλαταιαῖς μάχη καὶ ἡ ἐν Μυκάλη (475 π.Χ.)

Ὁ Μαρδόνιος, μαθὼν τὴν ἀπόκρισιν τῶν Ἀθηναίων, εἰσέβαλεν ἀμέσως εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἤρχισε νὰ λεηλατῇ αὐτήν. Προὔχωρησε δὲ μέχρι τῶν Ἀθηνῶν, τὰς ὁποίας εὗρεν ἐρήμους, διότι οἱ Ἀθηναῖοι καὶ πάλιν ἐγκατέλιπον αὐτάς καὶ μετέφερον τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδιὰ καὶ τοὺς γέροντας εἰς τὴν Σαλαμῖνα. Ὁ Μαρδόνιος ἀπεπειράθη καὶ πάλιν νὰ προσελκύσῃ τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐπεμψε πρὸς αὐτοὺς ἐν Σαλαμῖνι εὐρισκομένους νέας προτάσεις περὶ φιλίας. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἀπερριψαν αὐτάς, τὸν δὲ βουλευτὴν Ἀνκίδην, ὅστις συνεβούλευσε τὴν παρὰδοχὴν τῶν προτάσεων, ἐλιθοβόλησαν. Ὁ Μαρδόνιος τότε, ἀφοῦ κατέστρεψεν ἐντελῶς τὴν Ἀττικὴν, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐστρατοπέδευσε πλησίον τοῦ Ἀσωποῦ ποταμοῦ.

Οἱ Ἕλληνες, ἐν ὧσφ ἑκατὸν δέκα χιλιάδες, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σπαρτιάτου Πausανίου ἦλθον καὶ ἐστρατοπέδευσαν κατ' ἀρχὰς εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Κιθαिरῶνος, φεβούμενοι τὸ ἱππικὸν τῶν Περ-

σῶν. Ὁ Μαρδόνιος πέμπει κατ' αὐτῶν τὸ ἵππικόν του. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες νικῶσι τὸ ἵππικόν τῶν βαρβάρων καὶ σφεύουσι τὸν ἀρχηγὸν αὐτοῦ Μασίστιον, ὅστις ἦτο σιδηρόφρακτος. Μετὰ τὴν νίκην ταύτην οἱ Ἕλληνες λαβόντες θάρρος, κατέβησαν εἰς τὴν πεδιάδα καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐπὶ τῆς ἄλλης ὄχθης (μεσημβρινῆς) τοῦ Ἀσωποῦ, πλησίον τῆς Γαργαφίας κρήνης. Καὶ τὸ μὲν δεξιὸν κέρας εἶχον οἱ Σπαρτιᾶται, τὸ δὲ ἀριστερόν οἱ Ἀθηναῖοι. ἦσαν δὲ παρατεταγμένοι ἀπέναντι μὲν τῶν Σπαρτιατῶν αὐτὸς ὁ Μαρδόνιος μετὰ τῶν Περσῶν, ἀπέναντι δὲ τῶν Ἀθηναίων οἱ μηδίζοντες Θηβαῖοι, Θεσσαλοὶ Μακεδόνες, ἐν ὧν πεντήκοντα χιλιάδες.

Οἱ δύο στρατοὶ ἐπὶ δέκα ἡμέρας ἔμειναν ἀκίνητοι ἀπέναντι ἀλλήλων, διότι οἱ μάντιες καὶ τῶν δύο μερῶν εἶπον ὅτι ἐκεῖνος ὁ στρατὸς θὰ νικηθῇ, ὅστις θὰ ἐπιτεθῇ πρῶτος. Ἄλλ' ὁ Μαρδόνιος, καταστρέψας ὅλας τὰς πηγάς, ἐκ τῶν ὁποίων ἐλάμβανον ὕδωρ οἱ Ἕλληνες, καὶ αὐτὴν τὴν Γαργαφίαν κρήνην, ἔφερεν αὐτοὺς εἰς μεγάλην στενοχωρίαν διὰ τῆς λειψυδρίας. Ἐνεκα τούτου ἠναγκάσθησαν οἱ Ἕλληνες νὰ μεταστρατοπεδεύσωσιν ὀλίγον κατωτέρω πρὸς τὰς Πλαταιάς, τὸ σημερινὸν χωρίον Κόκλα. Ἐπειδὴ δὲ ἀναχωρήσαντες διὰ νυκτὸς ἐγκατέλιπον τὸ στρατόπεδον μετ' ἀταξίας μεγάλης, ὁ Μαρδόνιος, θεωρήσας τὴν μεταστρατοπεδεύσιν ὡς φυγὴν, διέβη ἀμέσως τὸν ποταμὸν καὶ ἐπετέθη κατὰ τῶν Ἑλλήνων.

Πρῶτοι προσεβλήθησαν οἱ Σπαρτιᾶται, οἵτινες εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἔδωκαν θαυμασμὸν καὶ ἀξιολύμητον παράδειγμα αὐστηρᾶς πειθαρχίας καὶ καρτερίας. Διαταχθέντες ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν νὰ περιμένωσιν ἕως ὅτου αἱ θυρεοὶ φανῶσιν αἶσαι, ἂν καὶ πολλοὶ ἐπληγόνοντο καὶ ἐφρονέοντο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ἐν τούτοις ὑπέμενον. Τέλος τὰ ἱερὰ ἀπέβησαν αἶσια. Ὁ Πausanias δίδει τὸ σημεῖον καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ἐπιτίθενται ἀκάθεκτοι κατὰ τῶν Περσῶν. Ἡ μάχη καθίσταται μανιώδης. Αὐτὸς ὁ Μαρδόνιος καθήμενος ἐπὶ μεγαλοπρεποῦς λευκοῦ ἵππου καὶ περιστοιχιζόμενος ὑπὸ χιλίων ἐπιλέκτων μάχεται γενναίως μετὰ τῶν πρώτων. Ἄλλ' ὁ Μαρδόνιος πίπτει ἐκ τοῦ ἵππου φονευθεὶς καὶ ὁ θάνατος

αὐτοῦ ἐπιφέρει σύγχυσιν καὶ ταραχὴν εἰς τοὺς Πέρσας. Πάντες τρέπονται εἰς φυγὴν καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ κλείονται ἐντὸς τοῦ ξυλίνου τείχους, ὅπερ εἶχε κατασκευάσῃ ὁ Μαρδόνιος ὀπισθεν τοῦ στρατοπέδου του. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔμπειροι τειχομάχοι προσβάλλουσι καὶ κυριεύουσιν αὐτό, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξύ ἐνίκησαν τοὺς ἀπέναντι αὐτῶν μηδίζοντας Ἑλληνας. Σφαγὴ ἀνηλεὲς ἐπακολουθεῖ. Ἐκ τῶν τριακοσίων χιλιάδων Περσῶν μόνον τρεῖς χιλιάδες ἐσώθησαν καὶ ἕτεροι τεσσαράκοντα χιλιάδες, τὰς ὑποίας παραλαβὼν ὁ ὑποστράτηγος Ἀρτάβαζος εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαρδονίου ἔσπευσεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐφονεύθησαν χίλιοι τριακόσιοι ἐξήκοντα. Ἡ νίκη αὕτη τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς Πλαταιάς ὑπῆρξεν ἀληθῶς λαμπροτάτη.

Ἀπειρα ἦσαν τὰ λάφυρα τῶν νικητῶν. Τὸ καλλίτερον μέρος αὐτῶν οἱ Ἕλληνες προσήνεγκον εἰς τοὺς θεούς. Ἐπίσης καὶ εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον Πausανίαν ἔδωκαν μέγα μέρος καὶ τὴν χρυσοποίκιλτον σκηνὴν τοῦ Εἰρξου, τὴν ὁποίαν οὗτος ἀναχωρῶν ἀφῆκεν εἰς τὸν Μαρδόνιον. Τὰ δὲ λοιπὰ διεμοίρασαν μεταξύ των.

Οἱ Ἕλληνες ἔθαψαν τοὺς νεκροὺς των παρὰ τὰς πύλας τῶν Πλαταιῶν εἰς χωριστοὺς καθ' ἑκάστην ἑλληνικὴν πόλιν τάφους. Εἰς τοὺς Πλαταιεῖς ἐδόθησαν ἐξαιρετικαὶ τιμαί. Κατὰ πρότασιν τοῦ Ἀριστείδου ἡ πόλις τῶν Πλαταιῶν ἐκηρύχθη ἱερὰ καὶ ἀπαρabiαστος, ἀπεφασίσθη δὲ νὰ τελῶνται κατὰ πενταετίαν ἀγῶνες καλούμενοι Ἑλευθέρια, εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης, ἣτις ἡλευθέρωσε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς στυγεραῆς δουλείας.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν τὸν Μαρδόνιον εἰς τὰς Πλαταιάς, ὁ ἑλληνικὸς στόλος κατετρόπωσε, τοὺς Πέρσας παρὰ τὴν Μυκάλην, ἀκρωτήριον τῆς Ἰωνίας.

Μετὰ τὸ ἐν Σαλαμῖνι κατόρθωμα ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐναυλόχει ἐν Δήλῳ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Λεωνοχίδου καὶ τοῦ Ἀθηναίου Εὐαθύππου. Ἐνταῦθα ἦλθον πρέσβεις ἐκ τῆς Σάμου καὶ παρεκάλεσαν τοὺς Ἕλληνας νὰ ἔλθωσιν εἰς βοήθειαν τῶν κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἑλληνικῶν πόλεων καὶ νήσων.

ὅπως ἀποτινάξωσιν αὐται τὸν περσικὸν ζυγόν. Ὁ Λεωτυχίδης καὶ ὁ Εἰάνθιππος ἐπλευσαν εἰς τὴν Σάμον, ὅπου ἦτο συγκεντρωμένος ὁ περσικὸς στόλος. Οἱ Πέρσαι, ἰδόντες ὅτι ἐπλεε κατ' αὐτῶν ὁ ἑλληνικὸς στόλος καὶ μὴ τολμῶντες νὰ ναυμαχῇωσιν, ἐπλευσαν εἰς Μυκάλην, ὅπου ἦτο ἐστρατοπεδευμένος ὁ ἐξ ἐξήκοντα χιλιάδων περσικὸς αὐτῶν στρατὸς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Τιγράνου. Ἐκεῖ ἀνεγκύσαντες τὰς ναῦς καὶ ἀνεγείραντες περιτείχισμα ἐκ λίθων καὶ ξύλων, περιέμενον τὴν προσβολήν. Μετ' ὀλίγον δ' ἐφθασε καὶ ὁ ἑλληνικὸς στόλος.

Οἱ Ἕλληνες, περὶ τὰς εἴκοσι πέντε χιλιάδας, ἀποβιβασθέντες ἐβάδισαν κατὰ τῶν ὠχυρωμένων Περσῶν, οἵτινες ἀνῆρχοντο εἰς ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδας. Φήμη διεδόθη ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν οἱ Ἕλληνες ἐνίκων τὸν Μαρδόνιον ἐν Βοιωτίᾳ. Ἐκ τῆς φήμης ταύτης ἐνθαρρυνθέντες οἱ ἐν Μυκάλῃ μαχηταὶ ἐπιτίθενται ἀκατάσχετοι καὶ νικῶσιν ὁλοσχερῶς τὸν περσικὸν στρατόν, φονεύσαντες πολλὰς χιλιάδας καὶ αὐτὸν τὸν Τιγράνην. Ἡ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ διπλῇ αὐτῇ νίκῃ τῶν Ἑλλήνων ἐν Πλαταιαῖς καὶ ἐν Μυκάλῃ ἔθηκε τέρμα εἰς τὰς κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείας τῶν Περσῶν.

§ 53. Ἡ παρὰ τὴν ἡμέραν μάχη.

Καθ' ὃν χρόνον οἱ ἐν τῇ κυρίῳ Ἑλλάδι Ἕλληνες ἀπέκρουον τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Ξέρξου ἢ, ὅπως ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, καθ' ἣν ἡμέραν συνέτριβον ἐν Σαλαμῖνι τὴν κολοσσιαίαν δύναμιν αὐτοῦ ἕτερος μέγας βαρβαρικός στρατὸς κατεστρέφετο ἐν Σικελίᾳ ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῇ Ἑλλήνων.

Οἱ ἐν Ἀφρικῇ Καρχηδόνιοι, συνεννοηθέντες ἴσως προηγουμένως μετὰ τοῦ Ξέρξου, ἐπεζήτησαν ταυτοχρόνως τὴν καταστροφὴν τῶν Ἑλλήνων. Ὅθεν μεγάλη στρατιὰ αὐτῶν ἐκ τριῶν χιλιάδων πολεμικῶν πλοίων καὶ τριακοσίων χιλιάδων ἀνδρῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀμίλκα προσέβαλε τὰς ἐν Σικελίᾳ ἑλληνικὰς ἀποικίας. Ἀλλ' ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν Γέλων καὶ ὁ τοῦ Ἀκράγαντος Θήρων μετὰ πεντήκιντα χιλιάδων πεζῶν καὶ πέντε χιλιάδων ἵπ-

πέων προσβαλόντες τοὺς Καρχηδόνιους παρὰ τὴν Ἰμέραν κατετρόπωσαν αὐτοὺς ὁλοσχερῶς· ἐπυρπόλησαν δὲ καὶ τὸν στόλον αὐτῶν, ὥστε μία μόνη ναὺς, ὡς λέγεται, διεσώθη καὶ ἀνήγγειλεν εἰς τὴν Καρχηδόνα τὴν μεγάλην συμφορὰν.

§ 54. Ἀνοικοδόμησις τῶν Ἀθηνῶν. — Τείχεσις αὐτῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς.

Τὸ ἔνδοξον τέλος τῶν μεγάλων καὶ φοβερῶν ἀγώνων κατὰ τῶν Περσῶν κατέστησε, καὶ πολὺ δικαίως, τοὺς Ἕλληνας ὑπερηφάνους. Ἀλλ' εὐθύς μετὰ ταῦτα ἤρχισαν οὗτοι νὰ διχονοῶσι. Τὰ πρῶτα δ' ἐπικίνδυνα συμπτώματα τῆς διχονοίας ἀνεφάνησαν μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν.

Οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην ἐπανελθόντες εἰς τὰ ἴδια ἀνοικοδόμησαν τὴν πόλιν των, ἣ ὅποια εἶχε μεταβληθῇ εἰς ἐρείπια ὑπὸ τῶν Περσῶν καί, κατὰ συμβουλήν τοῦ Θεμιστοκλέους, ἤρχισαν νὰ περιβάλωσιν αὐτὴν δι' ἰσχυροῦ τείχους. Οἱ Σπάρτιαιται μαθόντες τοῦτο ἔπεμψαν πρέσβεις εἰς Ἀθήνας, ἵνα ἐμποδίσωσι τὴν ἀνέγερσιν τοῦ τείχους, προφασιζόμενοι ὅτι ἦτο ἐπικίνδυνον νὰ ὑπάρχωσιν ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ πόλεις ὠχυρωμέναι, διότι οἱ Πέρσαι ἐπανερχόμενοι ἠδύναντο νὰ καταλάβωσιν αὐτάς καὶ μεταχειρισθῶσιν ὡς ὀρμητήρια. Ἀλλ' ἡ ἀληθὴς αἰτία ἦτο ὅτι οἱ Σπαρτιαταὶ ἐφοβοῦντο μήπως οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες τότε εἶχον μεγάλην ναυτικὴν δύναμιν, γείνωσι καὶ κατὰ ξηρὰν ἰσχυροί.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐνόησε τοὺς σκοποὺς τῶν Σπαρτιατῶν. Μεταβὰς δὲ ὁ ἴδιος εἰς Σπάρτην ὡς πρέσβυς ἐξηπάτησεν αὐτοὺς διὰ τῆς εὐφυΐας του καὶ τοιοῦτοτρόπως ἔδωκε καιρὸν, ὥστε νὰ συντελεσθῇ τὸ τεῖχος τῶν Ἀθηνῶν.

Ἀλλ' ἡ ὀχύρωσις τῶν Ἀθηνῶν θὰ ἦτο ἀτελής, ἂν δὲν συνεπληροῦτο διὰ τῆς ὀχυρώσεως καὶ τοῦ Πειραιῶς. Καὶ εἶχε μὲν ἀρχίση, ὡς εἶδομεν, ἡ ὀχύρωσις τῆς πειραικῆς χερσονήσου τῷ 482 π.Χ., ἀλλὰ τὰ ἐν τῷ μεταξὺ ἐπελθόντα πολεμικὰ γεγονότα καὶ ἡ διπλῇ ἐγκατάλειψις τῶν Ἀθηνῶν εἶχον καταστρέψῃ τὰς γενομένας ἐργασίας.

Ἦδη ὁ Θεμιστοκλῆς περιέβαλε τὸν Πειραιᾶ διὰ τείχους ἔχοντος περίμετρον δύο περίπου ὥρων καὶ ἐξασφαλίζοντας καὶ τοὺς τρεῖς λιμένας. Μετέφερον εἰς αὐτὸν τὰ νηώρια καὶ τὰ ναυπηγεῖα, καὶ οὕτω κατέστησε τὰς Ἀθήνας, τὴν πρώτην ναυτικὴν πόλιν τῆς Ἑλλάδος (Θουκ. Α' 93).

§ 55. Ἐπιθετικοὶ πόλεμοι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν. — Προδοτικὰ σχέδια τοῦ Πausανίου καὶ θάνατος αὐτοῦ.

Ἐν ἔτος μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην (478 π.Χ.) ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Πausανίου ἐπλεύσε κατὰ τῆς Κύπρου καὶ ἐξεδίωξεν ἐξ αὐτῆς τοὺς Πέρσας. Ἐπειτα οἱ Ἕλληνες ἐπῆλθον κατὰ τοῦ Βυζαντίου καὶ ἐκυρίευσαν αὐτό, ἡχμαλώτισαν δὲ καὶ πολλοὺς Πέρσας εὐγενεῖς καὶ πλουσίους.

Ὁ ἥρως τῶν Πλαταιῶν Πausανίας τόσον πολὺ ἐθαμβώθη ἐκ τοῦ πλούτου καὶ τῆς πολυτελείας τῶν Περσῶν, ὥστε συνέλαβε τὴν ιδέαν νὰ προδώσῃ τὴν πατρίδα του. Ἀπέλυσε λοιπὸν κρυφίως τινὰς ἐκ τῶν ἐπισήμων αἰχμαλώτων Περσῶν, ἰσχυρισθεὶς ὅτι ἐδραπέτευσαν, καὶ δι' αὐτῶν ἔστειλεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ξέρξην, δι' ἧς ὑπισχνεῖτο εἰς αὐτὸν νὰ τῷ ὑποτάξῃ ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἐὰν ᾔθελε νὰ τὸν κάμῃ γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρὶ καὶ νὰ τὸν διορίσῃ σατράπην ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Ξέρξης ἐδέχθη προθύμως τὴν πρότασιν τοῦ Πausανίου καὶ ἤρχισε τὰς συνεννοήσεις μετ' αὐτοῦ. ἵνα δὲ συνεννοῇται εὐκολώτερον, ἀπέστειλε σατράπην εἰς τὴν ἀπέναντι τοῦ Βυζαντίου Βιθυνίαν τὸν Ἀρτάβαζον. Ὁ Πausανίας νομίσας ὅτι τὸ σχέδιόν του ἐπέτυχεν, ἤρχισε νὰ ἐνδύηται πολυτελεῖ ἐνδύματα περσικά, νὰ ζῇ βίον ἄσωτον καὶ ἀκόλαστον, νὰ ἐξέρχεται ἀκολουθούμενος ὑπὸ δορυφόρων καὶ νὰ φέρεται σατραπικῶς πρὸς τοὺς συμμάχους. Ἀλλὰ κατηγορηθεὶς ὑπὸ τῶν συμμάχων ἐπὶ προδοσίᾳ ἀνεκλήθη εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ὑπεβλήθη εἰς ἀπολογία (476 π.Χ.). Καὶ ἠθωώθη

μὲν τότε, διότι δὲν ὑπῆρχον ἱκαναὶ μαρτυρίαι περὶ τῆς προδοσίας του, ἀλλ' ἀφῆρθη ἀπ' αὐτοῦ ἡ στρατηγία.

Μένων ἐν Σπάρτῃ ὁ Πausανίας δὲν ἔπαυσε νὰ ἐργάζεται πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν προδοτικῶν του σχεδίων. Καὶ ἀφ' ἐνὸς μὲν προσεπάθησε νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς Εἰλωτας εἰς ἐπανάστασιν ἐπὶ τῷ σκοπῷ ν' ἀνατρέψῃ τοὺς ἐφόρους καὶ γείνη αὐτὸς τύραννος· ἀφ' ἐτέρου δ' εἶχε τακτικὴν ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ σατράπου Ἀρταβάζου. Οἱ ἔφοροι, μαθόντες τὰς ἐνεργείας τοῦ Πausανίου πρὸς ἐξέγερσιν τῶν Εἰλωτῶν, ἐνήγαγον αὐτὸν εἰς δίκην. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἠθωώθη, διότι κατὰ τοὺς σπαρτιατικοὺς νόμους ἡ μαρτυρία τῶν Εἰλωτῶν δὲν ἔθεωρεῖτο ἀξιόπιστος. Μία ὁμῶς ἐκ τῶν πρὸς τὸν Ἀρταβάζον ἐπιστολῶν τοῦ Πausανίου περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν ἐφόρων καὶ ἐξ αὐτῆς ἀπεδεικνύετο ἡ προδοσία αὐτοῦ. Ὁ Πausanίας τότε κινδυνεύων νὰ συλληφθῇ κατέφυγεν ὡς ἰκέτης εἰς τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς, ἐκ τοῦ ὁποίου δὲν ἦτο ἐπιτετραμμένον νὰ τὸν ἐξαγάγωσι διὰ τῆς βίρας. Τότε οἱ ἔφοροι ἀφῆρσαν τὴν στέγην τοῦ ναοῦ καὶ ἔκτισαν τὰς θύρας αὐτοῦ. Τόση δὲ ἦτο ἡ κοινὴ ἀγανάκτησις, ὥστε αὐτὴ ἡ μήτηρ τοῦ Πausανίου Θεανὼ ἔθεσε τὸν πρῶτον λίθον. Ὅτε δ' ἐπλησίχζε ν' ἀποθάνῃ, ἔστυραν αὐτὸν ἔξω, ἵνα μὴ μολύνῃ τὸν ναὸν (Θουκ. Α' 128 — 134).

§ 56. Ἡγεμονία τῶν Ἀθηνῶν. — Ὁ φόρος τῶν συμμάχων.

Ὅτε ὁ Πausanίας ἐν Βυζαντίῳ ἤρχισε νὰ φέρηται σατραπικῶς πρὸς τοὺς συμμάχους, οἱ μὲν Αἰγινῆται καὶ οἱ Πελοποννήσιοι ἀπῆλθον οἴκαδε, οἱ δὲ νησιῶται καὶ οἱ ἐξ Ἰωνίας σύμμαχοι, πρὸ πάντων δὲ οἱ Σάμιοι, οἱ Χῖοι καὶ οἱ Λέσβιοι, παρεκάλεσαν τοὺς τότε ἐν Βυζαντίῳ στρατηγοὺς τῶν Ἀθηναίων Ἀριστείδην καὶ Κίμωνα ν' ἀνελάβωσι τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν. Ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Κίμων διὰ τῆς συνέσεως καὶ τῆς μετριοπαθείας των κατώρθωσαν νὰ ἐφελκύσωσι τὴν ἀγάπην τῶν συμμάχων Ἡ μετάστασις αὕτη τῶν συμμάχων ἦτο καίριον τραῦμα διὰ τὴν Σπάρτην. Καὶ ἔσπευσε μὲν αὕτη

νά πέμψη ἀντὶ τοῦ ἀνακληθέντος Παυσανίου ἄλλον στρατηγόν, τὸν Δόρκιν· ἄλλ' οἱ σύμμαχοι ἐξηκολούθησαν ν' ἀναγνωρίζωσιν ὡς ἡγεμόνας τοὺς Ἀθηναίους. Τοιοῦτοτρόπως ἡ κατὰ θάλασσαν ἡγεμονία τῆς Ἑλλάδος περιῆλθεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Περσῶν ἀπεφασίσθη εἶναι αἱ συμμαχικαὶ πόλεις νὰ εἰσφέρωσι κατ' ἔτος εἰς τοὺς Ἀθηναίους αἱ μὲν πλεῖσται χρήματα, τινὲς δὲ ναῦς καὶ ἄνδρας. Ὁ προσδιορισμὸς τῆς εἰσφορᾶς ταύτης, ἣτις ὠνομάσθη φόρος, ἀνετίθη εἰς τὸν Ἀριστείδην, ὅστις μετὰ τοσαύτης δικαιοσύνης προσδιώρισεν αὐτόν, ὥστε δὲν ἡκούσθη οὐδὲν παράπονον παρ' οὐδενὸς συμμάχου. Τὸ δὲ ταμεῖον τῶν συμμαχικῶν χρημάτων ἄτινα ἀνῆλθον σὺν τῷ χρόνῳ εἰς μέγα ποσόν, ἦτο κατ' ἀρχὰς ἐν Δήλῳ, οἱ δὲ διευθύνοντες αὐτὸ ἦσαν Ἀθηναῖοι, Ἑλληνοταμίαι καλούμενοι. Βραδύτερον δὲ τῇ προτάσει τῶν Σαμίων τὸ ταμεῖον μετενήχθη εἰς Ἀθήνας.

§ 57. Ἑξορία καὶ θάνατος τοῦ Θεμιστοκλέους. — Θάνατος τοῦ Ἀριστείδου.

Ἀπὸ τοῦ ἐπομένου τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης ἔτους τὰ ἔχνη τῆς πολιτικῆς δράσεως τοῦ Θεμιστοκλέους χάνονται. Εἶχεν οὗτος ἐκ φύσεως τοιοῦτον χαρακτῆρα ὥστε ἄλλοτε μὲν ἦτο ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖος, ἄλλοτε δὲ ἄχρηστος. Ἐνῶ ἦτο ἀπαράμιλλος εἰς τὸ σφῆζειν τὴν πατρίδα ἐν καιρῷ μεγίστων κινδύνων, ἐξ ἄλλου μέρους ἦτο ἀδέξιος εἰς τὸ διοικεῖν τὰ τῆς πόλεως ἐν εἰρήνῃ καὶ ἡσυχίᾳ, ἡ δὲ ἀδεξιότης αὕτη προήρχετο ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀλαζονικοῦ καὶ ἀποτόμου χαρακτῆρός του. Δὲν ἐσέβετο τὰ ἀλλότρια δικαιώματα καὶ ἦτο ἀντίθετος πρὸς συμβιβασμούς καὶ ὑποχωρήσεις. Ἦθελε νὰ ἴδῃ ἄνευ βραδύτητος ἰδρυομένην τὴν κατὰ θάλασσαν παντοδυναμίαν τῶν Ἀθηνῶν, ἀδιαφορῶν ἂν ἦσαν δίκαια ἢ ἀδίκαια τὰ μέσα, τῶν ὁποίων θὰ ἔκαμνε χρῆσιν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

Ἐνεκα λοιπὸν τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς πολιτείας του ταύτης εἶχε πολλοὺς ἐχθροὺς οὐ μόνον ἐν Ἀθήναις, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ λοιπῇ

Ἑλλάδι. Οἱ Σπαρτιᾶται μάλιστα, μισοῦντες τὸν Θεμιστοκλέα, διότι εἶχε καταστρατηγήσῃ αὐτοὺς κατὰ τὸν τειχισμὸν τῶν Ἀθηνῶν, ἀδιαλείπτως εἰργάζοντο, ὅπως ὑπονομεύσωσι τὴν δύναμιν αὐτοῦ, καὶ τὸ κατώρθωσαν ἕνεκα τῆς ἐξαιρετικῆς τιμῆς, ἧς ἤξιούτο παρὰ τῶν Ἀθηναίων ὁ ἀρχαῖος ἀντίπαλος τοῦ Θεμιστοκλέους Ἀριστείδης. Εἰς τὸν ἄνδρα τοῦτον, ὅστις καὶ ἐν Σπάρτῃ μεγάλως ἐτιμᾶτο, ἀνέθηκαν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν διοίκησιν τῶν κοιτῶν, μὴ θελήσαντες νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸν Θεμιστοκλέα, οὗτινος ἡ πολιτεία ἔμελλε νὰ προκαλέσῃ πρόωρον ῥῆξιν πρὸς τὴν Σπάρτην. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Θεμιστοκλῆς κατὰ μικρὸν ἐτέθη ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ καὶ κατεδικάσθη εἰς ἀπραξίαν ὁ δαιμονιώτατος τῶν ἀνδρῶν, οὗς ἐκέκτηντο αἱ Ἀθῆναι.

Ἐν τούτοις ὁ Θεμιστοκλῆς εἶχεν ἀκόμῃ ἐν Ἀθήναις πολιτικὴν φατρίαν, δι' ἧς ἀντέδρα οὐχὶ ἀνεπιτυχῶς εἰς τὴν πολιτείαν τοῦ Ἀριστείδου. Ἐνεκα δὲ τούτου οἱ ἐχθροὶ του, ἐν οἷς ἐπρωτοστάτει κυρίως ὁ νεωστὶ ἐν τῇ πολιτικῇ ἀναφανείς Κίμων, ἠνώθησαν καί, συνεργούσης καὶ τῆς Σπάρτης, ἐπέτυχον τὴν ἐξορίαν τοῦ Θεμιστοκλέους (470 π.Χ.).

Ἐνῷ δὲ ὁ Θεμιστοκλῆς διέτριβεν ἐξόριστος ἐν Ἀργεῖ, οἱ Σπαρτιᾶται κατηγόρησαν αὐτὸν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι δῆθεν ἐνείχετο εἰς τὰ προδοτικὰ σχέδια τοῦ Πausaniou· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι πεισθέντες εἰς τὴν κατηγορίαν ἐδέχθησαν, ἵνα ὁ Θεμιστοκλῆς προσέλθῃ ἐνώπιον ἐλληνικοῦ δικαστηρίου ἐν Σπάρτῃ καὶ δικασθῇ ἐπὶ προδοσίᾳ τῆς κοινῆς πατρίδος. Ἀλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν προσῆλθε, δι' ὃ καὶ κατεδικάσθη ὡς προδότης· ἡ δὲ καταδίωξις αὐτοῦ ἀνετέθη ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὴν Σπάρτην καὶ τὰς Ἀθήνας ὡς ὑπόθεσις ἐνδιαφέρουσα πάντας τοὺς Ἕλληνας.

Τότε δὲ ἡ Ἑλλάς παρέστη εἰς ἐπονείδιστον θέαμα· ὁ σωτὴρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος, ὁ ἰδρυτὴς τῆς θαλασσοκρατίας τῶν Ἀθηνῶν, ὁ μεγαλοφυέστατος τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων, κατεδίωκετο δίκην κακούργου.

Ὁ Θεμιστοκλῆς λαβὼν ἐγκαίρως γνῶσιν τοῦ πράγματος ἀνε-
Ἑλλ. Ἱστορία Ν. Βραχνού.

χώρησεν ἐξ Ἀργούς, μετὰ πολλὰς δὲ περιπλανήσεις κατέφυγεν εἰς τὴν Περσίαν. Ὅτε ἔφθασεν εἰς τὰ Σοῦσα, ἔγραψε πρὸς τὸν βασιλέα Ἀρταξέρξην τὸν Μικρόχειρα, υἱὸν καὶ διάδοχον τοῦ Ξέρξου, ἀξιοπρεπῆ ἐπιστολὴν περιέχουσαν τὰ ἑξῆς· ἀρχομαι πρὸς σέ ἐγὼ ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅστις ἐξ ὅλων τῶν Ἑλλήνων πλεῖστα κακὰ ἔπραξα εἰς τὸν πατέρα σου· ἀλλ' ἔπραξα καὶ πολὺ περισσώτερὰ ἀγαθὰ, διότι, ὅτε εὕρισκτο ἐν κινδύνῳ, τὸν εἰδοποίησα ὅτι οἱ Ἕλληνες διεννοοῦντο νὰ πλεύσωσιν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ νὰ διαλύσωσι τὰς γεφύρας· οὕτω δ' ἔσωσα αὐτόν. Ἀλλὰ τῶρα καταδικαζόμενος ὑπὸ πάντων τῶν Ἑλλήνων καταφεύγω πρὸς σέ, ζητῶν τὴν προστασίαν σου. Ἐχὼ πολλὰ ἀγαθὰ νὰ πράξω εἰς σέ. Ταῦτα θέλω ἐξηγήσῃ εἰς σέ ὁ ἴδιος, ἐὰν πρὸς τοῦτο μοὶ χορηγήσῃς ἐνὸς ἔτους προθεσμίαν» (Θουκ. Α' 137).

Ὁ βασιλεὺς, θαυμάσας καὶ τὸ φρόνημα καὶ τὴν τόλμην τοῦ ἀνδρός, προθύμως ἐπέτρεψεν εἰς αὐτόν νὰ πράξῃ κατὰ τὴν αἵτησίν του. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐν διαστήματι ἐνὸς ἔτους καὶ τὴν περσικὴν γλῶσσαν ἔμαθεν ἱκανῶς καὶ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῆς χώρας. Μετὰ ταῦτα παρουσιάσθη εἰς τὸν βασιλέα, ὅστις ὑπεδέχθη αὐτὸν φιλοφρονέστατα. Λέγεται δ' ὅτι ὑπεσχέθη εἰς τὸν Ἀρταξέρξην τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος. Τοσαύτην χαρὰν ὁ Ἀρταξέρξης ἡσθάνετο ἐπὶ τῇ παρ' αὐτῷ μεταβάσει τοῦ Θεμιστοκλέους ὥστε πολλάκις καθ' ὕπνον λέγεται ὅτι ἀνεβόησεν· «Ἐχὼ Θεμιστοκλία τὸν Ἀθηναῖον!» Εἰς ἔνδειξιν δὲ τιμῆς ἐδώρησεν εἰς αὐτόν τρεῖς πόλεις, τὴν Μαγνησίαν τὴν πρὸς Μαιάνδρῳ, τὴν Λάμψακον καὶ τὸν Μυοῦντα.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐγκυτεστάθην ἐν Μαγνησίᾳ ὡς ἀρχὼν αὐτῆς. Καὶ κατὰ μὲν τὸν Θουκυδίδην (Α' 138) ὁ Θεμιστοκλῆς νοσήσας ἀπέθανε τῷ 459 π.Χ. ἐν ἡλικίᾳ ἐξήκοντα τεσσάρων ἐτῶν. Κατ' ἄλλους δέ, μαθὼν ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐσκόπει νὰ καλέσῃ αὐτόν, ὅπως ἐκτελέσῃ τὰς περὶ ὑποδουλώσεως τῆς Ἑλλάδος ὑποσχέσεις του, ἐπὶ δηλητήριον καὶ ἀπέθανε. Βραδύτερον, ὡς πιστεύεται, οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ, κατὰ παραγγελίαν τοῦ ἰδίου, μετεκόμισαν τὰ ὄσπια του

εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ ἔθαψαν κρυφίως εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Περαιῶς ἀντικρὺ τῆς Σαλαμῖνος.

Ὀλίγα ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Θεμιστοκλέους ἀπέθανε ἐν Ἀθήναις ὁ μέγας πολιτικός αὐτοῦ ἀντίπαλος Ἀριστείδης τιμώμενος καὶ ἀγαπώμενος ὑπὸ πάντων τῶν συμπολιτῶν του· ἀπέθανε δὲ πενέστατος (466 π.Χ.). Ἡ πατρίς ἐκτιμῶσα τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς πρὸς αὐτὴν ὑπηρεσίας τοῦ Ἀριστείδου ἔθαψεν αὐτὸν δημοσίᾳ δαπάνῃ καὶ τῷ ἀνήγειρεν ἐν Φαλήρῳ μνημεῖον, ἐπροίκισε δὲ καὶ τὰς δύο θυγατέρας του.

§ 58. Οἱ χρόνοι τοῦ Κίμωνος.

Μετὰ τὴν ἐξορίαν τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστείδου διέπρεπεν ἐν Ἀθήναις ὡς πολιτικός καὶ ὡς στρατηγὸς ὁ Κίμων, υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου. Ὁ Κίμων τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ βίου του διῆλθεν ἐν τρυφῇ, ἀσχολούμενος εἰς ἱππικὰς ἀσκήσεις καὶ ζῶν βίον ἄτακτον καὶ φιλήδονον. Ἀλλ' ἔπειτα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του κατακρημνισθεὶς ἐκ τοῦ κολοφῶνος τῆς εὐτυχίας εὐρέθη ἐν ἀπορίᾳ καὶ δὲν ἠδύνατο ν' ἀποτίσῃ τὴν χρηματικὴν ζημίαν, εἰς ἣν εἶχε καταδικασθῇ ὁ πατήρ του, κατὰ δὲ τὰς αὐστηρὰς διατάξεις τῶν περὶ χρεῶν ἀττικῶν νόμων ἐστερήθη ὅλων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Ἀλλ' ἀνὴρ Ἀθηναῖος πλουσιώτατος, ὁ Καλλίας, λαβὼν σύζυγον τὴν ἑτεροθαλῆ ἀδελφὴν τοῦ Κίμωνος Ἑλπινίκην, ἐπλήρωσε τὰ πεντήκοντα τάλαντα, εἰς ἃ εἶχε καταδικασθῇ ὁ Μιλτιάδης. Τοιουτοτρόπως ὁ Κίμων ἀνέκτησε τὰ πολιτικὰ δικαιώματα καὶ ἀφωσιώθη ἔκτοτε, τῇ συστάσει τοῦ Ἀριστείδου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος του, προαχθεὶς εἰς τὰ ὑψίστα τῆς πολιτείας ἀξιώματα.

Νέος ὢν ὁ Κίμων ἐπολέμησε γενναίως ἐν Σαλαμῖνι ἐν Βυζαντίῳ δὲ ἦτο μετὰ τοῦ Ἀριστείδου στρατηγὸς τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου. Ὅτε ἡ κατὰ θάλασσαν ἡγεμονία τῆς Ἑλλάδος περιήλθεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ὁ Κίμων πλεύσας μετὰ τοῦ συμμαχικοῦ στόλου

προσέβαλε τὴν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ ὄχυ-
ρὰν Ἡϊόνα καὶ ἐκυρίευσεν αὐτὴν (470 π.Χ.).

Ἡ ἄλωσις τῆς Ἡϊόνας ἐπὶνέγκει τὴν ἀπελευθέρωσιν ὅλων τῶν
πόλεων τῶν θρακικῶν παραλίων καὶ τῆς Χαλκιδικῆς, αἵτινες προσ-
ετέθησαν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν ἡγεμονίαν. Μετὰ ταῦτα ὁ Κίμων
ἐστράφη κατὰ τῆς νήσου Σκύρου, τὴν ὁποίαν κατέχοντες οἱ Δόλο-
πες, φοβεροὶ πειραταί, παρηνώχλουν τοὺς πλέοντας τὸ Αἰγαῖον πέ-
λαγος. Ὁ Κίμων κυριεύσας τὴν Σκῦρον (469 π.Χ.) τοὺς μὲν κατοί-
κους αὐτῆς ἐξηνδραπόδισεν, εἰς δὲ τὴν νῆσον ἔφερε καὶ κατόκισεν
Ἀθηναίους κληρούχους. Εὐρὼν δ' ἐν Σκύρῳ, ὡς πιστεύεται, τὰ
ὄσπ' αὐτοῦ Θησέως ἐκόμισεν αὐτὰ πανηγυρικῶς εἰς Ἀθήνας.

Αἱ πρόδοι τῆς ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας, ἣν ἱδρύσει καὶ ὠργάνωσεν ὁ
Ἀριστείδης, ἀπέβησαν μέγαλα διὰ τῆς ἀκαμάτου δραστηριότη-
τος καὶ τῶν ἐπιτυχιῶν τοῦ συμμαχικοῦ στόλου, τοῦ ὁποῦ ἡγεῖτο
ὁ Κίμων. Ἀλλ' ἡ διαρκὴς πολεμικὴ κατάστασις καὶ ἡ αὐστηρὰ
ἀπαίτησις τῶν Ἀθηναίων, ὅπως ἐκπληρῶνται οἱ ὅροι καὶ οἱ ὑπο-
χρεώσεις τῆς συμμαχίας, ἤρχισαν νὰ βαρύνωσι τοὺς συμμάχους.
Πολλοὶ αὐτῶν ἤρχισαν νὰ γογγύζωσι καὶ νὰ δεικνύωνται ἀπρόθυ-
μοι εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν φόρων (Θουκ. Α' 99). πρώτη δὲ ἡ Νά-
ξος ἠρνήθη ρητῶς νὰ εἰσφέρει πλεόν. Ἀλλ' ὁ Κίμων πλεύσας ἀμέ-
σως (467 π.Χ.) ἐπολιορκήσεν αὐτὴν καὶ μετὰ γενναίαν ἀντίστα-
σιν ἐξηνάγκασε νὰ ὑποταχθῇ. Μετὰ ταῦτα ὁ Κίμων τῷ 466 π.
Χ. λαβὼν διακοσίας ἀθηναϊκὰς τριήρεις καὶ ἑκατὸν συμμαχικὰς
ἔπλευσεν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐξεδίωξε τοὺς
Πέρσας ἐκ πολλῶν πόλεων τῆς Καρίας καὶ τῆς Λυκίας. Εἰς τὴν
Παμφυλίαν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐρυμέδοντος ποταμοῦ συναν-
τήσας τὸν περσικὸν στόλον, ἐκ τριακοσίων πεντήκοντα πλοίων,
ἐπέπεσε κατ' αὐτοῦ καὶ τὸν κατέστρεψε, καταβυθίσας καὶ αἰχμα-
λωτίσας πλεόν τῶν διακοσίων πλοίων. Ἀμέσως ἔπειτα, ἄνευ ἀνα-
βολῆς, ἀποβιβάσας τοὺς ἄνδρας εἰς τὴν ξηρὰν ἐπετέθη κατὰ τοῦ
περσικοῦ στρατοῦ, ὅστις ἦτο παρατεταγμένος ἐν τῇ παραλίᾳ ὡς
ἐπικούρος τοῦ στόλου, καὶ τὸν διεσκόρπισε. Μετὰ τῆς αὐτῆς δὲ

ταχύτητος ἐπῆλθε καὶ κατὰ ὀγδοήκοντα φοινικικῶν τριήρων, αἵτινες ἀγνοοῦσαι τὴν ἥτταν τῶν Περσῶν ἤρχοντο εἰς βοήθειαν αὐτῶν. Ὁ Κίμων συναντήσας αὐτὰς παρὰ τὴν Κύπρον κατέστρεψεν ὁλοσχερῶς.

Ἡ τριπλῇ αὕτῃ νίκῃ τοῦ Κίμωνος ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ θεωρεῖται ὡς λαμπρότατον ἡρωϊκὸν κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν.

Τὰ πολεμικὰ ταῦτα κατορθώματα τοῦ Κίμωνος τοσοῦτον κατέπληξαν τοὺς Πέρσας, ὥστ' ἔκτοτε οὐδὲν περσικὸν πλοῖον ἔπλεεν εἰς τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας ἀπὸ τῶν Κυσνέων πετρῶν, κατὰ τὴν βόρειον εἰσόδον τοῦ Θρακικοῦ Βοσπόρου, μέχρι τῶν Χελιδονίων νήσων τῆς Λυκίας, ἐπιστεύθη δὲ ὅτι συνωμολογήθη πρὸς τοῦτο εἰρήνη μετὰ τοῦ Κίμωνος καὶ μεγάλου βασιλέως Κιμώνειος εἰρήνη καλουμένη.

Ἀφοῦ ἐπὶ ὀκτώ ἔτη ὁ Κίμων ἔτρεχεν ἀπὸ νίκης εἰς νίκην δοξάζων ἑαυτὸν καὶ μεγαλύνων τὴν πατρίδα του, ἐκνήληεν εἰς τὰς Ἀθήνας νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος, κομίζων ἄπειρα λάφυρα. Ὡς στρατηγὸς λαμβάνων τὸ δέκατον τῶν λαφύρων ἐγένετο πλουσιώτατος· ἀλλὰ τὸν πλοῦτόν του μετεχειρίσθη μετὰ μεγάλης ἐλευθεριότητος πρὸς αὔξησιν τῆς πολιτικῆς του δυνάμεως. Ἀφῆρεσε τοὺς φράκτας ἀπὸ τῶν λαμπροτάτων κήπων του, ὥστε νὰ δύναται πάντες οἱ πολῖται νὰ εἰσέρχωνται καὶ ἐλευθέρως νὰ λαμβάνωσι καρπούς. Ἐν δὲ τῇ οἰκίᾳ του ὑπῆρχε πάντοτε τράπεζα πλήρης λιτῶν φαγητῶν καὶ οἱ πτωχοὶ μεταβαίνοντες ἔτρωγον.

Ἀλλὰ καὶ ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων κατέστη πλουσιώτατος ἐκ τῶν λαφύρων, ἅτινα ὁ Κίμων ἐκόμισεν ἐκ τῶν ἐνδόξων ἐκστρατειῶν του. Ἐκ τούτων δαπανῶν ὁ Κίμων ἔκτισε τὸ μεσημβρινὸν τεῖχος τῆς Ἀκροπόλεως, τὸ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ὀνομασθὲν Κιμώνειον. Ἐδεδροφύτευσε τὴν Ἀκαδήμειαν καὶ μετέβαλεν αὐτὴν εἰς ἄλλος κατάρρυτον μὲ συσκίους περιπάτους. Συμπληρῶν δὲ ὁ Κίμων τὸ μέγα ἔργον τοῦ Θεμιστοκλέους ἤρξατο τῆς οἰκοδομῆς τῶν μακρῶν τειχῶν, ἅτινα συνέδεον τὰς τετειχισμένας Ἀθήνας μετὰ τοῦ

ἐπίσης τετειχισμένου Πειραιῶς καὶ μετὰ τοῦ (παλαιοῦ) Φαλήρου.

§ 59. Τρίτος μεσσηνιακὸς πόλεμος (464—455 π.Χ.). Ἐξορία τοῦ Κίμωνος.

Ἐν ἔτει 464 π.Χ. συνέβη τρομερὸς σεισμὸς ἐν Σπάρτῃ, ὅστις κατέστρεψεν ὅλας τὰς οἰκίας τῆς πόλεως καὶ ἔθαψεν ὑπὸ τὰ ἔρπια εἴκοσι περίπου χιλιάδας ἐκ τῶν κατοίκων. Ἐκ τῆς συμφορᾶς ταύτης ὠφελοῦμενοι οἱ Εἰλωτες καὶ οἱ Μεσσήνιοι ἐπανεστάτησαν καὶ καταλαβόντες τὸ ὄχυρόν φρούριον τῆς Ἰθώμης ἠπεύλουν τὴν Σπάρτην. Ὁ πόλεμος οὗτος ὠνομάσθη «τρίτος μεσσηνιακός».

Οἱ Σπαρτιάται ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες ἐθεωροῦντο δεινοὶ τειχομάχοι. Ὁ Κίμων, ὅστις ἕνεκα τῶν ἀριστοκρατικῶν φρονημάτων του ἡγάπα τοὺς Σπαρτιάτας, παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Περικλέους ἔπεισε τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἔπεμψαν τέσσαρας χιλιάδας ἀνδρας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ τοῦ Κίμωνος. Φθάσας ὁ Κίμων εἰς Ἰθώμην προσέβηκε τὸ φρούριον· ἀλλ' ἡ ἐφοδος ἀπέτυχε. Τότε προέβη εἰς τὴν πολιορκίαν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁμοῦς ἡ πολιορκία παρετείνετο, οἱ Σπαρτιάται φοβηθέντες μήπως ὁ Κίμων ἔλθῃ εἰς συνενόησιν μετὰ τῶν Εἰλωτῶν καὶ τῶν Μεσσηνίων, εἶπον εἰς αὐτὸν ὅτι δὲν ἔχουσι πλέον ἀνάγκην τῆς βοηθείας του. Ὁ Κίμων τότε ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ὀργισθέντες διὰ τὴν προσβολὴν ταύτην ἐξώρισαν τὸν Κίμωνα. Οἱ Μεσσήνιοι καὶ οἱ Εἰλωτες μετὰ δεκαετῇ πόλεμον ἠναγκάσθησαν νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα (455 π.Χ.), οἱ δὲ Μεσσήνιοι ἐξῆλθον ἐκ τῆς Πελοποννήσου μετὰ γυναικῶν καὶ παιδῶν. Εἰς τοίτους οἱ Ἀθηναῖοι ἔδωκαν πρὸς κατοικίαν τὴν Ναύπακτον.

§ 60. Ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων εἰς Αἴγυπτον.
 — Ἐριδες τῶν Ἑλλήνων καὶ μάχαι πρὸς
 ἀλλήλους. — Ἀνάκλησις τοῦ Κίμωνος
 ἐκ τῆς ἐξορίας καὶ θάνατος αὐτοῦ.

Ἐν ἔτει 460 π.Χ. ὁ Λίβυς Ἰνάρως, βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, ἀποστατήσας ἀπὸ τῆς περσικῆς κυριαρχίας ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων, οὗτοι δὲ διέταξαν τὸν ἐν Κύπρῳ εὐρισκόμενον στόλον τῶν ἐκ διακοσίων τριήρων νὰ πλεύσῃ εἰς Αἴγυπτον. Οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Αἰγύπτιοι κατ' ἀρχὰς ἐνίκησαν τὸν εἰς ἀνάγκησιν τῆς χώρας σπεύσαντα περσικὸν στρατόν. Ἀλλ' ἐπελθὼν ἕτερος μέγας περσικὸς στρατὸς ἐνίκησε τοὺς ἐπαναστάτας καὶ διεσκόρπισεν αὐτούς. Ὁ στόλος τῶν Ἀθηναίων κατεστράφη ὅλος, ὀλίγοι δὲ τῶν ἀνδρῶν διεσώθησαν ἐπανακάμψαντες εἰς τὰ ἴδια (453 π.Χ.).

Ἡ συμφορὰ αὕτη διὰ τοὺς Ἀθηναίους ἦτο μεγάλη, δυναμένη νὰ καταβάλλῃ πᾶσαν ἄλλην πόλιν ἄλλ' αἱ Ἀθῆναι ἦσαν ἀκατάβλητοι. Ἐνῶ δὲ ἡ ἐκστρατεία αὕτη ὁπετύγχανε, τὰ ἐν Ἑλλάδι εὐρίσκοντο ἐν μεγάλῃ ταραχῇ καὶ ἀνωμαλίᾳ. Οἱ Μεγαρεῖς ἐρίσαντες πρὸς τοὺς γείτονας αὐτῶν Κορινθίους περὶ ὀρίων ἀπεσπάθησαν ἐκ τῆς πελοποννησιακῆς συμμαχίας καὶ προσετέθησαν εἰς τὴν τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Κορίνθιοι, μισοῦντες τοὺς Ἀθηναίους καὶ διὰ τὴν αὐξανομένην αὐτῶν δύναμιν καὶ διὰ τὴν μετὰ τῶν Μεγαρέων συμμαχίαν, ἐκήρυζαν κατ' αὐτῶν πόλεμον, ἔχοντες συμμάχους τοὺς ἀσπόνδους ἐχθροὺς τῶν Ἀθηναίων Αἰγινήτας (458 π.Χ.). Ἀλλ' ὁ μὲν Ἀθηναῖος στρατηγὸς Λεωκράτης κατεναυμάχησε τοὺς Αἰγινήτας, ἔπειτα δ' ἀποβιβασθεὶς εἰς τὴν νῆσον ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν. Ὁ δὲ ἕτερος στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Μυρωνίδης ἐνίκησε τοὺς εἰς τὴν Μεγαρίδα εἰσβαλόντας Κορινθίους, Ἐπιδαυρίους καὶ ἄλλους Πελοποννησίους, καὶ οὕτως ἐματαιώσε τὰ σχέδια αὐτῶν. Οἱ Αἰγινῆται πιεζόμενοι ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογή-

σωσι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους (456 π.Χ.). Τὰ τεῖχη τῆς ὑπερηφάνου πόλεως κατηδαφίσθησαν, αἱ τριήρεις αὐτῆς παρεδόθησαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, οἱ δ' Αἰγινῆται ὑπεχρεώθησαν νὰ πληρώωσιν ἐτησίως φόρον. Οὕτω κατελύθη ἡ δύναμις καὶ ἡ αὐτονομία τῆς νήσου, ἣν ὁ Περικλῆς ἐκάλει *λήμνη τοῦ Πειραιῶς*.

Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐπῆλθε καὶ ἡ πρώτη σύγκρουσις μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν. Οἱ Σπαρτιατὰι μετ' ἄλλων Πελοποννησίων συμμάχων ἐστράτευσαν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ὅπως βοηθήσωσι τοὺς ὁμοφύλους τῶν Δωριεῖς εὐρισκομένους εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Φωκεῖς. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Περικλέους ἐστράτευσαν κατὰ τῶν ἐν Βοιωτίᾳ εὐρισκομένων Σπαρτιατῶν, οἵτινες συνενοηθέντες μετὰ τῆς ἐν Ἀθήναις ἀριστοκρατικῆς μερίδος ἐπεχείρησαν νὰ καταλύσωσι τὴν δημοκρατίαν. Ἐνῶ δὲ οἱ δύο στρατοὶ ἦσαν παρατεταγμένοι ἐν Τανάγρα (457 π.Χ.) ἔτοιμοι πρὸς μάχην, ὁ ἐξόριστος Κίμων προσῆλθε καὶ ἐζήτησε νὰ ἐπιτραπῇ εἰς αὐτὸν νὰ πολεμήσῃ ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης· ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι δυσπιστοῦντες δὲν ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὸν τοῦτο. Τότε ὁ Κίμων ἀναχωρῶν ἀφῆκε τὴν πανοπλίαν του εἰς ἑκάτον φίλους του καὶ παρεκάλεσεν αὐτοὺς ν' ἀγωνισθῶσι γενναίως. Γενομένης μάχης, οἱ Ἀθηναῖοι ἡττήθησαν. Οἱ φίλοι τοῦ Κίμωνος γενναίως μαχόμενοι ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ περὶ τὴν πανοπλίαν τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἐφονεύθησαν πάντες. Οἱ Ἀθηναῖοι θαυμάσαντες τὴν φιλοπατρίαν τοῦ Κίμωνος ἀνεκάλεσεν αὐτὸν ἐκ τῆς ἐξορίας τῇ προτάσει τοῦ Περικλέους.

Ὁ Κίμων ἐπανελθὼν ἐκ τῆς ἐξορίας κατὰ πρῶτον ἐφρόντισε νὰ συμφιλίωσιν τοὺς Ἀθηναίους μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν, ἐπιτυχὼν πενταετῇ ἀνακωχῇ. Ἐπειτα δὲ κατέγεινε μετὰ μεγίστου ζήλου εἰς πολεμικὰς παρασκευὰς καὶ τὸ ἔαρ τοῦ 449 π.Χ. λαβὼν διακοσίας τριήρεις ἔπλευσεν ἐναντίον τῆς Κύπρου πρὸς τελείαν κατάκτησιν αὐτῆς. Ἀλλ' ἐνῶ ἐπολιόρκει τὴν πόλιν αὐτῆς Κίτιον ἀπέθανε. Μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου συνέβούλευσε τοὺς ὑφ' αὐτὸν νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν καὶ ν' αποπλεύσωσιν οἰκάδε, τηροῦντες

μυστικὸν τὸν θάνατόν του. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι συνεμορφώθησαν πρὸς τὴν συμβουλὴν τοῦ Κίμωνος. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν των συνήντησαν παρὰ τὴν Σαλαμῖνα τῆς Κύπρου τὸν στόλον τῶν Φοινίκων καὶ τῶν Κιλικίων, μεθ' οὗ ἐναυμάχησαν. Οἱ πολέμιοι, νομίζοντες ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐστρατηγοῦντο ὑπὸ τοῦ Κίμωνος, περιέπεσον ἀμέσως εἰς σύγχυσιν καὶ ὑπέστησαν δεινὴν ἥτταν. Οἱ Ἀθηναῖοι κατεδίωξαν ἔπειτα τοὺς εἰς τὴν νῆσον καταφυγόντας, καὶ πεζομαχήσαντες ἐνίκησαν πάλιν περιφανῶς. Ἡ διπλῇ αὕτῃ νίκη ὑπῆρξεν ἡ λαμπροτάτη ἐπιτάφιος πανήγυρις τοῦ περιφήμου ἥρωος. Μετὰ ταῦτα ὁ στόλος τῶν Ἀθηναίων κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔθαψαν τὸν Κίμωνα μετὰ μεγάλης πομπῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

ΑΚΜΗ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ.— ΑΙΩΝ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ

§ 61. Περικλῆς ὁ Ξανθίππου καὶ κυδέρνησις αὐτοῦ.

Ὁ Περικλῆς κατήγετο ἐξ ἐπιφανεστάτης οἰκογενείας. Πατέρα μὲν εἶχε τὸν Ξάνθιππον, τὸν ἐν Μυκᾷ νικητὴν τῶν Περσῶν, μητέρα δὲ τὴν Ἀγαρίστην, ἀδελφὴν τοῦ Μεγακλέους καὶ ἀνεψιὸν τοῦ Κλεισθέους. Ὁ Περικλῆς ἦτο πεποικισμένος ὑπὸ τῆς φύσεως μὲ τὰ κάλλιστα πνευματικὰ καὶ ψυχικὰ προτερήματα· ἦτο μεγαλοφυῆς, μεγαλόφρων, μεγαλόψυχος, εὐγενής, ἀτάραχος, εὐγλωττος καὶ γενναῖος. Πλὴν τῶν φυσικῶν τούτων προτερημάτων ἔλαβε καὶ ἀνατροφὴν καὶ ἐκπαίδευσιν σπανίαν.

Νέος ὢν ὁ Περικλῆς μετέσχε πολλῶν ἐκστρατειῶν, ἐν αἷς διεκρίθη διὰ τὴν γενναϊότητα καὶ τὸ φιλοκίνδυνον· ἀπὸ δὲ τοῦ τριακοστοῦ τρίτου ἔτους τῆς ἡλικίας του ἤρχισε νὰ πολιτεύηται. Μέ-

γας πολιτικὸς ἀντίπαλος αὐτοῦ ἦτο ὁ Κίμων, ὅστις πρεῖστατο τῶν ἀριστοκρατικῶν, ἐνῶ ὁ Περικλῆς ἐγένετο ἀρχηγὸς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Ἐριάλτου.

Ὁ Περικλῆς σπανίως ἐνεφανίζετο εἰς τὸ πλῆθος. Συνήθως διέτριβεν ἐν τῇ οἰκίᾳ του δεχόμενος τοὺς σοφοὺς καὶ τοὺς καλλιτέχνας, μεθ' ὧν συνεζήτει περὶ διαφορῶν ἐπιστημονικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ζητημάτων. Τὰς συναναστροφὰς δὲ ταύτας τῶν σοφῶν καὶ τῶν καλλιτεχνῶν ἐκόσμει καὶ ἡ περίφημος διὰ τὸ κάλλος καὶ τὸ ἔξοχον πνεῦμά της Ἀσπασία ἡ Μιλησία, σύζυγος τοῦ Περικλέους. Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου σπανίως ἠγόρευεν ὁ Περικλῆς καὶ μόνον ἐπὶ σπουδαίων ζητημάτων. Καὶ δὲν ἦτο μόνον πολιτικὸς μεγαλοφυέστατος, ἀλλὰ καὶ ῥήτωρ δεινότατος. Ὅτε ἠγόρευεν ἀπὸ τοῦ βήματος, «ἤστραπτεν, ἐβρόντα, συνεκύναι τὴν Ἑλλάδα». Οἱ Ἀθηναῖοι παρωμοιάζον αὐτὸν πρὸς τὸν Δία, δι' ὃ καὶ ἐπωνομάζετο *Ὀλύμπιος Περικλῆς*.

Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ἔζη ὁ Κίμων, τὰ πολεμικὰ ἐκείνου κατορθώματα ἐπεσκιάζον πῶς τὴν πολιτικὴν δόξαν τοῦ Περικλέους. Ἐν τούτοις, ὅτε ὁ Κίμων ἦτο ἐξόριστος, ὁ Περικλῆς διὰ τοῦ φίλου τοῦ Ἐριάλτου κατάρθρωσε νὰ περιορίσῃ τὴν δύναμιν τοῦ Ἀρείου Πάγου, καταστήσας αὐτὸν ἀπλοῦν ποινικὸν δικαστήριον· οὕτω δὲ τοὺς μὲν ἀριστοκρατικούς ἐξησθένισε, τὴν δὲ δημοκρατικὴν μερίδα ἐνίσχυσε. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος πᾶσα ἡ διεύθυνσις τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῶν Ἀθηνῶν περιῆλθεν εἰς χεῖρας τοῦ Περικλέους καὶ κατὰ ταύτην ἀνεδείχθη οὗτος ὁ μέγιστος τῶν πολιτικῶν τῆς ἀρχαιότητος. Ὁ Περικλῆς διὰ τῆς στιβαρᾶς χειρὸς του ἐκυβέρνησεν ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη τὸν ἀσταθῆ, δύστροπον καὶ δυσδιοίκητον ἀθηναϊκὸν λαόν, χειραγωγῶν τὸ πλῆθος, ἀλλὰ μὴ χειραγωγούμενος ὑπ' αὐτοῦ, πολλάκις δὲ καὶ αὐστηρὸς πρὸς αὐτὸ δεικνύμενος· ὥστε, κατὰ Θουκυδίδην (Β' 65), λόγῳ μόνον ὑπῆρχε δημοκρατία, ἔργῳ δὲ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχή.

Ἡ σχεδὸν μοναρχικὴ ἐξουσία τοῦ Περικλέους ἐν δημοκρατικῇ πλιτεούματι δὲν ἀντέκειτο εἰς τοὺς καίμενους νόμους, ἀλλ' ἀρπεί-

ρεον ἐς αὐτῶν τῶν ἀξιώματων, εἰς τὰ ὅποια ἀνεβίβαζεν αὐτὸν ἡ εὐνοία τοῦ πλήθους. Ἐκλεγόμενος οὗτος ὑπὸ τοῦ δήμου κατ' ἔτος στρατηγὸς ἐπὶ ὁλόκληρον εἰκοσκαεῖαν καὶ περιβαλλόμενος μάλιστα δι' ἐξουσίας ἐκτάκτου, ἥς ἔνεκεν ἡ ἀρχὴ τῶν λοιπῶν ἐννέα στρατηγῶν ὑπεβιβάζετο εἰς ἀπλοῦν τιμητικὸν ἀξίωμα, εἶχεν εἰς χειρὰς του ὅχι μόνον τὴν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ἀρχηγίαν τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ καὶ τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς χώρας καὶ τὸ δικαίωμα τῆς συγκλήσεως ἢ διαλύσεως τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου· οὕτω δὲ νοεῖται ἡ κατὰ Θουκυδίδην «τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχή».

Ἀφ' οὗτο το κράτος τῶν Ἀθηναίων ἐπεξετάθη, αἱ ὑποχρεώσεις τῶν πολιτῶν πρὸς τὴν πολιτείαν κατέστησαν βαρύτεραι. Ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία κατέστη ἐπαχθεστέρα, αἱ συνεδρίαί τῆς βουλῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας πολὺ συχνότεραι, αἱ ἐργασίαι τῶν δικαστηρίων πολυπληθέστεραι. Διὰ τοῦτο ὁ Περικλῆς, ἵνα ἀνακουφίσῃ τοὺς πολίτας ἀπὸ τῶν ὑποχρεώσεων τούτων, εἰσήγαγε πρῶτος τοὺς μισθοὺς. Καὶ πρῶτον ὥρισε διὰ νόμου νὰ λαμβάνωσι μισθὸν οἱ δικασταὶ καὶ οἱ βουλευταί. Ἐπειτα δ' ἀποβλέπων ὅχι μόνον εἰς τὴν ὕλικὴν εὐημερίαν τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν πνευματικὴν μόρφωσιν αὐτῶν, εἰσήγαγε τὸν θεωρικὸν μισθόν, ἥτοι ὥρισε νὰ δίδωνται ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου χρήματα εἰς τοὺς ἀπόρους, ἵνα λαμβάνωσιν εἰσιτήρια καὶ μεταβαίνωσιν εἰς τὸ θέατρον, τὸ ὅποιον τότε ὅχι μόνον ἔτερπεν, ἀλλὰ καὶ ἐδίδασκεν.

Ἐπὶ Περικλέους ἀπεστάλησαν πολλαὶ κληρουχίαι. Πόλεις δηλαδὴ ἡ χώραι καταλαμβανόμεναι διὰ πολέμου διενέμοντο διὰ κλήρου εἰς Ἀθηναίους, οἵτινες ὠνομάζοντο κληροῦχοι. Διὰ τοῦ μέτρου τούτου ἀφ' ἐνὸς μὲν παρείχετο πόρος ζωῆς εἰς τοὺς ἀπόρους, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀνεκουφίζοντο καὶ αἱ Ἀθῆναι ἐκ τῆς πολλῆς συρροῆς ἀνθρώπων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀργῶν. Ἐχρησίμευσεν δ' αἱ κληρουχίαι καὶ ὡς φρουραὶ πρὸς ἀποτροπὴν πάσης ἀποστασίας τῶν συμμάχων.

Πρὸς ἐπίδειξιν τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων ὁ Περικλῆς

ἔπεμπε κατ' ἔτος ἐξήκοντα τριήρεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπέβαινον πολλοὶ τῶν πολιτῶν καὶ ἐπὶ οὕτῳ μῆνας ἐξησκούντο εἰς τὰ πολεμικά. Αἱ τριήρεις αὗται περιέπλεον τὰ παράλια τῶν συμμαχικῶν πόλεων καὶ εἰσέπραττον τοὺς φόρους, ἐτιμώρουν δὲ σκληρότατα πᾶσαν πόλιν δυστροποῦσαν εἰς τὴν πληρωμὴν. Ἀνήρχοντο δ' ἐπὶ Περικλέους αἱ ἐκ τῶν συμμάχων πρόσδοι εἰς ἑξακόσια τάλαντα καὶ ὀλίγον βραδύτερον εἰς χίλια.

Ὁ Περικλῆς φρονῶν ὅτι τὰ μακρὰ τεῖχη, τὸ βόρειον καὶ τὸ φαληρικόν, τὰ ὑπὸ τοῦ Κίμωνος οἰκοδομηθέντα, δὲν ἠδύναντο ἕνεκα τῆς μεγάλης ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεως νὰ ὑπερασπίσωσιν ἀρκούντως τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ, φιλοδόμησε τὸ διὰ μέσου τεῖχος, τὸ ὁποῖον ἀρχόμενον ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν ἀπέληγεν εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ Πειραιῶς.

§ 62. Καλλιτεχνικὸς καὶ πνευματικὸς βίος ἐν Ἀθήναις ἐπὶ Περικλέους.

Ὁ Περικλῆς, ἀφοῦ κατέστησε τὰς Ἀθήνας ἰσχυράς, ἐπεχείρησε νὰ καλλωπίσῃ αὐτὰς διὰ μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομημάτων καὶ ἄλλων καλλιτεχνικῶν ἔργων, ἐπιθυμῶν νὰ καταστήσῃ τὰς Ἀθήνας τὴν λαμπροτάτην τῶν Ἑλληνίδων πόλεων. Χρήματα ὑπᾶρχον ἄφθονα, τὰ τῶν συμμάχων. Διὰ τῶν ἔργων δὲ τούτων καὶ πόρος ζωῆς παρείχeto εἰς τὴν πενεστέραν τάξιν καὶ ἡ τέχνη καὶ ἡ βιομηχανία προήγατο. Τὴν γενικὴν δι' ἐποπτεῖαν καὶ διεύθυνσιν τῶν ἔργων ἀνέθηκεν ὁ Περικλῆς εἰς τὸν δαιμόνιον καλλιτέχνην Φειδίαν.

Τὰ δὲ σπουδαιότερα τῶν ἔργων, τὰ ὁποῖα κατασκευάσθησαν ἐπὶ Περικλέους, ἦσαν ἐν τῇ Ἀκροπόλει α') ἡ Παρθενὼν (κατοικία τῆς παρθένου Ἀθηνᾶς) ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου, ἀμίμητον ἀριστοῦργημα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, δι' ἣν ἐδξαπανήθησαν ὑπὲρ τὰ χίλια τάλαντα, ἥτοι ἑξ ἑκατομμύρια ἀττικῶν δραχμῶν. Ὁ ναὸς οὗτος ἐξωτερικῶς ἐκοσμεῖτο δι' ἀπαρχμύλλων ἀναγλύφων, ἐντὸς

δὲ τοῦ σηκοῦ τοῦ ναοῦ ἵστατο τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς, ἔργον τῆς Θεοπνεύστου χειρὸς τοῦ Φειδίου· β') τὰ Προπύλαια, τὰ ὑποῖα ἦσαν μεγαλοπρεπὴς εἴσοδος εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐφάμιλλα τοῦ Παρθενῶνος κατὰ τὸ κάλλος καὶ στοιχίσαντα δύο χιλιάδας τάλαντα, ἧτοι δώδεκα ἑκατομμύρια ἀττικῶν δραχμῶν· γ') τὸ Ἐρέχθειον, χαριέστατον οἰκοδόμημα, περατωθὲν βραδύτερον ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου· δ') χαλκοῦν ἄγαλμα τῆς Προμάχου Ἀθηνᾶς, ἐστημένον μεταξὺ Παρθενῶνος, Προπυλαίων καὶ Ἐρεχθείου. Τὸ ἄγαλμα τοῦτο ἦτο κολοσσιαῖον, ἔχον ὕψος πεντήκοντα ποδῶν. Πρὸ τοῦ Περικλέους εἶχεν ἰδρυθῆ ἔν τῇ Ἀκροπόλει καὶ ὁ κομψότατος ναῖσκος τῆς Ἀθηνᾶς (Ἀπιέρον) Νίκης.

Καὶ ἔξω τῆς Ἀκροπόλεως κατεσκευάσθησαν πολλὰ ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα, οἷον τὸ Ὠδεῖον πλησίον τοῦ θεάτρου, κυκλοτερὲς οἰκοδόμημα διὰ μουσικούς ἀγῶνας.

Ἐπὶ Περικλέους ὠκοδομήθη ὁ ἐν Σουνίῳ ναὸς καὶ ὁ μέγας ναὸς τῆς Δήμητρος ἐν Ἐλευσίνι. Προσέτι δὲ καὶ τὸ ἐπίνειον τῶν Ἀθηνῶν, ὁ Πειραιεὺς, ἔρρυμοτομήθη ὑπὸ τοῦ Μιλησίου ἀρχιτέκτονος Ἴπποδάμου καὶ ἐκοσμήθη διὰ πλατειῶν, διὰ στοῶν, δι' ἐμπορικῶν ἀποθηκῶν καὶ δι' ἀγορᾶς ἐν τῷ κέντρῳ, ἧτις ἐκαλεῖτο Ἴπποδάμεια.

Ἀλλὰ διὰ τὰ ἔργα ταῦτα ἔδαπανήθησαν πολλὰ ἑκατομμύρια, οἱ δὲ ἀντίπαλοι τοῦ Περικλέους κατηγόρησαν αὐτὸν εἰς τὸν δῆμον ὡς σπαταλῶντα τὰ συμμαχικὰ χρήματα εἰς καλλωπισμὸν τῆς πόλεως, ἐνῶ ταῦτα ἦσαν προωρισμένα δι' ἄλλους σκοποὺς. Ἀλλ' ὁ Περικλῆς ἀντικρούων τοὺς κατηγόρους του ἔλεγεν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ δίδωσι λόγον εἰς τοὺς συμμάχους περὶ τῆς χρήσεως τῶν χρημάτων, ἀφοῦ οὗτοι εἰς πᾶσαν περίστασιν σπεύδουσι καὶ ὑπερασπίζουσι τοὺς συμμάχους κατὰ παντὸς ἐκθροῦ.

Καὶ ὅχι μόνον αἱ τέχναι προήχθησαν ἐπὶ Περικλέους καὶ ἔφθασαν εἰς μεγίστην ἀκμὴν, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐπιστῆμαι, καὶ ἡ φιλοσοφία. Τότε ἔζησαν τὰ μεγαλείτερα πνεύματα, τὰ ὑποῖα ἐλάμπρυναν

καὶ ἐδόξασαν τὸ ἐλληνικὸν ὄνομα, οἷον οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι Ἀναξαγόρας καὶ Σωκράτης, οἱ τραγικοὶ ποιηταὶ Σοφοκλῆς καὶ Εὐριπίδης, ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας Ἡρόδοτος, ὁ μέγιστος τῶν ἱστορικῶν Θουκυδίδης, ὁ πατὴρ τῆς ἰατρικῆς Ἱπποκράτης, ὁ ἀστρονόμος Μένων, οἱ ἀρχιτέκτονες Ἰκτίνος, Καλλικράτης καὶ Μνησικλῆς καὶ ὁ δαιμόνιος Φειδίας. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα ἤκμασαν ὁ θεῖος φιλόσοφος Πλάτων, ὁ ἔξοχος κωμικὸς Ἀριστοφάνης, ὁ ἱστορικὸς Ξενοφῶν καὶ ἄλλοι. Διὰ τοῦτο ἡ ἐποχὴ τοῦ Περικλέους ὀνομάσθη χρυσοῦς αἰὼν τῶν Ἀθηναίων, αἱ δὲ Ἀθῆναι μητρόπολις τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν καὶ διδάσκαλος ὅλου τοῦ κόσμου.

§ 63. Τὸ ἀθηναϊκὸν κράτος ἐπὶ Περικλέους. —

Προοίμια τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους εἶχεν ἐνωθῆ ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ἀθηναίων. Αἱ Ἀθῆναι ἐκυριάρχουν μυριάδων Ἑλλήνων, τῶν ὁποίων δὲν δυνάμεθα νὰ ἠρίσσωμεν ἀκριβῶς τὸν ἀριθμὸν. Ὁ Περικλῆς διενεθῆ νὰ συγκαλέσῃ εἰς τὰς Ἀθήνας πανελλήνιον συνέδριον, προπαρασκευάζων οὕτω τὴν συμμαχίαν σύμπαντος τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους. Ἐπεμψε λοιπὸν εἴκοσιν ἐπιστήμους ἄνδρας, ὅπως καλέσωσι τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸ συνέδριον τοῦτο, τοῦ ὁποίου σκοπὸς ἐμελλε νὰ εἶνε ἡ σύσκεψις ὅλων τῶν ἐλληνικῶν πόλεων περὶ τῶν ἱερῶν, ὅσα κατέκαυσαν οἱ βάρβαροι, περὶ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν εὐχῶν, τὰς ὁποίας ἔταξαν πρὸς τοὺς θεοὺς οἱ Ἕλληνες, ὅτε ἐπολέμουν πρὸς τοὺς βαρβάρους, καὶ περὶ τοῦ πῶς δύνανται οἱ Ἕλληνες νὰ πλέωσιν ἀσφαλῶς τὰς θαλάσσας καὶ νὰ ζῶσιν ἐν εἰρήνῃ (Πλούταρχος ἐν Βίῃ Περικλέους 17). Ἀλλὰ δυστυχῶς τὸ μεγαλεπήβολον τοῦτο σχέδιον τοῦ ἀνδρὸς ἐματαιώθη ἔνεκα τῆς ἀντιδράσεως τῶν Λακεδαιμονίων καὶ λοιπῶν Πελοποννησίων. Καὶ ἔχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους τὸ μέγα κράτος τῶν Ἀθηναίων ἤρχισε νὰ καταρρέῃ.

Ἐν ἔτει 451 π.Χ. τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Κίμωνος εἶχον συνομολογηθῆ πενταετεῖς σπονδαὶ μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης. Ἀλλ' ὅτε ἔληξαν αἱ πενταετεῖς σπονδαί, ἀπεστάτησεν ἡ Εὐβοία. Ἐνῷ δὲ ὁ Περικλῆς μετὰ στρατοῦ ἐπῆλθεν ἐναντίον αὐτῆς, εὐθὺς ἀνηγγέλθη ὅτι ἀπεστάτησαν καὶ τὰ Μέγαρα καὶ ὅτι στρατὸς πελοποννησιακὸς ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Πλειστοάνακτα εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν. Ὁ Περικλῆς, ἀποβλέψας εἰς τὸν μεγαλειότερον κίνδυνον, ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς Εὐβοίας καὶ διὰ δωροδοκίας ἔπεισε τὸν Πλειστοάνακτα ν' ἀποχωρήσῃ ἐκ τῆς Ἀττικῆς. Μετὰ ταῦτα ἐπανέλαβε τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Εὐβοίας καὶ ὑπέταξεν αὐτὴν ὅλοσχερῶς. Ἀλλ' ὁ κίνδυνος δὲν εἶχε παρέλθῃ. Οἱ Σπαρτιαῖται ἀγανακτήσαντες ἐπὶ τῇ διαγωγῇ τοῦ Πλειστοάνακτος ᾗθελον νὰ ἐπανορθώσωσι τὰ ἐπονειδίστως παραμεληθέντα. Ἀλλ' ὁ Περικλῆς φρονῶν ὅτι αἱ Ἀθῆναι εἶχον ἀνάγκην ἡσυχίας ἔστω καὶ διὰ βαρειῶν θυσιῶν, κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν καὶ κατῴρθησε νὰ συνομολογηθῶσι τὸ 445 π.Χ. τριακονταετεῖς σπονδαί, καθ' ἃς οἱ Ἀθηναῖοι κατέλιπον τὰς ἐν Πελοποννήσῳ κτήσεις των καὶ συνήνεσαν, ἵνα οἱ Μεγαρεῖς προσέλθωσιν εἰς τὴν συμμαχίαν τῆς Σπάρτης.

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ Περικλῆς θέλων νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Μεγαρεῖς, τῶν ὁποίων ἡ ἀποστασία μεγάλως ἔβλαψε τὰς Ἀθήνας, εἰσήγαγε ψήφισμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπὶ ποινῇ θανάτου ἀπεκλείοντο οἱ Μεγαρεῖς ἀπὸ πάντων τῶν λιμένων τοῦ κράτους τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς τῆς Ἀττικῆς. Τὸ ψήφισμα τοῦτο ἦτο καταστρεπτικώτατον διὰ τοὺς Μεγαρεῖς, διότι κατεδίκαζεν αὐτοὺς εἰς ἐντελῆ ἐμπορικὴν ἀπραξίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΕΝΕΚΑ ΤΩΝ ΕΜΦΥΛΙΩΝ
ΠΟΛΕΜΩΝ.— ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

(431 — 404 Π. Χ.)

§ 64. Αἷτια καὶ ἀφορμαὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ
πολέμου.

Αἱ τριακονταετῆς σπονδαί, αἵτινες συνωμολογήθησαν μεταξύ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαρκέσωσιν ἐπὶ πολὺ. Οἱ Σπαρτιάται ἔβλεπον πάντοτε μετὰ ζηλοτυπίας καὶ φόβου τὴν αὐξήσιν τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐζήτουν κατάλληλον ὥραν νὰ περιορίσωσιν αὐτήν. Ἐξ ἄλλου μέρους καὶ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐφέροντο πλέον πρὸς τοὺς συμμάχους τῶν ὡς ἴσοι πρὸς ἴσους, ἀλλὰ τὴν ἐπ' αὐτῶν ἡγεμονίαν τῶν μετέβαλον εἰς αὐθαίρετον δεσποτείαν. Ἐντεῦθεν πικρὰ παράπονα ἠκούοντο κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἐκ μέρους τῶν συμμάχων. Ἐνῶ δὲ τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων, μικρὸς σπινθὴρ ἤρκει ν' ἀνάψῃ τὴν φλόγα τοῦ πολέμου. Καὶ δὲν ἐβράδυνε νὰ συμβῇ τοῦτο. Μετ' ὀλίγον ἐξεργάγη ὁ μέγας καὶ τρομερὸς Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ὅστις διαρκέσας εἴκοσιν ἐπτὰ ἔτη διήρесе πάντας τοὺς Ἕλληνας εἰς δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα, παρῶξυνεν ὅλα τὰ πάθη, καὶ διὰ τῆς ἐξαντλήσεως τῶν ἡθικῶν δυνάμεων καὶ τῶν ὑλικῶν πόρων ὠδήγησε τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸν ὀλεθρον καὶ τὴν καταστροφὴν.

Ἀφορμαὶ εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου τούτου ὑπῆρξαν α') ἡ μεταξύ Κορίνθου καὶ Κερκύρας ἔρις ἐνεκα τῆς Ἐπιδάμνου καὶ β') ἡ ἀποστασία τῆς Ποτιδαίας ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν.

α) Εἰς τὴν Ἐπιδάμνον, νῦν Δυρράχιον, ἦτις ἦτο ἀποικία τῶν Κερκυραίων εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰλλυρίας, ἐξεργάγη στάσις μεταξύ ἀριστοκρατικῶν καὶ δημοκρατικῶν. Οἱ δημοκρατικοὶ ὑπερισχύσαν-

τες ἐξεδίωξαν τοὺς ἀριστοκρατικούς, οὗτοι δὲ ἐνωθέντες μετὰ τῶν βαρβάρων γειτόνων ἐλήστευον τοὺς μείναντας ἐν τῇ πόλει. Οἱ δημοκρατικοὶ πιεζόμενοι ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῆς Κερκυρας. Ταύτης δὲ ἀρνηθείσης νὰ παράσχω βοήθειαν, κατέφυγον εἰς τὴν Κόρινθον, ἐξ ἧς ἦτο ὁ οἰκιστὴς τῆς Ἐπιδαμνίου. Οἱ Κορίνθιοι προθύμως ἔπεμψαν βοήθειαν εἰς τοὺς Ἐπιδαμνίους. Ἀλλ' ἡ ἀνάμιξις αὕτη τῶν Κορινθίων εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἐπιδαμνίου ἐξώργισε τοὺς Κερκυραίους· ἐκ τούτου δὲ προέκυψε πόλεμος μετὰ τῶν Κερκυραίων καὶ Κορινθίων. Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἔλαβον μέρος ὑπὲρ τῶν Κερκυραίων καὶ οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ παράβασιν τῶν ὑφισταμένων συνθηκῶν. Οἱ Κορίνθιοι ἐνίκηθησαν, καὶ ἡ Ἐπίδαμνος πολιορκηθεῖσα ἠναγκάσθη νὰ παραδοῇ εἰς τοὺς Κερκυραίους (434 π.Χ.).

β') Οἱ Κορίνθιοι ἐκδικούμενοι τοὺς Ἀθηναίους ἐκίνησαν εἰς ἀποστασίαν τὴν Ποτειδαίαν, ἥτις ἦτο ἀποικία τῶν Κορινθίων ἐν τῇ Χαλκιδικῇ χερσονήσῳ ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Παλλήνης, ἀλλὰ σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Ἀθηναῖοι μαθόντες τὴν ἀποστασίαν τῆς Ποτειδαίας ἔπεμψαν στρατὸν καὶ στόλον καὶ ἐπολιορκήσαν αὐτὴν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν.

Συνέδριον ἐν Σπάρτῃ. — Τότε οἱ Κορίνθιοι πέμψαντες πρέσβεις εἰς τὴν Σπάρτην κατηγόρουν τοὺς Ἀθηναίους ὥς λύσαντας τὰς τριακονταετείς σπονδάς. Κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Κορινθίων συνεκλήθη ἐν Σπάρτῃ συνέδριον ἐξ ἀντιπροσώπων τῆς δωρικῆς συμμαχίας, ἡ δὲ πλειονοψηφία αὐτοῦ ἐκηρύχθη ὑπὲρ τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Ἀθηναίων.

Οἱ Σπαρτιαῖται διὰ νὰ κερδήσωσι καιρὸν εἰς προετοιμασίας ἔπεμψαν εἰς Ἀθήνας τρεῖς πρεσβείας. Διὰ τῆς πρώτης ἐζήτουν ἵνα ἐκδιώξωσιν οἱ Ἀθηναῖοι τὸ Κυλώνειον ἄγος, ἥτοι πάντας τοὺς ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἀλκμεωνιδῶν καταγομένους, ἐν οἷς ἦτο καὶ ὁ Περικλῆς. Διὰ τῆς δευτέρας ἐζήτουν τὴν λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Ποτειδαίας καὶ τὴν κατάργησιν τοῦ μεγαρικοῦ ψηφίσματος. Διὰ τῆς τρίτης ἐζήτουν ἵν' ἀφήσωσιν οἱ Ἀθηναῖοι αὐτονόμους ἀπάσας τὰς συμμάχους αὐτῶν πόλεις. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι πάσας τὰς

ἀπαιτήσεις ταύτας ἀπέρριψαν κατὰ προτροπὴν τοῦ Περικλέους. Δὲν ὑπελείπετο λοιπὸν εἰμὴ ἡ ἑναρξίς τοῦ πολέμου, τὴν ὁποίαν ἐπίσπευσαν οἱ Θηβαῖοι.

Τὸ ἔαρ τοῦ 431 π.Χ. τριακόσιοι Θηβαῖοι εἰσέβαλον ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὰς Πλαταιάς, πόλιν σύμμαχον τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Πλαταιεῖς, νομίζοντες ὅτι οἱ εἰσβαλόντες ἦσαν περισσότεροι, ἡσύχαζον κατ' ἀρχὰς καὶ ἤλθον εἰς διαπραγματεύσεις μετ' αὐτῶν. Ἀλλ' ἐνόησαντες κατόπιν ὅτι οἱ Θηβαῖοι ἦσαν ὀλίγοι, ἐπέπεσον κατ' αὐτῶν καὶ ἄλλους μὲν ἐφόνευσαν, ἄλλους δὲ συνέλαβον ζῶντας καὶ κατόπιν ἔσφαξαν αὐτούς.

Πρώτη περίοδος τοῦ πολέμου. — Δεκαετὴς ἡ Ἀρχιδάμειος πόλεμος (431—421 π.Χ.)

§ 65. Πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου.

Οἱ Σπαρτιᾶται καὶ οἱ σύμμαχοι, ἐν ὅλῳ ἐξήκοντα χιλιάδες, συνηθροίσθησαν εἰς τὸν Ἴσθμὸν τῆς Κορίνθου ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Ἀρχιδάμου. Ἐκεῖθεν ὁ Ἀρχίδαμος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, καὶ ἤρχισε νὰ δενδροτομῇ αὐτὴν καὶ νὰ ἐρημώῃ. Οἱ κάτοικοι τῶν ἀγρῶν κατὰ συμβουλήν τοῦ Περικλέους εἰσεκόμισαν πάντα τὰ κινητὰ αὐτῶν πράγματα εἰς τὴν πόλιν καὶ ἤλθον καὶ κατόκησαν ἐντὸς τῶν μακρῶν τειχῶν. Ἐνῷ δὲ ὁ Ἀρχίδαμος κατέστρεφε τὴν Ἀττικὴν, ὁ Περικλῆς ἔπεμψεν ἑκατὸν τριήρεις, εἰς τὰς ὁποίας προσετέθησαν καὶ πενήκοντα κεκυραῖκαί, εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου καὶ κατέστρεφον αὐτά. Τοῦτου ἕνεκα καὶ ἐπειδὴ ἐξέλιπον καὶ αἱ τροφαί, οἱ Πελοποννήσιοι ἀνεχώρησαν ἐκ τῆς Ἀττικῆς.

Μετὰ δὲ τὴν ἀναχώρησιν αὐτῶν οἱ Ἀθηναῖοι ἐξέβαλον ἐκ τῆς Αἰγίνης τοὺς Αἰγινίτας μετὰ γυναικῶν καὶ παιδῶν καὶ ἔπεμψαν εἰς αὐτὴν κληρούχους Ἀθηναίους. Εἰς τοὺς ἐκδιωχθέντας Αἰγινίτας οἱ Σπαρτιᾶται ἔδωκαν πρὸς κατοικίαν τὴν Θυρέαν μεταξὺ Λακωνικῆς καὶ Ἀργεὺς. Τὸ δὲ φθινόπωρον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ Περικλῆς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μεγαρίδα καὶ ἐλεηλάτησεν αὐτήν.

§ 66. Δεύτερον ἔτος τοῦ πολέμου. — Λοιμὸς ἐν Ἀθήναις. — Θάνατος τοῦ Περικλέους.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (430 π.Χ.) καὶ πάλιν ὁ Ἀρχίδαμος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ κατέστρεφεν αὐτήν, ὁ δὲ Περικλῆς ἔπλευσε μετὰ ἑκατὸν τριήρεων καὶ ἐλεηλάτει τὴν Ἐπίδαυρον καὶ ἄλλα μέρη τῆς Πελοποννήσου. Ἀλλὰ τότε ἐνέσκηψεν εἰς τὰς Ἀθήνας φοβερός λοιμὸς, ἕνεκα δὲ αὐτοῦ ὁ Ἀρχίδαμος ἔσπευσε νὰ ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Ἀττικῆς, μείνας ἐν αὐτῇ τεσσαράκοντα μόνον ἡμέρας. Ὁ λοιμὸς οὗτος ἐλέγετο ὅτι ἦλθεν ἐξ Αἰθιοπίας τῆς πέραν τῆς Αἰγύπτου. Καὶ πρῶτον μὲν ἀνεφάνη εἰς τὸν Πειραιᾶ, ἔπειτα δὲ μετεδόθη καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας. Τὴν φθοροποιὸν ταύτην νόσον ἐπηύξησεν ὁ ὑπερβολικὸς καύσων, αἱ ἐκ τοῦ πολέμου ταλαιπωρίαι καὶ ἡ συσφύρευσις πολλοῦ πλήθους ἀνθρώπων διαιτωμένων ἐν στενῷ χώρῳ καὶ ἐν πνιγηραῖς καλύβαις. Διήρκεσε δὲ ὁ λοιμὸς ἐπὶ τριετίαν καὶ προὔξηνεσε μεγίστην φθοράν.

Ἐπειδὴ ὁ λοιμὸς ἐνέσκηψε καὶ εἰς τὰ πλοῖα, ὁ Περικλῆς ἤναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι δυσφοροῦντες ἐκάκιζον τὸν Περικλέα ὡς αἷτιον τῶν συμφορῶν. Ἐπαυσαν αὐτὸν τῆς στρατηγίας καὶ τὸν κατεδίκασαν εἰς δεκαπέντε ταλάτων πρόστιμον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Περικλῆς δὲν ἠδύνατο νὰ πληρώσῃ τὸ πρόστιμον τοῦτο, ὡς ὀφειλέτης τοῦ δημοσίου ἐστερήθη τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων καὶ κατ' ἀνάγκην ἀπέστη πάσης δημοσίας ὑπηρεσίας. Ἀλλὰ καὶ ἰδιωτεύοντα ἐκπλήξεν αὐτὸν μεγάλη συμφορά. Ὁ λοιμὸς ἀφῆρπασε τοὺς πλείστους τῶν συγγενῶν του καὶ τῶν πιστῶν φίλων. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ δεινῇ ταύτῃ συμφορᾷ ἔμεινεν ἥρεμος καὶ ἀπαθὴς καὶ διετήρησεν ὅλον τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς του. Μόνον δὲ ὅτε ὁ λοιμὸς ἀφῆρπασε καὶ τὸν νεώτερον τῶν υἱῶν του Πάραλον, πρῶτην φορὰν ὁ μέγας ἀνὴρ κατεβλήθη ὑπὸ τοῦ ὄγκου τοῦ ἄλγους καὶ ἀνελύθη εἰς δάκρυα καθ' ἣν στιγμὴν περιέβαλλε τοὺς κροτάφους τοῦ νεκροῦ διὰ τοῦ ἐπιταφίου στεφάνου.

Ἐν τῇ μεταξὺ οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Περικλέους ἐπεχείρησαν νὰ

διοικήσωσι τὴν πόλιν, ἀλλ' ἀμέσως κατεδείχθη ἡ ἀνικανότης αὐτῶν. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι ἀποκατέστησαν μετ' ὀλίγον τὸν Περικλέα εἰς τὰ πολιτικά του δικαιώματα, ἐξέλεξαν αὐτὸν στρατηγόν, καὶ τῷ ἀνέθηκεν πᾶσαν τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας. Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις τοῦ Περικλέους νῦν δὲν ἦτο οἷα καὶ πρότερον. Ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐσαλεύθη καὶ τὰ νεῦρα τοῦ βίου του προσεβλήθησαν. Τέλος προσβλήθεις καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ ἀπέθανε τὸ φθινόπωρον τοῦ 429 π.Χ.

Ὁ θάνατος τοῦ Περικλέους ὑπῆρξε μέγα καὶ ἀνεπανόρθωτον δυστύχημα διὰ τὰς Ἀθήνας. Ἐκτοτε ἡ διοίκησις τῆς πόλεως παρεδόθη εἰς χειρὰς φαύλων καὶ ἀσυνειδήτων δημαγωγῶν, οἷος ἦτο ὁ Κλέων, οἵτινες ἐξῆπτον ἔτι μᾶλλον τὰ πάθη τοῦ λαοῦ καὶ ἐξώθουν αὐτὸν εἰς ἀπονενοημένα διαβήματα.

§ 67. Ἀλωσίς τῶν Πλαταιῶν. — Ἀποστασία τῆς Λέσβου.

Τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου οἱ Λακεδαιμόνιοι, φοβούμενοι τὸν λοιμόν, δὲν εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἀλλ' ἐστράτευσαν ὑπὸ τὸν Ἀρχίδαμον ἐναντίον τῶν Πλαταιῶν, καὶ μετὰ μακρὰν πολιρκίαν ἐκυρίευσαν αὐτάς (427 π.Χ.). Καὶ τοὺς μὲν ἄνδρας, διακοσίους Πλαταιεῖς καὶ εἴκοσι πέντε Ἀθηναίους, ἔσφαξαν ἀνηλεῶς καὶ ἀπανθρώπως, τὰς δὲ γυναῖκας ἐξηνδραπόδισαν καὶ τὴν πόλιν κατέσκαψαν πλὴν τῶν ναῶν, τὴν δὲ γῆν παρέδωκαν εἰς τοὺς Θεβαίους.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἦτοι τῷ 427 π.Χ.), ἀπεστάτησεν ἡ Λέσβος. Τοῦτο ἐτάραξε παρὰ πολὺ τοὺς Ἀθηναίους, διότι ἡ Λέσβος εἶχε ναυτικὸν καὶ δύναμιν ἀξιόλογον. Πάραυτα λοιπὸν ἔπεμψαν τεσσαράκοντα τριήρεις ὑπὸ τὸν Πάχητα, ἐπολιόρκησαν τὴν Μυτιλήνην καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν καὶ ἠνάγκασαν αὐτὴν νὰ παραδοθῇ. Οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ συμβουλὴν τοῦ βιαίου καὶ ὤμου Κλέωνος ἐψήφισαν θάνατον καθ' ὅλων ἀνεξαίρετως τῶν Μυτιληναίων.

Ἀλλὰ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἐμετρίασαν τὴν σκληρὰν καὶ ἀπάνθρωπον ἐκείνην ἀπόρρυσιν καὶ κατεδίκασαν εἰς θάνατον μόνον τοὺς πρωταίτιους, οἵτινες ἀνέρχόμενοι εἰς χιλίους ἐστάλησαν ὑπὸ τοῦ Πάχητος εἰς Ἀθήνας καὶ ἐφρονέυθησαν. Τὰ τείχη τῆς Μυτιλήνης ἐκρημνίσθησαν αἱ νῆες παρεδόθησαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, οἱ δὲ ἀγροῖ τῶν Λεσβίων ἐδόθησαν εἰς τρεῖς χιλιάδας κληρούχους Ἀθηναίους.

§ 68. Κατάληψις τῆς Πύλου.

Ἐν ἔτει 425 π.Χ. ναυτικὴ μοῖρα τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τοὺς στρατηγούς Εὐρυμέδοντα καὶ Σοφοκλέα ἔπλεεν εἰς Σικελίαν. Ἐνῶ δὲ παρέπλεε τὴν Μεσσηνίαν, ὃ ἔξος στρατηγὸς Δημοσθένης, ὅστις τότε ἐπέβαινε τοῦ στόλου ὡς ἀπλοῦς ιδιώτης, κατέλαβε μετὰ πέντε πλοίων τὴν Πύλον καὶ ἐτείχισεν αὐτήν, οἱ δὲ στρατηγοὶ Εὐρυμέδων καὶ Σοφοκλῆς μετὰ τοῦ λοιποῦ στόλου ἀπέπλευσαν εἰς Κέρκυραν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Σικελίαν.

Οἱ Σπαρτιάται μαθόντες τὴν κατάληψιν τῆς Πύλου καὶ αἰσθανόμενοι καλῶς τὸν κίνδυνον, ἔπεμψαν στόλον καὶ προσέβαλον τὸν Δημοσθένην καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης, συγχρόνως δὲ ἀπέβιβασαν καὶ τετρακοσίους εἴκοσιν ὀπλίτας ἐκ τῶν ἀρίστων ἐπὶ τῆς ἔμπροσθεν τοῦ λιμένος κειμένης νήσου Σφακτηρίας. Ἡ μικρὰ φρουρὰ τοῦ Δημοσθένους ἀντέταξε κραταῖαν ἄμυναν, ὅτε πλεύσασαι ἐγκαίρως πεντήκοντα ἀθηναϊκαὶ τριήρεις ἐκ Ζακύνθου ἐπετέθησαν κατὰ τῶν ἐχθρικῶν νηῶν καὶ ἄλλας μὲν αὐτῶν ἐκυρίευσαν, ἄλλας δ' ἐξώθησαν εἰς τὴν ξηράν. Ἐπειτα δ' ἐπολιόρκησαν καὶ τοὺς ἐν τῇ Σφακτηρίᾳ τετρακοσίους εἴκοσι Σπαρτιάτας.

Βλέποντες τότε οἱ Σπαρτιάται ὅτι οὐδμία ὑπῆρχεν ἐλπίς σωτηρίας διὰ τοὺς ἐν τῇ νήσῳ ἀποκλεισμένους, ἔπεμψαν πρέσβεις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους προτείνοντες εἰρήνην. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι κατ' εἰσήγγησιν τοῦ ἀθλοῦ δημαγωγοῦ Κλέωνος ἀντέταξαν τόσον τραχεῖς ὅρους, ὥστε αἱ διπραγματεύσεις διεκόπησαν, καὶ τοιου-

τοτρόπως οἱ Ἀθηναῖοι ἀπώλεσαν σπουδαίαν εὐκαιρίαν τοῦ νὰ καταπαύσωσι τὸν πόλεμον ἐντίμως καὶ ἐπωφελῶς δι' ἑαυτούς.

Ἄλλ' ἡ πολιορκία τῶν ἐν τῇ Σφακτηρίᾳ παρετίνετο καὶ καθίστατο ἐπίπονος εἰς τοὺς ἐν Πύλῳ Ἀθηναίους ἕνεκεν ἐλλείψεως τροφῶν καὶ ὕδατος. Διὰ τοῦτο οἱ ἐν Ἀθήναις ὠργίζοντο κατὰ τοῦ Κλέωνος ὡς αἰτίου ν' ἀπορριφθῇ ἡ πρότασις τῶν Σπαρτιατῶν περὶ εἰρήνης. Ὁ Κλέων κατηγόρησε τοὺς ἐν Ἀθήναις στρατηγοὺς ὡς δειλοὺς καὶ ἀνικάνους. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε ἀνέθεσαν τὴν στρατηγίαν εἰς τὸν Κλέωνα. Οὗτος προσεπάθησε κατ' ἀρχὰς νὰ τὴν ἀποφύγῃ· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ λαὸς ἐπέμενε, ἠναγκάσθη νὰ τὴν δεχθῇ καὶ ἐκαυχῆθῃ μάλιστα ὅτι ἐντὸς εἴκοσιν ἡμερῶν θὰ φονεύσῃ ἢ θὰ φέρῃ ζώντας τοὺς ἐν τῇ Σφακτηρίᾳ (Θουκ. Δ' 26-28).

Ἡ τύχη ἠνόησε τὸν Κλέωνα, ὥστε νὰ δυνηθῇ οὗτος νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀλαζονικὴν ὑπόσχεσίν του. Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας πυρκαϊὰ ἐκραγεῖσα κατέκαυσε μέγα μέρος τοῦ δάσους τῆς Σφακτηρίας, ὃ δὲ Δημοσθένης εἶχε παρασκευάσῃ πάντα τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὴν ἔφοδον. Ὅτε ἔφθασεν εἰς Πύλον ὁ Κλέων, ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Δημοσθένους ἐπέβη ἐπὶ τῆς Σφακτηρίας. Οἱ Σπαρτιάται, οἵτινες ἦσαν ἀποκεκλεισμένοι ἐν αὐτῇ, προσβληθέντες πανταχόθεν ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσιν. Ἐκ τῶν τετρακοσίων εἴκοσιν ἐφονεύθησαν ἑκατὸν εἴκοσιν ὀκτώ, καὶ διακόσιοι ἐνενήκοντα δύο συλληφθέντες ἀπήχθησαν εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐκρατήθησαν ὡς δμηροί.

Οὕτω λοιπὸν ὁ Κλέων, ὅστις ἕως τότε ἐθεώρει ἑαυτὸν ἑξοχὸν πολιτικόν, ἀπέκτησε καὶ πολεμικὴν δόξαν.

§ 69. Θάνατος Βρασίδου καὶ Κλέωνος. — Νικίειος εἰρήνη.

Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Σφακτηρίας ὁ γενναῖος καὶ μεγαλεπήβολος στρατηγὸς τῶν Σπαρτιατῶν Βρασίδης, θέλων ν' ἀπομακρύνῃ τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου, τῇ συναινέσει τῶν ἐφόρων ἀπεφάσισε νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Χαλκιδικὴν

χερσόνησον, ὅπου ὑπῆρχον πολλαὶ πόλεις σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων. Ἐν ἔτει λοιπὸν 424 π.Χ. μετὰ χιλίων ἑπτακοσίων ὀπλιτῶν διὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ Θεσσαλίας ἦλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων Περδίκκου ἀπέσπασεν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων πλείστας πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου· τελευταῖον δ' ἐκυρίευσεν καὶ τὴν Ἀμφίπολιν. Ὁ ἱστορικὸς Θουκυδίδης, ὅστις ἦτο ἀρχηγὸς ναυτικῆς μοίρας πλησίον τῆς Θάσσου, μὴ δυνηθεὶς νὰ βοηθήσῃ ἐγκαίρως τὴν Ἀμφίπολιν, κατεδικάσθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων εἰς ἑξορίαν (Θουκ. Ε' 26). Ἐν ἑξορίᾳ δ' εὕρισκόμενος συνέλεξε τὴν ὕλην καὶ συνέγραψε τὴν ἀθάνατον αὐτοῦ ἱστορίαν τοῦ προκειμένου πολέμου.

Κατὰ τοῦ Βρασίδου ἀπεστάλη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὁ Κλέων, ὅστις παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν ἐνίκηθη καὶ αἰσχυρῶς φεύγων ἐφονεύθη. Ἀλλὰ καὶ ὁ Βρασίδας ἔπεσεν ἐν τῇ μάχῃ γενναίως μαχόμενος, ἐτάφη δὲ μετὰ μεγάλων τιμῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς Ἀμφιπόλεως.

Ἀφοῦ ἀπέθαναν οἱ δύο οὗτοι φιλοπόλεμοι ἄνδρες Βρασίδας καὶ Κλέων, οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐξαντληθέντες ἐκ τοῦ μακροῦ πολέμου συνωμολόγησαν πεντηκονταετῇ εἰρήνῃ (421 π.Χ.) διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἀθηναίου στρατηγοῦ Νικίου, ᾗτις διὰ τοῦτο καὶ Νικίειος εἰρήνη ὠνομάσθη. Ὡρίζε δὲ αὕτη ν' ἀποδοθῶσιν ἀμοιβαίως σὶ αἰχμάλωτοι καὶ οἱ κυριευθεῖσαι πόλεις.

Δευτέρα περίοδος τοῦ πολέμου.

§ 70. Ἡ διὰ μέσου ὑποπτος ἀνακωχή. — Ἀλκιβιάδης.

Ἡ Νικίειος εἰρήνη ὀλίγον διήρκεσεν. Ἐν Ἀθήναις ὑπῆρχε φιλοπόλεμος φατρία, ἡ ὑποία ἐκ παντὸς τρόπου ἐπεζήτει τὴν ἐπανάληψιν τοῦ πολέμου· τῆς φατρίας δὲ ταύτης ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Ἀλκιβιάδης, υἱὸς τοῦ Κλεινίου.

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἀνῆκεν εἰς μίαν τῶν ἐπιφανεστάτων ἀθηναϊκῶν οἰκογενειῶν. Ἐκ μητρὸς ἦτο ἀπόγονος τῶν Ἀλκμεωνιδῶν καὶ ἀνεψιὸς τοῦ Περικλέους. Ἐκέκτητο σπάνια φυσικὰ προτερήματα,

ἀλλὰ καὶ ἐλαττώματα μέγιστα. Ἦτο κρῖμα ἀρετῆς καὶ κακίας ἢ μᾶλλον ἦτο πιστὴ εἰκὼν τῆς πολιτείας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκε, καὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἔζη. Εἶχε σωματικὸν κάλλος πολυθρύλητον, εὐφυΐαν ἔκτακτον, ἀνδρείαν, εὐγλωττίαν, φιλοτιμίαν προσέτι δὲ καὶ πλοῦτον. Ἀλλ' ἦτο ἐξ ἐτέρου ἀλαζών, αὐθάδης, ἀσεβής, ματαιόφρων καὶ διεφθαρμένος τὸ ἦθος.

Ὁ Ἀλκιβιάδης τὰ πάντα ἐμηχανάτο, ὅπως ἐπιφέρῃ σύγχυσιν εἰς τὴν Νικίειον εἰρήνην. Καὶ πρῶτον ἔπεισε τοὺς Ἀθηναίους νὰ συμμαχήσωσι παρὰ τὰς συνθήκας πρὸς τοὺς Ἀργεῖους· ἀποτέλεσμα δὲ τῆς συμμαχίας ταύτης ὑπῆρξαν ἐχθροπραξίαι μεταξὺ Σπαρτιατῶν καὶ Ἀργείων, εἰς τὰς ὁποίας ἔλαβον μέρος καὶ οἱ Ἀθηναῖοι. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἐκυρίευσαν τὴν μέχρι τοῦδε οὐδετέραν δωρικὴν νῆσον Μῆλον (416 π.Χ.) καὶ πρὸς τοὺς κατοίκους αὐτῆς ἐδείχθησαν ἀνελεήμονες καὶ ἀπάνθρωποι. Τοὺς μὲν ἄνδρας ἀπαντας κατέσφαξαν, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ τὰ παιδιά ἐξηνδραπόδισαν, τὰς δὲ γαίας τῆς νήσου ἔδωκαν εἰς πεντακοσίους κληρούχους Ἀθηναίους.

§ 17. Ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Σικελίαν (415 π.Χ.).

Ἀλλὰ τὴν ὀριστικὴν διάλυσιν τῆς Νικίειου εἰρήνης ἐπήνεγκεν ἡ εἰς Σικελίαν ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων, ἧτις εἶνε τὸ μέγιστον καὶ σπουδαιότατον ὄλων τῶν γεγονότων τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἔδωκαν ἀφορμὴν οἱ ἐν Σικελίᾳ Ἑγεσταῖοι.

Οὗτοι πολεμοῦμενοι ὑπὸ τὸν Σελινουντίων, τοὺς ὁποίους ἐβόηθουν καὶ οἱ Συρακούσιοι, ἐπεμψαν πρίσθεις εἰς Ἀθήνας καὶ ἐζήτησαν βοήθειαν. Οἱ Ἀθηναῖοι παρὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ συνετοῦ Νικίου, παρακινούμενοι ὑπὸ τοῦ φιλοδόξου καὶ ἀνησύχου Ἀλκιβιάδου, ἀπεφάσισαν νὰ κατακτήσωσι τοὺς Ἑγεσταίους, τοσοῦτον μᾶλλον ὅσον εἰς τὴν περίστασιν ταύτην διενεοῦντο καὶ ἐπόθουν νὰ κατακτήσωσι τὴν μεγάλην καὶ ὠραίαν νῆσον Σικελίαν.

Μετὰ μεγίστης λοιπόν σπουδῆς ἐξώπλισαν στόλον ἐξ ἑκατὸν τριάκοντα τεσσάρων τριήρων, ὧν τὰ πληρώματα ἀνήρχοντο εἰς εἴκοσι πέντε χιλιάδας τετρακοσίους ἐξήκοντα, καὶ στρατὸν πέντε χιλιάδων ἑκατὸν ὀπλιτῶν καὶ χιλίων τριακοσίων ψιλῶν (ἐλαφρῶς ὀπλισμένων)· στρατηγοὺς δὲ διώρισαν τὸν Ἀλκιβιάδην, τὸν Νικίαν καὶ τὸν Λάμαχον. Ἀλλ' ἐνῶ τὰ πάντα ἦσαν ἔτοιμα πρὸς ἀπόπλουν, πρῶϊαν τινὰ εὐρέθησαν κεκομμέναι αἱ κεφαλαὶ τῶν Ἑρμῶν. Ἦσαν δὲ οἱ Ἑρμαῖ μικροὶ τετράγωνοι κίονες, φέροντες εἰς τὸ ἄνω ἄκρον κεφαλὴν θεοῦ ἢ ἡρώος, καὶ ἦσαν τοποθετημένοι εἰς τὰς δημοσίας ὁδοὺς καὶ πρὸ τῶν οἰκιῶν· ἐνῶ δ' ἄφ' ἐνὸς ἐχρησίμευον πρὸς στολισμὸν τῆς πόλεως, ἐξ ἄλλου εἶχον καὶ πρακτικὸν σκοπὸν, διότι ἐπ' αὐτῶν ἦσαν κεχαραγμένοι ὁδηγίαι περὶ τῶν ὁδῶν τῶν ἀγουσῶν ἰδίως εἰς τοὺς ἀγρούς.

Ἡ ἀσεβὴς αὕτη πρᾶξις ἐτάραξε τοὺς Ἀθηναίους, θεωρηθεῖσα ὡς κακὸς οἰωνός, καὶ ἀνεζητήθησαν ἀμέσως οἱ δρᾶσαι αὐτῆς.

Οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἀλκιβιάδου ἤρχισαν νὰ διαδίδωσιν ὅτι οὗτος καὶ τινες φίλοι του ἐν κραυγῇ διατελοῦντες περιήρχοντο τὴν νύκτα ἐκείνην τὴν πόλιν καὶ ἔθραυσαν τὰς κεφαλὰς τῶν Ἑρμῶν· προσέτι δὲ ὅτι ἐν συμποσίῳ ἡσέθησαν εἰς τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἀκούσας τὰς κατηγορίας ταύτας ἐζήτησε νὰ δικασθῇ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του. Ἀλλ' οἱ ἐχθροὶ του φοβούμενοι μὴπως ὁ δῆμος ἀπαλλάξῃ αὐτὸν πάσης κατηγορίας, διότι ὁ στρατὸς διέκειτο εὐνοϊκῶς πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην, ἐνήργησαν ὥστε νὰ μὴ ἀναβληθῇ ὁ ἔκπλους τοῦ στόλου, ἀλλὰ νὰ γείνη ἡ δίκη βραδύτερον (Θουκ. 5' 26-29).

Τὸν Ἰούλιον λοιπὸν τοῦ 415 π.Χ. ἐγένετο ἡ ἔξοδος τοῦ στόλου ἐκ Πειραιῶς μετὰ μεγάλης λαμπρότητος. Τὸ θέαμα ἦτο ἐκτάκτως μεγαλοπρεπές. Ἄπας ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ οἱ ἐν αὐταῖς εὐρισκόμενοι ξένοι κατέβησαν εἰς Πειραιᾶ ἀθροοὶ καὶ προέπεμψαν τοὺς ἀπερχομένους ἐν μέσῳ συγκινήσεων καὶ θαυμάσιων.

Ὁ στόλος ἐκπλεύσας ὑπὸ τὰς εὐχὰς τοῦ ἐν τῇ παραλίᾳ εὐρισκομένου πλήθους διηυθύνθη εἰς Κέρκυραν, ὅπου συνηθροίσθησαν

καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι. Ἐκ Κερκύρας διηυθύνθησαν εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν. Ἐνῷ δ' ἔπλεον πρὸς τὴν Κατάνην τῆς Σικελίας, αἰφνης κατέφθασεν ἡ ἱερὰ ναὺς Σαλαμινία, ἵνα παραλάβῃ τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ φέρῃ αὐτὸν εἰς Ἀθήνας, ὅπως ἀπολογηθῇ εἰς τὴν γνωστὴν κατηγορίαν τῆς ἀκρωτηριάσεως τῶν Ἑρμῶν καὶ τῆς ἀσεβείας εἰς τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια.

Ὁ Ἀλκιβιάδης κατ' ἀρχὰς ὑπήκουσε προθύμως, καὶ ἐπιβὰς ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ τριήρους ἠκολούθησε τὴν Σαλαμινίαν· ὅτε δ' ὅμως ἔφθασεν εἰς Θουρίους τῆς κάτω Ἰταλίας, ἐδραπέτευσεν. Ἡ Σαλαμινία ἐπανελθοῦσα εἰς Ἀθήνας ἀνήγγειλε τὰ συμβάντα, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι κατεδίκασαν τὸν Ἀλκιβιάδην ἐρήμην εἰς θάνατον (Θουκ. Γ' 60). Μετ' ὀλίγον οὗτος φθάσας εἰς τὸ Ἄργος καὶ μαθὼν τὴν καταδίκην του εἶπε μετὰ πικρίας « Ἐγὼ θὰ δείξω εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὅτι ζῶ ἀκόμη » καὶ ἀμέσως μετέβη εἰς τὴν Σπάρτην.

§ 72. Ἡ ἐν Σικελίᾳ πανωλεθρία τῶν Ἀθηναίων.

Οἱ δύο ἄλλοι στρατηγοὶ Νικίας καὶ Λάμαχος ἐξηκολούθησαν τὸν πλοῦν καὶ ἔφθασαν εἰς Συρακούσας· νικήσαντες δ' ἐκ παρατάξεως τοὺς Συρακούσιους προέβησαν ἔπειτα εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως. Κατὰ τινα ἔφοδον ἐφονεύθη ὁ Λάμαχος γενναίως μαχόμενος. Οἱ Συρακούσιοι στενοχωρηθέντες ἐκ τῆς πολιορκίας ἔστειλαν εἰς τὴν Σπάρτην, πρέσβεις καὶ ἐζήτησαν βοήθειαν. Ὅτε οἱ πρέσβεις ἔφθασαν εἰς τὴν Σπάρτην, ἦλθεν ἐκεῖ καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης, ὅστις συνεβούλευσε τοὺς Σπαρτιάτας νὰ πέμψωσιν εἰς Συρακούσας βοήθειαν, προσέτι δὲ νὰ ὀχυρώσωσι καὶ τὴν Δεκέλειαν (νῦν Τατόη), ὁπόθεν ὁρμώμενοι νὰ καταστρέψωσι τὴν Ἀττικὴν.

Οἱ Σπαρτιάται ἐπεμψαν τότε τὸν ἐμπειροπόλεμον Γύλιππον μετὰ τριῶν χιλιάδων ἀνδρῶν. Ὁ Γύλιππος ἔφθασεν εἰς Συρακούσας καθ' ὃν χρόνον οἱ Συρακούσιοι ἦσαν ἔτοιμοι νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸν Νικίαν. Ἀλλ' ἡ ἔγκαιρος ἀφίξις αὐτοῦ μετέβαλε καθ' ὅλοκληρίαν τὴν κατὰστασιν τῶν πραγμάτων. Ὁ Νικίας νικηθεὶς

ἐπανειλημμένως καὶ περιελθὼν εἰς στενοχωρίαν ἔπεμψεν εἰς Ἀθήνας ἐπιστολὴν δι' ἧς ἐξέθετε τὰ συμβαίνοντα καὶ ἐζήτηι νὰ τὸν ἀνακαλέσωσιν ὡς πάσχοντα ἢ νὰ πέμψωσιν ἐπικουρίας (Θουκ. Ζ' 11-15).

Οἱ Ἀθηναῖοι ἔπεμψαν ἀμέσως τὸν Εὐρυμέδοντα μετὰ δέκα τριήρων καὶ μετ' ὀλίγον τὸν Δημοσθένη μετὰ ἐβδομήκοντα τριῶν τριήρων, πέντε χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ πολλοῦ πλῆθους ψιλῶν (Θουκ. Ζ' 42). Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπικουρία αὕτη οὐδὲν ἀποτελεσμα εἶφερεν. Ὁ Δημοσθένης, ὅστις ἀπ' ἀρχῆς ἦτο ἐναντίος εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, ὅτε ἔφθασεν εἰς Συρακούσας καὶ εἶδε πῶς εἶχον τὰ πράγματα, προέτεινε νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἔφοδον κατὰ τῆς πόλεως, καὶ ἐὰν μὲν ἐπιτύχῃ ἡ ἔφοδος καλῶς, ἄλλως νὰ ἐπανέλθωσι τάχιστα εἰς τὰς Ἀθήνας, ἵνα ὑπερασπίσωσιν τὴν χώραν των, ἥτις κατεστρέφετο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν.

Ἡ ἔφοδος ἀπέτυχεν. Ἀλλ' ὁ Νικίας ἤρνεϊτο ἄνευ ψηφίσματος τοῦ δήμου ν' ἀπέλθῃ, φοβούμενος τὸ εὐμετάβολον τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Τέλος δ' ὁμως ἰδὼν καὶ αὐτὸς τὸ δυσχερὲς τῆς θέσεώς των συγκατετέθη. Ἀλλ' ἐνῷ τὰ πάντα ἦσαν ἑτοιμα πρὸς ἀπόπλουν, αἰφνης γίνεται ἔκλειψις σελήνης, ἥτις ἐφόβησε τὸ πλῆθος καὶ τὸν δεισιδαίμονα Νικίαν. Κατὰ συμβουλήν τῶν μάντεων ὁ ἀπόπλους ἀναβάλλεται ἐπὶ εἴκοσιν ἑπτὰ ἡμέρας.

Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Συρακούσιοι μαθόντες τοῦτο ἀπέφραξαν τοὺς λιμένας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπιχειρήσαντες κατόπιν νὰ διασπάσωσι τὸν ἀποκλεισμόν, ἐνικήθησαν καὶ καταδιωκόμενοι ἐρρίφθησαν ἔξω εἰς τὸ στρατόπεδον. Μάτην δ' Δημοσθένης καὶ ὁ Νικίας προσπαθοῦσι νὰ εἰσβιβάσωσι τοὺς στρατιώτας εἰς τὰ πλοῖα καὶ νὰ ναυμαχήσωσι πάλιν. Οἱ στρατιῶται ἀποβαλόντες καθ' ὀλοκληρίαν τὸ θαρρὸς ἀρνοῦνται. Τότε ἀπεράσισαν νὰ φύγωσι διὰ τῆς μεσογείου χώρας πρὸς τὰς συμμαχίδας πόλεις (Σεπτέμβριος 413 π.Χ.).

Σπαρακτικώτατον καὶ δραματικώτατον θέαμα πηκίστανεν ἡ ἀναχώρησις. Οἱ νεκροὶ ἔμειναν ἄταφοι. Οἱ ἀσθενεῖς καὶ οἱ πλη-

γωμένοι ἐγκατελείφθησαν εἰς τὴν βαρβαρότητα τῶν πάρωργισμένων Συρακουσίων. Μάτην ὠδύροντο οὗτοι καὶ ἰκίτευνον τοὺς ἀναχωροῦντας φίλους καὶ συγγενεῖς των νὰ συμπαράλάβωσι καὶ αὐτούς. Οἱ φεύγοντες μὴ δυνάμενοι νὰ πράξωσι τοῦτο ἐθρήνουν καὶ αὐτοὶ καὶ ἐδάκρυον (Θουκ. Ζ' 75).

Οἱ φεύγοντες, ἀνερχόμενοι εἰς τεσσαράκοντα περίπου χιλιάδας, διηρέθησαν εἰς δύο τμήματα· καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὠδήγει ὁ Νικίας, τὸ δὲ δεύτερον ὁ Δημοσθένης. Ἡ πορεία ἐγένετο βραδεῖα καὶ ἐπίπονος, διότι οἱ Συρακούσιοι ἀδιακόπως ἐπιτιθέμενοι παρηνώχλουν αὐτοὺς καὶ μάλιστα τὴν ὀπισθοφυλακὴν τοῦ Δημοσθένους, ἥτις ἐνεκα τούτου ἔμεινε καὶ πολὺ ὀπίσω. Τέλος ὁ Δημοσθένης περικυκλωθεὶς ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μὴ φανευθῇ κανεῖς οὔτε ἄλλο τι κακὸν νὰ πάθῃ (Θουκ. Ζ' 82).

Ὁ Νικίας ἀπομακρυνθεὶς ἔσπευσε νὰ φθάσῃ καὶ διαβῇ τὸν Ἀσσίναρον ποταμόν, ἐλπίζων οὕτω νὰ διαφύγῃ πάντα κίνδυνον. Ἀλλ' ἐνῶ οἱ στρατιῶταί του πιεζόμενοι ὑπὸ δεινῆς δίψης ἐροίφθησαν ἀθρόοι καὶ ἀτάκτως εἰς τὸν ποταμόν, φθάσαντες ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Συρακούσιοι καὶ καταλαβόντες τὴν ἀπέναντι κρημνῶδη ὄχθην, ἐφόνευνον τοὺς ἐν τῷ ποταμῷ, ὥστε τὰ ὕδατα ἐθολώθησαν ἐκ τοῦ βορβόρου καὶ ἐκ τοῦ αἵματος τῶν πτωμάτων. Καὶ ὁμῶς οἱ ἐν τῷ ποταμῷ ἐπιζῶντες ἔπινον ἀχορτάστως. Τότε ὁ Νικίας μὴ βλέπων καμμίαν ἐλπίδα σωτηρίας παρεδόθη εἰς τὸν Γύλιππον ἀνέδρων τὸν Σεπτέμβριον 413 (Θουκ. Ζ' 84-85).

Ἄπαντες οἱ αἰχμάλωτοι, ἀνερχόμενοι εἰς ἑπτὰ χιλιάδας, ἀπῆχθησαν εἰς Συρακούσας. Ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Νικίας παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Γυλίππου ἐφονεύθησαν· οἱ δὲ ἄλλοι αἰχμάλωτοι ἐροίφθησαν εἰς τὰς λατομίας. Ἐκεῖ ἄστεγοι καὶ ἐκτεθειμένοι εἰς τὸν καύσωνα τῆς ἡμέρας καὶ εἰς τὸ ψῦχος τῶν φθινοπωρινῶν νυκτῶν προσεβλήθησαν ἐκ διαφόρων ἀσθενειῶν. Αἱ δὲ ἀσθένειαι αὐταί, ἡ ἀφόρητος δυσωδία, προσερχομένη ἐκ τῶν πτωμάτων τῶν ἀποθνήσκόντων, καὶ τὰ διάφορα ἄλλα δεινά, τὰ ὅποια ἔπασχον, ἐπέφερον πολὺν θάνατον εἰς αὐτούς. Εἰς τὰς λατομίας ἔμειναν ἐβδομή-

κοντα ἡμέρας. Τέλος πάντες οἱ ἐπιζῶντες, πλὴν τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Σικελιωτῶν, ἐπωλήθησαν ὡς δούλοι. Πολλοὶ δὲ τῶν δούλων τούτων ἠλευθερώθησαν ὑπὸ τῶν κυρίων των ψάλλοντες διάφορα τεμάχια ἐκ τῶν τραγυδιῶν τοῦ Εὐριπίδου, διὰ τῶν ὁποίων συνεκίνουν αὐτούς.

Τοιοῦτον τραγικὸν τέλος ἔλαβεν ἡ μετὰ τοσούτων ἐλπίδων ἐπιχειρηθεῖσα κατὰ τῆς Σικελίας ἄφρων ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων.

Τρίτη περίοδος τοῦ πολέμου.

§ 73. Δεκελεικὸς πόλεμος. — Ἀποστασία συμμάχων.

Πρὶν ἐπέλθῃ τὸ τέλος τοῦ ἐν Σικελίᾳ δράματος, ὁ Ἅγις, ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, τῇ συμβουλῇ τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἥδη ἀπὸ τοῦ 415 ὠχύρωσε τὴν Δεκέλειαν καὶ κατέλιπεν ἐν αὐτῇ φρουράν, ἣτις ἐπὶ ἐννέα ἔτη παραμείνασα ἐληλάτει τὴν Ἀττικὴν ἀδιαλείπτως καὶ εἶχεν ἀποκεκλεισμένας τὰς Ἀθήνας ἀπὸ ξηρᾶς. Ἐν τούτοις οἱ Ἀθηναῖοι ἔπεμψαν, ὡς εἶδομεν, καὶ τὰς τελευταίας δυνάμεις τῆς πόλεως ὑπὸ τὸν Δημοσθένη εἰς Σικελίαν. Ἐπῆλθε τέλος ἡ καταστροφή. Ὅτε ἡ περὶ ταύτης ἀγγελία ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἐβεβαιώθη, τότε, ἀλλὰ μόνον τότε, ἔμειναν κατὰπληκτοὶ οἱ Ἀθηναῖοι, συλλογιζόμενοι ὅποια ἀπώλεσαν καὶ εἰς ποίαν δεινὴν θέσιν περιῆλθεν ἡ πατρίς των, ἣτις ἔμεινεν ἄνευ χρημάτων, ἄνευ πλοίων, ἄνευ ἀνδρῶν. Τὸ ἄνθος τῆς νεολαίας εἶχεν ἀπολεσθῇ ἐν Σικελίᾳ, ἀπὸ στιγμῆς δὲ εἰς στιγμὴν περιέμενον νὰ ἴδωσι τοὺς πολεμίους καταπλέοντας εἰς Πειραιᾶ καὶ πολιορκοῦντας αὐτούς καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης.

Καὶ ὅμως καὶ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἐκείνῃ στιγμῇ ὁ ἀθηναϊκὸς λαὸς δὲν ἀπώλεσε τὸ θάρρος του. Ἐκ τῶν ἐνόντων ἐπορίσθη χρήματα, κατεσκεύασε πλοῖα, συνέλεξε στρατὸν καὶ ἔπεμψεν αὐτὸν εἰς τὰ περάτια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἵνα ἐμποδίσῃ πᾶσαν ἀποστασίαν τῶν

συμμάχων. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἔρχεται ἡ εἰδησις ὅτι οἱ Χῖοι ἀπεστάτησαν. Οἱ Ἀθηναῖοι ταράσσονται ἔτι μᾶλλον, θεωροῦντες ἐπικειμένην καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων τὴν ἀποστασίαν.

Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου τῇ προτάσει τοῦ Περικλέους εἶχε ψηφισθῇ νόμος, δι' οὗ ἐφυλάσσοντο ἐν τῇ Ἀκροπόλει χίλια τάλαντα ἄθικτα, προσωρισμένα διὰ τὴν ἐσχάτην ἀνάγκην τῆς πόλεως, ἃν ποτε ὁ ἐχθρὸς ἤθελεν ἐμφανισθῇ πρὸ τοῦ Πειραιῶς. Νῦν οἱ Ἀθηναῖοι καταλύουσι τὸν ἐν λόγῳ νόμον καὶ διὰ τῶν ταλάντων τούτων κατασκευάζουσι νέον στόλον. Ἀλλὰ κατὰ σειρὰν ἀποστατούσιν ἡ Εὐβοία, ἡ Λέσθος, αἱ ἐν Ἰωνίᾳ Ἐρυθραί, αἱ Κλαζομεναὶ καὶ αὐτὴ ἡ Μίλητος. Ἐπὶ πλεόν δὲ οἱ Σπαρτιάται τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ σατράπου Τισσαφέρνους συνεμάχησαν μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν ὑπὸ τὸν ὄρον οἱ μὲν Σπαρτιάται ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν περσικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἐλληνικῶν πόλεων, ὁ δὲ Τισσαφέρνης νὰ μισθοδοτῇ τὰ πληρώματα τοῦ πελοποννησιακοῦ στόλου (Θουκ. Η' 18).

§ 74. Μεταβολὴ τοῦ πολιτεύματος ἐν Ἀθήναις. Ἡ ὀλιγαρχία τῶν τετρακοσίων. — Ἀνάκλησις τοῦ Ἀλκιβιάδου.

Μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ πανωλεθρίαν τῶν Ἀθηναίων οἱ ἔφοροι τῆς Σπάρτης ἀπέστειλαν τὸν Ἀλκιβιάδην εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἵνα κινήσῃ εἰς ἀποστασίαν τὰς ἰωνικὰς πόλεις, ὅπερ καὶ ἐγένετο, ὡς εἶδομεν. Ἐνῷ δὲ ὁ Ἀλκιβιάδης εὐρίσκετο ἐν Ἰωνίᾳ, ἐπειδὴ ἐγένετο ὑποπτος εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, κατέφυγεν εἰς τὸν Τισσαφέρνην, ἔδωκε δ' εἰς αὐτὸν τὰς ὀλεθριωτάτας διὰ τὴν Ἑλλάδα συμβουλὰς. Παρέστησε δηλαδὴ εἰς αὐτὸν ὅτι δὲν συμφέρει ἡ ἐντελής ταπείνωσις τῶν Ἀθηναίων καὶ ἡ ἀπόλυτος ὑπεροχὴ τῆς Σπάρτης, ἀλλὰ τούναντίον ἔπρεπε ν' ἀφήσῃ τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς Ἀθηναίους νὰ κατατρίβωνται ὑπὸ τοῦ πολέμου. Εἰς δὲ τοὺς ἐν Σάμῳ στρατηγούς τῶν Ἀθηναίων ἐμήνυσε κρύφα,

ὅτι δύναται ν' ἀποσπάσῃ τὸν Τισσαφέρην ἀπὸ τῆς συμμαχίας τῶν Λακεδαιμονίων καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτὸν φίλον τῶν Ἀθηναίων, ἐὰν οἱ στρατηγοὶ κατορθώσωσι τὴν ἀθόδον αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας. Ἀλλὰ πρὸ τούτου πρᾶσθησεν, ὅτι ἦτο ἀναγκαία ἡ μεταβολὴ τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος εἰς ὀλιγαρχίαν.

Οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων ἐδέχθησαν τὴν πρότασιν τοῦ Ἀλκιβιάδου· μεταβάς δὲ ὁ Πείσανδρος εἰς Ἀθήνας μετὰ πολλὰ κατάρθωσε νὰ μεταβληθῇ τὸ πολίτευμα (411 π.Χ.). ἦτοι ἀντὶ τῆς βουλῆς τῶν πεντακοσίων ἐξελέχθησαν τετρακόσιοι, εἰς αὐτοὺς δὲ ἀνετίθη ἀμισθὶ ἅπανα ἡ διοικήσεις τῆς πόλεως· ἀντὶ δὲ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου ἐξελέχθησαν πεντακισχίλιοι ἄνδρες ἐκ τῶν εὐπορωτέρων.

Ἀλλ' ἡ διοικήσεις τῶν τετρακοσίων ἀπέβη μετ' οὐ πολὺ τυραννική. Οὐδέποτε οὗτοι συνεκάλεσαν τοὺς πεντακισχιλίους, πολλοὺς δὲ τῶν πολιτῶν ἐφόνευσαν, ἄλλους ἐξώρισαν καὶ ἄλλους ἔρριψαν εἰς τὰς φυλακάς. Διὰ τοῦτο ὁ λαὸς ἀγανακτήσας συνῆλθε μετὰ τέσσαρας μῆνας εἰς τὴν Πνύκα καὶ κατέλυσε τὴν ἀρχὴν τῶν τετρακοσίων, παρέδωκε δὲ τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως εἰς τοὺς πεντακισχιλίους, πάσας τὰς ἀρχὰς ἐκήρυξεν ἀμισθοὺς, καὶ ἐψήφισε τὴν ἀθόδον τοῦ Ἀλκιβιάδου.

§ 75. Νίκαι καὶ ἀθόδος τοῦ Ἀλκιβιάδου. — Καθαίρεσις αὐτοῦ ἀπὸ τῆς στρατηγίας.

Ὁ Ἀλκιβιάδης, καίτοι ἀνεκλήθη, δὲν ἐπανῆλθεν ἀμέσως εἰς τὰς Ἀθήνας. Δὲν ἤθελε νὰ ἐπανεέλθῃ ἄπρακτος, ἐμπιστευόμενος εἰς τὸν οἶκτον τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ νικητὴς καὶ τροπαιούχος. Καὶ ἀληθῶς ἀπὸ τοῦδε ἡ νίκη τρέπεται καὶ πάλιν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ Λακεδαιμόνιοι, γινώσκοντες ὅτι μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Εὐβοίας ἡ ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου προσκομιδὴ σίτου ἐμελλε νὰ εἶνε διπλῶς ἀναγκαία εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἀπεφάσισαν τὴν μετάθεσιν τοῦ πολέμου εἰς τὰς παρὰ τὸν Ἑλλησπόντον χώρας. Ὅθεν

ὁ ναύαρχος τῶν Λακεδαιμονίων Μίνδαρος ἐξέπλευσεν ἐκ Μιλήτου μετὰ ἐβδομήκοντα τριῶν τριήρων καὶ διηυθύνθη εἰς τὸν Ἑλλάσποντον. Τότε καὶ ἡ ἐν Σάμῳ ναυλοχοῦσα ναυτικὴ μοῖρα τῶν Ἀθηναίων, ἐξ ἐξήκοντα ἐπτὰ τριήρων, ἐξέπλευσεν ὑπὸ τὸν Θρασύβουλον καὶ τὸν Θράσυλλον· συγκρουσθεῖσα δὲ πρὸς τὸν στόλον τῶν Λακεδαιμονίων μεταξὺ Συστοῦ καὶ Ἀβύδου παρὰ τὸ ἄκρωτήριον τὸ καλούμενον *Κυνὸς Σῆμα*, ἐνίκησεν αὐτὸν (411 π.Χ.). Ἡ νίκη αὕτη ἦτο ἡ πρώτη μετὰ τοσαύτας μεγάλας συμφοράς. Μετὰ τρεῖς μῆνας συνεκροτήθη δευτέρα ναυμαχία παρὰ τὴν Ἀβυθὸν· ἐν τῇ ἀκμῇ δὲ τῆς ναυμαχίας ἐπιφανεῖς ὁ Ἀλκιβιάδης μὲ δέκα ὀκτὼ τριήρεις ἔδωκε τὴν νίκην εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (410 π.Χ.) αὐτὸς ὁ Ἀλκιβιάδης ἐκέρδησε περιφανῆ νίκην καταναυμαχήσας τοὺς Λακεδαιμονίους παρὰ τὴν Κύζικον, ὅπου ἐφονεύθη καὶ ὁ ναύαρχος τῶν Λακεδαιμονίων Μίνδαρος. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλκιβιάδης ἐκυρίευσεν τὴν Κύζικον καὶ πολλὰς παρὰ τὸν Ἑλλάσποντον πόλεις, τέλος δὲ τὴν Χαλκηδόνά καὶ τὸ Βυζάντιον.

Μετὰ τοὺς θριάμβους τούτους ἔπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ (480 π.Χ.) μετὰ ὀκτὼ ἐτῶν ἀπουσίαν, κομίζων ἄπειρα λάφυρα καὶ σύρων ὀπισθέν του πολλὰς ἐχθρικὰς νῆας. Ἀπας ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν κατέβη εἰς τὸν Πειραιᾶ πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ Ἀλκιβιάδου. Οἱ πολῖται ἔτρεχον καὶ ἡσπάζοντο αὐτόν. Ἐπειτα ἐν Μεγάλῃ συνοδίᾳ ἀνέβη εἰς Ἀθήνας καὶ διηυθύνθη εἰς τὴν Πνύκα. Ἐκεῖ ἐνώπιον τοῦ δήμου ἀπελογήθη εἰς τὴν ἐπὶ ἀσεβείᾳ κατηγορίαν καὶ ἀπέδωκε τὸ πᾶν εἰς φθονερὸν τινα δαίμονα. Παρασχὼν δὲ πλείστας ἐλπίδας περὶ τοῦ μέλλοντος ἐκέρδησε τὰς καρδίας ὄλων. Ὁ δῆμος ἐστεφάνωσεν αὐτὸν διὰ χρυσοῦ στεφάνου καὶ ἐξέλεξε στρατηγὸν μὲ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν (Ξεν. Ἑλλ. I, IV, 8).

Μετὰ τρεῖς μῆνας ὁ Ἀλκιβιάδης λαβὼν ἑκατὸν τριήρεις ἔπλευσεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ προσωρμίσθη εἰς τὸ Νότιον, ἐπίνειον τῆς Κολοφῶνος. Ὀλίγον πρότερον ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος Μινδάρου εἶχεν ἀποσταλῆ ναύαρχος τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὰ παράλια

τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὁ Λύσανδρος, ἀνὴρ πανούργος καὶ δόλιος. Προσέ-
τι τὸν Τισσαφέρνην, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀλκιβιάδης εἶχε διαθέσῃ κατὰ
τῶν Λακεδαιμονίων, διεδέχθη ὁ Κύρος ὁ νεώτερος, ὅστις ἐκηρύχθη
ἀμέσως ὑπὲρ τῶν Λακεδαιμονίων. Οὗτος δὲ ὄχι μόνον ἠὔξησε τὸν
εἰς τοὺς ναύτας διδόμενον μισθόν, τὸν ὁποῖον ὁ Τισσαφέρνης εἶχεν
ἐλαττώσῃ, ἀλλὰ καὶ τοὺς καθυστεροῦντας μισθοὺς ἐπλήρωσε (Ξεν.
Ἑλλ. Α' 5).

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἔχων ἀνάγκην χρημάτων, προσέτι δὲ ἐπιθυμῶν
νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀθηναίων Θρασυβούλου,
ὅστις τότε εὕρίσκετο εἰς τὴν Φώκαιαν, ἀπεμακρύνθη ἐπὶ μικρὸν
ἀπὸ τοῦ στόλου του, ἀνέθηκε δὲ τὴν προσωρινὴν ἀρχηγίαν εἰς
τὸν κυβερνήτην του Ἀντίοχον καὶ παρήγγειλεν εἰς αὐτὸν νὰ μὴ
ἐπιχειρήσῃ τι, ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του, κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων.
Ἄλλ' ὁ Ἀντίοχος, ἐπιθυμῶν νὰ ἐπιδείξῃ ἀνδραγαθίαν, ἔπλευσε
μετὰ δύο νηῶν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐφέσου, ὅπου εὕρίσκετο ὁ Λύσαν-
δρος, καὶ προσεκάλει αὐτὸν εἰς ναυμαχίαν. Ὁ Λύσανδρος χωρὶς νὰ
χάσῃ καιρὸν, ἐφορμᾷ καὶ νικᾷ τοὺς Ἀθηναίους παρὰ τὸ Νότιον, κυ-
ριεύει δὲ καὶ δεκαπέντε τριήρεις. Ἐν τῇ ναυμαχίᾳ ἐφονεύθη καὶ
ὁ Ἀντίοχος.

Ὁ Ἀλκιβιάδης μαθὼν τὴν ἥτταν ἐπιστρέφει ταχέως καὶ προ-
καλεῖ ἐπανειλημμένως τὸν Λύσανδρον εἰς νέαν ναυμαχίαν. Ἄλλ' ὁ
Λύσανδρος νικητὴς ὢν δὲν ἐδέχθη τὴν πρόκλησιν. Τότε οἱ ἐν
Ἀθήναις ἐχθροὶ τοῦ Ἀλκιβιάδου κατηγορήσαν αὐτὸν ὡς αἰτίον
τῆς ἥττης, ὁ δὲ δῆμος πεισθεὶς καθήρεσε τὸν Ἀλκιβιάδην ἀπὸ
τῆς στρατηγίας καὶ ἐξέλεξε δέκα στρατηγούς· μεταξύ δὲ τούτων
εἶχε τὰ πρωτεῖα ὁ Κόνων. Ὁ Ἀλκιβιάδης τότε καταλιπὼν τὸν
στόλον ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Θρακικὴν χερσόνησον, ὅπου εἶχεν ὠχυ-
ρωμένον κτῆμα καὶ ἔμενεν ἐν αὐτῷ.

§ 76. Ἡ παρὰ τὰς Ἀργινοῦσας ναυμαχία.

(Σεπτέμβριος 406 π.Χ.).

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (406 π.Χ.), ἐπειδὴ ἔληξεν ὁ χρόνος τῆς
ναυαρχίας τοῦ Λυσάνδρου, οἱ Σπαρτιᾶται ἀπέστειλαν ναύαρχον

Ἑλλ. Ἱστορία Ν. Βροχνοῦ

τὸν Καλλικρατίδαν, ἄνδρα ἔχοντα πανελλήνια αἰσθήματα καὶ λυπούμενον, διότι ἔβλεπε τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐξαντλῶνται πολεμοῦντες πρὸς ἀλλήλους, ἐνῷ κοινὸς ἐχθρὸς αὐτῶν ἦσαν οἱ Πέρσαι. Ὁ Καλλικρατίδας ἐκυρίευσεν τὴν Μήθυμναν, πόλιν τῆς Λέσβου· ἰδὼν δὲ τὸν Κόνωνα πλέοντα μὲ ἐβδομήκοντα τριήρεις πρὸς τὴν Σάμον, κατεδίωξεν αὐτὸν μετὰ ἑκατὸν ἐβδομήκοντα νεῶν καὶ τὸν ἠνάγκασεν νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Μυτιλήνης, εἰς τὸν ὅποιον εἰσέπλευσε καὶ ὁ Καλλικρατίδας. Γενομένης δὲ ναυμαχίας, ὁ Κόνων ἀπώλεσε τριάκοντα τριήρεις, τὰς δὲ λοιπὰς τεσσαράκοντα ἀνείλκυσε ὑπὸ τὸ τεῖχος. Τότε ὁ Καλλικρατίδας ἐπολιορκήσας τὸν Κόνωνα καὶ κατὰ ξηράν καὶ κατὰ θάλασσαν.

Ὁ Κόνων περιελθὼν εἰς ἀμνηχανίαν ἔπεμψε δύο ἄριστα πλεούσας τριήρεις εἰς Ἀθήνας διὰ νὰ ἀναγγείλωσι τὰ γενόμενα. Τούτων ἡ μὲν μία συνελήφθη ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἡ δὲ ἄλλη διαφυγοῦσα ἔφερε τὴν ἀγγελίαν εἰς Ἀθήνας. Ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων συνελθὼν ἀμέσως εἰς ἐκκλησίαν ἐψήφισε νὰ ἐτοιμασθῶσιν ἑκατὸν δέκα τριήρεις καὶ νὰ ἐπιβιβασθῶσιν εἰς αὐτάς πάντες οἱ ἔχοντες στρατεύσιμον ἡλικίαν ἐλεύθεροι καὶ δούλοι. Μετὰ τριάκοντα ἡμέρας ὁ στόλος οὗτος ἔπλευσεν εἰς Σάμον, ὅπου ἠνώθησαν μετ' αὐτοῦ δέκα τριήρεις τῶν Σαμίων καὶ τριάκοντα τῶν ἄλλων συμμάχων.

Ὁ Καλλικρατίδας, μαθὼν ὅτι ἀθηναϊκὸς στόλος ἐρχόμενος εἰς βοήθειαν τοῦ Κόνωνος εὕρισκετο ἐν Σάμῳ, ἀφῆκε πεντήκοντα πλοῖα ὑπὸ τὸν Ἑτεόνικον διὰ νὰ πολιορκῇ τὸν Κόνωνα, αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν λοιπῶν ἑκατὸν εἴκοσιν ἐξέπλευσεν εἰς τὸ πέλαγος πρὸς συνάντησιν τῶν Ἀθηναίων. Οἱ δύο στόλοι συνητηθήσαν παρὰ τὰς Ἀργινούσας νήσους ἀντικρὺ τῆς Λέσβου. Γενομένης δὲ ναυμαχίας (406 π. Χ.) ἐνίκηθησαν οἱ Πελοποννήσιοι ἀπολέσαντες ἐβδομήκοντα πλοῖα καὶ αὐτὸν τὸν γενναῖον ναύαρχον Καλλικρατίδαν, ὅστις πεσὼν ἐκ τοῦ πλοίου ἐξηφανίσθη.

Ὁ Ἑτεόνικος, ὅστις ἐπολιορκεῖ τὸν Κόνωνα ἐν Μιτυλήνῃ, μαθὼν τὴν ἥτταν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Καλλικρατίδου, ἔλυσε τὴν

πολιορκίαν καὶ ἀπέπλευσεν εἰς Χίον, ὃ δὲ Κόνων ἐλευθερωθεὶς ἠνώθη μετὰ τῶν νικητῶν, ἐν Ἀργινούσαις καὶ ὅλος ὁ στόλος τῶν Ἀθηναίων ἐπλευσεν εἰς Σάμον.

Ἀλλὰ τὴν λαμπρὰν ταύτην νίκην ἐκηλίδωσεν ὁ ἄφρων ἀθηναϊκὸς λαός. Ἐπειδὴ οἱ στρατηγοὶ ἔνεκεν ἐπισυμβάσης σφοδρᾶς τρικυμίας δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διασώσωσι τοὺς ναυαγούς, οἱ ἐν Ἀθήναις δημαγωγοὶ κατηγόρησαν αὐτοὺς ὡς παραμελήσαντας ἱερὸν καθῆκον· ὃ δὲ δῆμος ὑπὸ μανίας κατεχόμενος κατεδίκασεν αὐτοὺς εἰς θάνατον, πλὴν τοῦ Κόνωνος, ὅστις δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ναυμαχίαν.

§ 77. Ἡ ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς καταστροφὴ τῶν Ἀθηναίων (Ἀύγουστος 405 π. Χ.).

Δὲν παρήλθε πολὺς χρόνος καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐτιμωρήθησαν παραδειγματικῶς διὰ τὸ ἀνοσιούργημα αὐτῶν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καλλικρατίδου οἱ Χῖοι καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι τῆς Σπάρτης ἐπιμψαν ἀπὸ κοινοῦ πρέσβεις εἰς Σπάρτην ἵνα ζητήσωσι παρὰ τῶν ἐφόρων ναύαρχον τὸν Λύσανδρον. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ νόμος ἀπηγόρευεν ἐν Σπάρτῃ νὰ ναυαρχήσῃ τις ὁ αὐτός, οἱ ἔφοροι ἀπέστειλαν ναύαρχον ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι τὸν Ἀρχκον, ἐπιστολῆα δέ, ἥτοι ὑποναύαρχον, τὸν Λύσανδρον, εἰς τὸν ὁποῖον παρέδωκαν καὶ τὸν στόλον.

Ὁ Λύσανδρος λαβὼν χρήματα παρὰ τοῦ Κύρου, σατράπου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐξέπλευσεν ἐκ τῆς Ἐφέσου καὶ διηυθύνθη πρὸς τὸν Ἑλλησπόντον. Προσδελὼν δὲ τὴν ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ὀχθῆς τοῦ Ἑλλησπόντου μεγάλην καὶ ἰσχυράν πόλιν Λάμψακον, σύμμαχον τῶν Ἀθηναίων, ἐκυρίευσεν αὐτήν. Οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ πόδας πλέοντες προσωρμίσθησαν εἰς Ἐλαιούντα τῆς Χερσονήσου. Μαθόντες δὲ τὴν ἄλωσιν τῆς Λαμψάκου, ἐπλευσαν εἰς τὴν Σηστὸν καὶ ἐκείθεν λαβόντες τροφάς προσωρμίσθησαν εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμούς ἀπέναντι τῆς Λαμψάκου.

Ἐπὶ πέντε ἡμέρας οἱ Ἀθηναῖοι ἐξήρχοντο εἰς τὸ πέλαγος καὶ

προσεκαλουν τὸν Λύσανδρον εἰς ναυμαχίαν. Ἄλλ' ἐκεῖνος, καίτοι ἦτο καθ' ὅλα ἑτοιμος, ἀπέφευγεν. Οἱ Ἀθηναῖοι περὶ τὴν ἐσπέραν ἐπιστρέφοντες εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμούς ἐξήρχοντο ἐκ τῶν πλοίων καὶ διεσκορπίζοντο εἰς τὴν ξηράν. Τὴν πέμπτην ἡμέραν, ἐνῶ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἐξέλθῃ ἐκ τῶν πλοίων καὶ ἦσαν διεσκορπισμένοι, ὁ Λύσανδρος μεθ' ὅλου τοῦ στόλου ὤρμησε κατ' αὐτῶν. Πρῶτος ὁ Κόνων ἀντελήφθη τὸν κίνδυνον καὶ ἔκαμψε σημεῖν εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ τρέξωσιν εἰς τὰ πλοῖα. Ἄλλ' ἦτο πλέον ἀργά. Μόνον ὁκτὼ τριήρεις διεσώθησαν ὑπὸ τὸν Κόνωνα, ὅστις ἀπέπλευσεν εἰς Σαλαμῖνα τῆς Κύπρου πρὸς τὸν βασιλέα αὐτῆς Εὐαγόραν, καὶ ἡ Πάραλος, ἥτις ἔφερε τὴν θλιβεράν εἴδησιν εἰς Ἀθήνας. Πάσας τὰς λοιπὰς τριήρεις, ἑκατὸν ἐβδομήκοντα, συνέλαβεν ὁ Λύσανδρος καὶ τρεῖς χιλιάδες αἰχμαλώτους, τοὺς ὁποίους ἀπέσφαξεν ἀνηλεῶς.

§ 78. Πολιορκία καὶ παράδοσις τῶν Ἀθηνῶν.

Τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου

(404 π. Χ.).

Ὅτε ἡ Πάραλος κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ καὶ ἀνήγγειλε τὴν καταστροφὴν—ἦτο δὲ νύξ—θρήνος καὶ ὄδυρμός ἤκουετο ἀπὸ Πειραιῶς μέχρις Ἀθηνῶν διὰ μέσου τῶν μακρῶν τειχῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι ὄχι μόνον τοὺς ἀπολεσθέντας ἐπένθουν, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον ἑαυτούς, συλλογιζόμενοι ὅποια κακὰ ἔμελλον νὰ πάθωσιν ἤρχισαν δὲ νὰ ἐτοιμάζωνται διὰ πολιορκίαν (Ξεν. Ἑλλ. Β' 2).

Μετά τινα χρόνον ὁ Λύσανδρος κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ μετὰ ἑκατὸν πεντήκοντα πλοίων καὶ ἐπολιορκήσε τὰς Ἀθήνας ἀπὸ θαλάσσης. Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Πausanias, ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, ἐνῶθεις μετὰ τοῦ ἐκ Δεκελείας κατελθόντος Ἀγιδος, ἐπολιορκήσεν αὐτάς ἀπὸ ξηρᾶς. Οἱ Ἀθηναῖοι κατ' ἀρχὰς ἀντείχον. Ἄλλ' ὅτε ἤρχισαν νὰ ἐκλείπωσιν αἱ τροφαί, ὑπέβαλον ἐντῖμους προτάσεις περὶ εἰρήνης, «νὰ ἐγκαταλίπωσιν ἀπάσας τὰς ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν κτήσεις καὶ νὰ διατηρήσωσι μόνον τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰ μικρὰ τέλη». Οἱ Λακεδαιμόνιοι δὲν ἐδέχθησαν τὰς προτάσεις τῶν Ἀθη-

ναίων καὶ ἀπῆρτησαν νὰ κρημνίσωσιν ἑκτασιν δέκα σταδίων ἐξ εκατέρου τῶν μακρῶν τειχῶν. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ὄχι μόνον ἠρνήθησαν νὰ παραδεχθῶσι τὸν ὅρον τοῦτον, ἀλλὰ καὶ ἐψήφισαν νὰ θανατώνηται πᾶς, ὅστις ἤθελε συμβουλεύσῃ περὶ τῆς κρημνίσεως τῶν τειχῶν.

Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον αἱ τροφαὶ ἐξέλιπον ἐντελῶς καὶ οἱ Ἀθηναῖοι πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπέβησκον πολλοὶ καθ' ἑκάστην, ἠναγκάσθησαν νὰ πέμψωσι πρέσβεις εἰς τὴν Σπάρτην μετὰ τὴν ἐντολὴν νὰ συνομολογήσωσιν εἰρήνην μετ' οἷουσδ' ἂν ὄρουσιν.

Οἱ πρέσβεις μετὰ μακρὰν διατριβὴν ἐν Σπάρτῃ ἐπανῆλθον εἰς Ἀθήνας. Γενομένης δ' ἐκκλησίας, ὁ προϊστάμενος τῆς πρεσβείας Θηραμένης ἀνεκοίνωσε τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης.

α') Νὰ κρημνίσωσι τὰ μακρὰ τεῖχη καὶ τὰ τοῦ Πειραιῶς· β') νὰ παραδώσωσιν οἱ Ἀθηναῖοι τὸν στόλον εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, πλὴν δώδεκα πλοίων· γ') ν' ἀνακαλέσωσι τοὺς ἐξορίστους καὶ δ') νὰ ἔχωσι τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ν' ἀκολουθῶσιν αὐτοὺς ὅπου καὶ ἂν ἐκστρατεύωσιν. Ὁ δὲ λαὸς ἐξ ἀνάγκης ἐδέχθη καὶ ἐπεκύρωσε τὴν εἰρήνην.

Μετὰ ταῦτα ὁ Λύσανδρος ἤρχισε νὰ κατασκάπτῃ τὰ τεῖχη, ἐνῶ αἱ αὐλητρίδες ἔπαιζον τὸν αὐλόν, οἱ δὲ σύμμαχοι ἐστεφάνωμένοι ἐπευσφῆμουν, νομίζοντες ὅτι ἐκεῖνη ἡ ἡμέρα ἦτο ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος! (Ξεν. Ἑλλ. Β' 10-23).

Τοιοῦτο θλιβερὸν τέλος ἔλαβεν ὁ ἀπαίσιος Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ὅστις κατέρριψε μὲν τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων καὶ ἠῤῥξησε τὴν δύναμιν τῆς Σπάρτης, ἀλλὰ ἐκλόνησεν ἐκ θεμελίων τὴν Ἑλλάδα καὶ παρесеύασε τὸν ὄλεθρον αὐτῆς. Μετὰ ταῦτα ὁ Λύσανδρος, ἀφοῦ κατέλυσε τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ παρέδωκε τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως εἰς τριάκοντα ἄνδρας, ἔπλευσεν εἰς Σάμον, τὴν μόνην πιστὴν σύμμαχον τῶν Ἀθηναίων. Ἀφοῦ δ' ἐκυρίευσεν αὐτὴν καὶ μετέβαλε τὸ πολίτευμα αὐτῆς εἰς ὀλιγαρχικόν, ἐπανῆλθεν εἰς Σπάρτην κομίζων ἄπειρα λάφυρα.

§ 79. Ἡγεμονία τῆς Σπάρτης.

Μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Ἀθηῶν ἡ Σπάρτη ἔμεινεν ἄνευ ἀντι-
 πάλου ἐν Ἑλλάδι, ἐφέρετο δὲ πρὸς τὰς ὑποδεστέρας ἑλληνικὰς
 πόλεις λίαν ἀγερώχως. Οἱ Σπαρτιᾶται καταλύσαντες τὰ δημο-
 κρατικά πολιτεύματα τῶν πόλεων, ὅσαι πρότερον ἦσαν ὑπὸ τὴν
 ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων, ἱδρυσαν ἐν αὐταῖς ὀλιγαρχικὰς κυβερ-
 νήσεις καὶ ἔπεμψαν ἰδίους διοικητάς, οἵτινες ὠνομάζοντο ἀρμο-
 σταί. Ἀλλ' ἡ διοίκησις τῶν ἀρμοστῶν ἦτο λίαν τυραννική. Δι' ὃ
 καὶ αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις, αἵτινες τοσαύτας θυσίας κατέβαλον
 ὑπὲρ τοῦ θριάμβου τῆς Σπάρτης, δὲν ἐβράδυναν νὰ αἰσθανθῶσιν
 ὅτι εἶχον πολὺ περισσοτέραν ἐλευθερίαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν
 Ἀθηναίων παρὰ τὴν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς Σπάρτης.

§ 80. Οἱ τριάκοντα ἐν Ἀθήναις καὶ κατάλοιποι
 αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Θρασυβούλου.

Οἱ τριάκοντα ἄνδρες, εἰς τοὺς ὁποίους, ὡς προείπομεν, ὁ Λύ-
 σανδρος παρέδωκε τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως, ἐξελέχθησαν ὑπὸ τὸ
 πρόσχημα νὰ συγγράψωσι νόμους νέους, καθ' οὓς ἡ πόλις ἔμελλεν
 εἰς τὸ ἐξῆς νὰ κυβερνᾶται. Ἀλλ' ἀντὶ τούτου διώρισαν πεντακο-
 σίους βουλευτάς καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς κατέστησαν, ὅπως αὐτοὶ
 ἤθελον, καὶ ἐκυβέρνηον αὐτογνωμόνως καὶ αὐθαιρέτως διὰ τοῦ τρό-
 μου καὶ τῆς σφαγῆς. Ὅθεν καὶ τύραννοι ὠνομάσθησαν. Καὶ κατ'
 ἀρχὰς μὲν οὗτοι ἐκυβέρνηον ἡπίως καταδιώκοντες τοὺς πονηροὺς
 καὶ τοὺς συκοφάντας· ἔπειτα δὲ παρεξέτράπησαν εἰς παντὸς εἴ-
 δους παρανομίας.

Ἵνα δύνανται ἀκωλύτως νὰ πράττωσι πᾶν ὅ,τι ἤθελον, ἐνήρ-
 γησαν διὰ τοῦ Λυσάνδρου καὶ ἀπεστάλη εἰς Ἀθήνας σπαρτιατικὴ
 φρουρὰ ὑπὸ τὸν ἀρμοστὴν Καλλίβιον. Ὑπὸ τὴν προστασίαν λοι-
 πὸν τούτου οἱ τριάκοντα ἤρχισαν ἀδιακρίτως νὰ καταδιώκωσι
 καὶ νὰ φονεύωσι πάντας τοὺς χρηστοὺς πολίτας καὶ τοὺς πλου-

σίους, ἵνα σφετερίζωνται τὰς περιουσίας αὐτῶν. Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ σκληρότης καὶ ἡ θηριωδία αὐτῶν, ὥστε καὶ τὸν συνάρχοντά των Θηραμένην, τολμήσαντα ν' ἀντισταθῇ εἰς τὰ σκληρὰ καὶ ἀπάνθρωπα αὐτῶν μέτρα, κατεδίκασαν εἰς θάνατον κατὰ πρότασιν τοῦ Κριτίου, ὅστις ἦτο ὁ φονικώτατος τῶν τριάκοντα

Κατὰ τὸ ὀκτάμηνον διάστημα τῆς ἀρχῆς των οἱ τριάκοντα ἐφόνευσαν χιλίους πεντακοσίους πολίτας καὶ πλείστους ἐξώρισαν. Διὰ δὲ τοῦ Λυσάνδρου ἐνήργησαν ὥστε νὰ φονευθῇ ὑπὸ τοῦ Φαρναβάζου ἐν Φρυγίᾳ καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης, τοῦ ὁποῦο τὰς ἐνεργείας ἐφοβοῦντο.

Μεταξὺ δὲ τῶν ἐξορισθέντων καὶ καταφυγόντων εἰς Θήβας ἦτο καὶ ὁ Θρασύβουλος, ἀνὴρ γενναῖος καὶ φιλόπατρις. Οὗτος μὲν ἀνεχόμενος νὰ βλέπῃ τὴν πατρίδα του ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν τριάκοντα τυράννων, διανοήθη νὰ ἐλευθερώσῃ αὐτήν. Συναθροίσας λοιπὸν περὶ τοὺς ἐβδομήκοντα ἐκ τῶν φυγάδων, τοὺς ἀνδρειοτάτους, κατέλαβε τὴν Φυλὴν, φρούριον ὀχυρὸν ἐπὶ τῆς Πάρνηθος. Τούτου γνωσθέντος, οἱ τριάκοντα ὤρμησαν μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως κατὰ τῆς Φυλῆς. Ἀλλ' ἀποκρουσθέντες ὑπὸ τοῦ Θρασυβούλου ἐπανῆλθον εἰς τὰς Ἀθήνας. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Θρασυβούλου μετὰ τῶν πανταχόθεν συρρυσάντων ἀνῆλθον εἰς χιλίους. Μετὰ τούτων διὰ νυκτὸς ἔρχεται εἰς Πειραιᾶ καὶ ὀχυροῦται ἐν Μουνιχίᾳ. Οἱ τριάκοντα ἐπέρχονται καὶ πάλιν κατ' αὐτοῦ. Ἀλλὰ νικῶνται ἐν πεισματωδεστάτῃ μάχῃ καὶ φονεύονται ἐξ αὐτῶν ὁ Κριτίας καὶ ὁ Ἰππόμαχος. Τότε οἱ ἐν Ἀθήναις καθήρεσαν τοὺς τριάκοντα καὶ συνεφιλιώθησαν μὲ τοὺς ἐν Πειραιεῖ. Μετὰ τοῦτο ὁ Θρασύβουλος ἀνῆλθεν ἐν θριάμβῳ εἰς Ἀθήνας, ἀπένειμεν ἀμνηστειὰν εἰς πάντας, πλὴν τῶν τριάκοντα, καὶ ἀνίδρυσε πάλιν τὴν δημοκρατίαν (403 π. Χ.).

§ 81. Σωκράτης (470—399 π. Χ.)

Κατὰ τοὺς χαλεποὺς τούτους χρόνους ὅχι μόνον ἡ δύναμις τῶν Ἀθηνῶν εἶχε συντριβῇ, ἀλλὰ καὶ τὰ ἦθη τῶν πολιτῶν εἶχον διαφθαρῇ ὑπὸ τῶν κηλουμένων σοριστῶν. Ἦσαν δὲ οἱ σοφισταί

ψευδοφιλόσοφοι, οἵτινες ἐπηγγέλλοντο τὸν διδάσκαλον καὶ ἐδίδασκον τοὺς παῖδας τῶν πλουσίων Ἀθηναίων λαμβάνοντες ἀδροτάτους μισθοὺς. Ἄλλ' ἡ διδασκαλία αὐτῶν ἦτο ὀλεθρία, διασαλεύουσα τὰ θεμέλια τῆς θρησκείας, τῆς πολιτείας καὶ τῆς κοινωνίας. Μὲ τὰς λεπτολογίας τῆς διαλεκτικῆς διέστρεφον τὴν ἀλήθειαν παριστάνοντες αὐτὴν ὡς ψεῦδος καὶ τὸ ψεῦδος ὡς ἀλήθειαν.

Κατὰ τῶν λυμεῶνων τούτων τῆς κοινωνίας ἀντεπεξῆλθεν εἰς μέγας ἀνὴρ, ὁ Σωκράτης, ὅστις ἦτο υἱὸς τοῦ λιθοξόου Σωφρονίσκου καὶ τῆς μαίας Φαιναρέτης.

Ὁ Σωκράτης ὑπῆρξε μέγας φιλόσοφος καὶ μέγας διδάσκαλος τῆς ἀρετῆς. Ὡς κύριον σκοπὸν τοῦ βίου του εἶχε νὰ διδάσκη τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ καθοδηγῇ αὐτοὺς διὰ τῆς διδασκαλίας του καὶ διὰ τοῦ παραδείγματός του εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς.

Σχολεῖον δὲν εἶχεν ὁ Σωκράτης, οὔτε χρόνον ὠρισμένον πρὸς διδασκαλίαν. Ἐδίδασκε δωρεὰν ἀπὸ πρωίας μέχρι ἐσπέρας εἰς τοὺς περιπάτους, εἰς τὴν ἀγορὰν, εἰς τὰ γυμνάσια καὶ εἰς τὰς παλαιίστρας. Πλήθος δὲ ἀνθρώπων συνέρρεεν ἵνα ἀκούσῃ τὸν Σωκράτη διδάσκοντα. Ἡ φήμη αὐτοῦ ἦτο μεγίστη. Ἡ Πυθία ὠνόμασεν αὐτὸν «ἀνδρῶν ἀπάντων σοφώτατον». Ἡ διδασκαλία τοῦ Σωκράτους περιεστρέφετο εἰς τὸ τί εἶνε δίκαιον, τί ἄδικον, τί καλόν, τί αἰσχρόν, τί εὐσεβές, τί ἄσεβές καὶ ἐν γένει εἰς τὰ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἑαυτόν, πρὸς τὴν πατρίδα καὶ πρὸς τὸν θεόν.

Ὁ Σωκράτης εἶχε προσωπικούς ἐχθροὺς τοὺς σοφιστάς, τῶν ὑποίων τὰς ὀλεθρίας δοξασίας ἐπολέμει· εἶχε δὲ καὶ ἄλλους πολλοὺς ἐχθροὺς, διότι διδάσκων ἐξήλεγε μετὰ θάρρους τὰ ἐλαττώματα καὶ τὴν ἀμάθειαν τῶν ἀνθρώπων καὶ κατέκρινε πᾶσαν κακίαν. Τρεῖς τῶν πολλῶν ἐχθρῶν του, ὁ Μέλητος, ὁ Ἄνυτος καὶ ὁ Λύκων ἀπήγγειλαν κατ' αὐτοῦ κατηγορίαν α) ὅτι δὲν πιστεύει τοὺς θεοὺς τῆς πόλεως, ἀλλ' εἰσάγει νέους καὶ β') ὅτι διχφθεῖρει τοὺς νέους.

Ὁ Σωκράτης ἐνεφανίσθη εἰς τὸ δικαστήριον καὶ ἀπελογήθη

σοβαρῶς, ἀπαθῶς καὶ ἀξιοπρεπῶς. Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν ἔκλαυσε καὶ δὲν ἰκέτευσε, ὡς συνήθιζον νὰ κάμνωσι τότε οἱ κατηγορούμενοι, ἀλλὰ μετεχειρίσθη γλῶσσαν σοβαρὰν καὶ ἀξιοπρεπῇ καὶ ἀπολογούμενος ἐφάνετο μᾶλλον ὅτι ἐδίδασκε, διὰ τοῦτο οἱ δικασταὶ ὠργίσθησαν καὶ κατεδίκασαν αὐτὸν εἰς θάνατον.

Ὁ Σωκράτης ἔπιε τὸ κώνειον ἀταράχως ἐν ἡλικίᾳ ἐβδομήκοντα ἐτῶν, καὶ τοιουτοτρόπως ἐτελεύτησεν ὁ μάρτυς οὗτος τῆς ἀληθείας τῇ 399 π. Χ.

§ 82. Κύρου ἀνάβασις καὶ κάθοδος τῶν μυρίων (401—400 π. Χ.).

Διακροῦντος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐβασίλευεν ἐν Περσίᾳ Δαρεῖος ὁ Β'. Οὗτος ἀποθανὼν ἀφῆκε δύο υἱούς, τὸν Ἀρταξέρξην, ὅστις διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον, καὶ τὸν Κῦρον τὸν νεώτερον, ὅστις ἦτο σατραπὴς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ Κῦρος, μελειτῶν νὰ ἐκθρονίσῃ τὸν ἀδελφόν του καὶ νὰ βασιλεύσῃ αὐτὸς ἀντ' ἐκείνου, παρεσκεύασεν ἑκατὸν χιλιάδας βαρβαρικοῦ στρατοῦ, προσέλαβε δὲ καὶ δέκα τρεῖς χιλιάδας μισθοφόρους Ἕλληνας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Λακεδαιμονίου Κλεάρχου καὶ ἄλλων. Περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ 401 π.Χ. ἐξεστράτευσεν κατὰ τοῦ Ἀρταξέρξου, ὅστις μιλῶν παρὰ τοῦ Τισσαφέρνης τὸ κίνημα τοῦ ἀδελφοῦ του ἐπῆλθε κατ' αὐτοῦ μετὰ ἑνεακοσίων χιλιάδων στρατοῦ. Οἱ δύο στρατοὶ συνηττήθησαν παρὰ τὰ Κούναξα τῆς Βαβυλωνίας (401 π. Χ.). Γενομένης μάχης, οἱ μὲν Ἕλληνες ἐνίκησαν τοὺς ἀπέναντι παρατεταγμένους Πέρσας καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὸ δεξιὸν κέρας τῶν πολεμίων· οἱ δὲ περὶ τὸν Κῦρον προσεκύουν αὐτὸν ὡς βασιλέα. Ἄλλ' ὅτε ὁ Κῦρος διέκρινε τὸν ἀδελφόν του, ὤρμησε κατ' αὐτοῦ ὅπως τὸν φονεύσῃ· πλὴν ἐφονεύθη αὐτὸς ὑπὸ τῶν σωματοφυλάκων τοῦ βασιλέως. Τότε ὁ περσικὸς τοῦ Κύρου στρατὸς ἠὺς τομολήσεν πρὸς τὸν Ἀρταξέρξην.

Ὁ βασιλεὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κύρου, θεωρῶν ἑαυτῶν νι-

κητὴν, ἔπεμψε καὶ ἀπήτησε παρὰ τῶν Ἑλλήνων τὴν παράδοσιν τῶν ὅπλων. Ἄλλ' ὁ Κλέαρχος ἐξ ὀνόματος ὄλων ἀπήντησεν ὅτι δὲν εἶνε ἴδιον τῶν νικούντων νὰ παραδίδωσι τὰ ὅπλα. Ὁ πονηρὸς ὁμως Τισσαφέρνης ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς φιλίας κατορθώνει καὶ δολοφονεῖ πάντας τοὺς στρατηγούς.

Ἡ εἰδήσις περὶ τῆς δολοφονίας τῶν στρατηγῶν ἐβύθισεν εἰς μεγάλην λύπην τοὺς Ἕλληνας καὶ ἔφερεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐσχάτην ἀπόγνωσιν. Εὐρίσκοντο ἄνευ ἀρχηγοῦ ἐν μέσῳ χωρῶν ἀγνώπτων περιστοιχιζόμενοι πανταχόθεν ὑπὸ ἐχθρῶν. Τότε ἐνεφανίσθη ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀπληπισμένων στρατιωτῶν ὁ Ἀθηναῖος Ξενοφῶν, ὅστις ἠκολούθησε τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κύρου ὡς ἐθελοντής, καὶ διὰ λόγου μεστοῦ φρονήματος ἐνεθάρρυνεν αὐτοὺς. Οἱ στρατιῶται ἐνθαυρυνθέντες ἐξέλεξαν νέους στρατηγούς, ἐν οἷς καὶ τὸν Ξενοφῶντα. Τότε ἤρχισεν ἡ ἀξιωμανημόνευτος ἐκείνη κἀθόδος τῶν μυρίων, ἡ γενομένη διὰ Βαβυλωνίας, Ἀσσυρίας, Ἀρμενίας καὶ Πόντου, τὴν ὁποίαν ἀμιμῆτως περιγράφει ὁ Ξενοφῶν εἰς τὸ θαυμάσιον αὐτοῦ σύγγραμμα τὸ ἐπιγραφόμενον *Κύρου ἀνάβασις*.

Ἐπὶ τέσσαρας μῆνας οἱ Ἕλληνες ἐβάδιζον ἄνευ ὁδηγῶν διὰ μέσου χωρῶν ἀγνώστων. Διήρχοντο ἐρήμους καὶ διέβαινον ὄρη ὑπερύψηλα καὶ χιονοσκεπῆ ἐν μέσῳ χειμῶνος καὶ ψυχροῦς δριμυτάτου, προσβαλλόμενοι ὑπὸ ἀγρίων λαῶν, κακουχούμενοι καὶ τάλαιπωροῦμενοι. Τέλος ἐφθασαν εἰς τὸ παρὰ τὴν Τραπεζοῦντα ὄρος Θήχην. Μόλις ἀντίκρυσαν ἐξ αὐτοῦ τὸν Εὐξείνιον πόντον, ὑπὸ τοσαύτης ἀγαλλιάσεως κατελήφθησαν, ὥστε ἐρρίφθησαν εἰς τὰς ἀγκάλας ὁ εἰς τοῦ ἄλλου καὶ χύνοντες δάκρυα χαρᾶς ἐφώναζον *Θάλασσα, θάλασσα*.

Ἐκεῖθεν περὶ τοὺς ὀκτὼ χιλιάδας ἑξακοσίους, τῶν λοιπῶν ἀποθανόντων ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ, ὑπὸ τῆς πείνης καὶ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, κατέβησαν εἰς τὴν πρώτην ἑλληνικὴν πόλιν Τραπεζοῦντα, ὅπου προσήνεγκον θυσίαν εἰς τοὺς θεοὺς καὶ ἐτέλεσαν ἀγῶνας διὰ τὴν σωτηρίαν των. Μετὰ τινος δὲ ἄλλας περιπετείας ἐξ ἑκατῶν ὁδηγήθησαν καὶ παρεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Ξενοφώντος εἰς τὸν ἐν τῇ

Μικρῇ Ἀσίᾳ στρατηγὸν τῶν Λακεδαιμονίων Θίβρωνα, ὅστις ἐπολέμει ἐναντίον τοῦ Τισσαφέρους.

§ 83. Πόλεμος μεταξύ Σπάρτης καὶ Περσῶν. —

Στρατεία τοῦ Ἀγησίλαου κατὰ τῆς Ἀσίας.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κύρου ἀνταμείβων ὁ Ἀρταξέρξης τὸν Τισσαφέρην διὰ τὰς πολλὰς καὶ μεγάλας ὑπηρεσίας του διώρισεν αὐτὸν σατράπην ὅλων τῶν χωρῶν, τῶν ὁποίων πρότερον ἦρχεν ὁ Κύρος, καὶ διέταξεν αὐτὸν νὰ τιμωρήσῃ τὰς ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ ἐλληνικὰς πόλεις, αἵτινες παρέσχον βοήθειαν εἰς τὸν ἀποστατήσαντα Κύρον. Ὁ Τισσαφέρης ἀπήγγειλε παρὰ τῶν πόλεων τούτων τελεῖαν ὑποταγὴν, ἀλλ' αὗται ἀντίστησαν καὶ ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης.

Ἡ Σπάρτη κατ' ἀρχὰς ἐπεμψε τὸν Θίβωνα καὶ μετ' αὐτὸν τὸν Δερκυλλίδαν. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξύ, ἀποθανόντος τοῦ Ἀγιδος, ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῆς Σπάρτης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀγησίλαος, τεσσαρκακοντούτης ὢν. Ὁ Ἀγησίλαος ἦτο μικρὸς τὸ ἀνάστημα, ἰσχνός, χωλὸς τὸν πόδα καὶ δύσμορφος. Ἀλλ' εἰς τὸ εὐτελές ἐκείνο σαρκίον ὑπῆρχε ψυχὴ μεγαλόφρων καὶ ἐμπορουμένη πανελληνίων αἰσθημάτων. Ἐν τοῖς πολέμοις ὁ Ἀγησίλαος ἀνεδείχθη στρατηγικώτατος, θεωρεῖται δὲ ὡς εἰς τῶν μεγίστων στρατηγῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Ἡ Σπάρτη ἀνέθηκεν εἰς τὸν Ἀγησίλαον νὰ διεξαγάγῃ τὸν νέον κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον. Ὁ Ἀγησίλαος παραλαβὼν δύο χιλιάδας νεοδαμῳδαίς (Εἰλωτας ἀνακτήσαντας τὴν ἐλευθερίαν) καὶ ἑξ ἑκατοντάδας συμμάχους ἐπλευσεν εἰς τὴν Ἐφεσον (396 π.Χ.).

Ὁ Τισσαφέρης καταληφθεὶς ἀπυράσκειος ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ Ἀγησίλαου τριμνηνὸν ἀναχωρήν, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀγησίλαος παρεχώρησε, καίτοι ἐγνώριζε τὴν περὶ τοὺς ὅρκους ἀπιστίαν τοῦ Τισσαφέρους. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Τισσαφέρης, λαβὼν ἐπικουρίαν παρὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως, παρέβη τὸν ὅρκον του

καὶ διέταξε τὸν Ἀγησίλαον ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Ἀσίας. Ἄλλ' ὁ Ἀγησίλαος μὲ τὸν ὀλιγάριθμον ἄλλ' ἐξησκημένον στρατὸν τοῦ λεηλατεῖ τὴν Φρυγίαν καὶ τὴν Λυδίαν, εἰς δὲ τὴν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Πακτωλοῦ ποταμοῦ μεγάλην μάχην διαλύει καὶ διασκορπίζει τὸν στρατὸν τοῦ Τισσαφέρνηους καὶ γίνεται κύριος τοῦ πλουσίου στρατοπέδου αὐτοῦ (Ξεν. Ἑλλ. Γ' 4, 22).

Ὁ μέγας βασιλεὺς μαθὼν τὰς ἡττας τοῦ Τισσαφέρνηους καθήρεσεν αὐτὸν τῆς ἀρχῆς καὶ ἔπεμψε νέον σατράπην, τὸν Τιθραύστην, μὲ τὴν διαταγὴν ν' ἀποκόψῃ τὴν κεφαλὴν τοῦ Τισσαφέρνηους καὶ ἀποστείλῃ εἰς αὐτὸν ταύτην, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Ὁ Τιθραύστης εἰδείχθη πολιτικώτερος τοῦ Τισσαφέρνηους. Βλέπων ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ διεξαγάγῃ ἐπιτυχῶς τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀγησιλάου, συνωμολόγησε πρὸς αὐτὸν ἐξάμνηνον ἀνακωχὴν.

Ὁ Ἀγησίλαος τότε εἰσβαλὼν εἰς τὴν σατραπείαν τοῦ Φαρναβάζου, τὴν Φρυγίαν, ἡλευθέρωσεν ἐνταῦθα πολλὰς ἐλληνικὰς πόλεις, ἐμελέτα δὲ νὰ καταλύσῃ ὅλοςχερῶς τὴν περσικὴν ἀρχὴν ἐν ὅλῃ τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Ὁ Τιθραύστης, βλέπων ὅτι ὁ Ἀγησίλαος δὲν εἶχε σκοπὸν ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Ἀσίας, ἔπεμψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Ῥόδιον Τιμοκράτην μὲ ἄφθονον χρυσίον, ἵνα ἐξεγείρῃ εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Σπάρτης τὰς διαφόρους τῆς Ἑλλάδος πόλεις. Ὁ δὲ Τιμοκράτης δὲν ἀπήντησε πολλὰς δυσκολίας εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποστολῆς του, ἐπειδὴ ἐν Ἑλλάδι τότε ἐπεκράτει μεγάλη δυσἀρέσκεια κατὰ τῆς Σπάρτης ἐνεκα τῆς ἀγερώχου καὶ καταθλιπτικῆς διαγωγῆς αὐτῆς. Οἱ Θηβαῖοι, οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Ἀργεῖοι ἤρπασαν ἀμέσως τὰ ὅπλα κατὰ τῆς Σπάρτης· προσέτι δὲ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ἀλλὰ χωρὶς νὰ λάβωσιν οὗτοι χρήματα (Ξεν. Ἑλλ. Ε' 5).

§ 84. Βοιωτικὸς καὶ Κορινθιακὸς πόλεμος (397 π.Χ.) — Ἀνταλκίδειος εἰρήνη.

Ἀφῆρμην εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἔδωκαν οἱ Ὀπούντιοι Λοκροὶ λεηλατήσαντες κατὰ παρακίνησιν τῶν Θηβαίων μέρος τι, τὸ

ὁποῖον ἀνῆκεν εἰς Φωκεῖς. Οἱ Φωκεῖς τότε εἰσέβαλον εἰς τὴν Λοκρίδα. Καὶ οὗτοι μὲν ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης, τοὺς δὲ Λοκροὺς ἐβοήθησαν οἱ Θηβαῖοι. Ἡ Σπάρτη ἔπεμψε τὸν Λύσκανδρον, ὅστις θελήσας νὰ κυριεύσῃ ἐξ ἐφόδου τὴν Ἀλῖαρτον, πόλιν τῆς Βοιωτίας, ἐφρονεῖτο. Καὶ ἔφθασε μὲν ὁ Πausanias εἰς βοήθειαν, ἀλλ' ἐνωθέντες οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Θηβαῖοι ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ νὰ ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Βοιωτίας.

Ἡ νίκη αὕτη τῶν Θηβαίων καὶ Ἀθηναίων συνετέλεσεν, ὥστε πολλαὶ πόλεις ν' ἀποσπασθῶσιν ἀπὸ τῆς Σπάρτης καὶ νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τῆς νέας συμμαχίας τῶν Ἀθηναίων, Θηβαίων, Κορινθίων καὶ Ἀργείων. ἀπεσταλμένοι δὲ τῶν συμμάχων τούτων συνῆλθον ἐν Κορίνθῳ τὸ ἔαρ τοῦ 394 π.Χ. καὶ ἀπεφάσισαν νὰ κηρυχθῇ ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων.

Ἡ Σπάρτη, βλέπουσα ὅτι εὕρισκετο ἐν κινδύνῳ, ἔσπευσε ν' ἀναλαλέσῃ ἐκ τῆς Ἀσίας τὸν Ἀγησίλαον. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Ἀγησίλαος ἔδειξεν ἀξιοθαύμαστον πειθαρχίαν. Ἐν ᾧ ἐμεκὲτα νὰ πορευθῇ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας (Ξεν. Ἑλλ. Δ' 1, 41), λαμβάνει τὴν εἰδησιν τῆς ἀνακλήσεως καὶ ἀμέσως σπεύδει ἐκεῖ, ὅπου τὸν ἐκάλει ἡ φωνὴ τῆς κινδυνεύουσας πατρίδος, ἐγκαταλιπὼν ἀνεκτέλεστα τὰ μεγαλεπήβολα σχέδιά του. Διελθὼν δ' ἐσπευσμένως τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν, καὶ τὴν Θεσσαλίαν, φθάνει εἰς τὴν Βοιωτίαν, καὶ συναντήσας τοὺς συνηνωμένους ἐχθροὺς παρὰ τὴν Κορώνειαν, συνάπτει μάχην φονικωτάτην, καθ' ἣν ἐνίκησε μὲν τοὺς ἐχθροὺς, ἀλλὰ δὲν κατέλαβεν αὐτοὺς ὁλοσχερῶς, ἔλαβε δὲ καὶ αὐτὸς πολλὰ τραύματα (394 π. Χ.).

Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησε καὶ συνεκεντρώθη περὶ τὴν Κόρινθον, ἐξ ἧς καὶ Κορινθιακὸς ὠνομάσθη. Καὶ οἱ μὲν σύμμαχοι κέντρον ἐνεργείας εἶχον τὴν Κόρινθον, οἱ δὲ Σπαρτιαῖται, τὴν Σικυῶνα. Καὶ κατὰ ξηρὰν μὲν ἐνῆκον οἱ Σπαρτιαῖται ἀλλὰ κατὰ θάλασσαν ἐνικῶντο.

Ὁ Κόνων ὁ Ἀθηναῖος μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς καταστροφὴν μετέβη, ὡς εἴπομεν, εἰς Κύπρον, πρὸς τὸν βασιλεῖα τῆς Σαλα-

μῖνος Εὐαγόραν. Κατορθώσας δὲ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν περσικὴν ὑπερ-
 ρεσίαν διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀρταξέρξου νάναρχος τοῦ περσικοῦ στό-
 λου καὶ κατὰ τὸ 394 π. Χ. κατετρόπωσε τοὺς Λακεδαιμονίους
 περὶ τὴν Κνίδον. Διὰ τῆς λαμπρᾶς ταύτης νίκης ἀφῆρθη ἀπὸ
 τῆς Σπάρτης ἡ κατὰ θάλασσαν ἡγεμονία. Ἐπειτα ὁ Κόνων
 ἀφ’ οὗ ἐξεδίωξεν ἐκ τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἐλληνικῶν πόλεων τοὺς ἀρμο-
 στάς, τοὺς ὑποίους εἶχεν ἐγκαταστήσῃ ὁ Λύσανδρος, ἐπλευσε μετὰ
 τοῦ στόλου του καὶ ἐλεηλάτησε τὰ παράλια τῆς Λακωνικῆς.
 Ἐπανελθὼν δ’ εἰς Ἀθήνας ἀνήγειρεν ἐκ νέου διὰ τῶν περ-
 σικῶν χρημάτων τὰ μακρὰ τεῖχη καὶ τὰ τοῦ Πειραιῶς (Ἑν.
 Ἑλλ. Δ’ 8).

Οἱ Σπαρτιῖται βλέποντες ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ διεξαγάγῃσι
 πόλεμον ἐναντίον τοσούτων συνησπισμένων ἐχθρῶν καὶ καὶ ὅτι ἡ ἡγε-
 μονία αὐτῶν ἐκλονίζετο, προσεπάθησαν ἀντὶ πάσης θυσίας νὰ
 προσελκύσωσι τὴν συμμαχίαν τῶν Περσῶν. Ὅθεν ἔπεμψαν εἰς τὴν
 Περσίαν τὸν πονηρὸν καὶ πανοῦργον Ἀνταλκίδαν, ὅστις μετὰ
 πενταετὴ ἐκεῖ διαμονὴν συνωμολόγησε μετὰ τοῦ μεγάλου βασι-
 λέως ἐπὶ νείδιστον εἰρήνην, ἥτις ἀπ’ αὐτοῦ ὠνομάσθη Ἀνταλκίδειος
 εἰρήνη (387 π. Χ.). Κατὰ ταύτην πᾶσαι αἱ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐλ-
 ληνικαὶ πόλεις καὶ ἐκ τῶν νήσων ἡ Κύπρος καὶ αἱ Κλαζομεναὶ
 ἀφίνοντο εἰς τὸν βασιλεῖα, αἱ δὲ ἄλλαι ἐλληνικαὶ πόλεις μικραὶ
 καὶ μεγάλαι ἐκηρύσσοντο αὐτόνομοι πλὴν τῆς Λήμνου, Ἰμβρου
 καὶ Σκύρου, αἵτινες ἔμενον εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἡπεῖλει δὲ ὁ
 βασιλεὺς ὅτι θὰ τιμωρήσῃ τὰς πόλεις ἐκείνας, αἵτινες δὲν ᾔθελον
 ἀποδεχθῇ τὴν εἰρήνην.

§ 85. Τὰ μετὰ τὴν Ἀνταλκίδειον εἰρήνην. —

Ἡ ἐν Ἑλλάδι δεσποτεία τῶν Σπαρτιατῶν.

Ἡ διαίρεσις τῶν ἐν Ἑλλάδι πόλεων εἰς μικρὰς αὐτονόμους πο-
 λιτείας ἠΐξησε μόνον τὴν δύναμιν τῆς Σπάρτης. Αὕτη ἀναλα-
 βούσα παρὰ τῶν Περσῶν νὰ ἐπιβάλῃ τὴν Ἀνταλκίδειον εἰρήνην

ἐδείχθη λίαν τυραννικὴ καὶ βιαία πρὸς ἐκείνας τῶν συμμάχων τῆς, αἵτινες κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον ἔκλινον πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τῆς. Καὶ πρῶτον ἐξεστράτευσαν οἱ Σπαρτιαῖται κατὰ τῆς Μαντινείας, ἐκρήμνισαν τὰ τείχη τῆς πόλεως καὶ ὑπεχρέωσαν τοὺς Μαντινεῖς νὰ κατοικήσωσιν εἰς τὰς τέσσαρας ἀτειχίστους κώμας. Ἐπειτα ἠνάγκασαν τοὺς Φλιασίους μετὰ δεινὴν πολιορκίαν νὰ μεταβάλωσι τὸ πολίτευμα εἰς ὀλιγαρχικὸν καὶ νὰ δεχθῶσι τοὺς φυγάδας. Μετὰ ταῦτα δ' ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς πλουσίας καὶ εὐδαίμονος Ὀλύνθου, πόλεως τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου, ἣτις μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἤκμαζε καὶ εἶχε συνδέσῃ εἰς συμμαχίαν πάσας τὰς πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς, πλὴν τῆς Ἀκάνθης καὶ τῆς Ἀπολλωνίας, καὶ πολλὰς τῆς λοιπῆς Μακεδονίας.

Μετὰ τριετὴ ἀγῶνα ἠνάγκασε καὶ τὴν Ὀλυνθον νὰ διαλύσῃ τὴν συμμαχίαν καὶ ν' ἀκολουθῇ ἐν πολέμῳ τοὺς Σπαρτιατάς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

§ 86. Κατάληψις τῆς Καδμείας (382 π. Χ.).

Ἡ ἐκστρατεία τῶν Σπαρτιατῶν κατὰ τῆς Ὀλύνθου ἐπὶνενγκε καὶ ἄλλο τι σπουδαῖον συμβάν, τὴν κατάληψιν τῆς Καδμείας. Ἐν ἔτει 382 π. Χ. ὁ στρατηγὸς τῶν Σπαρτιατῶν Φοιβίδας, πορευόμενος μετὰ στρατοῦ ἐναντίον τῆς Ὀλύνθου καὶ διερχόμενος πλησίον τῶν Θηβῶν, κατέλαβεν αἰφνιδίως τὴν ἀκρόπολιν αὐτῆς Καδμείαν κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Λεοντιάδου, ἀρχηγοῦ τῶν ὀλιγαρχικῶν. Ἀποῦ δ' ἐγκατέστησεν ἐν τῇ Καδμείᾳ σπαρτιατικὴν φρουράν, τὴν μὲν διοίκησιν τῆς πόλεως ἅπασαν παρέδωκεν εἰς τὸν Λεοντιάδην, τὸν δὲ ἀρχηγὸν τῆς δημοκρατικῆς μερίδος Ἰσμηνίαν

συλλαβὼν ἔρριψεν εἰς τὸ δεσμοκτήριον. Ἐκ τῶν δημοκρατικῶν περὶ τοὺς τριακοσίους κατέφυγον εἰς Ἀθήνας, ὅπου εὗρον τὴν αὐτὴν φιλοξενίαν, ἣν πρὸ εἴκοσι δύο ἔτων οἱ Θηβαῖοι εἶχον παράσχῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους φυγάδας.

Ὅτε ἀνηγγέλθη εἰς τὴν Σπάρτην τὸ πρᾶγμα, οἱ Σπαρτιάται ἐφάνησαν ὅτι ἡγανάκτησαν· καὶ τὸν μὲν Φοιβίδαν κατεδίκασαν εἰς πρόστιμον, ἀλλὰ δὲν ἀπέδωκαν τὴν Καδμείαν, ἥτοι ἐτιμώρησαν μὲν τὸν πράξαντα, ἀλλ' ἐνέκριναν τὴν πράξιν αὐτοῦ ἐπὶ πλείον· δὲ διετάξαν νὰ θανατωθῇ καὶ ὁ Ἰσμηνίας.

§ 87. Ἀπελευθέρωσις τῶν Θηβῶν.

Τέσσαρα σχεδὸν ἔτη αἱ Θῆβαι ἐστέναζον ὑπὸ τὸν ἀφόρητον σπαρτιατικὸν ζυγόν. Μεταξὺ τῶν φυγάδων ἐν Ἀθήναις ἦτο καὶ ὁ Πελοπίδας, νέος ἐξ ἐπιφανοῦς οἰκογενείας, πλούσιος καὶ εἰς ἄκρον φιλόπατρις. Ὁ Πελοπίδας, μὴ δυνάμενος νὰ βλέπῃ τὴν πατρίδα του ὑπὸ ζυγόν, ἀπεφάσισε νὰ ἐλευθερώσῃ αὐτήν, μιμούμενος τὸ παράδειγμα τοῦ Θρασυβούλου. Συνενόηθη λοιπὸν κατ' ἀρχὰς μετὰ τῶν ἐν Θήβαις ὁμοφρόνων του. Ἐπειτα κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 379 π.Χ. μετὰ ἑνδεκα ἄλλων φυγάδων ἐξῆλθον ἐκ τῶν διαφόρων πυλῶν τῶν Ἀθηνῶν ἐνδεδυμένοι ὡς κυνηγοί· καὶ ἀφοῦ συνηθροίσθησαν εἰς τὸ Θριάσιον πεδῖον, ἐβάδιζον ὅλοι ὁμοῦ. Φθάσαντες δὲ τὴν νύκτα εἰς Θήβας, ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι ἕνεκα τοῦ ψύχους εἶχον ἀποσυρθῇ εἰς τὰς οἰκίας των, εἰσῆλθον διὰ διαφόρων ὁδῶν ἀπαρτῆρητοι εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Χάρωνος, ἐνὸς τῶν συνωμοτῶν. Τὴν ἐσπέραν ἐκείνην ὁ γραμματεὺς τῶν βοιωταρχῶν Φυλλίδας, μεμυημένος τὰ τῆς συνωμοσίας, μετὰ προηγουμένην συνεννόησιν εἶχε προσκαλέσῃ εἰς συμπόσιον τοὺς κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος βοιωτάρχας Ἀρχίαν καὶ Φίλιππον, εἰς οὓς ὑπεσχέθη νὰ φέρῃ καὶ περικαλλῇ γυναῖα ἐκ τῶν ἐν Θήβαις.

Ἀλλὰ μεθ' ὅλην τὴν μυστικότητα τὸ πρᾶγμα παρ' ὀλίγον νὰ προδοθῇ. Καθ' ἣν ὥραν οἱ πολέμαρχοι ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Φυλλίδου

ἡθύμουν, ἦλθεν ἀπεσταλμένος ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἔφερεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἀρχίαν λέγων εἰς αὐτὸν νὰ τὴν ἀναγνώσῃ ἀμέσως. Διὰ τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης καθίσταντο γνωστὰ τὰ τῆς συνωμοσίας. Ἄλλ' ὁ Ἀρχίας βεβαρημένος ὑπὸ τοῦ οἴνου ἔθεσε τὴν ἐπιστολὴν ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον καὶ εἶπεν : *Ἐς αὔριον τὰ σπονδαῖα. Μετ' ὀλίγον ἔκρουσαν τὴν θύραν. Ὅτε ἠνοιχθῇ αὕτη, εἰσῆλθον οἱ συνωμότες ἐνδεδυμένοι γυναικεῖα ἐνδύματα. Οἱ πολέμαρχοι ὑπεδέχθησαν τὰς ὑποτιθεμένας γυναῖκας κροτοῦντες τὰς χεῖρας, οἱ δὲ συνωμότες, ἀφοῦ περιεσκόπησαν τὸ συμπόσιον καὶ τὰ θύματά των, ἔσυραν τὰ ξίφη καὶ ἐφόνευσαν αὐτοὺς ἄνευ δυσκολίας.*

Ἀλλὰ τὸ δυσχερέστερον ἔργον εἶχεν ἀναλάβῃ ὁ Πελοπίδας. Οὗτος μετ' ἐνὸς ἄλλου συνωμότης μετέβη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Λεοντιάδου, ὅστις κατ' ἐπιθυμίαν τοῦ Ἀρχίου δὲν εἶχε προσκληθῇ εἰς τὸ συμπόσιον. Ἐκεῖ συνήφθη πάλιν δυνατὴ. Ὁ σύντροφος τοῦ Πελοπίδου ἐφρονέυθη, ἀλλὰ καὶ ὁ Πελοπίδας ἐφόνευσεν τὸν Λεοντιάδην.

Κατόπιν ἦνοιξαν τὰς φυλακὰς καὶ ἠλευθέρωσαν τοὺς ἐν αὐταῖς κρατούμενους, καὶ διὰ κηρύκων ἐκάλεσαν τὸν λαὸν εἰς ἐλευθερίαν. Πρῶτοι δ' ἔδραμον ὁ Ἐπαμεινώνδας καὶ ὁ Γοργίδας ἔχοντες ἱκανοὺς νέους. Τὴν πρωΐαν ὁ λαὸς συνῆλθεν εἰς ἐκκλησίαν καὶ ὑπεδέχθη ὄρθιος τοὺς περὶ τὸν Πελοπίδαν, ὀνομάζων αὐτοὺς λυτρωτὰς καὶ σωτῆρας τῆς πατρίδος. Ἀμέσως δ' ἐξέλεξε βοιωτάρχας τοὺς κορυφαίους τῶν συνωμοτῶν, Πελοπίδαν, Μέλωνα καὶ Χάρωνα, οἵτινες πολιορκήσαντες τὴν Καδμεῖαν ἠνάγκασαν τὴν σπαρτιατικὴν φρουρὰν νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ ἀπέλθῃ.

Οὕτω λοιπὸν ἠλευθερώθησαν αἱ Θῆβαι. Ἀλλ' ἦτο ἀνάγκη νὰ στηριχθῇ ἡ ἀποκτηθεῖσα ἐλευθερία ἀπέναντι τῆς Σπάρτης, ἥτις ὑπερεῖχε κατὰ τὴν δύναμιν. Αἱ Θῆβαι λοιπὸν ὠχυρώθησαν καὶ ἡ φύλαξις τῆς Καδμεΐας ἀνετέθη εἰς τὸν Ἱερὸν λόχον. Ὁ Ἱερὸς λόχος, ὅστις κατέστη πολυθρύλητος, συνεκροτήθη ὑπὸ τοῦ Γοργίδου καὶ τοῦ Ἐπαμεινώνδου καὶ ἀπετελεῖτο ἐκ τριακοσίων ἐπιλέκτων νέων, συνδεδεμένων δι' ἀρρήκτων δεσμῶν φιλίας, συγγενείας καὶ

ἀγάπης καὶ ὠρτισμένων νὰ μὴ ἐγκαλίπῃ κανεὶς τὴν τάξιν, ἀλλὰ πάντες ν' ἀποθάνωσι μαχόμενοι. Ὁ δὲ Πελοπίδας καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας, οἵτινες ἦσαν ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας συνδεδεμένοι διὰ στενωτάτης φιλίας, ἀνέλαβον τὸ ἔργον ν' ἀνυψώσωσι τὰς Θήβας.

§ 88. Ἀνταγωνισμὸς Σπάρτης καὶ Θηβῶν. —

Δευτέρα ἡγεμονία τῶν Ἀθηνῶν. —

Συνέδριον ἐν Σπάρτῃ.

Οἱ Σπαρτιῖται βαρέως φέροντες τὸ ῥάπισμα τῶν Θηβαίων ἀπεφάσισαν νὰ τιμωρήσωσιν αὐτούς. Ὅθεν ἐπεμφαν στρατὸν εἰς Βοιωτίαν πρῶτον μὲν ὑπὸ τὸν Ἀγησίλαον, ἔπειτα δὲ ὑπὸ τὸν Κλεόμβροτον· ἀλλ' ἀμφότεροι οἱ βασιλεῖς οὐδὲν κατώρθωσαν. Οἱ Θηβαῖοι ἀποφεύγοντες τὴν ἐκ τοῦ συστάδην μάχην περιωρίζοντο εἰς ἀψιμαχίας, καὶ οὕτω τὸ φρόνημα αὐτῶν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξηγεῖρετο. Μάλιστα δὲ ὁ Πελοπίδας, ἡγούμενος τοῦ Ἱεροῦ λόχου, κατετρόπωσε σπαρτιατικὴν μοῖραν παρὰ τὴν Τέγυραν τῆς Βοιωτίας.

Ἐξ ἄλλου μέρους οἱ Ἀθηναῖοι, στρατηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Τιμοθέου, υἱοῦ τοῦ Κόνωνος, κατώρθωσαν νὰ προσελκύσωσι πρὸς ἑαυτοὺς πολλοὺς καὶ σπουδαίους συμμάχους, καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀπετέλεσαν νέαν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν ἢ ὁμοσπονδίαν ἐξ ἐβδομήκοντα πέντε πόλεων· μεταξὺ τούτων ἦσαν ἡ Χίος, τὸ Βυζάντιον, ἡ Ρόδος, ἡ Λέσβος, ἡ Χαλκίς καὶ ἄλλαι πόλεις. Βάσις δὲ τῆς ὁμοσπονδίας ἦτο ἡ αὐτονομία ἐκάστης πόλεως. Οὕτω λοιπὸν ἡ κατὰ θάλασσαν ἡγεμονία περιῆλθε καὶ πάλιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Ἐκ τῶν ἐπιτυχιῶν τῶν Θηβαίων ἐνθαρρυνόμενοι αἱ περισσότεραν βοιωτικαὶ πόλεις συνετάχθησαν μετὰ τῶν Θηβαίων καὶ οὕτως ἀπετέλεσαν τὴν βοιωτικὴν συμμαχίαν. Ἀλλὰ τοῦτο διήγειρέ πως τὸν φόβον τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἤδη συγκροτήσει τὴν νέαν κατὰ θάλασσαν ἡγεμονίαν, ἀπὸ μέρους δὲ τῶν Λακεδαιμονίων δὲν εἶχον πλέον κανένα φόβον. Ἡ παράτασις λοιπὸν τῶν ἐχθροπραξιῶν μόνον τοὺς Θηβαίους ὠφελεῖ. Ὅθεν ἐνήργησαν νὰ

συγκληθῇ συνέδριον τῶν Ἑλλήνων ἐν Σπάρτῃ περὶ εἰρήνης. Ἐν τῷ συνεδρίῳ τούτῳ αἱ δύο μεγάλαι πόλεις, Σπάρτη καὶ Ἀθῆναι, συνεφώνησαν νὰ εἶνε αὐτόνομοι καὶ ἀφροῦρητοι πᾶσαι αἱ πόλεις, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιῆται ν' ἀναγνωρίζωνται ἀμοιβαίως οἱ μὲν πρῶτοι ὡς ἡγεμόνες κατὰ θάλασσαν, οἱ δὲ δεῦτεροι ὡς ἡγεμόνες κατὰ ξηράν. Ἀλλὰ κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἀντετάχθη ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν Θηβαίων Ἐπαμεινώνδας, ὅστις ἀπήτησε νὰ ὑπογράψῃ τὴν εἰρήνην ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν βοιωτικῶν πόλεων, ἀφροῦ καὶ ὁ Ἀγησίλαος ὑπέγραψεν αὐτὴν ὡς ἀντιπρόσωπος ὅχι μόνον τῆς Σπάρτης, ἀλλὰ καὶ τῶν συμμάχων αὐτῆς. Τότε ὁ Ἀγησίλαος ὡς πρόεδρος τοῦ συνεδρίου ὀργισθεὶς διέγραψε τὸ ὄνομα τῶν Θηβαίων ἐκ τῆς συνθήκης.

§ 89. Ἡ ἐν Λεύκτροις μάχη (371 π.Χ.).

Εὐθὺς μετὰ ταῦτα ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Κλεόμβροτος, ὅστις εὐρίσκετο ἐν Φωκίδι, ἄγων δεκατέσσαρας χιλιάδας πεζοὺς καὶ χιλίους ἑξακκοσίους ἵππεῖς, διαταχθεὶς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν. Κατ' αὐτῶν ἐπῆλθον οἱ Θηβαῖοι, ἐν ὧν ἑξ ἑκατῶν. Ἀρχιστράτηγος ἦτο ὁ Ἐπαμεινώνδας, ὁ δὲ Πελοπίδας ὠδήγει τὸν ἱερὸν λόχον. Ὅτε δ' ἐξήρχετο ἐκ τῆς πόλεως ὁ στρατὸς τῶν Θηβαίων, ἀπαίσιτοι οἰωνοὶ ἐτρόμαξαν αὐτόν. Ἀλλ' ὁ Ἐπαμεινώνδας, ὅστις ὑπῆρξεν ὅχι μόνον ὁ ἐξοχώτατος καὶ μεγαλοφυέστατος τῶν στρατηγῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἀλλ' ἐν ταύτῳ καὶ φιλόσοφος, ἀπηλλαγμένος τοιούτων προλήψεων, ἀνεφώνησεν: *Εἰς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης*. οὕτω δὲ διετήρησεν ἀκμαῖον τὸ φρόνημα τῶν στρατιωτῶν.

Οἱ δύο στρατοὶ συνηντήθησαν εἰς τὰ Λεύκτρα τῆς Βοιωτίας (371 π.Χ.). Ἐκεῖ συνήθη ἐκ παρατάξεως μάχη πεισματώδης καὶ φονικὴ. Οἱ Σπαρτιῆται ἕως τότε ἔθεωροῦντο ἀήττητοι, πληρεῖς δὲ ἐθνικῆς ὑπερηφανείας κατεφρόνουν τοὺς Θηβαίους. Ἀλλ' ὁ Ἐπαμεινώνδας διὰ τῆς λοζῆς φάλαγγος, ἣν αὐτὸς ἐπενόησεν, ἐπι-

πεσὼν ὀρμητικῶς προξενεῖ μεγάλην φθοράν εἰς τοὺς πολεμίους. Οἱ Σπαρτιᾶται μάχονται ἀνδρείως· ἀλλὰ μὴ δυνάμενοι νὰ ὑποφέρωσι τὸ βάρος τῶν πυκνῶν τάξεων τῶν Θηβαίων καὶ τοῦ Ἱεροῦ λόχου ὑποχωροῦσιν ἐπὶ τέλους καὶ διαλυθέντες τρέπονται εἰς φυγὴν. Τέσσαρες χιλιάδες τετρακόσιοι Σπαρτιᾶται σύμμαχοι ἐφονεύθησαν, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Κλεόμβροτος.

Ἡ ἐν Λεύκτροις μάχη ὑπῆρξεν ἡ σπουδαιότατη πασῶν τῶν μαχῶν τῶν γενομένων μεταξὺ Ἑλλήνων, ὅχι τόσον διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν πεσόντων, ὅσον διὰ τὸ ἠθικὸν ἀποτέλεσμα. Ἡ μάχη αὕτη κατέστρεψεν ἐξ ὀλοκλήρου τὴν γοητείαν, ἣν οἱ Σπαρτιᾶται ἤσκουν ἐφ' ὅλης τῆς Ἑλλάδος ὡς πρὸς τὰ πολεμικὰ καὶ ἀπέδειξεν ὅτι οὗτοι δὲν ἦσαν ἀήττητοι, ὡς ἐθεωροῦντο. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἡ ἡγεμονία τῆς Ἑλλάδος περιῆλθεν εἰς τοὺς Θηβαίους.

§ 90. Πρώτη εἰσβολὴ τοῦ Ἑπαμεινώνδου εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην πολλαὶ πόλεις ἀποσπασθεῖσαι ἀπὸ τῆς Σπάρτης συνεμάχησαν μετὰ τῶν Θηβαίων. Πρῶτοι οἱ Μαντινεῖς συνελθόντες ἀνωκοδόμησαν τὴν Μαντίνειαν καὶ ὠχύρωσαν αὐτὴν καλῶς. Ἐπειτα δὲ τῇ εἰσηγήσει τοῦ Ἑπαμεινώνδου παῖσαι αἱ ἀρκαδικαὶ πόλεις συνενωθεῖσαι ἀπετέλεσαν ὁμοσπονδίαν καὶ ἔκτισαν ἐπὶ τῶν συνόρων τῆς Λακωνικῆς κοινὴν μητρόπολιν, καὶ ὠνόμασαν αὐτὴν Μεγάλην πόλιν. Εἰς αὐτὴν δὲ συνερχόμενοι συνεσκέπτοντο περὶ τῶν πραγμάτων τῆς χώρας των. Τότε ὁ Ἑπαμεινώνδας ἀφ' ἐνὸς μὲν διὰ νὰ διατηρήσῃ τὴν ὑπεροχὴν τῶν Θηβαίων, ἀφ' ἐτέρου δὲ προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν συμμάχων, ἐστράτευσε μετὰ τοῦ Πελοπίδου εἰς τὴν Πελοπόννησον τῷ 370 π.Χ. καὶ εἰσβαλὼν εἰς τὴν Λακωνικὴν ἐδίῳσεν αὐτήν. Πορευόμενος δὲ διὰ τῆς ἀριστερᾶς ὁχθῆς τοῦ Εὐρώτα ἔφθασε μέχρι τῆς ἀτειχίστου Σπάρτης. Ἀπὸ ἐπτακοσίων ἐτῶν, ἥτοι ἀπὸ τῆς δωρικῆς κατακτήσεως, πούς ἐχθρικός δὲν εἶχε πατήσῃ τὸ ἔδαφος τῆς Λακωνικῆς.

Διὰ τοῦτο οἱ Σπαρτιάται ἔλεγον ὅτι οὐδέποτε γυνὴ Λάκκινα εἶδεν ἐχθρικὸν καπνόν. Ἄλλ' εἰς τὴν παροῦσαν περίστασιν ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τοῦ ἐχθροῦ αἱ Σπαρτιάτιδες ἤρχισαν νὰ θρηνῶσι γοερῶς καὶ νὰ κραυγάζωσιν Ἄλλ' ὅμως ὁ γηραιὸς Ἀγησίλαος, ὁ καὶ ὑπαίτιος ὄλων τῶν τελευταίων συμφορῶν τῆς πατρίδος του, ὑπερήσπισε τὴν πόλιν μετὰ πολλῆς συνέσεως καὶ ἀνδρείας καὶ οὕτως ἐσώθη ἡ Σπάρτη.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας, ὅστις ἄλλως δὲν ἐπέμεινεν εἰς τὸ νὰ κυριεύσῃ τὴν Σπάρτην, ἐτράπη πρὸς μεσημβρίαν, δηώσας δὲ τὴν χώραν ἔφθασε μέχρι τῶν συνόρων τῆς Ἀρκαδίας· ἐκεῖ ἐπαγίωσε τὴν ἀρκαδικὴν ὁμοσπονδίαν καὶ ὠχύρωσε τὴν Μεγάλην πόλιν· ἔπειτα δέ, ἀνακηρύξας τὴν ἐλευθερίαν ὄλων τῶν Εἰλώτων καὶ περιοίκων τῆς Μεσσηνίας, προσκαλέσας δὲ καὶ τοὺς τῇδε κακεῖσε διεσκορπισμένους καὶ πλανωμένους Μεσσηνίους ἱδρυσε τὴν Μεσσήνην ὑπὸ τὸ ὄρος Ἰθώμην καὶ ἐξησφάλισε τὴν αὐτονομίαν τῆς ἀτυχοῦς ἐκείνης χώρας. Ἀφῆσας δ' ἐν Μεσσήνῃ φρουρὰν ἐπανῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς τὰς Θήβας. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐκράτησε τὴν βιωταρχίαν τέσσαρας μῆνας ἐπὶ πλέον, εἰσῆλθη εἰς δίκην ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του αὐτὸς καὶ ὁ Πελοπίδας· ἀλλὰ μετὰ λαμπρὰν ἀπολογίαν ἠθωώθηθησαν ἀμφοτέρω πενηγυρικῶς.

§ 91. Οἱ Θηβαῖοι ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ.—
Δευτέρα εἰσβολὴ τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν
Πελοπόννησον. — Αἰχμαλωσία Πελοπί-
δου. — Ὁ Πελοπίδας ἐν Περσίᾳ. — Τρίτη
εἰσβολὴ τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς
τὴν Πελοπόννησον.

Οἱ Θεσσαλοί, πιεζόμενοι ὑπὸ τοῦ σκληροτάτου τυράννου τῶν Φερῶν Ἀλεξάνδρου, ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῶν Θηβαίων. Ὁ Πελοπίδας ἐλθὼν μετὰ στρατοῦ ὑπέχρεωσε τὸν τύραννον νὰ φέρηται ἡπιώτερον πρὸς τοὺς Θεσσαλοὺς, πολλὰς δὲ θεσσαλικὰς

πόλεις κατέστησεν αὐτονόμους. Ἐκ Θεσσαλίας μετέβη καὶ εἰς Μακεδονίαν καὶ συνεβίβασε τοὺς περὶ τοῦ θρόνου ἐρίζοντας υἱοὺς Ἀμύντου τοῦ Β', καταστήσας δὲ τὴν Μακεδονίαν σύμμαχον τῶν Θηβαίων καὶ πρὸς ἐγγύησιν λαβὼν τριάκοντα ἐγκρίτους ὁμήρους, ἐν οἷς καὶ τὸν νεαρὸν Φίλιππον, υἱὸν Ἀμύντου τοῦ Β', τὸν μετὰ ταῦτα περίφημον βασιλέα τῆς Μακεδονίας, ἐπανῆλθεν εἰς Θήβας (469 π.Χ.).

Οἱ Ἀθηναῖοι φθονοῦντες τὴν μεγάλην δύναμιν τῶν Θηβαίων συνεμάχισαν μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν, ὅπως ἀπὸ κοινοῦ πολεμήσωσι πρὸς τοὺς Θηβαίους. Μετὰ εἴκοσι χιλιάδων ἀνδρῶν κατέλαβον τὰς παρόδους τοῦ Ἰσθμοῦ, ἀπὸ Κεγχρεῶν μέχρι Λεχαιῶν, ἵνα διακόψωσι τὴν ἐπικοινωνίαν τῶν Θηβαίων μετὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ συμμάχων. Τοῦτο ἠνάγκασε τοὺς Θηβαίους νὰ ἐκστρατεύσωσι καὶ πάλιν 369 (π. Χ). Ὁ Ἐπαμεινώνδας μετὰ δυνάμειος ἀνερχομένης μόλις εἰς τὸ τρίτον τῶν ἑχθρῶν ἐπέρχεται καὶ ἐπιτίθεται μεθ' ὁρμῆς κατὰ τὸ μέρος, ὅπου ἦσαν τεταγμένοι οἱ Λακεδαιμόνιοι· διασπᾷ τὰς τάξεις αὐτῶν καὶ εἰσβάλλει τὸ δεύτερον εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐνωθεὶς δὲ μετὰ τῶν συμμάχων προσβάλλει τὴν Σικυῶνα καὶ ἀναγκάζει αὐτὴν νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὴν Θηβαϊκὴν συμμαχίαν (Διοδ. XV, 69). Μετὰ τινὰς δὲ ἄλλας ἐπιχειρήσεις ἐπανέρχεται οἴκαδε.

Ἄλλ' οἱ Θηβαῖοι δὲν ἡὐχарιστήθησαν ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐκστρατείας ταύτης. Ἰδίως δὲ κατηγοροῦν τὸν Ἐπαμεινώνδαν ὅτι ἐν τινὶ περὶ τὸ Λέχαιον μάχῃ συλλαβὼν πολλοὺς Λακεδαιμονίους αἰχμαλώτους δὲν ἐφόνευσεν αὐτοὺς, ἀλλὰ τοὺς ἀπέλυσεν ἐπὶ λύτροις, καὶ ἕνεκα τούτου καθήρεσαν αὐτὸν τῆς βοιωταρχίας (Διοδ. Σικελ. XV, 72).

Ἀλλὰ καὶ αἱ ἐν Πελοποννήσῳ πόλεις, αἵτινες ἔλαβον τὰ ὅπλα κατὰ τῆς Σπάρτης, δὲν ὠμονόουν πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὰς Θήβας. Οἱ δὲ Ἀρκάδες παρασυρόμενοι ὑπὸ τοῦ ῥήτορος Λυκομήδους, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιδιώξωσιν αὐτοὶ τὴν ἡγεμονίαν τῆς

χερσονήσου. Προέβησαν λοιπὸν μεμονωμένως εἰς πολεμικὰς τινὰς ἐνεργείας ἢ μᾶλλον ἐπιδρομὰς, ἐν αἷς ἐπέτυχον.

Ἡ διάσπασις αὕτη, ἣ ἐπελθοῦσα εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν συμμάχων, ἔδωκε θάρρος εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, αἱ δὲ αὐθάδεις ἐπιδρομαὶ τῶν Ἀρκάδων εἶχον προκαλέσῃ μεγάλην ἀγανάκτησιν ἐν Σπάρτῃ. Ὄθεν ὁ νεαρὸς καὶ ὀρμητικὸς υἱὸς τοῦ Ἀγησιλάου Ἀρχίδαμος, ὠφελούμενος ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, καὶ προσβαλὼν τοὺς Ἀρκάδας καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν Ἀργεῖους περὶ τοὺς γηλόφους τῆς Μιδέας κατετρόπωσε αὐτοὺς (368 π.Χ.). Ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ μάχῃ λέγεται ὅτι ἐφρονεύθησαν δεκακισχίλιοι Ἀρκάδες καὶ Ἀργεῖοι, οὐδεὶς δὲ Λακεδαιμόνιος· ὅθεν καὶ ἄδακρυς μάχῃ ἐκλήθη αὕτη.

Τὰ πράγματα τῆς Θεσσαλίας, ἀφοῦ ἐπὶ τινὰ χρόνον ἡσύχασαν, διαταράχθησαν καὶ πάλιν. Ὁ Πελοπίδας πεμφθεὶς, ἵνα συμβιάσῃ αὐτά, συνελήφθη ὑπὸ τοῦ τυράννου Ἀλεξάνδρου καὶ ἐκρατῆθη αἰχμάλωτος. Οἱ Θηβαῖοι ἔπεμψαν ἀμέσως στρατὸν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἀγαπητοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν· ἀλλ' ὁ στρατὸς διοικούμενος ὑπὸ ἀνικάνων στρατηγῶν παρ' ὀλίγον νὰ καταστραφῇ. Κατὰ καλὴν τύχην ὁ πικρῶς ἀδικηθεὶς ἀλλ' ἀείποτε μετριοφρων Ἐπαμεινώνδας ὑπηρετεῖ ἐν τῷ στρατῷ ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης. Οἱ στρατιῶται ἀγανακτήσαντες καθήρεσαν τῆς ἀρχῆς τοὺς ἀθλίους ἐκείνους βοιωτάρχας καὶ παρέδωκαν τὴν στρατηγίαν εἰς τὸν Ἐπαμεινώνδαν (Διοδ. XV, 71). Ὁ Ἐπαμεινώνδας διὰ τῆς συνήθους αὐτοῦ δεξιότητος ἐπανήγαγε σῶαν τὴν στρατιάν εἰς Θήβας. Μετὰ τοῦτο δ' ἐκστρατεύσας ἐκ νέου εἰς Θεσσαλίαν καὶ νικήσας τὸν τύραννον ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν Πελοπίδαν.

Οἱ Σπαρτιάται εἰς πᾶσαν ἀνάγκην ἔστρεφον τὰ βλέμματα αὐτῶν πρὸς τὴν Περσίαν. Καὶ τώρα λοιπὸν ἐπεμψαν πρέσβεις εἰς τὰ Σοῦσα, ζητοῦντες νὰ ἐπιτύχωσιν ἂν ὄχι στρατιωτικὴν, τοῦλάχιστον χρηματικὴν βοήθειαν. Οἱ Θηβαῖοι μαθόντες τοῦτο ἔπεμ-

σαν καὶ αὐτοὶ τὸν Πελοπίδαν εἰς τὴν Περσίαν (366 π. χ.). Ὁ δὲ Πελοπίδας, ἀναμνήσας εἰς τὸν μέγαν βασιλεῖα τὰς ἐπὶ Ξέρξου ὑπηρεσίας τῆς πατρίδος του, ἐπέτυχεν ὥστε ὁ βασιλεὺς νὰ ἐκδώσῃ διαταγὴν, δι' ἧς ἀνεγνωρίζετο ἡ αὐτονομία τῆς Μεσσήνης καὶ ἡ ἀπὸ τῆς Σπάρτης ἀνεξαρτησία αὐτῆς, παρηγγέλλοντο δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ν' ἀνακαλέσωσιν εἰς Πειραιᾶ τὰ πλοῖά των καὶ ν' ἀφοπλίσωσιν αὐτά, οἱ δὲ Θηβαῖοι ἀνεκηρύττοντο ἡγεμόνες τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀνετίθετο εἰς αὐτοὺς ἡ ἐκτέλεσις τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης. Ἀλλ' ὅμως οὐδεμία πόλις ἀπεδέχθη τὴν εἰρήνην ταύτην, οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐνόησαν ὅτι μόνον διὰ πολέμου θὰ ἡδύνατο ν' ἀποκατασταθῇ μόνιμος τάξις πραγμάτων. Ὅθεν παρεσκευάσθησαν ἐκ νέου, ὁ δ' Ἐπαμεινώνδας ἤγαγε καὶ τρίτην φορὰν τὴν στρατιὰν εἰς τὴν Πελοπόννησον (367 π. Χ.).

Τὴν φορὰν αὐτὴν ἡ προσοχὴ τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἐστράφη ἐπὶ τοὺς Ἀχαιοὺς, οἵτινες ἦσαν οὐδέτεροι. Ὁ Ἐπαμεινώνδας μετὰ πλείστης συνέσεως ἐνεργήσας κατώρθωσεν ἄνευ δυσκολίας νὰ πείσῃ τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ προσχωρήσωσιν εἰς τοὺς Θηβαίους.

Καθ' ὃν χρόνον οἱ Θηβαῖοι ἡσχολοῦντο εἰς τὰ τῆς πρεσβείας αὐτῶν εἰς τὴν Περσίαν καὶ ἔπειτα εἰς τὴν τρίτην ἐκστρατείαν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὁ τύραννος τῶν Φερῶν Ἀλέξανδρος εὐρὼν καιρὸν, ὑποστηριζόμενος δὲ καὶ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἐξέτεινε καὶ αὐθις τὴν ἀρχὴν του εἰς τὰ πλεῖστα μέρη τῆς Θεσσαλίας. Εἰς τὰς Θήβας διεβιδάσθησαν πλεῖστα παράπονα κατὰ τῶν βαιοπραγῶν αὐτοῦ. Τότε ὁ Πελοπίδας, ἔχων ἄριστον σύμμαχον τὸ μῖσός του κατὰ τοῦ τυράννου, ἔσπευσεν ἵνα τιμωρήσῃ αὐτόν. Καὶ κατετρόπωσε μὲν τὸν τύραννον παρὰ τὰς Κυνὸς Κεφαλὰς, ἀλλ' ἐν τῇ μεγάλῃ ὁρμῇ του ἐφονεύθη. Οἱ Θεσσαλοί, ὑπὲρ ὧν ἔπесεν ἀγωνιζόμενος, ἔθαψαν τὸν νεκρὸν μεγαλοπρεπῶς καὶ ἀνήγειραν χαλκοῦν αὐτοῦ ἀνδριάντα. Ἐν τούτοις ὁ τύραννος ἠναγκάσθη νὰ περιορισθῇ εἰς μόνην τὴν χώραν τῶν Φερῶν καὶ ν' ἀναγνωρίσῃ τοὺς Θηβαίους ἡγεμόνας.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας, ἀφ' οὗ συνέτριψε καὶ εἰς ἔδαφος κατέβαλε

τὴν δύναμιν τῆς Σπάρτης, ἠθέλησε νὰ καθαιρέσῃ καὶ τὴν ναυτικήν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων. Ὅθεν ἔπεισε τοὺς Θηβαίους νὰ ναυπηγήσωσιν ἑκατὸν τριήρεις· ἐκπεύσας δὲ μετὰ τοῦ στόλου τούτου εἰς Βυζάντιον καὶ εἰς τὰς ἄλλας πόλεις τὰς ὑποτελεῖς τῶν Ἀθηναίων (263 π. χ.) προσφκείωθη τοὺς Βυζαντίους, τοὺς Χίους καὶ τοὺς Ῥοδίους· μεθ' οὗ ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια. Ἐμελέτα δὲ νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ἐπιχείρησιν κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, ὅτε νέαι κατὰ γῆν περιπλοκαὶ ἐκάλεσαν αὐτὸν εἰς Πελοπόννησον.

§ 92. Ἡ ἐν Μαντινείᾳ μάχη (3 Ἰουλίου 362 π. Χ.).—
Θάνατος τοῦ Ἐπαμεινώνδου.

Τὰ ἐν Πελοποννήσῳ πράγματα ἤρχισαν νὰ λαμβάνωσι δυσάρεστον τροπὴν διὰ τοὺς Θηβαίους. Οἱ Ἀχαιοί, οἱ Ἡλεῖοι, οἱ Μαντινεῖς καὶ οἱ Τεγεᾶται ἀποσπασθέντες ἀπὸ τῶν Θηβῶν συνεμάχισαν μετὰ τῆς Σπάρτης. Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἰθεώρησεν ἀπαραίτητον νὰ εἰσβάλῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπως ἐνισχύσῃ τοὺς ὑπολειπομένους συμμάχους τῶν Θηβῶν, συγχρόνως δὲ καταβάλῃ καὶ διχασπᾷ τοὺς ἀντιπάλους. Ὅθεν ἐν ἔτει 362 π. Χ. εἰσέβαλε τὸ τέταρτον ἤδη εἰς Πελοπόννησον μετὰ πολυαριθμοῦ στρατεύματος· ἐνωθεὶς δὲ μετὰ τῶν Ἀργείων, τῶν Μεσσηνίων καὶ τῶν νοτίων Ἀρκάδων προύχωρησε καὶ ἔφθασε μέχρι τῆς Τεγέας, ὅπου ἐστρατοπέδευσεν, ἐνῷ οἱ ἀντίπαλοι Μαντινεῖς, Ἀχαιοί, Ἡλεῖοι, οἱ βόρειοι Ἀρκάδες, οἱ Σπαρτιᾶται καὶ οἱ Ἀθηναῖοι συνεκεντρώθησαν ἐν Μαντινείᾳ.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐξορμήσας ἐκ τῆς Τεγέας δὲν ἐπετίθη κατὰ τῶν πολέμιων διὰ τῆς συντομωτάτης ὁδοῦ, ἀλλὰ λοξοδρομήσας πρὸς τὰ ἀριστερὰ προύχωρησε πρὸς τὰ ὄρη, ἅτινα περιεστοίχιζον τὸ πεδίον τῆς Μαντινείας βορειοδυτικῶς. Ἐκεῖ ἔστη καὶ διέταξε τὸν στρατὸν νὰ καταθέσῃ τὰ ὅπλα, προσποιηθεὶς ὅτι ἤθελε νὰ στρατοπεδεύσῃ. Οἱ πολέμιοι, οἵτινες ἦσαν παρατεταγμένοι τελείως πρὸς μάχην, ἀπατηθέντες ἐκ τῆς λοξοδρομίας τοῦ Ἐπαμει-

νώνδου καὶ νομίσαντες ὅτι οὗτος ἤθελε ν' ἀποφύγῃ τὴν μάχην, ἔλυσαν τὰς τάξεις καὶ ἀπέβαλον τοὺς χαλινούς τῶν ἵππων. Ἀλλ' ὁ Ἐπαμεινώνδας εἶχεν ἐκλέξῃ τὸ ἀπώτερον ἐκεῖνο μέρος διὰ ν' ἀπατήσῃ τοὺς πολεμίους καὶ νὰ παρασκευάσῃ ἀπαρτῆρητος τὴν ἐπίθεσιν.

Ἀφοῦ λοιπὸν παρέταξε τὴν πεζὴν στρατειὰν εἰς λοξὴν φάλαγγα καὶ τὸ ἵππικὸν εἰς σχῆμα ἐμβόλου προήλασε πρὸς τὰ πρόσω διὰ νὰ καταπλήξῃ τοὺς ἐχθρούς. Οὗτοι ἐν μεγάλῃ βοῇ καὶ ἐν τελείᾳ συγχύσει ἔσπευσαν ν' ἀναλάβωσι τὰ ὅπλα καὶ νὰ χαλινώσωσι τοὺς ἵππους. Πρῶτον ἐφορμαξ τὸ ἵππικὸν τῶν Θηβαίων καὶ διασπάσαν τὸ ἵππικὸν τῶν ἀντιπάλων ἀναγκάζει αὐτὸ νὰ τραπῇ πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἐπειτα δὲ ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐπιπίπτει μὲ ὄλον τὸν φοβερὸν ὄγκον τῆς λοξῆς φάλαγγος κατὰ τοῦ δεξιοῦ κέρατος, ὅπερ ἀπετέλουν οἱ Μαντινεῖς καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι. Τὸ κέρας δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιστῇ, διελύθη ὄλον καὶ συμπάρεισεν εἰς τὴν σύγχυσιν καὶ τὸ μέσον τῆς παρατάξεως. Ἡ νίκη εὐθὺς ἐν τῇ ἀρχῇ ἐκλείνεν ὑπὲρ τῶν Θηβαίων. Ἀλλὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν, καθ' ἣν ὁ Ἐπαμεινώνδας ἀγωνιζόμενος ἐν τοῖς προμάχοις ἐνίκα ὀλοσχερῶς τοὺς ἀντιπάλους καὶ ἐφαίνετο προωρισμένος νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῆς πατρίδος του, αἴφνης ἐδέχθη καίριον τραῦμα εἰς τὸ στήθος διὰ δόρατος, τὸ ὁποῖον θραυσθὲν ἔμεινεν ἐντὸς τοῦ στήθους. Οἱ Θηβαῖοι περιέρονται ἀμέσως εἰς ἀμηχανίαν καὶ παύουσι τὴν δίωξιν· οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες κατεῖχον τὸ ἀριστερὸν κέρας τῶν πολεμίων, κατῴρθωσαν ἐν τέλει ν' ἀποκρούσωσι τὴν ἀπέναντι αὐτῶν παρατεταγμένην θηβαϊκὴν μοῖραν. Ὁ Ἐπαμεινώνδας μεταφέρεται ζῶν ἔξω τῆς μάχης εἰς τὸ στρατόπεδον. Οἱ ἱατροὶ προσκληθέντες ἀποφαίνονται, ὅτι ὁ θάνατος θὰ ἐπέλθῃ ἀμέσως, ἐὰν ἐξαχθῇ τὸ δόρυ ἐκ τοῦ στήθους.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἀκούει μετ' ἀταραξίας τοὺς λόγους τῶν ἱατρῶν. Ἐρωτᾷ πρῶτον ἂν ἐσώθῃ ἡ ἀσπὶς του, καὶ ὁ ὑπασπιστὴς του δεικνύει αὐτὴν εἰς αὐτόν. Ἐρωτᾷ κατόπιν, ποῖοι ἐνίκησαν.

Μαθὼν δ' ὅτι ἐνίκησαν οἱ Θηβαῖοι, εἶπε «Τώρα εἶνε καιρὸς ν' ἀποθάνω», καὶ διέταξε νὰ ἐξαγάγῃσι τὸ δόρυ. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην οἱ φίλοι τοῦ περιεστοίχισαν αὐτὸν κλαίοντες, εἰς δὲ αὐτῶν λέγει μετὰ δακρύων «Ἐπαμεινώνδα, ἀποθνήσκεις ἄτεκνος». «Οὐχί», ἀπεκρίθη ὁ Ἐπαμεινώνδας, «ἀφίνω δύο ἀθανάτους θυγατέρας, τὴν ἐν Λεύκτροις καὶ τὴν ἐν Μαντινείᾳ νίκη». Μετὰ ταῦτα ἐξήχθη τὸ δόρυ καὶ ἐπέθανεν ἀμέσως ὁ μέγιστος τῶν στρατηγῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἐν ἡλικίᾳ πεντήκοντα ἐξ ἐτῶν, ἐτάφη δ' ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης (Διόδ. XV, 87).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἐπαμεινώνδου κατέπεσε καὶ ἡ βραχυὴ ἡγεμονία τῶν Θηβῶν. Ἡ Ἑλλὰς ἔδειξε πλέον φανερὰ σημεῖα γενικῆς καταπτώσεως· φοβερὰ παραλυσία ἐπεκράτει ἐν αὐτῇ. Ἐνῷ δὲ τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων ἐν Ἑλλάδι, ἐνεφάνη εἰς τὰ βόρεια αὐτῆς μέρη νεαρὰ καὶ ἀκμαῖα δυνάμεις, ἡ Μακεδονία, ἣτις ἐπέπρωτο νὰ δώσῃ νέαν ζωὴν εἰς τὰ παραλελυμένα μελῆ τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ μεγαλουργήσῃ ἐν τῷ κόσμῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

§ 93. Ἡ Μακεδονία πρὸ τοῦ Φιλίππου Β'.

Τὸ μακεδονικὸν βασίλειον ἰδρύθη κατὰ τὸν ἑβδόμον αἰῶνα π.Χ. Ἄλλ' ἢ πρώτη αὐτοῦ ἀρχὴ ἀναφέρεται εἰς τὸν ἐξ Ἀργεῶν Κάρανον, ἀπόγονον Τημένου τοῦ Ἡρακλείδου. Ὅθεν καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας ὀνομάζοντο Ἡρακλεῖδαι καὶ ὡς τοιοῦτοι ἐλάβανον μέρος εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, ἀπὸ τῶν ὁποίων, ὡς γνωστόν, ἀπεκλείοντο πάντες ὅσοι δὲν ἦσαν Ἕλληνες.

Ἡ Μακεδονία κατ' ἀρχάς περιωρίζετο εἰς μικράν τινα χώραν, τὴν Ἡμαθίαν· ἀλλὰ βραδύτερον μικρὸν κατὰ μικρὸν ὑπετάχθησαν εἰς αὐτὴν τὰ περίξ μικρὰ ἔθνη. Ὅτε δὲ ἡ Ἑλλάς εὐρίσκετο ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς, τὰ ὅρια τῆς Μακεδονίας ἐξετείνοντο πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ ὄρους Σκάδρου, πρὸς νότον μέχρι τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς θαλάσσης, πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τοῦ ποταμοῦ Νέστου καὶ πρὸς δυσμὰς μέχρι τῆς Λυχνίτιδος λίμνης. Καὶ ἦσαν μὲν οἱ Μακεδόνες ἐλεύθεροι· ἀλλ' ὅτε ὁ περσικὸς χεῖμαρρος ἐπὶ Δαρείου Α' ἐσχύθη διὰ τῆς Θράκης καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὁ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων Ἀμύντας ὁ Α' ἐγένετο ὑποτελὴς εἰς τὸν μέγαν βασιλέα, ὁ δὲ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ἀμύντου Ἀλέξανδρος Α', καίτοι ἡγάπα τοὺς Ἕλληνας καὶ συνεδέετο πρὸς τοὺς Ἀθηναίους διὰ φιλίας, ὅμως ἐξ ἀνάγκης συνεξεστράτευσεν μετὰ τοῦ Ξέρξου κατὰ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐκόμισεν, ὡς γινώσκομεν, πρὸς τοὺς Ἀθηναίους προτάσεις τοῦ Μαρδονίου περὶ συμμαχίας πρὸ τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς πανωλεθρίαν τῶν Περσῶν ἀπετίναξε τὸν περσικὸν ζυγόν. Τὸν Ἀλέξανδρον ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ Περδίκκας ὁ Β' καὶ τοῦτον Ἀρχέλαος ὁ Α' (412 - 499 π. Χ.).

Ὁ Ἀρχέλαος διεκρίνετο καὶ διὰ τὰς ἄλλας ἀρετάς του καὶ διὰ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ τὴν ἑλληνικὴν τέχνην. Οὗτος μετέφερε τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του ἐκ τῆς Ἐδέσσης εἰς τὴν Πέλλαν, ἣν κατέστησε κέντρον τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τέχνης.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀρχελάου ἡ Μακεδονία ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐταράσσετο ὑπὸ φοβερῶν στάσεων καὶ ἐρίδων περὶ τοῦ θρόνου. Τέλος ὑπερίσχυσε καὶ ἐγένετο βασιλεὺς Ἀμύντας ὁ Β', ἐξάδελφος τοῦ Ἀρχελάου (390—370 π. Χ.). Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τούτου νῆαι πάλιν ἐρίδες ἀνεφύησαν περὶ τῆς διαδοχῆς. Τὰς ἐρίδας ταύτας διέλυσε ὁ Θηβαῖος Πελοπίδας ἐλθὼν ὡς διαιτητής. Ὁ Πελοπίδας κατέστησεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν πρεσβύτερον τοῦ Ἀμύντου υἱὸν Ἀλέξανδρον τὸν Β'. ἐπανελθὼν δὲ εἰς Θήβας ἔφερε

μετ' ἄλλων ὡς ὄμηρον καὶ τὸν τρίτοτοκον υἱὸν τοῦ Ἀμύντου Β'· τὸν Φίλιππον.

Ἀλέξανδρον τὸν Β' ἐφόνευσε μετὰ ἐν ἔτος Πτολεμαῖος ὁ Ἀλωρίτης, ὅστις ἤρπασε καὶ τὴν βασιλείαν (Διοδ. XV. 71). Ἀλλὰ καὶ τοῦτον ἐδολοφόνησε μετὰ τρία ἔτη ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Ἀμύντου Β' Περδίκας ὁ Γ' (865 π. X.). Ὁ Περδίκας γενόμενος βασιλεὺς ἐφονεύθη ἐν τινι τρομερᾷ μάχῃ πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς (360 π. X.), διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ υἱὸς του Ἀμύντας ὁ Γ'. Ἐπειδὴ ὁ Ἀμύντας ὁ Γ' ἦτο ἔτι παιδίον μικρόν, οἱ ἐχθροὶ τῆς Μακεδονίας ἐζήτησαν νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης. Οἱ Ἰλλυριοὶ ἐκυρίευσαν μέρος τῆς Μακεδονίας· οἱ Παῖονες ἀδιακόπως ἐλεηλάτουν αὐτήν· ἐπὶ πλέον δὲ ἀνεφάνησαν καὶ δύο μνηστῆρες τοῦ μακεδονικοῦ θρόνου, Πausανίας τις, δν ὑπεστήριζον οἱ ἡγεμόνες τῆς Θράκης, καὶ ὁ Ἀργαῖος, ἑγγονος τοῦ Ἀρχελαίου, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Ἐν γένει δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ Μακεδονία διέτρεξε τὸν μέγιστον τῶν κινδύνων· ἐξ αὐτοῦ δ' ἔσωσεν αὐτὴν Φίλιππος ὁ Β'.

§ 94. Φίλιππος ὁ Β'. (359—336 π. X.).

Φίλιππος ὁ Β' ἦτο τρίτοτοκος υἱὸς Ἀμύντου τοῦ Β'. Δεκαπενταετῆς περίπου τὴν ἡλικίαν ἤχθη, ὡς προσείπομεν, ὑπὸ τοῦ Πελοπίδου ὡς ὄμηρος εἰς Θήβας. Ἐν Θήβαις ἔμεινε τρία ἔτη (368—365 π. X.), ἔζησε δ' ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Παμμένους, ἐνὸς τῶν ἐγκριτοτέρων Θηβαίων. Τὰ τρία ταῦτα ἔτη τὰ διανυθέντα ἐν Θήβαις ὑπῆρξαν διὰ τὸν Φίλιππον σχολεῖον. Ἐλαβεν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἱκανὴν ἐπιστημονικὴν καὶ ρητορικὴν παιδείαν, ἀλλὰ πρὸ πάντων ὠφελήθη ἐκ τῆς οἰκειότητος πρὸς τοὺς δύο μεγάλους Θηβαίους πολίτας, τὸν Ἐπαμεινώνδαν καὶ τὸν Πελοπίδαν. Παρὰ τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἐμυθήθη πάντα τὰ μυστήρια τῆς πολεμικῆς καὶ πολιτικῆς τέχνης. Ἀπέβη θαυμαστῆς τοῦ Ἐπαμεινώνδου καὶ κατόπιν μμητῆς αὐτοῦ ἐν τοῖς πολεμικοῖς· ἀλλὰ τὴν δικαιοσύ-

νην καὶ τὴν μεγαλοφυχίαν καὶ τὴν πραότητα τοῦ μεγάλου ἐκείνου στρατηγοῦ οὔτε εἶχεν ἐκ φύσεως οὐτ' ἐμιμήθη.

Πότε ἐπανῆλθεν ὁ Φίλιππος εἰς τὴν Μακεδονίαν δὲν εἶνε ἀκριβῶς γνωστόν. Φαίνεται πιθανόν ὅτι ἐπανῆλθε, ζῶντος τοῦ Περδίκκου Γ'. καὶ ὅτι ἀνετίθη εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ ἡ διοίκησις ἐπαρχίας τινὸς τῆς Μακεδονίας, ἐν αὐτῇ δ' ἐπεχείρησεν ἀμέσως νὰ καταρτίσῃ μικρὰν μὲν στρατιωτικὴν δύναμιν, ἀλλ' ὀργανωμένην κατὰ τὰς ἀρχάς, ὡς ἐδιδάχθη ἐν Θήβαις. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περδίκκου Γ' ὁ Φίλιππος ἀνέλαβε κατ' ἀρχάς τὴν κυβέρνησιν τῆς Μακεδονίας ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου ἀνεψιοῦ Ἀμύντου Γ'. Ἀλλ' οἱ περιστοιχίζοντες τὴν Μακεδονίαν κίνδυνοι ἦσαν μεγάλοι, ὁ δὲ Φίλιππος ἐφελκύσας πρὸς ἑαυτὸν τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν Μακεδόνων διὰ τῆς καλῆς διοικήσεως καὶ προτρεπόμενος ὑπὸ τῶν φίλων του, κατεπάτησε τὰ δικαίωματα τοῦ μικροῦ ἀνεψιοῦ του καὶ κατέλαβε τὴν βασιλείαν ἐν ἰδίῳ ὀνόματι.

Ὁ Φίλιππος δὲν ἀπεδειλίασε πρὸ τῶν κινδύνων, οὔτινες ἤπειλυσαν πανταχόθεν τὸ κράτος του. Ἠσχολήθη ἐν πρώτοις συντόμως εἰς τὸ νὰ ὀργανώσῃ στρατὸν καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτὸν πειθαρχίαν καὶ στρατιωτικὴν ἀρετὴν. Καταστήσας τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ὑποχρεωτικὴν ἐδημιούργησεν ἔθνικόν στρατόν, ὅστις ἀδιαλείπτως αὐξανόμενος ἠρίθμει ἐπὶ τέλους περὶ τὰς τεσσαράκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν. Τὴν βᾶσιν τῆς ἐθνικῆς ταύτης στρατιᾶς τῶν Μακεδόνων ἀπετέλει ἡ φάλαγξ, ἣτις συνίστατο ἐκ πεζῶν βαρέως ὀπλισμένων καὶ φερόντων μακρὰ δόρατα ἢ σαρίσσας καὶ ἣτις διὰ τὴν πυκνότητά καὶ εὐκίνησιν ἦτο σῶμα ἀκαταμάχητον.

Ἀφοῦ ὁ Φίλιππος ὀργάνωσε τὰ τοῦ στρατοῦ, ἐπετίθη κατὰ πρῶτον κατὰ τῶν Παιόνων καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὴν Μακεδονίαν· ἔπειτα δὲ κατεπολέμησε τοὺς Ἰλλυριοὺς, καὶ τέλος κατέβαλε τοὺς δύο ἀπαιτητάς τοῦ θρόνου Παυσανίαν καὶ Ἀργαῖον, καὶ οὕτως ἐξησφάλισε τὴν ἀρχήν του ἐν Μακεδονίᾳ.

Μετὰ ταῦτα ὁ Φίλιππος ἐπιθυμῶν νὰ συνδέσῃ στενότερον τὴν Μακεδονίαν μετὰ τῆς θαλάσσης ἐστράφη πρὸς τὴν Χαλκιδικὴν χερσονήσον καὶ ἐκυρίευσεν τὰς πόλεις Ἀμφίπολιν, Πύνδαν καὶ Ποτείδαιαν ἐκυρίευσεν προσέτι καὶ τὰς Κρηνίδας, ἃς μετωνόμασε Φιλίππους, οὕτω δ' ἐγένετο κύριος ἀπάσης τῆς μεταξὺ Στρυμόνος καὶ Νέστου χώρας, ἐν ᾗ ὑπῆρχον πλούσια μεταλλεῖα χρυσοῦ ἐπὶ τοῦ Παγγαίου ὄρους. Ἐκ τῶν μεταλλείων τούτων ἐλάμβανεν ἐτησίως πρόσδοτον χιλίων ταλάντων, διὰ δὲ τῶν χρημάτων τούτων καὶ μισθοφόρους ἐστρατολόγησε καὶ πλοῖα ἐναυπήγησε, καταστήσας τὴν Μακεδονίαν καὶ ναυτικὴν δύναμιν.

§ 95. Συμμαχικὸς πόλεμος (358-356 π. Χ.)

Οἱ Ἀθηναῖοι κατ' ἀρχὰς κατεφρόνουν τὸν Φίλιππον καὶ οὐδόλως προσεῖχον εἰς τὰς πολεμικὰς αὐτοῦ ἐνεργείας· ἀλλ' ὅτε εἶδον τὴν πρόδοτον τῶν ὅπλων αὐτοῦ, ἤνοιξαν τοὺς ὀφθαλμούς των. Ἀλλ' οὐδὲν ἠδύναντο νὰ πράξωσιν, ὄντες περιπεπλεγμένοι εἰς τὸν καλούμενον συμμαχικὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ῥοδίων, Χίων Κῶων καὶ Βυζαντίων, οἵτινες πιεζόμενοι ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἀπεστάτησαν. Ὁ πόλεμος οὗτος διήρκεσε τρία ἔτη (358-356 π. Χ.), οἱ δὲ Ἀθηναῖοι καὶ χρήματα πάμπολα ἐδαπάνησαν καὶ ἄνδρας πολλοὺς ἀπώλεσαν, ἐν οἷς καὶ τὸν γενναῖον στρατηγὸν Χαβρίαν, ὅστις ἐφονεύθη πολεμῶν πρὸς τοὺς Χίους. Τέλος ἠναγκάσθησαν νὰ συνομολογήσωσιν εἰρήνην πρὸς τοὺς ἀποστατήσαντας καὶ ν' ἀναγνωρίσωσιν αὐτοὺς ὡς αὐτονόμους.

§ 96. Ἀνάμιξις τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ τῆς Ἑλλάδος.—Πολιτεία τοῦ Δημοσθένους.

Ὁ Φίλιππος στερεωθεὶς ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ ἰσχυρὸς γενόμενος ἐζήτηε εὐκαιρίαν, ὅπως ἀναμιχθῇ εἰς τὰ πράγματα τὰ ἑλληνικά. Ἦτο δὲ ὁ Φίλιππος ὄχι μόνον στρατηγὸς ἱκανώτατος, ἀλλὰ καὶ

πολιτικός ἐπιτήδειος καὶ πολυμήχανος. Τὴν πολιτικὴν του διέκρινε πάντοτε ἡ πονηρία καὶ ἡ δολιότης. Διὰ τῶν μέσων τούτων πολλάκις ἐπετύγχανε πολὺ περισσότερα ἢ διὰ τοῦ πολέμου. Λέγεται ὅτι μελετῶν ἐκστρατεῖαν τινὰ καὶ ζητήσας πρὸ ταύτης χρησμὸν ἔλαβε τὸν ἑξῆς.

Ἀργυρέαις λόγχαισι μάχου καὶ πάντα νικήσεις.

Συμφώνως λοιπὸν πρὸς τὸν χρησμὸν τοῦτον, ὅπου δὲν ἡδύνατο νὰ κατισχύσῃ διὰ τῶν ὅπλων μετεχειρίζετο τὰς ἀργυρᾶς λόγχας, τοῦτ' ἐστὶ τὴν δωροδοκίαν. Ἄν δὲ δὲν εἶνε ὑπερβολικὰ ὅσα περὶ τοῦ Φιλίππου λέγει ὁ Δημοσθένης, ὁ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων θέλων νὰ ὑπαγάγῃ τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του εἶχεν εἰς τὰς διαφόρους ἑλληνικὰς πόλεις κατασκοπούς, τοὺς ὁποίους ἐμισθοδοτεῖ ἀδρῶς. Οἱ κατασκοποὶ δὲ οὗτοι διὰ παντοίων μέσων ἐξυπηρέτουν τοὺς κατακτητικούς σκοποὺς τοῦ Φιλίππου.

Τὰ φιλόδοξα καὶ κατακτητικὰ σχέδια τοῦ Φιλίππου προσεῖδε μετ' ὀδυρεκείας καὶ ἐπολέμησε δι' ὅλης του τῆς δυνάμεως Δημοσθένης ὁ Ἀθηναῖος, ὁ μέγιστος τῶν ῥητόρων ὅλων τῶν αἰώνων.

Γενόμενος οὗτος ἀρχηγὸς τῆς φιλοπάτριδος, ἐκείνης μερίδος, ἥτις ἔτεινε πρὸς διατήρησιν τῆς δημοκρατικῆς ἐλευθερίας διεξήγαγε καὶ ὑπὲρ τῆς πατρίδος του καὶ ὑπὲρ ὅλης τῆς Ἑλλάδος γιγάντειον ἀγῶνα κατὰ τοῦ ἰσχυροῦ καὶ πολυμηχάνου βασιλέως τῶν Μακεδόνων. Ἐγίνωσκεν ὁ Δημοσθένης τὴν διαφθορὰν τῶν συγχρόνων του Ἀθηναίων καὶ ἔβλεπε τὴν μεγάλην παρακμὴν, ἐν ἣ διετέλει ἅπασα ἡ Ἑλλάς· ἀλλ' ἡ μεγάλη του ψυχὴ δὲν ἡδύνατο ν' ἀνεχθῇ τὴν ιδεάν του νὰ παραχωρήσῃ ἀνάνδρως τὴν ἡγεμονίαν ἢ πατρίς του ἐκείνη, ἥτις ἄλλοτὲ ποτε ἐκυριάρχει τοῦ ἡμίσεος ἑλληνικοῦ κόσμου. Πεποιθὼς λοιπὸν εἰς τὰς μεγάλας ἑαυτοῦ ψυχικὰς δυνάμεις, προσεπάθει ν' ἀνυψώσῃ τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὅποιον εὗρίσκετο καὶ αὐτός, καὶ νὰ πείσῃ αὐτοὺς ὅπως ἀσπασθῶσι τὸ πολιτικὸν του πρόγραμμα καὶ ἐπιδιώ-

ξωσι τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ. Ἦτο δὲ τὸ πρόγραμμα τοῦ Δημοσθένους ἡ ἀνάληψις τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἑλλάδος παρὰ τῶν Ἀθησῶν καὶ ἡ περὶ αὐτὰς σύνταξις τῶν πόλεων. Ἀλλ' ὁ κατὰ τοῦ Φιλίππου ἀγὼν αὐτοῦ δὲν ἐτελεσφόρησεν. Οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς στιγμὴν μόνον κατελαμβάνοντο ὑπὸ ἐνθουσιασμοῦ ἐκ τῶν λόγων τοῦ μεγάλου ῥήτορος, ὕστερον δὲ οὐδὲν γενναῖον ἢ σπουδαῖον ἐπραττον· ἦσαν πάντες φίλοι τῶν ἀπολαύσεων καὶ πάντες ἀπέφευγον τοὺς κόπους τοῦ πολέμου· αἱ κατώτεροι τάξεις ἠρνοῦντο νὰ ἐκστρατεύσῃσι καὶ οἱ πλοῦσοι ἠρνοῦντο νὰ δώσῃσι χρήματα πρὸς μίσθωσιν μισθοφόρων, οἵτινες ἄλλως δὲν ἦσαν καὶ ἄξιοι ἐμπιστοσύνης. Πλὴν δὲ τοῦτου ὑπῆρχεν ἐν Ἀθήναις Μακεδονικὴ φατρία λίαν ἰσχυρά, ἥς προΐσταντο οἱ μισθωτοὶ τοῦ Φιλίππου Αἰσχίνης, Φιλοκράτης καὶ Δημάδης, προσπαθοῦντες παντὶ τρόπῳ νὰ μκταιώσῃσι πᾶν μέτρον, τὸ ὁποῖον τυχὸν ἐλαμβάνετο κατὰ τοῦ Φιλίππου.

§ 97. Φωκικὸς ἢ δευτέρος πόλεμος (*)

(355-346 π.Χ.).

— Ἀλωσίς Μεθώνης καὶ Ὀλύνθου καὶ ἄλλαι κατακτήσεις τοῦ Φιλίππου.

Ὁ φωκικὸς πόλεμος παρέσχεν εἰς τὸν Φίλιππον τὴν ποθουμένην εὐκαιρίαν νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος. Προεκλήθη δὲ ὁ φωκικὸς πόλεμος ἐκ τῆς ἐξῆς αἰτίας. Τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον καθ' ὑποκίνησιν τῶν Θηβαίων κατεδίκασεν εἰς πρόστιμον πολλῶν ταλάντων τοὺς Φωκεῖς, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἐσφετερίσθησαν μέρος τῆς Κιρραίας, ἱερᾶς γῆς τοῦ δελφικοῦ μαντείου. Οἱ Φωκεῖς, μὴ δυνάμενοι νὰ πληρώσῃσι τὸ ὑπέρογκον πρόστιμον, ἀπεφάσισαν ν' ἀμυνθῶσι διὰ τῶν ὅπλων, διότι τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον ἠπεῖλει ν' ἀφαιρέσῃ τὴν χώραν αὐτῶν καὶ

(*) Ὁ πρῶτος ἱερὸς πόλεμος ἐγένετο τῷ 600 π.Χ. ὁπότε ἐνίκηθησαν οἱ Κρισαῖοι καὶ ἡ χώρα αὐτῶν καθωσιώθη εἰς τὸν Ἀπόλλωνα.

Ἑλλ. Ἱστορία Ν. Βραχνοῦ

νὰ τὴν καθοσίωσιν εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς ναόν. Ἐκλιέξαντες λοιπὸν στρατηγὸν τὸν Φιλόμηλον καὶ ἐφορμήσαντες ἐκυρίευσαν τὸ ἱερὸν τῶν Δελφῶν καὶ ἐξέκοψαν ἐκ τῶν στηλῶν τὸ περὶ καταδίκης αὐτῶν ψήφισμα.

Τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον συνελθὼν ἐκ δευτέρου ἐψήφισε πόλεμον κατὰ τῶν ἱεροσύλων Θηβαίων (355 π. Χ.). Οἱ Θηβαῖοι, οἱ Λοκροὶ καὶ οἱ Θεσσαλοὶ ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τοῦ μαντείου, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, οἱ Σπαρτιαῖται καὶ ἄλλοι Πελοποννήσιοι ὑπὲρ τῶν Φωκίων. Τότε ὁ Φιλόμηλος ἤρπασε τοὺς θησαυροὺς τοῦ μαντείου καὶ δι' αὐτῶν συνεκρότησε στρατὸν ἐκ δέκα χιλιάδων μισθοφόρων. Ὁ πόλεμος οὗτος διήρκεσε δέκα ἔτη καὶ ἐπολεμήθη ἐκατέρωθεν μετὰ μεγάλης σκληρότητος. Καὶ κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἔτος ὑπερίσχησαν οἱ Φωκεῖς. Ἀλλὰ τὸ δεύτερον ἔτος ἐνίκηθησαν, ὁ δὲ στρατηγὸς Φιλόμηλος, ἵνα μὴ πέσῃ ζῶν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, κατεκρημίσθη ἐκ τινος ὑψηλοῦ βράχου καὶ ἐφονεύθη. Ἀντὶ τοῦ Φιλομήλου ἐξελέχθη στρατηγὸς ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ὀνόμαρχος, ὅστις ἔθηκε χεῖρα καὶ ἐπὶ τῶν διαφορῶν ἀναθημάτων τοῦ μαντείου.

Καθ' ὃν χρόνον ἐπολεμεῖτο μετ' ἀγριότητος πολλῆς ὁ φωκιὸς πόλεμος, ὁ Φίλιππος κατεγίνετο ὑποτάσσων ἑλληνικὰς πόλεις καὶ ἐπεκτείνων τὰ ὄρια τοῦ κράτους του πρὸς ἀνατολάς. Τότε ἐκυρίευσεν καὶ τὴν πλησίον τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου Μεθώνην, καὶ κατηδάρισεν αὐτήν.

Οἱ ἐν Θεσσαλίᾳ (Λαρίσῃ) Ἀλευάδαι, πιεζόμενοι ὑπὸ τοῦ τυράννου τῶν Φερῶν Λυκόφρωνος, προσεκάλεσαν εἰς βοήθειαν τὸν Φίλιππον. Ἀλλὰ καὶ ὁ Λυκόφρων ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειαν τοῦ Ὀνομάρχου, στρατηγοῦ τῶν Φωκίων. Ὁ Ὀνόμαρχος εἰσβαλὼν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἐνίκησε δις τὸν Φίλιππον· ἀλλ' ἔπειτα νικηθεὶς ἐφονεύθη (352 π. Χ.). Τότε ὁ Φίλιππος ἐκυρίευσεν τὰς Παγασὰς καὶ τὴν Μαγνησίαν· εἰς δὲ τὰς Φεράς, ἀφοῦ ἐξεδιώχθησαν οἱ τύραννοι, ἀπέδωκε τὴν αὐτονομίαν. Τοιοῦτοτρόπως βαθμηδὸν κατέστη κύριος τῆς Θεσσαλίας. Θελήσας δὲ τότε νὰ ἐκστρατεύσῃ καὶ κατὰ τῶν Φωκίων ἔσπευσεν νὰ καταλάβῃ τὰς Θερμοπύλας. Ἀλλ'

οἱ Ἀθηναῖοι προκατέλαβον τὸ στενὸν καὶ οὕτως ἐματαιώσαν τοὺς σκοποὺς τοῦ Φιλίππου, ὅστις ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Μακεδονίαν.

Ὁ Φίλιππος μετὰ μικρὰν ἀνάπαυσιν ἐπανάλαβε τὰς ἐκστρατείας του. Καὶ πρῶτον εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θράκην καὶ ὑπέταξε πολλὰς πόλεις αὐτῆς· ἔπειτα ἐστράφη κατὰ τῆς Χαλκιδικῆς, ἣς ὑπέταξεν ὡσαύτως πολλὰς πόλεις. Ἀλλ' ἵνα γείνη κύριος ὅλης τῆς Χαλκιδικῆς, ἔπρεπε νὰ ὑποτάξῃ τὴν μεγίστην τῶν ἐν αὐτῇ πόλεων καὶ ἰσχυροτάτην Ὀλυνθον. Ὁθεν τῷ 350 π. Χ. προσέβαλε καὶ ἐπολιόρκησεν αὐτήν. Ὁ Δημοσθένης διὰ τῶν φλογερῶν αὐτοῦ Ὀλυνθιακῶν λόγων προσεπάθησεν ἀναφλέξῃ τὴν φιλοπατρίαν τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐπέτυχε νὰ πέμψωσιν οὗτοι στρατὸν καὶ πλοῖα ὑπὸ τὸν Χάρητα καὶ Χαρίδημον. Ἀλλὰ μάτην, διότι οἱ ἄρχοντες τῆς Ὀλυνθοῦ δεκασθέντες παρέδωκαν αὐτήν εἰς τὸν Φίλιππον (348) π. Χ.

Τὸν Ὀνομάρχον διεδέχθη ἐν τῇ στρατηγίᾳ ὁ ἀδελφός του Φάλλος καὶ τοῦτον ἀποθανόντα ὁ υἱὸς τοῦ Ὀνομάρχου Φάλαικος. Οἱ Θηβαῖοι, ἀποκαμόντες ἐκ τοῦ πολέμου, ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ Φιλίππου. Οὗτος δὲ ἀσμένως ἐδέχθη τὴν πρότασιν. Ἀλλ' ἵνα ἐμποδίσῃ πᾶσαν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς Φωκεῖς καὶ πᾶν ἐν γένει κώλυμα παρ' αὐτῶν, προέτεινεν εἰρήνην πρὸς αὐτούς. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀπατηθέντες ἔπεμψαν εἰς Μακεδονίαν δέκα πρέσβεις, ἐν οἷς ἦσαν καὶ ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Αἰσχίνης.

Ὁ Φίλιππος διαφθείρας διὰ χρημάτων πάντας τοὺς πρέσβεις πλὴν τοῦ Δημοσθένους, παρέτεινε σκοπίμως τὰς περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεις καὶ τέλος συνωμολόγησεν αὐτήν. Ἀλλ' ὅτε οἱ πρέσβεις τῶν Ἀθηναίων ἐπανήρχοντο εἰς τὰ ἴδια, ὁ Φίλιππος ἐξεκίνησε μετὰ τοῦ στρατοῦ του μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας διαβαίνει τὰς Θερμοπύλας καὶ εἰσβάλλει εἰς τὴν χώραν τῶν Φωκίων ἐν ἔτει 346 π. Χ. Ὁ στρατηγὸς τῶν Φωκίων Φάλαικος δεκασθεὶς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ἀνεχώρησε μετὰ ὀκτὼ χιλιάδων μισθοφόρων εἰς Πελοπόννησον, ὁ δὲ Φίλιππος καταλαβὼν ἀμαχητὶ τὴν χώραν

τῶν Φωκίων συνεκάλεσεν ἀμέσως τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον, τοῦτο δ' ἐξέδωκε τὰς ἐξῆς ἀποφάσεις· α) αἱ πόλεις τῆς Φωκίδος νὰ κατασκαφῶσι καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῆς νὰ κατοικήωσιν εἰς κώμας, ἐκάστη δὲ αὐτῶν νὰ μὴ ἔχῃ πλείονας τῶν πεντήκοντα οἰκιῶν· β) ν' ἀποκλεισθῶσιν οἱ Φωκεῖς ἐκ τοῦ συνεδρίου, αἱ δὲ δύο ψῆφοι νὰ δοθῶσιν εἰς τὸν Φίλιππον καὶ εἰς τοὺς διαδόχους αὐτοῦ, νὰ δοθῇ δὲ εἰς αὐτὸν καὶ ἡ προεδρία τῶν Πυθικῶν ἀγώνων.

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ὁ φωκικὸς πόλεμος, ὅστις ἀπέβη ὀλεθριώτατος εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ παρεσκεύασεν εἰς τὸν Φίλιππον τὴν ἡγεμονίαν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ Ἀθηναῖοι, μαθόντες τὴν συμφορὰν τῶν φίλων Φωκίων, κατεπλάγησαν, ἀλλὰ τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιούμενοι ἐτήρησαν τὴν συνομολογηθεῖσαν εἰρήνην. Μετὰ ταῦτα ὁ Φίλιππος ἡσχολήθη κτίζων ἐν Θράκῃ πόλεις, ἐν αἷς κατέκτισε πολλοὺς Φωκεῖς καὶ ἄλλους Ἕλληνας. Κατόπιν ἡσχολήθη εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς Θεσσαλίας, ἀναθέσας πᾶσαν ἐξουσίαν ἐν αὐτῇ εἰς χεῖρας φίλων του. Ἐπειτα ἀνέμιχθη εἰς τὰ πράγματα τῆς Εὐβοίας καὶ ἐπαγίωσεν ἐν τῇ νήσῳ τὴν ἐπιτροπὴν του ἐγκαθιδρύσας τυράννους φίλους του ἐν Ἐρετρίᾳ καὶ ἐν Ὠρεῶ. Τέλος ἐπῆλθε κατὰ τῶν ἐν Προποντίδι ἑλληνικῶν πόλεων καὶ κατέλαβε τὴν Σηλυβρίαν, ἐπολιόρκισε δὲ ἀνεπιτυχῶς τὴν Πέρινθον καὶ ἔπειτα τὸ Βυζάντιον. Ἀλλ' ὁ περίφημος στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Φωκίων βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ μεγάλου βασιλέως ἠνάγκασε τὸν Φίλιππον νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ ν' ἀπέλθῃ.

§ 98. Ὁ πρὸς τοὺς Ἀμφισσεῖς πόλεμος τοῦ Φιλίππου.— Ἡ ἐν Χαιρωνείᾳ μάχη (338 π. Χ.).

Νέα πάλιν ἐδόθη ἀφορμὴ εἰς τὸν Φίλιππον, ἵνα ἐπέμβῃ εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα, ἀφορμὴ πολὺ καταλληλοτέρα πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν σχεδίων του. Ὁ φιλιππίζων ρήτωρ Αἰσχίνης, πεμφθεὶς τῷ 389 π. Χ. ὡς πυλαγῶρας ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸ Ἀμφι-

κτυονικὸν συνέδριον, κατηγόρησεν ἐν αὐτῷ τοὺς Λακρούς τῆς Ἀμφίσσης ὅτι ἐκαλλιέργησαν γῆν ἱερὰν τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου· τὸ δὲ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον κατεδίκασεν αὐτοὺς εἰς πρόστιμον. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀμφισσεῖς ἤρνούντο νὰ πληρώσωσι τὸ πρόστιμον, οἱ Ἀμφικτύονες ἀνέθηκαν εἰς τὸν Φίλιππον, ὡς προϊστάμενον τοῦ συνεδρίου, νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ἱεροσύλους, Ὁ Φίλιππος εἰσέβαλεν ἀμέσως μετὰ τριάκοντα χιλιάδων πεζῶν καὶ δύο χιλιάδων ἵππων· καὶ μέρος μὲν τοῦ στρατοῦ του ἐβάδισε κατὰ τῆς Ἀμφίσσης, τὴν ὁποίαν ἐκυρίευσεν καὶ κατέστρεψεν, αὐτὸς δὲ μετὰ τῆς κυρίας δυνάμεως κατέλαβεν αἰφνιδίως τὴν Ἑλλάειαν.

Μόλις ἐγνώσθη ὅτι ὁ Φίλιππος κατέλαβε τὴν Ἑλλάειαν, πόλιν ὀχυρὰν κειμένην ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἀπὸ Θερμοπυλῶν εἰς Θήβας, τρόμος μέγας κατέλαβε τοὺς Ἕλληνας. Ἦδη ἀπεκαλύφθησαν τὰ κατακτητικὰ σχέδια τοῦ Φιλίππου. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐσπευσμένως συνῆλθον εἰς ἐκκλησίαν. Ὁ κῆρυξ πολλάκις ἐπανέλαβε τὸ « Τίς ἀγορεύειν βούλεται ; » Ἀλλ' οὐδεὶς τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ῥητόρων ἐτόλμησεν ν' ἀναβῇ εἰς τὸ βῆμα καὶ νὰ ὁμιλήσῃ. Τοσαύτη ἦτο ἡ κατάπληξις καὶ ὁ φόβος. Μόνος ὁ εὐγενὴς ῥήτωρ Δημοσθένης, ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὸ μέγεθος ἐπικειμένου κινδύνου καὶ ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμόν ἐκείνον, μὲ τὸν ὁποῖον πάντοτε ἤλεγχε τοὺς δολίους σκοποὺς τοῦ Φιλίππου, ἀνῆλθεν εἰς τὸ βῆμα καὶ διὰ λόγου μεστοῦ φιλοπατρίας ἐνεθάρρυνε τοὺς καταπεπληγμένους Ἀθηναίους καὶ συνεβούλευσεν αὐτοὺς νὰ πέμψωσιν ὁμέσως πρέσβεις εἰς Θήβας, ἵνα προτείνωσι συμμαχίαν καὶ ἀναλάβωσιν ἀπὸ κοινοῦ τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεμψαν αὐτὸν τὸν Δημοσθένη. Οὗτος ἰλθὼν αὐθημερὸν εἰς Θήβας εὗρεν ἐκεῖ πρέσβυν τοῦ Φιλίππου τὸν Πύθωνα, ἄνδρα δεινὸν περὶ τὸ λέγειν. Ἀλλὰ διὰ τῆς πυρίνης εὐγλωττίας του ὁ Δημοσθένης ἀναγορεύσας τὴν φιλοτιμίαν τῶν Θηβαίων καὶ ἐμπνεύσας εἰς αὐτοὺς ἔρωτα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἔπεισεν, ἵνα ἀπὸ κοινοῦ ἀναλάβωσι τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων ἀγῶνα.

Ἀμέσως λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὸν Στρατοκλῆ, τὸν Χάρετα

καὶ τὸν Λυσικλέα, ἐνωθέντες μετὰ τῶν Θηβαίων, οἵτινες ἐστρατηγοῦντο ὑπὸ τοῦ Θεαγένους, καὶ ἀποτελέσαντες μετὰ τῶν ἄλλων συμμαχῶν στρατὸν περὶ τὰς τεσσαράκοντα χιλιάδας, ἐπῆλθον κατὰ τοῦ Φιλίππου· ἔλθόντες δ' ἐστρατοπέδευσαν ἐν Χαιρωνείᾳ τῆς Βοιωτίας. Ὁ Φίλιππος ἄγων τριάκοντα χιλιάδας πεζῶν καὶ δύο χιλιάδας ἵππῶν ἦλθε καὶ παρετάχθη ἀπέναντι αὐτῶν.

Ἐκεῖ ἐν Χαιρωνείᾳ τῷ 338 π. Χ. συνεκροτήθη κρίσιμος μάχη. Ἐκατέρωθεν ἐπολέμησαν μετ' ἀξιοθαυμάστου γενναιότητος. Οἱ κατέχοντες τὸ ἀριστερὸν κέρας Ἀθηναῖοι ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς ἀπέναντι παρατεταγμένους Μακεδόνας καὶ κατεδίωξαν αὐτοὺς ἀτάκτως. Ἀλλ' ὁ δεκαοκταετής υἱὸς τοῦ Φιλίππου Ἀλέξανδρος, ὅστις ἡγεῖτο τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος τῶν Μακεδόνων, μετὰ τοσαύτης ὁρμῆς ἐπετίθη κατὰ τῶν Θηβαίων, κατεχόντων τὸ δεξιὸν κέρας τῶν Ἑλλήνων, ὥστε ὁ ἱερὸς λόχος, ὅστις κατὰ τὴν πρώτην ἔφοδον ἔμεινεν ἀκλόνητος καὶ ἀδιάσπαστος ἐπαξίως τῆς παλαιᾶς φήμης του, ὀλίγον κατ' ὀλίγον διεσπάσθη. Οἱ ἀποτελοῦντες αὐτόν, ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ δόξης, ἔπεσον πάντες ὁ εἰς πλησίον τοῦ ἄλλου, χωρὶς κανεῖς νὰ στρέψῃ τὰ νῶτα. Ἀλλ' οἱ νικῶντες Ἀθηναῖοι, ἀντὶ νὰ προσβάλῳσιν ἐκ τοῦ πλαγίου τὴν ἐν τῷ κέντρῳ φάλαγγα τῶν Μακεδόνων καὶ νὰ διαλύσωσι τὸν φοβερὸν ἐκείνον ὄγκον, ἕνεκα τῆς ἀπειρίας τῶν στρατηγῶν τῶν κατεδίωξαν ἀφρόνως καὶ ἀτάκτως τοὺς φεύγοντας.

Ὁ Φίλιππος παρατηρήσας τὸ ὀλέθριον τοῦτο λάθος τῶν Ἀθηναίων διὰ τινος ἐλιγμοῦ αἰφνιδίου ἐπιπεσῶν κατὰ τῶν νῶτων αὐτῶν συνεπλήρωσε τὴν ἥτταν τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἡ σφαγὴ ὑπῆρξεν ἀνηλεής· χίλιοι Ἀθηναῖοι ἔπεσον νεκροί, δισχίλιοι δὲ ἠχμαλωτίσθησαν. Ἐκ τῶν Θηβαίων ἐφρονεύθησαν πολὺ περισσότεροι. Βραδύτερον εἰς τὸ μέρος, ὅπου ἔπεσαν ὁ ἱερὸς λόχος τῶν Θηβαίων, ἐστήθη μαρμάρινος λίων ὡς μνημεῖον τῆς ἀνδρείας τῶν προμάχων ἐκείνων τῆς ἐλευθερίας.

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Φίλιππος ἐδείχθη λίαν ἐπιεικὴς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἀπολύσας τοὺς αἰχμαλώτους αὐτῶν ἄνευ λύτρων. Τοῦ-

ναντίον δὲ πρὸς τοὺς Θηβαίους ἐδείχθη σκληρός. Ἐκ τῶν αἰχμαλώτων ἄλλους μὲν ἐφόνευσεν, ἄλλους δ' ἐξηνδραπόδῃσεν, ἐν δὲ τῇ Καδμείᾳ ἐγκατέστησε φρουρὰν μακεδονικὴν.

Διὰ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ νίκης ὁ Φίλιππος κατέστη κύριος ὅλης τῆς Ἑλλάδος· ἀλλὰ προσηνέχθη ἐπιεικῶς πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, διότι ὁ σκοπὸς τοῦ δὲν ἦτο νὰ καταστρέψῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ νὰ ἐνώσῃ πάσας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ καὶ νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Περσῶν. Ὅθεν συνεκάλεσεν ἐν Κορίνθῳ κοινὸν τῶν Ἑλλήνων συνέδριον, ὑπ' αὐτοῦ δὲ ἀνεκηρύχθη ἀρχιστράτηγος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν. Ἐν τῷ συνέδριῳ ἐκείνῳ ἀντεπροσωπεύοντο πᾶσαι αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις πλὴν τῆς Σπάρτης, ἥτις κατ' οὐδένα τρόπον ἤθελε ν' ἀναγνώρισῃ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Φιλίππου ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Φίλιππος ἐπανελθὼν εἰς Μακεδονίαν ἤρχισε νὰ παρασκευάζεται διὰ τὴν μεγάλην κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείαν. Ἀλλ' αἰφνης ἐδολοφονήθη ὑπὸ τινος τῶν σωματοφυλάκων τοῦ ὀνόματι Πausανίου, ἐκδικουμένου προσωπικὴν ὕβριν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ (336—323 Π. Χ.)

§ 99. Παιδικὴ ἡλικία καὶ ἀγωγὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου.

— Καταστροφὴ τῶν Θηβῶν.

Φίλιππον τὸν Β' διεδέχθη ἐπὶ τοῦ μακεδονικοῦ θρόνου ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος εἰκοσαετὴς τὴν ἡλικίαν.

Ὁ Ἀλέξανδρος ὑπῆρξεν ὁ μέγιστος τῶν στρατηγῶν καὶ δορικητόρων καὶ τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου κόσμου. Ἡ φύσις ἐπροίκισεν αὐτὸν ἀφθόνως μὲ τὰ λαμπρότατα πνευματικὰ καὶ ψυχικὰ προτερήματα. Τὰ προτερήματα δὲ ταῦτα ἐκαλλιέργησε καὶ ἀνέπτυξε Ουαυμασίως ὁ μέγας αὐτοῦ διδάσκαλος Ἀριστοτέλης ὁ

φιλόσοφος ἐκ Σταγείρων τῆς Μακεδονίας. Ὁ Ἀριστοτέλης προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ἀνέλαβε τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ δεκατριοῦς Ἀλεξάνδρου. Διαμείνας δ' ἐπὶ πολὺ ἐν τῇ μακεδονικῇ αὐλῇ διέπλασε καὶ διεμόρφωσε τὸ ἦθος τοῦ μαθητοῦ τοῦ ἑλληνοπρεπέστατον καὶ μεγαλόφρον καὶ ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν εὐγενῆ ἔρωτα πρὸς τὰς μεγάλας πράξεις. Τόσῃν δὲ ἀγάπῃν καὶ τόσον σέβας ἡσθάνετο ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τὸν διδάσκαλόν του, ὥστ' ἔλεγεν «Εἰς μὲν τὸν πατέρα μου ὠφείλω τὸ ζῆν, εἰς δὲ τὸν διδασκαλόν μου τὸ εὖ ζῆν».

Ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἐδεικνύετο ἡ ὑπέροχος φύσις τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἡρώτησάν ποτε αὐτὸν ἂν ἤθελε ν' ἀγωνισθῇ εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας. «Ναί, ἀπεκρίθη, ἔὰν ἔχω βασιλεῖς ἀνταγωνιστάς». Ὅσάκις ἤρχετο ἀγγελίᾳ τις ὅτι ὁ πατήρ του ἐκυρίευσε πόλιν τινὰ ἢ ἐνίκησε μάχην, ἐνῷ οἱ φίλοι του συνέχαιρον αὐτόν, ὁ Ἀλέξανδρος περίλυπος ἔλεγεν· «Ὁ πατήρ μου ἔχει σκοπὸν νὰ κατορθώσῃ τὰ πάντα καὶ νὰ μὴ ἀφήσῃ καὶ εἰς ἐμὲ νὰ πράξω μέγα τι καὶ λαμπρὸν ἔργον». Νεώτατος ὢν ὑπεδέχθη ποτέ, ἀπόντος τοῦ πατρός του, πρέσβεις τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας καὶ ἐξέπληξεν αὐτοὺς διὰ τὴν ἐμβριθεῖαν τῶν ἐρωτήσεών του.

Ὁ Ἀλέξανδρος, μεῖράκιον ὢν δεκατεσσάρων ἐτῶν, παρέσχε λαμπρὸν δεῖγμα τῆς ἐκτάκτου τόλμης του καὶ ἀφοβίας δαμάσας τὸν ἄγριον θεσσαλικὸν ἵππον Βουκεφάλαν, τὸν ὁποῖον οὔτε ὁ Φίλιππος οὔτε ἄλλος τις τῶν ὑπασπιστῶν του ἠδυνήθη νὰ ἱππεύσῃ καὶ ὅστις εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα πολέμους ἐχρησίμευσεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον ὡς μάχιμος ἵππος. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Φίλιππος δακρύων ἐκ τῆς χαρᾶς ἐνηγκαλίσθη τὸν υἱόν, καὶ ἀσπαζόμενος αὐτὸν τῷ εἶπε. «Ζήτει, υἱέ μου, ἄλλο βασιλείον μεγαλειότερον, διότι ἡ Μακεδονία δὲν σέ χωρεῖ». Δεκαοκταετῆς δὲ τὴν ἡλικίαν διήθυενεν ἐν Χαιρωνείᾳ, ὡς εἶδομεν, τὸ ἀριστερὸν κέρασ τῶν Μακεδόνων καὶ κατέστρεψε τὸν ἱερὸν λόχον, συντελέσας κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν μεγάλην ἐκείνην νίκην.

Ἀναβὰς εἰς τὸν θρόνον ὁ Ἀλέξανδρος εὐρέθη περιστοιχισμένος

ὑπὸ διαφόρων κινδύνων ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν. Καὶ πρῶτον μὲν κατέστησεν ἐκποδὸν πάντας ἐκείνους, οἵτινες ἠθέλησαν ν' ἀμφισβητήσωσιν αὐτῷ τὸν θρόνον. Ἐπειτα μαθὼν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἡτοιμάζοντο νὰ ἐπαναστατήσωσι, περιφρονοῦντες αὐτὸν διὰ τὴν νεότητά του, εἰσέβαλεν ἀμέσως μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ προχωρήσας ἐστρατοπεύδευσεν πλησίον τῆς Καδμεΐας.

Ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη ἐμφάνισις τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐξέπληξε τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες ἄνευ ἀντιστάσεως ὑπέκυψαν εἰς αὐτόν. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ἦλθεν εἰς τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου καὶ συνεκάλεσεν ἐκεῖ κοινὴν τῶν Ἑλλήνων σύνοδον, ἣτις ἀνεκήρυξεν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν. Μόνον οἱ Σπαρτιῆται καὶ πάλιν δὲν ἔπεμψαν ἀντιπροσώπους εἰς τὴν σύνοδον ταύτην. Ὁ Ἀλέξανδρος ἠδύνατο εὐκόλως νὰ τοὺς ἀναγκάσῃ νὰ ὑποκύψωσιν, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησε νὰ μεταχειρισθῇ βίαν.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπιστρέψας εἰς τὴν Μακεδονίαν, πρὶν ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Περσῶν, ἠθέλησε νὰ ὑποτάξῃ τοὺς λαοὺς, οἵτινες κατέκουν περὶ τῆς Μακεδονίας, Τριβαλλοὺς, Παίονας καὶ ἄλλους, καὶ οὕτως ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀρχὴν του. Ἀλλ' ἐνῷ ἐπολέμει κατὰ τῶν Γετῶν πέραν τοῦ Δουνάβεως, τοὺς ὑποίους καὶ ὑπέταξε, διεδόθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ ψευδὴς φήμη ὅτι ἐφρονεῦθη. Οἱ Ἕλληνες ἀμέσως ἐζήτησαν ν' ἀνακτήσωσι τὴν ἐλευθερίαν των· πρῶτοι δὲ οἱ Θηβαῖοι λαβόντες τὰ ὅπλα κατέκοψαν μέρος τῆς μακεδονικῆς φρουρᾶς.

Ὁ Ἀλέξανδρος μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν τῶν Θηβαίων φθάνει ὡς ἀστραπὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ στρατοπεδεύει ἔξωθεν τῶν Θηβῶν. Προσκαλεῖ τοὺς Θηβαίους νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα, ὑποσχόμενος ἀμνηστίαν· ἀλλ' οὗτοι ἀρνοῦνται. Τότε ὁ Ἀλέξανδρος ὀργισθεὶς διατάσσει ἔφοδον. Ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε φοβερός. Οἱ Θηβαῖοι ἐπολέμησαν μετ' ἀνδρείας καὶ ἐνθουσιασμοῦ ὄντως ἑλληνικοῦ, ἀλλ' ὑπέκυψαν εἰς τὴν ὁρμὴν τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ καὶ εἰς τὴν ἀκκατάσχετον τόλμην τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἡ πόλις ἐκυριεύθη (335 π. Χ.) καὶ κατεσκάφη, πλὴν τῆς Καδμεΐας καὶ τῶν ναῶν καὶ

τῆς οἰκίας τοῦ ποιητοῦ Πινδάρου. Ἐξ χιλιάδες Θηβαίων ἐφρονεύθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ, περὶ τὰς τριάκοντα χιλιάδας ἡχμαλωτίσθησαν, καὶ ἐξηνδραποδίσθησαν.

Τὴν μεγάλην ταύτην σκληρότητα ἔδειξεν ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τοὺς Θηβαίους, θέλων νὰ καταπλήξῃ καὶ τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας καὶ νὰ καταστήσῃ ἀδύνατον εἰς τὸ μέλλον πᾶν ἐπαναστατικὸν κίνημα αὐτῶν. Καὶ ἀληθῶς τοσοῦτον ἐτρόμαξαν οἱ ἄλλοι Ἕλληνες καὶ μάλιστα οἱ Ἀθηναῖοι, ὥστε οἱ τελευταῖοι ἔσπευσαν διὰ πρεσβείας νὰ ὁμολογήσωσιν ὑπακοὴν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον.

§ 100. Ἐκστρατεία τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου κατὰ τῆς Ἀσίας. — Ἡ ἐπὶ τῷ Γρανικῷ ποταμῷ μάχη (334 π. X.).

Ἐπιστρέψας ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Μακεδονίαν παρεσκευάσθη, καὶ τὸ ἔαρ τοῦ 334 π. X. ἀφῆσας ἐν Μακεδονίᾳ ἐπίτροπον τὸν Ἀντίπατρον, ἐξεστράτευσεν μετὰ τριάκοντα χιλιάδων πεζῶν καὶ τεσσάρων χιλιάδων πεντακοσίων ἵππέων ἐναντίον τῆς Ἀσίας, διανοούμενος νὰ κατακτήσῃ αὐτὴν ὅλην. Εἶχε δὲ μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς περιφήμους στρατηγούς Παρμενίωνα, Περδίκαν, Φιλώταν, Κράτερον, Κλεῖτον καὶ ἄλλους.

Διαβὰς τὸν Ἑλλήσποντον ὁ Ἀλέξανδρος ἦλθε κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Τροίαν καὶ ἐτέλεσεν ἀγῶνας περίξ τοῦ τάφου τοῦ Ἀχιλλέως, τὸν ὅποιον ἐκ πάντων τῶν ἡρώων κατ' ἐξοχὴν ἐθαύμαζεν. Ἐμακάριζε δὲ αὐτόν, διότι καὶ ζῶν εἶχε πιστότατον φίλον τὸν Πάτροκλον καὶ ἀποθανὼν ἔσχε μέγαν κήρυκα τῆς ἀνδρείας του τὸν Ὀμηρον.

Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Δαρεῖος μαθὼν τὴν κατὰ τῆς Ἀσίας ἐκστρατείαν τοῦ Ἀλεξάνδρου διέταξε τοὺς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ σατράπας καὶ στρατηγούς νὰ προελάσωσι πρὸς τὴν ἀκτὴν καὶ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τῶν Μακεδόνων.

Εἴκοσι χιλιάδες Πέρσαι καὶ εἴκοσι χιλιάδες Ἕλληνες μισθοφόροι παρετάχθησαν ἐπὶ τῷ Γρανικῷ ποταμῷ, ἀναμένοντες τὸν

Ἀλέξανδρον. Εἰς δὲ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ περσικοῦ στρατοῦ ἦτο καὶ ὁ Ἕλλην Μένων ὁ Ρόδιος, ὁ ἐμπειρότατος ὄλων. Ὁ Ἀλέξανδρος, μαθὼν ὅτι οἱ Πέρσαι τὸν ἀνέμενον παρὰ τὸν Γρανικὸν ποταμόν, ἀμέσως διηυθύνθη κατ' αὐτῶν. Ὁ ἔμπειρος στρατηγὸς Παρμενίων συνεβούλευσεν αὐτὸν τὰ μὴ διαβῆ ἀὐθημερὸν τὸν ποταμόν, διότι ὁ στρατός του ἦτο καταπεπονημένος ἐκ τῆς μακροῦς πορείας, τὰ δὲ ἀπέναντι τοῦ ποταμοῦ παρατεταγμένα ἐχθρικά στρατεύματα ἦσαν ἀκμαῖα πρὸς μάχην (Ἀρρ. Α' 13). Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἤκουσε τὴν συμβουλὴν ταύτην, καὶ ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς διαβιβάσεως. Πρώτη ἐρίφθη εἰς τὸν ποταμόν ἡ ἴλη τῶν ἑταίρων (βαρὺ ἵππικόν). Μετ' αὐτὴν δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἔφιππος ἐπὶ τοῦ Βουκεφάλα ἄγων τὸ δεξιὸν κέρας, καὶ συγχρόνως ὁ Παρμενίων μετὰ τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος. Οἱ Πέρσαι ἀφ' ὕψηλου ἤρχισαν ν' ἀκοντίζουσι τοὺς Μακεδόνας, οἵτινες κατ' ἀρχὰς ἕνεκα τοῦ ὀλισθηροῦ πηλοῦ ἐκωλύοντο καὶ ἐκακοπάθουν. Τέλος ἐξῆλθον ἐκ τοῦ ποταμοῦ καὶ ἐπέπεσον ἀκράτῃτοι. Ὁ Ἀλέξανδρος ὡς λέων μάχεται μεταξὺ τῶν προμάχων, ἀλλὰ παρ' ὀλίγον νὰ φονευθῇ. Ὁ σατράπης τῆς Ἰωνίας Σπιθριδάτης ὕψωσε τὴν χειρὰ του, ἵνα καταφέρῃ διὰ τοῦ ζιφους κτύπημα κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκ τῶν ὀπισθεν. Ἀλλ' εὐτυχῶς ὁ Μακεδὼν στρατηγὸς Σλεῖτος προλαβὼν ἀπέκοψε τὴν χεῖρα τοῦ Πέρσου καὶ οὕτως ἐσώθη ὁ Ἀλέξανδρος. Τέλος μετὰ φονικότατον ἀγῶνα οἱ Πέρσαι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Δύο χιλιάδες πεντακόσιοι ἵππεῖς Πέρσαι ἐφονεύθησαν καὶ πολλοὶ ἀρχηγοὶ αὐτῶν.

Ἀλλ' οἱ Πέρσαι διέπραξαν ὀλέθριον σφάλμα μὴ χρησιμοποίησαντες τὸ ἐξ εἴκοσι χιλιάδων ἀνδρῶν ἄριστον πεζικόν των. Κατεδίκασαν αὐτὸ εἰς ἀδράνειαν καὶ διεξήγαγον τὸν ἀγῶνα μόνον διὰ τοῦ ἵππικοῦ. Ὅτε δ' ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ὁ Ἀλέξανδρος περικυκλῶσας τὸ πεζικόν των ἐχθρῶν κατέστρεψεν αὐτὸ ἐξ ὀλοκλήρου.

Ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τὴν νίκην ἐφρόντισε περὶ τῶν τραυματιῶν. Τὴν ἐπιούσαν ἔθαψε μετὰ πομπῆς τοὺς πεσόντας, καθὼς καὶ τοὺς φονευέντας ἡγεμόνας τῶν Περσῶν. Ἀποδίδων δὲ μέρος

τοῦ Θριάμβου του εἰς τοὺς Ἑλληνας ἔπεμψε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους τριακοσίας ἀσπίδας, ἔν' ἀναρτηθῶσιν εἰς τὸν Παρθενῶνα μετὰ τῆς ἐξῆς ἐπιγραφῆς· α' Ἀλέξανδρος καὶ οἱ Ἑλληνες πλὴν Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν τὴν Ἀσίαν οἰκούντων βαρβάρων ».

§ 101. Καθυπόταξις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.— Γόρδιος δευμός.

Ἡ πρώτη αὕτη ἐπὶ τῷ Γρανικῷ ποταμῷ νίκη κατέστησε τὸν Ἀλέξανδρον κύριον ἀπάσης τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τὸ Δασκύλιον, ἡ καθέδρα τοῦ σατράπου τῆς Φρυγίας, παρεδόθη εἰς τὸν στρατηγὸν Παρμενίωνα, αἱ δὲ Σάρδεις, πρωτεύουσα τῆς Λυδίας, παρεδόθησαν ἀμαχητὶ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. Ἀπασαί αἱ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἑλληνικαὶ πόλεις μετ' ἀγαλλιάσεως ὑπεδέχοντο τοὺς ὁμοφύλους των. Ἐν αὐταῖς ὁ Ἀλέξανδρος κατήργησε τὰς ὀλιγαρχίας καὶ εἰσέγαγε τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα καὶ τοὺς πατρίους νόμους. Μόνον δύο πόλεις ἰσχυρόταται, ἡ Μίλητος καὶ ἡ Ἀλικαρνασσός, ἀντέστησαν πεισματωδέσταται. Ἀλλὰ καὶ ταύτας ὁ Ἀλέξανδρος πολιορκήσας ἐκυρίευσεν καὶ πρὸς μὲν τοὺς Μιλησίους προσηνέχθη φιλανθρώπως, τὴν δὲ Ἀλικαρνασσὸν ἥτις πλειότερον ἀντέστη, κατηδάφισεν.

Μετὰ ταῦτα ὁ μὲν Παρμενίων ἐξηκολούθησεν ὑποτάσσειν τὴν Φρυγίαν, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἡσχολήθη εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Λυκίας, τῆς Παμφυλίας καὶ τῆς Πισιδίας. Στραφεὶς δ' ἔπειτα πρὸς βορρᾶν ἔφθασεν εἰς τὸ Γόρδιον, πόλιν τῆς Φρυγίας, ὅπου συνηντήθη μετὰ τοῦ Παρμενίωνος. Ἐκεῖ διὰ τοῦ ξίφους του ἔκοψε τὸν πολυθρόνητον Γόρδιον δεσμόν. περὶ οὗ ἀρχαῖος χρησμὸς ἔλεγεν, ὅτι ὅστις λύσῃ αὐτὸν θά ἄρξῃ ὅλης τῆς Ἀσίας.

Ἐκ Γορδίου ὁ Ἀλέξανδρος ἐπορεύθη πρὸς τὴν Παφλαγονίαν καὶ τὴν Καππαδοκίαν καὶ ὑπέταξεν αὐτάς. Ἐπειτα διέβη καὶ τὰ κατὰ τὸν Ταῦρον στενὰ τῆς Κιλικίας καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν πόλιν αὐτῆς Ταρόν. Ἐκεῖ θελήσας νὰ λουσθῇ εἰς τὰ ψυχρὰ ὕδατα τοῦ

ποταμοῦ Κύνδου, καθιθρως ὢν, κατελήφθη ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ καὶ ἔπεσε κλινήρης. Ἀλλ' ἔσωσεν αὐτὸν ὁ Ἀκαρνάνικτρός Φίλιππος.

§ 102. Ἡ ἐν Ἰσσοῦ μάχη (338 π. Χ.).

Ὁ Δαρεῖος ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτοπροσώπως κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Συναθροίσας λοιπὸν τετρακοσίας χιλιάδας πεζῶν, ἐν οἷς τριάκοντα χιλιάδας Ἑλλήνων μισθοφόρων, καὶ ἑκατὸν χιλιάδας ἱππέων κατέβαιναν ἐκ Βαβυλώνης· θεωρῶν δ' αὐτὸν ἀκαταμάχητον καὶ σπεύδων πρὸς τὴν μάχην δὲν περιέμενε τὸν Ἀλέξανδρον εἰς τὰς ἀναπεπταμένας πεδιάδας, ἀλλ' ἀπερισκέπτως προὔχρει πρὸς τὰς στένὰς διόδους τῆς Κιλικίας. Εἶχε δ' ἄλλως μεθυσθῇ ἐκ τῶν κολαικῶν τῶν μεγιστάνων του, οἵτινες βλέποντες τὸν Ἀλέξανδρον ὁπωσδήποτε χρονοτριβήσαντα ἐν Ταρσῷ καὶ ἔνεκα τῆς ἀσθενείας του καὶ χάριν καθυποτάξεως τῶν ὀρεινῶν φυλῶν τῆς Κιλικίας ἔλεγον ὅτι ὁ Μακεδὼν βασιλεὺς ἔχει καταληφθῇ ὑπὸ φόβου καὶ δὲν θὰ τολμήσῃ ν' ἀντικρύσῃ τὸν μέγαν βασιλέα. Ὁ Δαρεῖος λοιπὸν ἔφθασεν εἰς τὴν στενὴν παράλιον πεδιάδα τῆς Ἰσσοῦ, τὴν διαρρομένην ὑπὸ τοῦ Πινάρου ποταμοῦ, καὶ ἐκεῖ ἐστρατοπέδευσε.

Ὁ Ἀλέξανδρος εὐρίσκετο εἰς τὴν πόλιν Μυριάνδον, ἑκατὸν στάδια μακρὰν, ὅτ' ἔμαθε τὴν προσέγγισιν τοῦ Δαρείου. Ἀμέσως παρατάξας τὸν στρατὸν του ἐπῆλθε κατὰ τῶν Περσῶν. Ὅτε δ' ἐπλησίασε τὸν ἐχθρὸν μέχρι τοξεύματος, ἐν τῇ μέσῳ τῶν ἀλλελαγμῶν τῶν στρατιωτῶν μετ' ἀκατασχέτου ὁρμῆς ἐρρίφθη εἰς τὸν ποταμόν. Μὲ γυμνὸν τὸ ξίφος ἐπήδησεν εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ στρατοῦ του· ἐπιπεσὼν δὲ ὡς κεραυνὸς διέσπασε τὸ ἀριστερὸν κέρας τῶν Περσῶν καὶ ἔτρεψεν αὐτὸ εἰς φυγὴν, Ὁ Δαρεῖος καταληφθεὶς ὑπὸ πανικοῦ τρέπεται εἰς φυγὴν. Μετὰ τὴν φυγὴν δὲ αὐτοῦ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μάχης ἦτον πρόδηλον. Ἄπας ὁ περσικὸς στρατὸς διελύθη ὡς ἰστός ἀράχνης καὶ ἐτράπη εἰς φυγὴν ἄτακτον, καταδιωκόμενος πανταχόθεν

Ὁ Ἀλέξανδρος καίπερ τρωθεὶς εἰς τὸν μηρὸν κατεδίωξε τὸν Δαρεῖον, ἀλλ' ἐπελθούσης τῆς νυκτὸς ἠναγκάσθη νὰ παύσῃ τὴν καταδίωξιν.

Ἡ μάχη αὕτη ὑπῆρξεν ὀλεθριοτάτη διὰ τοὺς Πέρσας. Πλείονες τῶν ἑκατὸν χιλιάδων λέγεται ὅτι ἐφονεύθησαν, ἐν οἷς δέκα χιλιάδες ἱππέων, ἐνῶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐφονεύθησαν μόνον τριακόσιοι πεζοὶ καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα ἱππεῖς (Διοδ. XV, 2, 36 καὶ Ἀρρ. Β' 11). Ἄπαν τὸ στρατόπεδον τῶν Περσῶν κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου· τὸ ἄρμα τοῦ Δαρείου, ἡ ἀσπίς καὶ τὸ τόξον περιῆλθον εἰς τὸν νικητὴν.

Μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων ἦτο καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Δαρείου, ἡ μήτηρ Σισύγαμβρις, ἡ συζύγος του, δύο θυγατέρες καὶ ὁ μικρὸς υἱὸς του. Ὁ Ἀλέξανδρος ἄπαξ μόνον ἐπεσκέφθη τὴν οἰκογένειαν τοῦ Δαρείου καὶ παρηγόρησεν αὐτὴν, ἀφοῦ προηγουμένως διὰ τοῦ στρατηγοῦ Λεοννάτου ἀνήγγειλεν εἰς αὐτὴν ὅτι ὁ Δαρεῖος ζῇ.

§ 103. Καθυπόταξις Φοινίκης, Παλαιστίνης καὶ Αἰγύπτου.

Μετὰ τὴν ἐν Ἰσσῷ μάχην ὁ μὲν στρατηγὸς Παρμενίων ἐβάδισε κατὰ τῆς Κοίλης Συρίας καὶ κατέλαβεν ἄνευ δυσκολίας τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Δαμασκόν· ὁ δὲ Ἀλέξανδρος μετὰ τῆς κυρίας δυνάμεως διηυθνήθη κατὰ τῆς Φοινίκης, ἣτις ἅπασα ὑπετάχθη εἰς αὐτὸν ἀμαχητὶ μετὰ τῆς μητροπόλεως Σιδῶνος. Μόνη ἡ Τύρος, ἡ καλουμένη βασιλεῖς τῆς θαλάσσης, ἠρνήθη νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. Αὕτη κειμένη ἐπὶ βραχῶδους νήσου, ἐν τέταρτον τῆς ὥρας ἀπεχούσης ἀπὸ τῆς ξηρᾶς, ἦτο ἐκ φύσεως καὶ ἐκ τέχνης τοσοῦτον ὀχυρά, ὥστ' ἐθεωρεῖτο ἀπόρητος. Ὁ Ἀλέξανδρος μὴ θέλων νὰ ἔχῃ ὀπισθὲν του ἐχθροὺς προσέβαλε καὶ ἐπολιορκῆσε τὴν Τύρον. Μετὰ ἐπτάμηνον δὲ πολιορκίαν, καθ' ἣν καὶ οἱ πολιορκοῦντες καὶ οἱ πολιορκούμενοι ἔδειξαν ἀπαραδειγμάτιστον ἀνδρείαν καὶ καρτερίαν, ἡ Τύρος ἐκυριεύθη καὶ ἡ τιμωρία αὐτῆς

ὑπῆρξε παραδειγματική. Ἡ πόλις κατεσκάφη· τῶν δὲ κατοίκων ἄλλοι μὲν ἐφονεύθησαν, ἄλλοι δ' ἐξηνδραποδίσθησαν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας τῆς Τύρου ὁ Δαρεῖος ἐπεμψε πρέσβεις μετ' ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ προσ-
ῆνεγκεν εἰς αὐτὸν δεκακισχίλια τάλαντα ὡς λύτρα διὰ τὴν οἰκο-
γένειάν του, προσέτι δὲ τὴν κόρην του εἰς γάμον καὶ πάσας τὰς
χώρας μέχρι τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ γείνη φίλος
καὶ σύμμαχος αὐτοῦ ('Αρρ. Β' 25). Ὁ Παρμενίων ἀκούσας τὰς
προτάσεις εἶπεν ὅτι, ἂν ἦτο Ἀλέξανδρος, θὰ ἐδέχετο ταύτας.
Καὶ ἐγὼ, ἀπεκρίθη ὁ Ἀλέξανδρος, ἂν ἦμην Παρμενίων· ἀπε-
κρίθη δὲ εἰς τὸν Δαρεῖον ὅτι οὐδεμίαν ἀνάγκην ἔχει τῶν χρη-
μάτων, οὔτε συναινεῖ νὰ λάβῃ ἐν μέρος τῆς χώρας, ἀφοῦ ἔχει
ὅλην εἰς τὴν ἐξουσίαν του. Ἐὰν δὲ θέλῃ τὴν οἰκογένειάν του,
δύναται νὰ ἔλθῃ ὁ ἴδιος νὰ τὴν παραλάβῃ, θαρρῶν εἰς τὴν φιλαν-
θρωπίαν του. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ὑπέταξεν ἀμαχητὶ καὶ
τὴν Παλαιστίνην. Μόνον ἐν Γάζῃ ἀπήντησε γενναίαν ἀντίστασιν,
οἷαν καὶ ἐν Τύρῳ· ἀλλὰ καὶ τὴν πόλιν ταύτην μετὰ δίμηνον πο-
λιορκίαν ἐκυρίευσεν καὶ κατέστρεψεν ἐκ θεμελίων.

Ὁ Ἀλέξανδρος, γενόμενος κύριος τῆς Συρίας, τῆς Φοινίκης καὶ
τῆς Παλαιστίνης, ἐπορεύθη πλέον ἀκωλύτως κατὰ τῆς Αἰγύπτου
καὶ ὑπέταξεν αὐτὴν ἀμαχητὶ. Ὡς μνημεῖον δὲ ἀθάνατον τῆς δό-
ξης καὶ τοῦ μεγαλείου του ἔκτισε παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Νείλου
ποταμοῦ τὴν ἐπώνυμον αὐτοῦ Ἀλεξάνδρειαν, ἣτις ἐν βραχεῖ χρόνῳ
διὰ τὸ ἐπικάριον τῆς θέσεώς της ἐγένετο τὸ κέντρον τοῦ παγκο-
σμίου ἐμπορίου, τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ βίου.

Ἐκεῖθεν τῷ ἐπῆλθεν ἡ ἰδέα νὰ ἐπισκευθῇ τὸ περιβόητον μαν-
τεῖον τοῦ Διὸς Ἀμμωνος, κείμενον εἰς τὰς ἐρήμους τῆς Λιβύης,
δώδεκα ἡμέρας μακρὰν τῆς Μέμφιδος, πρωτεύουσας τῆς Αἰγύ-
πτου. Πορευόμενος λοιπὸν διὰ μέσου ἀνδρῶν καὶ ἀμμοῶν ἐρή-
μων, ἔφθασεν εἰς τὴν χαρίεσσαν καὶ θελητικὴν ὄασιν Σιβά, ἧς
ἐν μέσῳ εὕρισκετο ὁ ναός. Εἰσαχθεὶς ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὸν
ναὸν ἔστη πρὸ τοῦ βωμοῦ, ὁ δὲ ἱερεὺς ὠνόμασεν αὐτὸν παῖδα

Διός. Ἐκτοτε ὁ Ἀλέξανδρος ἐφαντάζετο ἑαυτὸν υἱὸν τοῦ Διὸς ἢ μᾶλλον ἤθελε νὰ τὸν φαντάζωνται εἰ ἄλλοι, καὶ τοῦτο πρὸς εὐκολωτέραν ὑποταγὴν τῶν δεισιδαιμόνων λαῶν τῆς Ἀσίας.

Ἐν Αἰγύπτῳ ὁ Ἀλέξανδρος διέτριψε περὶ τοὺς πέντε μῆνας. Ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Αἰγυπτίους ν' ἀσκῶσιν ἐλευθέρως τὰ τῆς θρησκείας τῶν καὶ νὰ πολιτεύωνται κατὰ τὰ πάτρια ἥθη καὶ ἔθιμα. Μόνον τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν τῆς χώρας καὶ τὴν εἰσπραξίν τῶν φόρων ἀνέθηκεν εἰς Μακεδόνας καὶ Ἕλληνας. Ἐπειτα κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 331 π. Χ. ἐκινήθη εἰς τὴν Φοινίκην καὶ ἡσυχολήθη εἰς τὴν τακτοποίησιν τῶν πραγμάτων τῆς Φοινίκης, τῆς Συρίας καὶ τῆς Ἑλλάδος.

§ 104. Ἡ παρὰ τὰ Γαυγάμηλα μάχη (Ὀκτ. 331 π. Χ.).
— Κατάληψις Βαβυλῶνος, Σούσων
καὶ Περσепόλεως.

Ὁ Δαρεῖος, πεισθεὶς ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος εἰς οὐδένα συμβιβασμὸν ἤρχετο, ἀπεφάσισε καὶ πάλιν νὰ δοκιμάσῃ τὴν τύχην τῶν ὅπλων. Συνήθροισε λοιπὸν ἐν ἑκατομύριον πεζῶν, τεσσαράκοντα χιλιάδας ἵππων καὶ διακόσια δρεπανηφόρα ἄρματα (Ἀρρ. Γ' 8) καὶ ἐπήρχετο κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, διαβάς τὸν Τίγρητα ποταμὸν προῦχώρησε πρὸς συνάντησιν τοῦ Δαρείου. Ὁ Δαρεῖος εἶχε παρατάξῃ τὸν στρατὸν του ἐν τῇ παρὰ τὰ Γαυγάμηλα ὁμαλῇ καὶ ψιλῇ χώρᾳ, ὅχι μακρὰν τῆς ἀσσυριακῆς πόλεως τῶν Ἀρβήλων. Ὁ Ἀλέξανδρος φθάσας εἰς ἀπόστασιν τριάκοντα σταδίων ἀπὸ τῶν Περσῶν ἐστρατοπέδευσεν. Ὁ Παρμενίων βλέπων τὰ ἀναρίθμητα πλήθη τῶν ἐχθρῶν συνεβούλευσε νὰ ἐπιτεθῶσι νύκτωρ, ἵνα ἔχῃσι βεβαίαν τὴν νίκην. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέριψε τοῦτο, εἰπὼν ὅτι δὲν κλέπτει τὴν νίκην (Ἀρρ. Γ' 10). διέταξε δὲ τὸν στρατὸν του νὰ δειπνήσῃ καὶ νὰ κοιμηθῇ.

Τὴν πρωΐαν (Ὀκτώμβριος 331 π. Χ.) παρατάξας τὸν στρατὸν του, συγκεκρίμενον ἐκ τεσσαράκοντα χιλιάδων πεζῶν καὶ ἐπτὰ χιλιάδων

ἱππέων, ἐπετίθη κατὰ τῶν ἐχθρῶν μὲ ἀκατάσχετον ὀρμὴν. Ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε πεισματώδης. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐκτιθέμενος εἰς πάντα κίνδυνον ἐπλήγωσε τὸν ἡνίοχον τοῦ Δαρείου, ὥρμησε δὲ νὰ φονεύσῃ αὐτὸν τὸν Δαρεῖον· ἀλλ' οὗτος προλαβὼν ῥίπτεται ἔξω τοῦ ἄρματος, ἀναβαίνει ἐπὶ ἵππου καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ κονιορτοῦ καὶ τοῦ σκότους σώζεται διὰ τῆς φυγῆς.

Καὶ ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ οἱ Πέρσαι ἔπαθον ἀληθῆ πανωλεθρίαν. Οὐδεὶς πλέον μέγας περσικὸς στρατὸς συνεκροτήθη, οὔτε μάχῃ ἐγένετο ἐκ παρατάξεως. Ἐκ τῶν Μακεδόνων ἐφονεύθησαν χίλιοι διακόσιοι μόνον.

Μετὰ τὴν παρὰ τὰ Γαυγάμηλα μάχην τὸ κράτος τοῦ Δαρείου κατελύθη, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἐγένετο ἤδη κύριος ὅλου τοῦ περσικοῦ κράτους. Ἡ Βαβυλὼν καὶ τὰ Σούσα ἤνοιξαν τὰς πύλας εἰς τὸν νικητὴν. Ἐν Σούσις εὔρε τοὺς θησαυροὺς τοῦ Δαρείου, ἀνερχομένους εἰς πεντήκοντα χιλιάδας ταλάντων χρυσοῦ καὶ ἀργύρου. Ἐκ Σούσων ὁ Ἀλέξανδρος ἐπορεύθη εἰς τὴν Περσέπολιν, ἣτις ἦτο ἡ τετάρτη καὶ ἱερωτάτη τῶν πρωτεύουσῶν τοῦ περσικοῦ κράτους, ἧς τὰ λαμπρὰ ἀνάκτορα ἐνέπρησεν ἐν συμποσίῳ κατὰ πρότασιν τῆς παρακολουθούσης τὸν στρατὸν τοῦ Ἀτθίδος Θαΐδος καὶ πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ὑπὸ τοῦ Ξέρξου πυρποληθέντων ἐν Ἀθήναις ἱερῶν. Καὶ ἐν Περσεπόλει εὔρεν ἀμυθήτους θησαυροὺς.

§ 105. Θάνατος τοῦ Δαρείου. — Συμπλήρωσις τῆς κατακτιθέως τοῦ περσικοῦ κράτους.

Ἐκ Περσεπόλεως ὁ Ἀλέξανδρος διηυθύνθη πρὸς τὴν Μηδίαν μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ του πρὸς καταδίωξιν τοῦ Δαρείου· φθάσας δὲ εἰς τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Ἐκβάτανα, ἔμαθεν ὅτι ὁ Δαρεῖος διηυθύνθη πρὸς βορρᾶν. Ἀμέσως λοιπὸν ἀκολουθεῖ αὐτὸν κατὰ πόδας. Καθ' ὁδὸν μαθαίνει ὅτι ὁ σατράπης τῆς Βακτριανῆς Βῆσσης συλλαβὼν τὸν Δαρεῖον ἔσυρεν αὐτὸν δέσμιον καὶ ὅτι ἀνεκίρυσεν ἑαυτὸν βασιλέα. Ὁ Ἀλέξανδρος σπεύδει πρὸς κατα-

Ἑλλ. Ἱστορία Ν. Βραχγοῦ.

δίωξιν τοῦ Βήσσου. Ὁ Βήσσος, βλέπων ὅτι ἐκινδύνευε νὰ συλληφθῇ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐπλήγωσε θανάσιμως τὸν Δαρεῖον καὶ καταλιπὼν αὐτὸν ἐν τῇ ὁδῷ ἐπετάχυνε τὴν φυγὴν του. Ὁ Ἀλέξανδρος φθάσας καὶ ἰδὼν νεκρὸν τὸν Δαρεῖον ἐν τῇ βασιλικῇ ἀμᾶξῃ συνεκινήθη καὶ ἔκλαυσε· καλύψας δὲ αὐτὸν διὰ τῆς ἰδίας του χλαμύδος διέταξε νὰ μετενεχθῇ εἰς Περσέπολιν καὶ ταφῇ μετὰ βασιλικῶν τιμῶν ἐν τῷ μέσῳ τῶν βασιλικῶν μνημείων.

Τότε ὁ Ἀλέξανδρος ἀνέβαλεν ἐπὶ τινα χρόνον τὴν καταδίωξιν τοῦ Βήσσου καὶ ἡσχολήθη εἰς τὴν κατάκτησιν τῶν παρὰ τὴν Κασπίαν θάλασσαν χωρῶν. Ὑπέταξε τὴν Ὑρκανίαν καὶ τὴν Παρθίαν καὶ κατέλαβε τοὺς Μάρδους, οἵτινες ἐθεωροῦντο ἀήττητοι. Ὑπέταξεν ὡσαύτως καὶ τὴν Ἀρείαν καὶ εἰσέβαλεν ἔπειτα εἰς τὴν Ἀραχωσίαν, σημερινὸν Ἀφγανιστάν, ὅπου ἔκτισεν ἄλλην Ἀλεξανδρείαν. Διανύσας δ' ἐν Ἀραχωσίᾳ ὁλόκληρον τὸν χειμῶνα, ἐπεχείρησε κατὰ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 329 π. Χ. τὴν τολμηρὰν ἀνάβασιν τοῦ ὑπὸ ἀδιαλύτου χιόνος καλυπτομένου πάντοτε Παροπανίσου ἢ Ἰνδικοῦ Καυκάσου καὶ μετὰ πολλὰς κακουχίας εἰσῆλθεν εἰς τὴν Βακτριανήν, ἣτις ὑπετάχθη ἀμαχητὶ μέχρι τοῦ Ὠξοῦ ποταμοῦ.

Ὁ ἐν Βακτριανῇ εὐρισκόμενος Βήσσος μαθὼν τὴν προσέγγισιν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔφυγεν εἰς Σογδιανήν. Ὁ Ἀλέξανδρος κατεδίωξεν αὐτὸν κατὰ πόδας καὶ συλλαβὼν παρέδωκεν εἰς τοὺς συγγενεῖς τοῦ Δαρείου, οἵτινες, ἀφοῦ τὸν ἐβασάνισαν σκληρότατα, ἔπειτα τὸν ἐφόνευσαν. Μετὰ τὴν σύλληψιν τοῦ Βήσσου ὑπετάχθη ἡ Σογδιανὴ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. Ἦσαν δὲ ἡ Σογδιανὴ καὶ ἡ Βακτριανὴ αἱ βορειότεραι καὶ λίαν ὄρειναι ἐπαρχίαι τοῦ περσικοῦ κράτους. Ἐν αὐταῖς διέτριψεν ὁ Ἀλέξανδρος ἐν καὶ ἡμισυνέτοσ, τὸ μὲν ἵνα ἐμπεδώσῃ τὴν εἰς ἑαυτὸν ὑποταγὴν τῶν ὀρεινῶν καὶ μαχίμων ἐκείνων κατοίκων, τὸ δὲ ἵνα ἐξημερώσῃ αὐτοὺς διὰ τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Πρὸς τοῦτο ἔκτισεν εἰς τὰς χώρας ἐκεῖνας πολλὰς πόλεις· λαβὼν δὲ βορειοανατολικὴν διεύθυνσιν ἀφίκετο εἰς τὸν μέγαν ποταμὸν Τάναϊν, ὅστις ὑπὸ τῶν ἐγγχωρίων ἐκαλεῖτο Ἰκξάρτης καὶ ὅστις ἀπετέλει τὰ ὅρια τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ

μεγάλου Κύρου. Παρὰ τὸν Ἰαζάρτην καὶ ἐπὶ τῆς γωνίας, ὅπου ἐνυῦντο νῦν τὸ Τουρκεστάν, ἡ Σινικὴ καὶ ἡ Ἀσιατικὴ Ρωσσία, ἔκτισε τὴν ἐσχάτην Ἀλεξάνδρειαν.

Διὰ τῆς ὑποταγῆς τῆς Βακτριανῆς καὶ τῆς Σογδιανῆς συνεπληρώθη ἡ κατάκτησις τοῦ ἀπεράντου περσικοῦ κράτους ἐν διαστήματι ἐπτὰ ἐτῶν (334-327 π. Χ.). Τὴν ἐπὶ τούτου κυριαρχίαν τοῦ ὁ Ἀλέξανδρος ἐξησφάλησε σεβόμενος τὴν θρησκείαν τῶν διαφόρων αὐτοῦ λαῶν καὶ τὰ ἥθη αὐτῶν καὶ τοὺς πατέρας νόμους καὶ καταλείπων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοὺς σατράπας εἰς τὰς θέσεις των. Ἐν τῇ Βακτριανῇ διατρίβων ὁ Ἀλέξανδρος ἐνυμφεύθη τὴν ὠραιότατην Ῥωξάνην, θυγατέρα τοῦ ἐπιφανοῦς Βακτρίου Ὁξυάρτου.

§ 106. Θάνατος Φιλῶτα, Παρμενίωνος καὶ Κλεΐτου.

Ἀλλὰ τὸν λαμπρὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡμυρώσαν κατὰ πολὺ ἄτοποι καὶ ἀξιοκατάκριτοι πράξεις, εἰς ἃς οὗτος ἤρχισε νὰ περιπίπτῃ θαμβωθείς ἐκ τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς ὑπερανθρώπου δυνάμεώς του. Ἀνακαλυφθείσης συνωμοσίας τινος κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου, διέταξεν οὗτος νὰ φονεύσῃ τὸν γενναῖον στρατηγὸν Φιλῶταν ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι λαβὼν γνῶσιν τῆς συνωμοσίας δὲν κατήγγειλεν αὐτὴν εἰς αὐτόν. Καὶ τὸν πατέρα δὲ τοῦ Φιλῶτα, τὸν γηραιὸν Παρμενίωνα, εὕρισκόμενον ἐν Ἐκβατάνοις τῆς Μηδίης ὡς διοικητὴν τῆς πόλεως, διέταξε καὶ ἐφόνευσαν.

Μετά τινα δὲ χρόνον ἐφόνευσεν ἰδίᾳ χειρὶ ἐν συμποσίῳ τὸν στρατηγὸν Κλεΐτον, ὅστις ἄλλοτε, ὡς εἶδομεν, ἔσωσε τὴν ζωὴν αὐτοῦ παρὰ τὸν Γρανικὸν ποταμόν. Καὶ μετεμελήθη μὲν ἀμέσως καὶ ἔκλαυσε πικρῶς, ἀλλ' οὔτε διὰ τῆς μεταμελείας οὔτε διὰ τῶν δακρύων ἠδυνήθη νὰ ἐξαλείψῃ ἐκ τοῦ ὀνόματός του τὴν κηλὶδα ταύτην.

§ 107. Ἐκστρατεία τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ τῆς Ἰνδικῆς (327 π. Χ.)

Ἡ ἀκόρεστος φιλοδοξία τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ἄφινεν αὐτὸν νὰ ἡσυχάσῃ. Ὅθεν ἀπεφάσισεν οὗτος νὰ φέρῃ τὰ ὄπλα του κατὰ τῆς Ἰνδικῆς, ἣτις ἦτο ἡ χώρα τοῦ πλούτου καὶ τῶν μυθικῶν παραδόσεων, καὶ τὴν ὁποίαν οὐδεὶς Εὐρωπαῖος στρατηγὸς εἶχε πατήσῃ¹. Ἐν ἀρχῇ λοιπὸν τοῦ 327 π. Χ. ἄγων ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδας πεζῶν καὶ δεκαπέντε χιλιάδας ἱππέων διέβη τὸν Ἰνδὸν ἐπὶ γεφυρῶν καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ βασιλέως Ταξίλου, ἣτις ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς ὁχθῆς τοῦ Ἰνδοῦ καὶ ἔφθανε μέχρι τοῦ Ὑδάσπου ποταμοῦ. Ὁ Ταξίλης ὑπετάχθη εἰς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ ἐδώρησεν εἰς αὐτὸν πεντήκοντα ἐλέφαντας.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀνταμείψας τὸν Ταξίλην διὰ τὴν πρόθυμον ὑπο-

1. Περὶ τὸ 1500 π.χ. οἱ Ἰνδοὶ (Ἀριαι φυλαὶ) μετέφκησαν ἐκ τῶν βορειοδυτικῶν ὄρεινῶν χωρῶν εἰς τὸ λεκανοπέδιον τοῦ Ἰνδοῦ. Ἡ μετοικεσία αὕτη βαθμυδὸν ἐπεξετάθη ἐπὶ τῆς χώρας τοῦ Γάγγου, ἐπὶ τῆς χερσονήσου τοῦ Δεκάν καὶ ἐπὶ τῆς νήσου Κεϋλάνης. Οἱ πανάρχαιοι μαῦροι κάτοικοι Δραυῖδαι ὑπετάχθησαν, καὶ ἡ χώρα ὠνομάσθη ἐκ τοῦ ὀνόματος τῶν κατακτητῶν Ἰνδική.

Οἱ Ἰνδοὶ διχρεῶντο εἰς κληρονομικὰς τάξεις· α') τοὺς ἱερεῖς (Βραχμῆνας), β') τοὺς πολεμιστὰς, γ') τοὺς γεωργοὺς καὶ ἐμπόρους καὶ δ') τοὺς τεχνίτας. Οἱ Βασιλεῖς ἐλαμβάναντο ἐκ τῆς τάξεως τῶν πολεμιστῶν· ἀλλὰ τοὺς συμβούλους καὶ τὰς ἀρχὰς παραλάμβανον οὗτοι ἐκ τῶν Βραχμάνων. Οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι ὑποταχθέντες παρέμειναν ὡς ὑπηρέται· ἔσχατοι δέ, οἱ ὑπὸ πάντων περιφρονούμενοι, ἦσαν οἱ Παρίαί.

Κατὰ τὴν παλαιὰν θρησκείαν, τὴν κοινὴν τοῖς Ἰνδοῖς καὶ καθόλου τοῖς Ἰνδοῖς λαοῖς, ἐλκτρεύετο ὁ θεὸς τοῦ Οὐρανοῦ Δίας Ἀσσοῦρα· (Ζεὺς), ὁ θεὸς τοῦ φωτός Μῆρχ, ὁ θεὸς τοῦ περιβάλλοντος σύμπαντος Βαρεῦνα καὶ ἄλλοι. Ἡ παλαιὰ αὕτη θρησκεία μετεσχηματίσθη ἔπειτα εἰς τὸν Βραχμανισμόν. Κατ' αὐτὸν ὁ Βραχμὰν εἶναι τὸ ὑψίστατον ὄν, ὅπερ διὰ τοῦ λόγου ἐποίησε τὸν

ταγὴν τοῦ ἐξεστράτευσε· ἔπειτα κατὰ τοῦ κραταιοῦ βασιλείως Πῶρου, τοῦ ὁποίου τὸ βασίλειον ἔκλειτο ὑπεράνω τοῦ Ὑδάσπου καὶ ἐξετείνετο μέχρι τοῦ Ὑδραῶτου. Ὁ Πῶρος ἐθεώρησεν αἰσχροὺς νὰ παροδοθῇ ἄνευ πολέμου· ὅθεν ἐκινήθη κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου μετὰ πεντήκοντα χιλιάδων Ἰνδῶν πεζῶν, τεσσάρων χιλιάδων ἱππέων, μεθ' ἁρμάτων καὶ διακοσίων πυργοφόρων ἐλεφάντων. Ἀλλὰ νικηθεὶς καὶ αἰχμαλωτισθεὶς προσήχθη ἐνώπιον τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Ἀλέξανδρος ἠρώτησεν αὐτὸν πῶς θέλει νὰ τὸν μεταχειρισθῇ. « Βασιλικῶς » ἀπεκρίθη ὁ Πῶρος. « Καὶ τοῦτο μὲν θὰ γένη » εἶπεν ὁ Ἀλέξανδρος, « ἄλλο δὲ τί ζητεῖς » ; « Εἰς τὸ βασιλικῶς πάντα περιέχονται » ἀπήντησεν ὁ Πῶρος. Ὁ Ἀλέξανδρος θαυμάσας τὴν μεγαλοφροσύνην τοῦ Πῶρου ὅχι μόνον τὸ βασίλειόν του ἀπέδωκεν εἰς αὐτόν, ἀλλὰ καὶ χώρας ἄλλας τῷ προσέθηκε καὶ μεγίστην ἐμπιστοσύνην ἔκτοτε ἐδείκνυε πρὸς αὐτόν.

κόσμον, καὶ ὁ Βισνοῦ εἶνε ὁ συντηρητὴς τοῦ σύμπαντος, ὁ δὲ Σιβᾶς ὁ καταστροφεὺς. Οἱ τρεῖς οὗτοι θεοὶ ἀποτελοῦσι τὴν Ἰνδικὴν Τριάδα (Τριμούρτην). Τελικὸς προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶνε ἡ μετὰ τῆς θείας οὐσίας ἔνωσις διὰ τῆς τελειώσεως αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐξαγνισμοῦ τῆς ψυχῆς. Τελειοῦται δὲ ὁ ἄνθρωπος καὶ ἐξαγνίζεται ἡ ψυχὴ του διὰ τῆς μεταβάσεως ἀπὸ κατωτέρου εἰς τελειότερον σῶμα. Ἐντεῦθεν ἐπεκράτησεν ἡ ἰδέα τῆς μετεμψυχώσεως.

Περὶ τὸ 590 π. Χ. ἀνεφάνη ὁ μεταρρυθμιστὴς τοῦ Βραχμανισμοῦ Βουδδᾶς, υἱὸς βασιλέως ὅστις ἀπέριψε τὰς αὐστηρὰς διατάξεις καὶ διακρίσεις τῶν τάξεων. Οὗτος ὑπελάμβανεν ὡς ἀρχὴν πάντων τῶν πραγμάτων τὸ μηδὲν καὶ ὡς ὑψίστην εὐδαιμονίαν τὴν μετὰ τοῦ μηδενὸς ἔνωσιν, ἐδίδασκε δὲ τὴν ἠθικὴν τελείωσιν διὰ τῆς ἐγκρατείας καὶ τῆς συμπαθείας.

Ἀπὸ τῆς ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος ἤρχισεν ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ περσικοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ Ἰνδοὶ ἐδανείσθησαν τὴν σημιτικὴν γραφὴν τῶν συμφώνων κατὰ δύο τύπους, ἐξ ἧς διεμορφώθη ἡ Σανσκριτικὴ, ἡ ἱερὰ γραφὴ, ἐν ᾗ ἐγράφησαν τὰ φιλολογικὰ αὐτῶν μνημεῖα, οἷα εἶνε οἱ ὕμνοι τῶν Βέδας, ἡ νομοθεσία τοῦ Μανού, τὸ ἔπος Μαχαράβατα καὶ ἄλλα.

Ἀφοῦ ὁ Ἀλέξανδρος ἔκτισε δύο πόλεις παρὰ τὸν Ἰθάσπην, τὴν Νίκαιαν εἰς τὸ μέρος ὅπου ἐνίκησε τὸν Πῶρον, εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης, καὶ τὴν Βουκεφάλειαν, εἰς τὸ μέρος ὅπου διέβη τὸν ποταμόν, πρὸς τιμὴν τοῦ Βουκεφάλα τοῦ ἀχωρίστου συντρόφου του, ὅστις ἀπέθανεν ἐκεῖ ἔνεκα γήρατος, προῦχώρησεν ἔπειτα εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἰνδικῆς καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ Ὑφάσιος ποταμοῦ. Ἐν ᾧ δὲ ἡτοιμάζετο νὰ διαβῇ τὸν ποταμόν τοῦτον καὶ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὰς θαυμασίας χώρας τοῦ Γάγγου, αἰφνης πρώτην φορὰν οἱ Μακεδόνες, ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται, ἀποκαμύοντες ἐκ τῶν ἀδιακόπων ἀγώνων καὶ τῶν μεγάλων ταλαιπωριῶν, ἡρνήθησαν ν' ἀκολουθήσωσιν αὐτόν. Ὁ Ἀλέξανδρος προσεπάθησε διὰ διαφόρων μέσων νὰ μεταπείσῃ αὐτούς, ἀλλ' ἐστάθη ἀδύνατον.

§ 108. Ἐπάνοδος τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Περσίαν.

— Ἐκπολιτιστικὸν ἔργον αὐτοῦ.

Τότε ὁ πάντοτε ἀήττητος Ἀλέξανδρος ἔστερξε νὰ ἡττηθῇ ὑπὸ τῶν Μακεδόνων. Πρὶν δ' ἐπιστρέψῃ, ἀνήγειρεν ἐπὶ τῆς δυτικῆς ὁχθῆς τοῦ Ὑφάσιος δώδεκα πυργοειδεῖς θωμούς εἰς τιμὴν τῶν δώδεκα Ὀλυμπίων θεῶν καὶ ὡς ἔσχατον πρὸς ἀνατολὰς ὄριον τῶν δορικτησιῶν του. Ἐπειτα δὲ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Νίκαιαν. Ἐκεῖ ἐπιβιβάσθεις μετὰ τοῦ στρατοῦ του εἰς τὸν ἐν τῷ μεταξύ ναυπηγηθέντα στόλον ἐκ δύο χιλιάδων πλοίων κατέπλευσε τὸν Ἰθάσπην, τὸν Ἀκείνην καὶ τὸν Ἰνδόν, καθυποτάσσων πάντας τοὺς παραποταμίους λαοὺς καὶ κτίζων πόλεις καὶ ναυπήγια. Κατὰ τὸν κατάπλου αὐτοῦ ὑπέταξε καὶ τοὺς Μαλλούς, ἔθνος τῆς Ἰνδικῆς πολεμικώτατον, ὅτε διέτρεξε τὸν μέγιστον τῶν κινδύνων. Σωθεὶς ὡς ἐκ θαύματος ἐξηκολούθησε τὸν πλοῦν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν πόλιν Πεκτάλα, κειμένην εἰς τὸ μέρος, ὅπου ὁ Ἰνδὸς σχίζεται εἰς δύο βραχίονας καὶ σχηματίζει τὸ Δέλτα. Τὴν πόλιν ταύτην ὠχύρωσεν ὁ Ἀλέξανδρος, ἔδρυσεν ἐν αὐτῇ νεώρια καὶ λιμένας καὶ κνέδειξε κέντρον ἐμπορίας.

Ἐκ Πατάλων ὁ Ἀλέξανδρος τὸν μὲν Νέαρχον, τὸν ὁποῖον διώρισεν ἡγεμόνα τοῦ στόλου, διέταξε νὰ παραπλεύσῃ τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἐρυθρᾶς ἢ Ἐρυθραίας καλουμένης θαλάσσης τῆς ἐκτεινομένης μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Ἰνδικῆς, ὅπερ καλεῖται νῦν Περσικὸς κόλπος, μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Εὐφράτου, αὐτὸς δὲ ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Περσίαν διὰ ξηρᾶς. Κατ' Αὐγουστον λοιπὸν τοῦ 325 π. Χ. ἀναζεύξας ἐκ Πατάλων μετὰ δυσχερῇ καὶ ἀγωνιώδῃ πορείᾳ διὰ τῆς ἀμμώδους καὶ ἀνύδρου Γεδρωσίας, νῦν Βελουτχιστάν, καθ' ἣν πορείαν κατεστράφη μέγα μέρος τοῦ στρατοῦ του, ἔφθασε τέλος εἰς τὰ Πούρα, πρωτεύουσαν τῆς Γεδρωσίας, ὅπου εὗρε πάντα τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐν ἀφθονίᾳ. Ἐκεῖθεν διὰ τῆς εὐφόρου Καρμανίας ἔφθασεν εἰς τὴν Περσέπολιν καὶ τέλος εἰς τὰ Σούσα τὸν Φεβρουάριον τοῦ 324 π. Χ., ὅπου διέκειμεν εἰς τοὺς στρατιώτας του πλοῦσι λαφύρα. Μετ' ὀλίγον δὲ κατέπλευσε καὶ ὁ Νέαρχος μετὰ τοῦ στόλου.

Ἐν Σούσαις ὁ Ἀλέξανδρος διέτριψε μὴνὰς τινὰς ἀσχοληθεὶς εἰς τὸ μέγα καὶ δύσκολον ἔργον τῆς ἐνώσεως καὶ συγχωνεύσεως τῶν εὐρωπαϊκῶν καὶ ἀσιατικῶν στοιχείων. Προσεκάλεσεν εἰς τὰ Σούσα πάντας τοὺς μεγιστάνους τοῦ ἀπερχόντου κράτους τοῦ μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν θυγατέρων των, ἵνα παραστῶσιν εἰς μεγάλην ἐορτήν, τὴν ὁποίαν παρεσκεύασεν ἐπὶ τῇ ἐνώτῃ καὶ συγχωνεύσει τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἀσιανῶν. Πρῶτος ὁ Ἀλέξανδρος ἔδωκε τὸ παράδειγμα τῆς ἐνώσεως ταύτης συζευχθεὶς τὴν Στάτειραν ἢ κατ' ἄλλους τὴν Βαρσίνην, πρεσβυτέραν θυγατέρα τοῦ Δαρείου. Μετ' αὐτὸν δὲ ὁδοήκοντα ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων στρατηγῶν καὶ φίλων του συνεζεύχθησαν Περσίδας παρθένους ἐκ τῶν εὐγενεστάτων. Οἱ γάμοι οὗτοι ἐπανηγυρίσθησαν διὰ λαμπρῶν ἐορτῶν.

§ 109. Δυναρέσκεια τῶν Μακεδόνων. — Ἐπ' ἀνόδοσ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Βαβυλῶνα καὶ θάνατος αὐτοῦ.

Οἱ Μακεδόνες βλέποντες τὴν συμπεριφορὰν ταύτην τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τοὺς Πέρσας, δυσηρεστοῦντο σφόδρα, διότι εἶχον τὴν

ἀξίωσιν νὰ ἐφαρμόζῃ ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τῶν ὑποτεταγμένων τὸ δικαίωμα τῆς διοριστικῆς καὶ οὐχὶ νὰ μεταχειρίζεται αὐτοὺς ἰσοτίμως μὲ τοὺς Ἕλληνας. Ἡ δυσἀρέσκειά των ἐπετάθη πολὺ ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος συνέστησε σῶμα στρατιωτικὸν ἐκ τρισμυρίων Περσῶν νέων, οἵτινες ἐκλήθησαν ἐπίγονοι καὶ ἔφερον ἀπαντες μακεδονικὰς πανοπλίας. Ὅτε δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἐπρότεινε νὰ πέμψῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν πάντας, ἐκείνους, οἵτινες ἕνεκα γῆρατος ἢ ἀσθενείας κατέστησαν ἄχρηστοι πρὸς πόλεμον, ἐξεράγη στάσις ἐν τῷ στρατῷ, διότι ἡ πρότασις αὕτη ἐθεωρήθη ὑπὸ πάντων τῶν στρατιωτῶν ὡς ὕβρις καὶ περιφρόνησις· ἐζήτουν δὲ πάντες μετὰ κραυγῶν τὴν ἀπόλυσίν των, ἵνα ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς πατρίδας. Ὁ κίνδυνος ἦτο μέγιστος. Ἀλλ' ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ δὲν ἐγκατέλιπε τὸν Ἀλέξανδρον ἡ συνήθης δραστηριότης του. Διὰ τολμηρῶν τιμωριῶν καὶ ἐπιτηδείων περιποιήσεων ἐπανάφερε τὴν διασλευθεῖσαν πειθαρχίαν εἰς τὸν στρατόν, ὅστις μετανοήσας καὶ δακρύων ἐζήτησε συγγνώμην παρὰ τοῦ βασιλέως του. Ὁ Ἀλέξανδρος συνεχώρησε πάντας.

Ἐξασφαλίσας ὁ Ἀλέξανδρος τὴν τάξιν καὶ τὴν πειθαρχίαν ἐν τῷ στρατῷ ἀπῆλθεν εἰς τὰ Ἐκβάτανα, ὅπου ἐτέλεσε πάλιν μεγалоπρεπεῖς ἀγῶνας καὶ ἐπεδόθη εἰς εὐωχίας καὶ διασκεδάσεις. Ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῶν διασκεδάσεων ἀπέθανεν ὁ στρατηγὸς Ἡφαιστίων, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀλέξανδρος ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους κατ' ἐξοχὴν ἠγάπα. Ἡ θλίψις τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐπιστηθίου φίλου ὑπῆρξεν ἀπερίγραπτος. Ὁ νεκρὸς μετεκομίσθη εἰς Βαβυλῶνα, ὅπου ἐτάφη μετ' ἀνηκούστου λαμπρότητος. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἦλθε καὶ ὁ Ἀλέξανδρος εἰς Βαβυλῶνα, τὴν ὁποίαν ἐμελέτα νὰ καταστήσῃ πρωτεύουσαν τοῦ ἀχανοῦς κράτους του.

Ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος εὗρίσκετο ἐν Βαβυλῶνι, προσῆλθον ἄλλεπαλλήλως πρὸς αὐτὸν πρέσβεις ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς οἰκουμένης, ἵνα συγχαρῶσιν αὐτὸν διὰ τὰ κατορθώματά του. Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχεν ἤδη μετεωρισθῇ εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δόξης καὶ τῆς δυνάμεως. Ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκείνῃ πόλει τῆς Βαβυλῶνος κατε-

γίνετο δραστηρίως εἰς τὴν τακτοποίησιν τοῦ ἄχανοῦς κράτους του. Παρεσκευάζετο δὲ προσέτι νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἀραβίας, ἣν ἐσκόπει νὰ ἐνώσῃ μετὰ τοῦ κράτους του. Ὡσαύτως διενεοῖτο κατόπιν νὰ ὑποτάξῃ τὴν Καρχηδόνα, τὴν Ἰθηρίαν (Ἰσπανίαν) καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ οὕτω νὰ ἐνώσῃ ὅλα τὰ ἔθνη τῆς οἰκουμένης ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του.

Ἀλλὰ τὸ μεγαλεπήβολώτατον τοῦτο σχέδιον δὲν ἦτο πεπρωμένον νὰ ἐκτελεσθῇ. Ἡ τελευταία ὥρα τοῦ Ἀλεξάνδρου προσήγγιζε. Καταβληθεὶς ὑπὸ τῶν πολλῶν κακοπαθειῶν, τὰς ὁποίας ὑπέστη εἰς τὰς τεραστίας αὐτοῦ ἐκστρατείας, καὶ ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς λύπης, τὴν ὑποίαν ἠσθάνθη διὰ τὸν θάνατον τοῦ προσφιλοῦς Ἡφαιστίωνος, προσέτι δὲ βκσανιζόμενος ὑπὸ τῶν θλιβερῶν ἀναμνήσεων τοῦ Φιλῶτα, τοῦ Παρμενίωνος καὶ τοῦ Κλείτου, ἠσθένησε βαρέως. Τὴν ὀγδόην ἡμέραν τῆς ἀσθενείας του ἀπέθανεν ἐν ἡλικίᾳ τριάκοντα τριῶν ἐτῶν τῷ 323 π.Χ. Ὁ νεκρὸς του ταριχευθεὶς καὶ τεθείς ἐντὸς χρυσοῦς λάρνακος μετεκομίσθη μετὰ δύο ἔτη εἰς Ἀλεξάνδρειαν τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐτάφη μετ' ἐκτάκτου λαμπρότητος καὶ πολυτελείας ἐν τῷ τεμένει τῷ κατασκευασθέντι ὑπὸ τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου.

Ἡ ἱστορία δὲν γινώσκει ἄλλο γεγονός τοσοῦτον καταπληκτικόν. Οὐδέποτε οὔτε πρότερον οὔτε μετέπειτα ἔθνος τόσον μικρόν, οἷον τὸ Ἑλληνικόν, ἠδυνήθη τοσοῦτον ῥαγδαίως καὶ ὀλοσχερῶς νὰ καταβάλλῃ τὴν δύναμιν κράτους τόσον πελωρίου οἷον τὸ περσικόν. Ἡ πρώτη ἐν τῇ ἱστορίᾳ γνωστὴ πάλῃ τῆς Δύσεως πρὸς τὴν Ἀνατολήν, ἡ ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνας διαρκέσασα, ἐπερατώθη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ τῆς καταστροφῆς τοῦ περσικοῦ κράτους, διὰ τῆς κατακτήσεως τῶν μέχρι τῆς ἀφρικανικῆς ἡπείρου καὶ πέραν τοῦ Ἰαξάρτου καὶ τοῦ Ἰνδοῦ χωρῶν, διὰ τῆς ἐξαπλώσεως τῆς ἑλληνικῆς κυριαρχίας ἐπὶ τὰς χώρας ταύτας καὶ τῆς διαδόσεως ἐν αὐταῖς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἀληθῶς ἡ ἱστορία δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἄλλον ἄνδρα ἐφάμιλλον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ὁ Ἀλέξανδρος διέμεινε μέχρι τοῦδε ἥρως, τὸν ὁποῖον θαυμάζουσι

πάντες οἱ λαοὶ τῆς γῆς καὶ τὸν ὅποιον οἱ μεγάλοι στρατηλάται σπουδάζουσι νὰ μιμηθῶσι, διότι θεωροῦσιν αὐτόν, καὶ πολὺ ὀφθῶς, ὡς τὸ ἰδανικὸν ἄνδρος, ὅστις ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἄκρον ἄκτων τῆς στρατηγικῆς, τῆς ἠθικῆς καὶ τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ ἔργου.

§ 110. Διάδοχοι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀποθνήσκων οὐδένα ὥρισε διάδοχον· ἐρωτηθεὶς δὲ εἰς ποῖον ἀφίνει τὴν βασιλείαν, εἶπεν· « Εἰς τὸν κράτιστον »· Ἀλλὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ἀσθενείας του, ἰδὼν ὅτι ἡ κατάστασις του ἐχειροτέρευεν, ἐξήγαγε τὸν σφραγιστῆρα δακτύλιον καὶ ἔδωκεν εἰς τὸν Περδίκκην πρὸς σφράγισιν τῶν ἀναγκαίων διὰ τὰς ἐπομένους ἡμέρας βασιλικῶν διαταγμάτων. Ἐν τούτοις οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν στρατηγῶν του, Περδίκκας, Λεοννάτος, Πτολεμαῖος καὶ ἄλλοι, συνῆλθον ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἵν' ἀποφασίσωσι περὶ τῆς διαδοχῆς.

Ἐκ τῶν συγγενῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου οὐδεὶς ὑπῆρχε, τὸν ὅποιον οἱ Μακεδόνες ἠδύναντο ἀκωλύτως ν' ἀναγνώρισωσιν ὡς διάδοχον. Ὁ ἐκ τῆς θυγατρὸς τοῦ Δαρείου υἱὸς του Ἡρακλῆς ἐθεωρεῖτο νόθος, ὡς γόνος αἰχμαλώτου· ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς του Ἀρριδαῖος ἦτο βλάξ καὶ ἐπομένως ἀνίκανος νὰ ἄρξῃ· ἡ δὲ πρώτη σύζυγός του Ῥωξάνη ἦτο ἀκόμη ἔγκυος. Μετὰ πολλὰς καὶ διαφόρους συζητήσεις κατέληξαν εἰς τὴν ἀπόφασιν ν' ἀναγνώρισωσιν ὡς κληρονομικὸν βασιλεῖα τὸ ἐκ τῆς Ῥωξάνης τεχνησόμενον τέκνον, ἂν ἦτο ἄρρεν, νὰ ἐπιτροπεύωσι δὲ αὐτὸ ἐν Ἀσίᾳ μὲν ὁ Περδίκκας καὶ ὁ Λεοννάτος, ἐν Εὐρώπῃ δὲ ὁ Ἀντίπατρος καὶ ὁ Κράτερος. Ἀλλ' εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἀντετάχθη ὁ ἀρχηγὸς τῆς φάλαγγος Μελέαγρος, ὅστις κατώρθωσε ν' ἀναγνωρισθῇ βασιλεὺς ὁ Ἀριδαῖος ὑπὸ τὸ προσφιλὲς ὄνομα Φίλιππος. Ἐντεῦθεν ἐπῆλθε ῥῆξις μεταξὺ τῶν δύο μερίδων. Ἀλλὰ δι' ἀμοιβαίων ὑποχωρήσεων τὰ πράγματα συνεβιάσθησαν, καὶ ὁ μὲν Ἀριδαῖος ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μετὰσχῃ τῆς βασιλείας καὶ τὸ τέκνον τῆς

Ῥωξάνης, ἃν ἐγεννήτο ἄρρεν, ὃ δὲ Περδίκκας διωρίσθη χιλιάρχος περιβληθεὶς ἀξίωμα ὅπερ ἤρχετο μετὰ τὸ τοῦ βασιλέως καὶ ὁ Μελέαγρος ὑπαρχος τοῦ Περδίκκου. Μετὰ τινα χρόνον ἡ Ῥωξάνη ἔτεκεν ἄρρεν, ὅπερ ὠνομάσθη Ἀλέξανδρος.

Ὁ Περδίκκας ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἐφρόντισε πρῶτον ν' ἀπαλαγῇ τοῦ ἀντιζήλου του Μελεάγρου. Κατάρθωσε λοιπὸν καὶ ἔπεισε τὸν ἀσθενῆ τὸν νοῦν Ἀρριδαῖον νὰ φονεύσῃ τὸν Μελέαγρον, αὐτὸς δὲ ὁ Περδίκκας ἐγένετο τότε ἐπημελητὴς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου. Ἵνα δὲ προσοικειωθῇ τοὺς ἐπιφανεστέρους τῶν στρατηγῶν, ἀλλ' ἐν ταύτῳ ἀπομακρύνῃ καὶ διασκορπίσῃ αὐτούς, διένειμεν αὐτοῖς τὰς σατραπείας τοῦ Κράτους. Οὕτω δὲ εἰς μὲν τὸν Πτολεμαῖον ἔδωκε τὴν σατραπείαν τῆς Αἰγύπτου· εἰς δὲ τὸν Ἀντίγονον τὴν σατραπείαν τῆς Παμφυλίας, Λυκίας καὶ μεγάλης Φρυγίας· εἰς τὸν Λεοννᾶτον τὴν σατραπείαν τῆς Μικρᾶς Φρυγίας τῆς παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον, εἰς τὸν Εὐμένην τὴν σατραπείαν τῆς Παφλαγονίας, Καππαδοκίας καὶ τῆς παρὰ τὸν Πόντον πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τῆς Τραπεζοῦντος χώρας, εἰς τὸν ταξίαρχον Φιλώταν τὴν σατραπείαν τῆς Κιλικίας καὶ εἰς ἄλλους ἄλλας. Αὐτὸς δὲ ὁ Περδίκκας παρέμεινεν ἐπιμελητὴς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου. Ὡς τοιοῦτος εἶχε τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων καὶ ἔφερε τὴν βασιλικὴν σφραγίδα, ἅπασαι δ' αἱ ἀρχαὶ τοῦ κράτους, πολιτικαὶ καὶ στρατιωτικαί, παρ' αὐτοῦ ἐλάμβανον διαταγὰς.

Ἀλλ' ἡ ἀμειβαία ἀντιζηλία τῶν διχδόχων προεκάλεσε μετ' ὀλίγον μακροῦς καὶ αἱματηροῦς ἐμφυλίους πολέμους. Καὶ πρῶτον ἐφονεύθη ὁ Περδίκκας εἰς τινα κατὰ τοῦ Πτολεμαίου, σατράπου τῆς Αἰγύπτου, ἐκστρατείαν, καὶ ἐγένετο νέα διαίρεσις τοῦ κράτους, καθ' ἣν ὁ Πτολεμαῖος διετήρησε τὴν Αἴγυπτον· ὡσαύτως καὶ ὁ Ἀντίγονος διετήρησε τὰς χώρας τὰς ὁποίας εἶχεν· ὁ Σέλευκος ἔλαβε τὴν Βαβυλῶνα καὶ ὁ Πύθων τὴν Μηδίαν· ἐπιμελητὴς δὲ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου ἀνεγνωρίσθη ὁ Ἀντίπατρος, Ἀλλὰ καὶ ἡ νέα αὕτη διαίρεσις δὲν διήρκεσε πολὺν χρόνον. Νέοι ἐμφύλιοι πόλεμοι ἐξεργάγησαν διαρκέσαντες μέχρι τοῦ 301 π. Χ.

Κατ' αὐτοὺς ἡ ἀλκὴ καὶ ἐκδικητικὴ Ὀλυμπιάς, μήτηρ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, διέταξε νὰ σφάξωσι τὸν Ἀρριδαῖον, ἵνα μείνῃ ἀδιαφιλονεικῆτως ὁ θρόνος εἰς τὸν μικρὸν Ἀλέξανδρον. Τὴν Ὀλυμπιάδα κατόπιν ἐφόνευσεν ὁ υἱὸς τοῦ Ἀντιπάτρου Κάσσανδρος. Ὁ Κάσσανδρος βραδύτερον ἐφόνευσε καὶ τὴν Ῥωξάνην καὶ τὸν δωδεκαετῆ υἱὸν αὐτῆς Ἀλέξανδρον, οὕτω δ' ἐξέλιπε καὶ τὸ τελευταῖον νῆμα, δι' οὗ συνεκρατεῖτο ἡ ἐνότης τοῦ κράτους. Ὡσπύτως τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Κάσσανδρου ἐφρονεύθη καὶ ὁ ἕτερος υἱὸς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου Ἡρακλῆς ἐκ τῆς θυγατρὸς τοῦ Δαρείου, διὰ τοῦ θανάτου δὲ τούτου ἐξηρανίσθη ὁ οἶκος τοῦ Ἀλεξάνδρου. Τέλος διὰ τῆς ἐν Ἰψῷ τῆς Φρυγίας μεγάλης μάχης (301 π. Χ.) ἐτέθη τέρμα εἰς τοὺς ἐμφυλίου πολέμους. Ἐν τῇ μάχῃ αὐτῇ ἡττήθη καὶ ἐφρονεύθη ὁ ἐκ τῶν Διαδόχων ἰσχυρότατος Ἀντίγονος καὶ τὸ ἐν Ἀσίᾳ κράτος αὐτοῦ κατελύθη, οἱ δὲ νικηταὶ τοῦ Ἀντιγόνου Σέλευκος, Κάσσανδρος καὶ Λυσίμαχος μετὰ τοῦ Πτολεμαίου τῆς Αἰγύπτου προέβησαν εἰς νέαν διαίρεσιν τοῦ κράτους τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Διήρσαν δὲ τοῦτο εἰς τέσσαρα βασιλεία ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων α') τὸ τῆς Αἰγύπτου, ὅπερ ἔλαβεν ὁ Πτολεμαῖος β') τὸ τῆς Συρίας, ὅπερ ἔλαβεν ὁ Σέλευκος γ') τὸ τῆς Θράκης, ὅπερ ἔλαβεν ὁ Λυσίμαχος, καὶ δ') τὸ τῆς Μακεδονίας καὶ Ἑλλάδος, ὅπερ ἔλαβεν ὁ Κάσσανδρος, υἱὸς τοῦ Ἀντιπάτρου. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τὸ κράτος τοῦ Λυσίμαχου κατελύθη.

§ 111. Ἐξέγερσις ἐν Ἑλλάδι κατὰ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας. — Λαμιακὸς πόλεμος. — Θάνατος τοῦ Δημοσθένους.

Ἡ ἀγγελία περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου συνετάραξεν ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα. Πολλαὶ πόλεις ὑποκινούμεναι ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Ὑπερείδου, Ἀθηναίου ῥήτορος, ἔλαβον τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Μακεδόνων πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας· συμμαχικὸς δὲ στρατός τῶν Ἑλλήνων ἐκ τριάκοντα χιλιάδων ἀν-

δρῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀνδρείου καὶ ἐμπειροπολέμου Ἀθηναίου στρατηγοῦ Λεωσθένους κατέλαβε τὰς Θερμοπύλας. Ὁ Ἀντίπατρος μετὰ δέκα τριῶν χιλιάδων πεζῶν καὶ ἑξακοσίων ἵππέων ἐπέρχεται κατ' αὐτοῦ. Γενομένης μάχης, οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν νίκην λαμπράν, καὶ ὁ Ἀντίπατρος ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Λαμίαν, ἐξ αὐτῆς δὲ καὶ ὁ πόλεμος οὗτος ἐκλήθη Λαμιακός. Ὁ Λεωσθένης ἐπολιορκήσεν ἐν Λαμίᾳ στενώτατα τὸν Ἀντίπατρον, Ἀλλὰ πληγωθεὶς καιρίως εἰς τὴν κεφαλὴν διὰ λίθου ἀπέθανε μετὰ τινὰς ἡμέρας περὶ τὸ τέλος τοῦ 323 π. Χ.

Ὁ θάνατος τοῦ Λεωσθένους, ὅστις ἦτο ἡ ψυχὴ τοῦ πολέμου, ἐνέκρωσε τοὺς συμμάχους. Διάδοχος αὐτοῦ ἐξελέχθη ὁ Ἀντίφιλος, ὅστις μαθὼν, ὅτι στρατὸς ἐξ εἴκοσι χιλιάδων πεζῶν καὶ δύο χιλιάδων ἵππέων ὑπὸ τὸν σατράπην τῆς Μικρᾶς, παρὰ τὸν Ἑλλησποντον, Φρυγίας Λεοννάτον ἤρχετο εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀντιπάτρου, ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Λαμίας καὶ ν' ἀντιπαραταχθῇ κατὰ τοῦ νέου πολεμίου, πρὶν ἐνωθῶσιν οἱ δύο ἐχθρικοὶ στρατοί. Ἡ συνάντησις ἐγένετο ἐν Θεσσαλίᾳ. Γενομένης ἱππομαχίας κρατερᾶς μεταξὺ τοῦ μακεδονικοῦ ἱππικοῦ καὶ τοῦ ἱππικοῦ τῶν Θεσσαλῶν, οἵτινες εἶχον ἐνωθῇ μετὰ τῶν Ἑλλήνων, ἡττήθησαν οἱ Μακεδόνες καὶ ὁ Λεοννάτος ἐφονεύθη. Ἀλλ' ἡ νίκη αὕτη δὲν ὠφέλησε πολὺ τοὺς συμμάχους, διότι ὁ Ἀντίπατρος ἐξελθὼν ἐκ τῆς Λαμίας καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Λεοννάτου, λαβὼν δὲ καὶ ἐπικουρίαν ἐκ δέκα χιλιάδων Μακεδόνων ὑπὸ τὸν Κράτερον, ἐπετέθη κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνίκησεν αὐτοὺς ἐν Κραννῶνι τῆς Θεσσαλίας τῷ 322 π. Χ.

Οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ, θεωροῦντες ἀδύνατον τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου, ἀφοῦ οἱ περισσότεροι τῶν Ἑλλήνων ἔμμενον ἀπλοὶ θεαταὶ τοῦ ἀγῶνος, ἔπεμψαν εἰς τὸν Ἀντίπατρον. πρέσβεις περὶ εἰρήνης. Ἀλλ' ὁ Ἀντίπατρος, θέλων νὰ διασπάσῃ τὴν συμμαχίαν τῶν Ἑλλήνων, εἰσέβαλε μετὰ τοῦ Κρατέρου εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὑπεχρέωσεν ἐκάστην πόλιν νὰ συνθηκολογήσῃ ἰδιαιτέρως μετ' αὐτοῦ. Καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ἐφάνη

λίαν μετριοπαθὲς ὁ Ἀντίπατρος. Ἀλλὰ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς ὁποίους ἐθεώρει ὡς πρωταίτιους τοῦ πολέμου, ἐδείχθη πολὺ αὐστηρὸς. Ἀπήτησε παρ' αὐτῶν α') νὰ μεταβάλωσι τὸ πολίτευμα εἰς τιμοκρατίαν, τοῦτ' ἐστὶ μόνον οἱ ἔχοντες περιουσίαν ἄνω τῶν δύο χιλιάδων δραχμῶν νὰ θεωρῶνται πολῖται καὶ αὐτοὶ νὰ ψηφίζωσιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· β') νὰ δεχθῶσι μακεδονικὴν φρουρὰν ἐν Μουνιχίᾳ· γ') νὰ παραιτήσωσι τὰς νήσους Ἰμβρον, Λήμνον καὶ Σκύρον ὡς καὶ τὸν Ὠρωπόν· δ') νὰ πληρώσωσι τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου καὶ ε') νὰ παραδώσωσιν εἰς αὐτὸν τοὺς ῥήτορας Δημοσθένην καὶ Ὑπερίδην.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθῶσι τοὺς ὅρους τοῦ Ἀντιπάτρου. Ἀλλ' ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Ὑπερίδης προλαβόντες ἔφυγον ἐξ Ἀθηνῶν. Τούτων ὁ μὲν Ὑπερίδης συλληφθεὶς ἐν Αἰγίνῃ καὶ παραδοθεὶς εἰς τὸν Ἀντίπατρον ἐβασανίσθη καὶ ἐθανατώθη, ὁ δὲ Δημοσθένης καταδιωκόμενος κατέφυγεν εἰς τὸν ἐν Καλαυρείᾳ, τῇ σημερινῇ Πόρῳ, ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ κατεδίωξεν αὐτὸν ὁ ὑποκριτὴς Ἀρχίας, ὁ ὀνομασθεὶς φυγαδοθήρας, κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἀντιπάτρου. Ἀπειλούμενος δὲ ὁ Δημοσθένης ν' ἀποσπασθῇ διὰ τῆς βίας ἐκ τοῦ ναοῦ, ἔλαβε δηλητήριον, ὅπερ εἶχεν ἐν τῇ γραφίδι, καὶ ἀπέθανεν.

§ 112. Τὰ ἐν Ἀσίᾳ ἑλληνικὰ καὶ ἑλληνίζοντα κράτη.

Τὰ κυριώτερα ἑλληνικὰ καὶ ἑλληνίζοντα κράτη, ἅτινα προέκυψαν ἐν Ἀσίᾳ ἐκ τῆς ἀπεράντου μοναρχίας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ ἅτινα προήγαγον τὸ ἐκπολιτιστικὸν ἔργον τοῦ μεγάλου ἐκείνου κατακτητοῦ, ἦσαν τὰ ἑξῆς·

α') Τὸ βασίλειον τῆς Συρίας. — Ὁ ἑνδοξος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου στρατηγὸς Σέλευκος ὁ Α' ὑπῆρξεν ἀρχηγέτης τῆς ἐν Συρίᾳ δυναστείας τῶν Σελευκιδῶν. Οὗτος ἐξέτεινε τὰ ὅρια τοῦ συριακοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου μέχρι τοῦ Γάγγου· ἦτο ἐρα-

στῆς τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν, ἃς λίαν ἐπροστάτευσεν· διέδωκεν εἰς τὸ ἀχανές κράτος του τὸν ἐλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ ἔκτισε πολλὰς πόλεις, ὧν εὐδαιμονέσταται ὑπῆρξαν ἡ ἐπὶ τῷ Ὀρόντῃ ποταμῷ Ἀντιόχεια, πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου, καὶ ἡ ἐπὶ τῷ Τίγρητι Σελεύχεια. Ἐπὶ Σελεύκου Β' τὸ βασιλεῖον τῆς Συρίας ἤρχισε νὰ παρκαμᾷ. Ὁ Πτολεμαῖος Γ' τῆς Αἰγύπτου ἀφῆρσεν ἀπ' αὐτοῦ πολλὰς ἐπαρχίας. Ὁ Φιλέταιρος ἐν Περγάμῳ καὶ ὁ Θεόδοτος ἐν Βακτριανῇ ἱδρυσαν ἐλληνικὰ κράτη ἀνεξάρτητα ἀπὸ τοῦ συριακοῦ βασιλείου.

Πρὸς τούτοις ὁ Ἀρσάκης ἱδρυσεν τὸ παρθικὸν βασιλεῖον· οὕτω τὸ συριακὸν κράτος ἐκολοβώθη ἐπαισθητῶς. Ὁ Σέλευκος Β' οὐδὲν ἄξιον λόγου ἔπραξε. Τούτον δολοφονηθέντα ἐν τινι ἐκστρατείᾳ κατὰ τοῦ βασιλείου τοῦ Περγάμου διεδέχθη ὁ ἀδελφός του Ἀντίοχος Γ', ὁ διὰ τὰ λαμπρά του κατορθώματα ἐπικληθεὶς Μέγας.

β') *Τὸ βασιλεῖον τοῦ Περγάμου.*—Εἰς τὰς δυτικὰς χώρας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἔκειτο τὸ βασιλεῖον τοῦ Περγάμου, τὸ ὁποῖον ἱδρυσεν ὁ Φιλέταιρος, στρατηγὸς τοῦ βασιλείου τῆς Θράκης Λυσιμάχου. Τούτο λόγῳ παιδείας καὶ τέχνης ἀπέβη ἐφάμιλλον πρὸς τὰ βασιλεία τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Συρίας. Οἱ βασιλεῖς αὐτοῦ Εὐμένης Α', Ἀτταλος Α', Εὐμένης Β' καὶ Ἀτταλος Β' προήγαγον καὶ ἀνέδειξαν εὐτυχῆς τὸ περγαμηνὸν βασιλεῖον, ἐπροστάτευσαν τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, ἱδρυσαν σχολεῖα καὶ βιβλιοθήκην ἐν Περγάμῳ, ἧτις εἶχε τὰ δευτερεῖα μετὰ τὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, περιλαμβάνουσα διακοσίας χιλιάδας τόμων. Ὅτε δὲ οἱ Πτολεμαῖοι ἐκ φθόνου ἀπηγόρευσαν τὴν ἐξαγωγήν τοῦ παπύρου ἐκ τῆς Αἰγύπτου, οἱ Περγαμῆνοὶ ἔβαλον καὶ πάλιν εἰς χρῆσιν τὰς διφθέρας, ἧτοι δέρματα κατεργασμένα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔγραφον. Ὠνομάσθησαν δ' αἱ διφθέραι αὗται ἀπὸ τῆς πόλεως Περγάμου *περγαμηναί*.

γ') *Τὸ βασιλεῖον τῆς Βακτριανῆς.*—Ἡ Βακτριανὴ ὑπήγετο εἰς τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν, ἀλλὰ τῷ 256 π.Χ. ὁ σατράπης αὐτῆς Θεόδοτος ἀποστατήσας ἱδρυσεν ἀνεξάρτητον ἐλληνικὸν βα-

σίλειον, ὅπερ ἐπὶ τῶν διχδόχων αὐτοῦ ἀπέβη ἰσχυρότατον καὶ ἀνῆλθεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν. Οἱ Ἕλληνες βασιλεῖς αὐτοῦ ἐξέτειναν τὰ ὄρια μέχρι τῆς Ἰνδικῆς καὶ αὐτῆς τῆς Σινικῆς καὶ προήγαγον ἐν ταῖς διαφόροις αὐτοῦ χώραις τὸν ἐλληνικὸν πολιτισμόν. Ἀπὸ τῆς δευτέρας ἑκατονταετηρίδος ἤρξατο ἡ παρακμὴ τοῦ βακτριανοῦ βασιλείου, ὅπερ κατὰ μικρὸν ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Σάκκας, φύλον τουρανικόν.

δ') Τὸ Παρθικὸν βασίλειον. — Καὶ ἡ Παρθία ἢ Παρθυκία, χώρα τοῦ Ἰράν πρὸς ἀνατολὰς τῆς Μηδίας, ἀνῆκεν εἰς τὸ βασίλειον τῆς Συρίας· ἀλλὰ τῷ 250 π.Χ. οἱ Πάρθοι ἐπανεστάτησαν ὑπὸ τὸν Ἀρσάκην καὶ ἀπετέλεσαν ἴδιον κράτος. Τοῦτο διὰ τὴν ὁσμῆναι προαγομένην ἀσθενείαν τῶν Σελευκιδῶν ἐπεξετάθη μεγάλως, περὶ δὲ τὰ μέσα τοῦ δευτέρου αἰῶνος π.Χ. περιελάμβανε πάσας τὰς μεταξὺ Εὐφράτου καὶ Ἰνδοῦ χώρας. Καὶ παρέμειναν μὲν οἱ Πάρθοι νομάδες, ὡς ἦσαν καὶ πρότερον. Ἀλλ' οἱ Ἀρσακίδαι βασιλεῖς δὲν ἔμειναν ἀναίσθητοι πρὸς τὰς χάριτας τοῦ ἐλληνισμοῦ· τοῦναντίον δὲ ὑπεστήριξαν αὐτὸν καὶ συνετέλεσαν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Περσίᾳ. Μέχρι τέλους τοῦ πρώτου μ.Χ. αἰῶνος οἱ Ἀρσακίδαι δι' ἐλληνικῶν ἐπιγραφῶν ἐκόσμουσαν τὰ νομίσματά των. Μακεδονικὰ ἦσαν τὰ ὀνόματα τῶν παρθικῶν μηνῶν, ἡ δ' ἐλληνικὴ ποίησις ἦτο πολλακίς τὸ κόσμημα τῆς αὐτῆς τῶν βασιλείων.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἐλληνικῶν βασιλείων ἦσαν καὶ τὸ τῆς Βιθυνίας καὶ τὸ τοῦ Πόντου.

§ 113. Γεωγραφικαὶ γνώσεις, ἐμπόριον. βιομηχανία.

Ἡ κατάκτησις τῆς Περσίας ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐπῆνεγκε καὶ τὴν ἐπέκτασιν τῶν γεωγραφικῶν γνώσεων τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν ἀνατολικὴν Ἀσίαν. Τὸ μετὰ τῆς Ἀνατολῆς ἐμπόριον ἤρχισε νὰ διενεργῇται μετὰ ζωρότητος, καὶ τὰ διάφορα προϊόντα

τῆς Ἀσίας εὗρισκον κατανάλωσιν καὶ ἐν Ἑλλάδι. Οἱ Σελευκίδαι ἐπραξάν πολλὰ ὑπὲρ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου, ἰδίᾳ δ' ἐπεμελήθησαν τῆς μεγάλης ἐμπορικῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκ τῆς βορείου Ἰνδικῆς εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Καὶ ἡ Σελεύκεια κατέστη σημαντικώτατον κέντρον ἐμπορίου. Ἐκεῖ ἔφερον οἱ Ἀρμένιοι τὰ ἐμπορεύματά των καὶ ἐκεῖθεν μετῆγον αὐτὰ ὑπὲρ τὸν Καύκασον. Εἰς τὴν Σελεύκειαν συνήρχοντο τὰ κινδάνια ἐκ τῆς Περσίας καὶ τῆς Ἀρμενίας. Τότε καὶ ἡ βιομηχανία τοῦ σιρικοῦ ἔγινε γνωστὴ εἰς τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἡ μέταξα δι' αὐτῶν κατόπιν εἰσήχθη εἰς τὴν Ἰταλίαν.

§ 114. Ἡ Αἴγυπτος ὑπὸ τοὺς Πτολεμαίους.

Τὸ βασιλεῖον τῆς Αἰγύπτου ἤχμασε καὶ κατέστη εὐδαιμονέστατον ἐπὶ τῶν τριῶν πρώτων αὐτοῦ βασιλέων, τῶν καλουμένων Πτολεμαίων. Τούτων ὁ πρῶτος Πτολεμαῖος ὁ Λάγου, ὁ ἐπικληθεὶς Σωτήρ, ἐξέτεινε τὰ ὅρια τοῦ κράτους καὶ ἔθηκε τὰ θεμέλια τοῦ μεγαλείου τοῦ ἑλληνικοῦ αἰγυπτιακοῦ κράτους· ἐπεμελήθη νὰ ἐξελληνίσῃ τὴν Αἴγυπτον δι' ἑλληνικῶν ἀποικιῶν· διωργάνωσε τὰς πεζικὰς καὶ ναυτικὰς αὐτῆς δυνάμεις· ἐπροστάτευσεν καὶ προήγαγε τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας· ἐξωράισε τὰς πόλεις διὰ λαμπρῶν οἰκοδομημάτων καὶ ἱδρυσεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τὴν περιώνυμον βιβλιοθήκην καὶ τὸ Μουσεῖον.

Τὸ Μουσεῖον ἦτο περικαλλὲς καὶ ἀπέραντον οἰκοδόμημα πλησίον τῶν μεγαλοπρεπῶν ἀνακτόρων, περιέχον πολλὰς εὐρυχώρους αἰθούσας, μακρὰς στοάς, ἐξέδρας καὶ κήπους. Ἐν αὐτῷ ὑπῆρχε καὶ ἡ περιώνυμος βιβλιοθήκη, τὴν ὅποιαν πολὺ ἐφιλοτιμήθησαν καὶ οἱ διάδοχοι τοῦ Πτολεμαίου Α' νὰ πλουτίσωσιν. Ἐν τῷ Μουσεῖῳ κατῴκειν καὶ ἰσιτοῦντο φιλόλογοι ἄνδρες, ἔργον ἔχοντες νὰ συζη-

Ἑλλ. Ἱστορία Ν. Βραχνοῦ

τῶσι περὶ διαφορῶν ἐπιστημονικῶν ζητημάτων, συνάμα δὲ νὰ ἐξετάζωσι καὶ διορθώσωσι τὰ χειρόγραφα. Περιελάμβανε δ' ἡ βιβλιοθήκη τετρακοσίας χιλιάδας χειρογράφων γεγραμμένων ἐπὶ παπύρου καὶ ἐχόντων σχῆμα κυλίνδρου.

Καὶ οἱ διάδοχοι τοῦ Πτολεμαίου Α', Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος καὶ Πτολεμαῖος ὁ Εὐεργέτης, ὡσαύτως ὑπεστήριξαν τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας.

§ 115. Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες. — Ἐξέγερσις τῶν
Ἰουδαίων ὑπὸ τοὺς Μακκαβαίους. — Τὸ νέον
ἰουδαϊκὸν κράτος.

Οἱ Ἰουδαῖοι καθ' ὅλον σχεδὸν τὸν τρίτον αἰῶνα π.Χ. ἦσαν ἠνωμένοι μετὰ τῆς Αἰγύπτου, ἀπὸ δὲ τῶν ἀρχῶν τοῦ δευτέρου μετὰ τῆς Συρίας· ἀλλ' ἐπὶ πληρωμῇ φόρου εἰς τοὺς βασιλεῖς ἐκείνους διετήρησαν τὸ πάτριον πολίτευμα. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἑλληνισμὸς ἤρχισε νὰ ἐπενεργῇ λεληθότως εἰς τὰς νεωτέρας γενεάς τῶν Ἰσραηλιτῶν, ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον παρήχθη παρ' αὐτοῖς μερὶς τις νεωτερίζουσα καὶ κλίνουσα μᾶλλον πρὸς τὰ ἑλληνικὰ ἥθη, ἣτις ἐν τέλει κατάρθρωσε νὰ λάβῃ καὶ αὐτὸ τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας Ἀντίοχος Δ' ὁ Ἐπιφανής, κυριεύσας τὴν Ἱερουσαλήμ ἐν ἔτει 170 π.Χ., κατέλαβε τὸν ναόν, ἔκαυσε τὰ ἱερὰ βιβλία, καὶ ἐζήτησε νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς Ἰουδαίους τὴν ἑλληνικὴν θρησκείαν. Τοῦτο προὔκალεσε δεινὴν ἀντίστασιν τῶν Ἰουδαίων, ἧς ἤρξατο πρῶτος ὁ Ματθαίας ἐκ τοῦ ἱερατικοῦ γένους τῶν Μακκαβαίων, ἐξηκολούθησαν δὲ οἱ πέντε υἱοὶ αὐτοῦ καὶ μάλιστα ὁ Ἰούδας Μακκαβαῖος. Καὶ ἡττήθη μὲν οὗτος καὶ ἐφονεύθη, ἀλλ' οἱ Μακκαβαῖοι ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα ἐπὶ τῶν διαδόχων ἀδελφῶν τοῦ Ἰούδα Ἰωνάθαν καὶ Σίμωνος, καὶ ὅχι μόνον ἐγένοντο ἀνεξάρτητοι, ἀλλὰ κατέλαβον

καὶ αὐτὴν τὴν Φοινίκην. Οἱ Μακκαβαῖοι ἦσαν σχεδὸν ἀνεξάρτητοι ἡγεμόνες τῶν χωρῶν τούτων. Σημειωτέον δ' ὅτι ὅσῳ μᾶλλον ἐνισχύοντο οἱ Μακκαβαῖοι, τόσῳ μᾶλλον ἐξέλληνίζοντο. Ἡ ἐπικράτησις τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐξηκολούθησε καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Σίμωνος, τοῦ Ἰωάννου Ἑρκανοῦ, καὶ τοῦ υἱοῦ τούτου Ἀριστοβοῦλου, ὅστις ἔλαβε καὶ τὸ βασιλικὸν ἄξιωμα τῆς Ἰουδαίας (105 π.Χ.).

§ 116. Οἱ Ἀντιγονίδαι ἐν Μακεδονίᾳ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κασσάνδρου ἔλαβε τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος ὑπερισχύσας τοῦ ἀδελφοῦ Ἀντιπάτρου. Τὸν Ἀλέξανδρον ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ θρόνου ὁ υἱὸς τοῦ Ἀντιγόνου Δημήτριος ὁ Πολιορκητῆς. Ἀλλὰ καὶ οὗτος ἐξεδιώχθη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου, Σελεύκου καὶ Λυσιμάχου. Μετὰ πολλὰς δὲ ταραχὰς καὶ ἀνωμαλίας ἐν Μακεδονίᾳ ἔλαβεν ὀριστικῶς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς τοῦ Δημητρίου Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς (272 π.Χ.), οὗτινος οἱ ἀπόγονοι, Ἀντιγονίδαι, ἐβασίλευσαν ἕκτοτε μέχρι τοῦ 168 π.Χ. ἐν συχοῖς καὶ φονικοῖς πολέμοις πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

§ 117. Αἰτωλικὴ καὶ Ἀχαϊκὴ Συμπολιτεία.

α) Αἰτωλικὴ Συμπολιτεία. — Οἱ Αἰτωλοί, ὄντες ὀρεινοὶ καὶ βωμαλείοι καὶ διηρημένοι εἰς πολλὰς αὐτοτελεῖς κοινότητας, κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀκμῆς τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρξαν ἀφανεῖς, ἀνεφάνησαν δ' ἐπὶ τῶν μακεδονικῶν χρόνων καὶ ἐσχημάτισαν συμπολιτείαν. Ταύτης προΐστατο εἰς στρατηγός, εἰς ἵππαρχος καὶ εἰς γραμματεὺς, ἐκλεγόμενος κατ' ἔτος ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Αἰτωλικῆς συμπολιτείας. Ὑπῆρχε προσέτι καὶ ἀνώτερον συμβούλιον, οὗ τὰ μέλη ἐκαλοῦντο ἀπόκλητοι. Κατὰ πᾶν ἔτος κοινὴ σύνοδος τῶν Αἰτωλῶν, τὸ λεγόμενον Παναιτώλιον, συνήρχετο πανηγυρικῶς ἐν

Θέρμῳ τῆς Αἰτωλίας, ἐνίοτε δ' ἐν Ναυπάκτῳ ἢ ἐν Ὑπάτῃ, καὶ ἀπεφάσιζε περὶ πολέμου, περὶ εἰρήνης, περὶ συμμαχιῶν καὶ ἄλλων δημοσίων πραγμάτων. Κατ' αὐτὸ δ' ἐγίνοντο καὶ αἱ ἀρχαιρεσίαι. Ἄλλ' ἡ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία ἐπολιτεύθη πάντοτε κακῶς. Γενομένη ὄργανον τῶν Μακεδόνων ἔβλαψεν ἀντὶ τὰ ὠφελήσῃ τὴν Ἑλλάδα.

β') Ἀχαϊκὴ Συμπολιτεία. — Πολὺ σπουδαιότερα ὑπῆρξεν ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία. Ταύτην ἀπετέλεσαν κατ' ἀρχάς ἡ μᾶλλον ἀνενέωσαν (280 π. Χ.) τέσσαρες πόλεις, ἡ Δύμη, αἱ Πάτραι, ἡ Τριταῖα καὶ αἱ Φαραὶ· βραδύτερον δὲ προσετέθησαν καὶ ἄλλαι πολλαί. Οὐδέποτε ἄλλοτε αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις εἶχον συνδεθῆ τόσον στενῶς, ὅσον νῦν αἱ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Εἶχον τοὺς αὐτοὺς νόμους, τὰ αὐτὰ μέτρα καὶ νομίσματα καὶ τὴν αὐτὴν διοίκησιν. Τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας προΐσταντο κατ' ἀρχάς δύο στρατηγοὶ καὶ εἰς γραμματεῖς, ἀπὸ δὲ τοῦ 252 π. Χ. προΐστατο μόνον εἰς στρατηγὸς καὶ εἰς γραμματεῖς, ἐκλεγόμενοι κατ' ἔτος ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς συμπολιτείας. Παρὰ τῷ στρατηγῷ ὑπῆρχε καὶ δεκαμελὲς συμβούλιον, τὸ τῶν δημιουργῶν ἢ προβούλων, οἵτινες μετὰ τοῦ στρατηγοῦ παρεσκεύαζον τὰ προβουλευμάτων, τὰ ὅποια ἔμελλον νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν κοινὴν σύνοδον.

Ἡ κοινὴ σύνοδος τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας συνήρχετο δις τοῦ ἔτους ἐν Αἰγίῳ, ἐκτάκτως δὲ καὶ ἄλλαχοῦ, καὶ ἀπεφάσιζε περὶ τῶν ὑποθέσεων, τὰς ὁποίας τὸ συμβούλιον τῶν δημιουργῶν ὑπέβηκεν εἰς αὐτήν. Ἐν γένει δὲ ἀπεφάσιζε περὶ ὧν καὶ τὸ Παναϊτωλίον.

Ψυχὴ καὶ δεξιὸς βραχίων τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ὑπῆρξεν ὁ Ἄρατος, ὅστις ἐλευθερώσας τὴν πατρίδα Σικυῶνα ἀπὸ τοῦ τυράννου Νικοκλέους προσέθηκεν αὐτὴν εἰς τὴν συμπολιτείαν τῶν Ἀχαιῶν. Ἐκλεχθεὶς δὲ στρατηγὸς διετέλεσε τοιοῦτος ἐπὶ τριακονταετίαν ἐκλεγόμενος παρ' ἐνικυτόν. Ὁ Ἄρατος ἤνωσε μετὰ

τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας τὸ Ἄργος, τὴν Κόρινθον καὶ ἄλλας πολλὰς πόλεις.

Ὁ μέγας σκοπὸς τοῦ Ἀράτου ἦτο νὰ ἐλευθερώσῃ ἅπασαν τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τῶν τυράννων καὶ ἀπὸ τῆς μακεδονικῆς ἐπιρροῆς καὶ νὰ ἐνώσῃ τοὺς Πελοποννησίους εἰς ἓν σταθερὸν καὶ συμπαγὲς πολιτικὸν σῶμα, τὸ ὁποῖον νὰ ἔχῃ τὰ αὐτὰ νόμιμα, τὰ αὐτὰ ἥθη καὶ τὰ αὐτὰ συμφέροντα. Ἀλλ' ὁ σκοπὸς οὗτος τοῦ Ἀράτου δὲν ἐπραγματοποιήθη ἄφ' ἑνὸς μὲν ἕνεκα τῆς ἀντιζηλίας τῆς Αἰτωλικῆς συμπολιτείας, ἄφ' ἑτέρου δ' ἕνεκα τῶν πολέμων πρὸς τὴν Σπάρτην καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ταραχῶν.

§ 118. Ἀπόπειρα μεταπολιτεύσεως ἐν Σπάρτῃ.—

Ἄγις ὁ Δ' καὶ Κλεομένης ὁ Γ'.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Λυσάνδρου καὶ τοῦ Ἀγησιλάου μεγάλη μεταβολὴ εἶχεν ἐπέλθῃ ἐν Σπάρτῃ ἐπὶ τὸ χεῖρον. Τὸ πολίτευμα τοῦ Λυκούργου μόνον τοὺς τύπους διετήρησε, κατὰ δὲ τὰ ἄλλα παρεβιάσθη ἐντελῶς. Τὰ κτήματα καὶ πάλιν περιῆλθον εἰς ὀλίγους Σπαρτιάτας, οἱ δὲ λοιποὶ κατήντησαν εἰς μεγάλην πενίαν. Ἡ ἀπόλαυσις τοῦ πλούτου παρήγαγε τρυφὴν καὶ πολυτέλειαν, ἕνεκα δὲ αὐτῶν τὰ ἥθη διεφθάρησαν. Ὡς ἐκ τούτου ἡ Σπάρτη εἰς μὲν τὸ ἐσωτερικὸν ἔπασχεν, εἰς δὲ τὸ ἐξωτερικὸν ἦτο ἀφανής.

Ἐκ τῶν δύο βασιλέων κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ Ἄγις Δ', αἰσθανόμενος ἀποστροφήν πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσαν διαφθοράν τῶν ἡθῶν, διενόηθη ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν ἰσότητά τῶν περιουσιῶν καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ τὰ ἀρχαῖα καὶ αὐστηρά ἥθη. Ἀλλ' εἰς τὴν προαίρεσιν ταύτην τοῦ εὐγενοῦς καὶ μεγαλοψύχου Ἀγίδος ἀντέστησαν οἱ πλούσιοι καὶ ὁ ἕτερος βασιλεὺς Λεωνίδας. Ὁ Ἄγις συλλαμβάνεται καὶ ἀπάγεται εἰς τὴν φυλακὴν καὶ ἐκεῖ στραγγαλίζεται (241 π.Χ.).

Τὴν χήρα τοῦ Ἀγίδος Ἀγιάτιν, ὠραίαν καὶ πολὺ πλουσίαν,

συνέζευξεν ὁ Λεωνίδας μετὰ τοῦ υἱοῦ Κλεομένους. Ὁ Κλεομένης, ἀκούων τὴν μεγαλόφρονα σύζυγόν του ὁμιλοῦσαν συνεχῶς περὶ τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν εὐγενῶν προαιρέσεων τοῦ Ἁγίδος, τοσοῦτον ἐνεθουσιάσθη, ὥστε, παραλαβὼν τὴν βασιλείαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός, ἀπεφάσισε νὰ ἐκτελέσῃ αὐτὸς τὰ μεγαλεπήβολα σχέδια τοῦ Ἁγίδος. Βλέπων δὲ ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐν Σπάρτῃ ἦτο ἀπλῆ σκιά, ὅλη δὲ ἡ δύναμις ἦτο εἰς χεῖρας τῶν ἐφόρων, κατενόησεν, ὅτι πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν σχεδίων του ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθῇ τὴν βίαν.

Κατὰ πρῶτον ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ κατέλαβε τὸ Ἀθήναιον, τὸ ὁποῖον ἔκειτο εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Μεγάλης πόλεως. Ὁ Ἄρατος ἐπεχείρησε νὰ κυριεύσῃ αὐτό, ἀλλ' ἀπεκρούσθη. Ἐντεῦθεν ἐξεργάγη πόλεμος μεταξὺ Σπάρτης καὶ Ἀχαιικῆς συμπολιτείας, ὀλέθριος δι' ἀμφοτέρω τὰ μέρη.

Ἀφοῦ ὁ Κλεομένης ἐκυρίευσεν καὶ τινὰς ἄλλας ἀρκαδικὰς πόλεις καὶ ἐγένετο οὕτω πολὺ δημοτικώτερος τῶν ἐφόρων, ἐπιστρέφει εἰς Σπάρτην καὶ συλλαβὼν ἐν καιρῷ νυκτὸς τοὺς ἐφόρους φονεῖ αὐτούς. Τὴν πρῶταν καλεῖ τὸν λαὸν εἰς συνέλευσιν, δικαιολογεῖ τὴν διαγωγὴν του καὶ ἐξηγεῖ τοὺς σκοποὺς του. Ἀμέσως τότε πρῶτος αὐτὸς καὶ ἔπειτα οἱ ὁμοφρονοῦντες φίλοι του παραχωροῦσιν εἰς τὸ κοινὸν τὰς γαίας των. Ἡ χώρα διενεμήθη εἰς κλήρους, τὰ χρεῖα ἐθεωρήθησαν ὡς ἀποσβεσθέντα, καὶ τὰ συσσίτια ἐπανελήφθησαν.

Εὐθὺς μετὰ ταῦτα ὁ Κλεομένης, θέλων νὰ καταβάλῃ ἐντελῶς τὸν ἐχθρόν του Ἄρατον, προσέτι δὲ ν' ἀποδώσῃ εἰς τὴν Σπάρτην τὴν ἡγεμονίαν ὅλης τῆς Πελοποννήσου, εἰσέβαλε καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν. Τότε ὁ Ἄρατος ἐκάλεσεν εἰς βοήθειαν τὸν βασιλεῖα τῆς Μακεδονίας Ἀντίγονον τὸν Δώσωνα, προτιμήσας νὰ καταστρέψῃ ὅλον τὸ ἔργον του καὶ νὰ ὑποβάλῃ πάλιν τὴν Πελοπόννησον ὑπὸ τὴν μακεδονικὴν ἀρχήν. Ὁ Ἀντίγονος εἰσβάλλει τότε εἰς τὴν Πελοπόννησον μετὰ εἴκοσι χιλιάδων πεζῶν καὶ χιλίων τετρακοσίων ἱππέων· μάχης δὲ κρισίμου συγκροτηθείσης εἰς τὰ στενὰ τῆς Σελλασίας (222 π.Χ.), ὁ Κλεομένης ἠττήθη. Μὴ

βλέπων δὲ τί ἡδύνατο πλέον νὰ πράξῃ ἐν Πελοποννήσῳ, ἔφυγεν εἰς Αἴγυπτον, ὅπου ἠτύοκτόνησεν. Ὁ δὲ νικητὴς Ἀντίγονος εἰσελθὼν εἰς τὴν Σπάρτην ἀνέτρεψε τὰς πολιτικὰς μεταβολὰς τοῦ Κλεομένους· ἐγκαταστήσας δ' ἐν αὐτῇ μακεδονικὴν φρουρὰν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν.

§ 119. Συμμαχικὸς πόλεμος 220-217 π.Χ.).

Διὰ τῆς περὶ τὴν Σελλασίαν νίκης τοῦ Ἀντιγόνου ἐξησφαλίσθη μὲν ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία κατὰ τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Αἰτωλῶν, ἀλλ' ἐξηργήθη ἐντελῶς ἀπὸ τῆς Μακεδονίας. Τὸν Ἀντίγονον ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ ἀνεψιὸς του Φίλιππος Ε' (221 π.Χ.). Ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐξεργάγη πόλεμος καταστρεπτικώτατος μεταξύ Ἀχαϊκῆς καὶ Αἰτωλικῆς συμπολιτείας. Ὁ Φίλιππος Ε' προσκληθεὶς εἰς βοήθειαν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν εἰσέβαλε κατὰ πρῶτον εἰς Πελοπόννησον, κατετρόπωσε τοὺς συμμάχους τῶν Αἰτωλῶν Ἡλείους καὶ ἐλεηλάτησε τὴν χώραν αὐτῶν· ἔπειτα δὲ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Αἰτωλίαν, ἐκυρίευσε πολλὰς πόλεις καὶ κατέσκηψε τὸ Θέρμον. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν ὀλοσχερῇ ὑποταγὴν τῶν Αἰτωλῶν, ἐσυνθηκολόγησε μετ' αὐτῶν, διότι ἐν τῷ μεταξύ συνεμάχησε μετὰ τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τῶν Ῥωμαίων πολεμοῦντος στρατηγοῦ τῶν Καρχηδονίων Ἀννίβα. Εἰς τὴν εἰρήνην ταύτην ἡναντιώθη ὁ Ἄρατος, ἀλλ' ὁ Φίλιππος ὀργισθεὶς διέταξε καὶ ἐδηλητηρίασαν αὐτόν. Διαδόχος τοῦ Ἀράτου ἐξελέχθη ὁ ἐκ Μεγάλης πόλεως Φιλοποίμην, ὁ ἔσχατος τῶν Ἑλλήνων, ὡς ὠνομάσθη ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

ΑΝΑΜΙΞΙΣ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ ΕΙΣ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ§ 120. Πόλεμοι τῶν Ῥωμαίων κατὰ Φιλίππου Ε'·
Ἀντιόχου Γ' καὶ Περσέως. — Καθυπόταξις
τῆς Μακεδονίας εἰς τοὺς Ῥωμαίους.

Οἱ Ῥωμαῖοι, ἀφοῦ ἐταπείνωσαν τοὺς Καρχηδόνιους ἐν τῷ δευτέρῳ Καρχηδονικῷ πολέμῳ, ἔστρεψαν τὰ ὄπλα των ἐναντίον τοῦ Φιλίππου Ε' τῆς Μακεδονίας, ὅστις, ὡς προείπομεν, εἶχε συμμαχήσῃ μετὰ τοῦ Ἀντίβου κατ' αὐτῶν. Ὁ ὑπατος Κόϊντος Φλαμίνιος ἐπελθὼν κατὰ τοῦ Φιλίππου ἐνίκησεν αὐτὸν τῷ 197 π.Χ. παρὰ τὰς Κυνὸς κεφαλὰς τῆς Θεσσαλίας καὶ τὸν ἰνάγκασε νὰ συνθηκολογήσῃ μὲ ὄρους βαρυτάτους. Ἐπειτα δ' ἐλθὼν εἰς Κόρινθον καθ' ἣν ἐποχὴν ἐτελοῦντο τὰ Ἱσθμια, ἀνεκήρυξε τοὺς Ἕλληνας ἐν ὀνόματι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ ἐλευθέρους καὶ αὐτονομούς.

Ὁ Ἀντίοχος Γ', βασιλεὺς τῆς Συρίας, ὑπέταξε τὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἑλληνικὰς πόλεις καὶ τὴν Θρακικὴν χερσόνησον. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπήτησαν παρ' αὐτοῦ ν' ἀφήσῃ ἐλευθέρως τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, εἰς ἃς οὗτοι διὰ τοῦ Φλαμίνιου ἐν Κορίνθῳ εἶχον ἀπονεύμῃ τὴν ἐλευθερίαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Ἀντίοχος δὲν ὑπήκουσεν, ἐκήρυξαν κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον. Ὁ Ἀντίοχος παραπεισθεὶς ὑπὸ τῶν Λίτιωλῶν ὅτι ἤθελον παραδῶσθαι εἰς αὐτὸν τὴν Ἑλλάδα, ἂν μόνον ἐνεφανίζετο ἐν αὐτῇ, ἦλθε περὶ τὸ τέλος τοῦ 192 π.Χ. εἰς Χαλκίδαν τῆς Εὐβοίας· ἀλλ' ἡττηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίου ὑπάτου Γλαυκίωνα παρὰ τὰς Θερμοπύλας ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀσίαν.

ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ κατεδιώχθη καὶ ἡττηθεὶς ἐκ δευτέρου συνωμολόγησεν ἐπονείδιστον εἰρήνην.

Τὸν Φίλιππον Ε' ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ Περσεύς, ὅστις ἔτρεφε τὸ αὐτὸ μῖσος πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, ὅπερ καὶ ὁ πατήρ. Ὁ Περσεύς, θέλων νὰ καταστήσῃ τὴν Μακεδονίαν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἤρχισε νὰ παρασκευάζηται εἰς πόλεμον κατ' αὐτῶν. Ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι ἀγανακτήσαντες διὰ τὴν θρασυτητα τοῦ Περσέως ἐκήρυξαν κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον. Ὁ ὕπατος Αἰμίλιος Παῦλος κατετρόπωσε τὸν Περσεά ἐν ἔτει 168 π. Χ. παρὰ τὴν Πύδναν καὶ συλλαβὼν αἰχμάλωτον ἀπήγαγεν αὐτὸν ἐν θριάμβῳ εἰς Ῥώμην, ὅπου ἀπέθανεν ἐξ ἀσιτίας ἐντὸς ὕψους φυλακῆς.

Ἡ Μακεδονία διηρέθη εἰς τέσσαρας τετραρχίας ἀνεξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων καὶ διοικουμένας ὑπὸ ἰδίων ἀρχόντων.

Μετά τινα χρόνον παρουσιάσθη τολμητίας τις ὀνόματι Ἀνδρίσκος, ὅστις ὠνόμαζεν ἑαυτὸν Φίλιππον καὶ υἱὸν τοῦ Περσέως ὅθεν καὶ Ψευδοφίλιππος κοινῶς ἐλέγετο. Οὗτος ἐπεχείρησε δι' ἐπαναστάσεως νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπεμψαν κατ' αὐτοῦ τὸν Καικίλιον Μέτελλον, ὅστις ἐνίκησε καὶ ἡγαλώτισε τὸν Ψευδοφίλιππον. Τότε δὲ οἱ Ῥωμαῖοι κατέστησαν τὴν Μακεδονίαν Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν (148 π. Χ.).

§ 121. Καθυπόταξις τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ῥωμαίους (146 π.Χ.).

Τὰ ἐν Ἑλλάδι πράγματα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, τὸν δευτερον αἰῶνα π.Χ., εὐρίσκοντο ἐν ἀθλίᾳ καταστάσει. Ὁ ἄθλιος Καλλικράτης, ἀρχηγὸς τῆς ἐν Ἑλλάδι Ῥωμαϊκῆς φατρίας καὶ ὑποψήφιος στρατηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, κατηγόρησεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους χιλίους τῶν ἐγκριτοτέρων Ἑλλήνων ὅτι δῆθεν εὐρίσκοντο εἰς μυστικὰς συνεννοήσεις πρὸς τὸν βασιλεῖα τῆς Μακεδονίας Περσεά. Πάραυτα οὗτοι ἐκλήθησαν ὑπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς συγ-

κλήτου, ἵνα μεταβῶσιν εἰς Ῥώμην καὶ ἀπολογηθῶσι· μεταξύ δὲ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ ἔπειτα γεγόμενος διάσημος ἱστορικὸς Πολύβιος. Οἱ χίλιοι οὗτοι ἐκρατήθησαν ἐπὶ δέκα ἑπτὰ ἔτη ἐν Ἰταλίᾳ ὡς ὄμηροι, καὶ μόλις μετὰ ἐπανειλημμένας παρακλήσεις τῶν Ἀχαιῶν ἐπετράπη εἰς τοὺς ἐπιζήσαντας τριακοσίους νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν πατρίδα, τῶν λοιπῶν ἀποθανόντων ἐν τῇ ἐξορίᾳ ἐκ τῆς λύπης καὶ τῶν ταλαιπωριῶν.

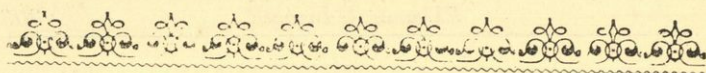
Οἱ ἐπανελθόντες τριακόσιοι διηγοῦντο μετὰ ζοφερῶν χρωμάτων τὰς κκουχίας καὶ ταλαιπωρίας, αἷς ὑπέστησαν κατὰ τὴν δεκαεπταετῇ ἐξορίαν των, καὶ προσεπάθουν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ἐξεγείρῳσι τοὺς Ἕλληνας εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων.

Ἐν ἔτει 150 π.Χ. ἡ Σπάρτη ἐζήτησε ν' ἀποσπασθῇ ἐκ τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ὑπεβλήθη εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν σύγκλητον, ἣτις ἀπεφάνθη ὅτι θὰ πέμψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα πρέσβεις, ἵν' ἀποφασίσωσιν ἐπὶ τόπου. Μετὰ πολὺν χρόνον ἦλθεν ἡ ἀναμενόμενη πρεσβεία, ἣτις παρασταθεῖσα εἰς τὴν ἐν Κορίνθῳ συνελθοῦσαν σύνοδον τῶν Ἀχαιῶν ἐδήλωσεν ὅτι ὄχι μόνον ἡ Σπάρτη, ἀλλὰ καὶ ἡ Κόρινθος καὶ τὸ Ἄργος καὶ ὁ Ὀρχομενὸς τῆς Ἀρκαδίας δύνανται ν' ἀπεχωρισθῶσιν ἀπὸ τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας ὡς μὴ ἀχαικαὶ πόλεις. Ἡ δῆλωσις αὕτη σφόδρα ἐξηρέθισε τὴν Ἀχαικὴν συμπολιτείαν, ἣτις κατὰ προτροπὴν τοῦ στρατηγοῦ αὐτῆς Κριτολάου ἐκήρυξεν ἐπισήμως τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σπάρτης.

Τότε οἱ Ῥωμαῖοι διέταξαν τὸν ἐν Μακεδονίᾳ εὐρισκόμενον Μέτελλον ἵνα ἔλθῃ ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Μέτελλος συναντήσας τὸν Κριτόλαον παρὰ τὴν Σκάρφειαν τῆς Λοκρίδος ἐνίκησεν αὐτὸν ὁλοσχερῶς. Ὁ Κριτόλαος ἐγένετο ἄφαντος, φανευθεὶς ἐν τῇ μάχῃ ἢ αὐτοκτονήσας, ἐν δὲ τῇ στρατηγίᾳ διεδέχθη αὐτὸν ὁ Δίαιος. Ὁ Μέτελλος προχωρήσας ἦλθεν εἰς τὸν Ἰσθμὸν καὶ προέτεινεν εἰρήνην ἐπὶ τῷ ὄρω ἡ Ἀχαικὴ συμπολιτεία νὰ περιορισθῇ εἰς τὰς κυρίως ἀχαικὰς πόλεις. Ἀλλ' ἡ ἐν Κορίνθῳ συνελθοῦσα σύνοδος τῶν Ἀχαιῶν ἀπέρριψε τὰς προτάσεις ταύτας.

Μετ' ὀλίγον ἔρχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς διάδοχος τοῦ Μετέλλου ὁ τραχὺς καὶ ἄξεστος ὕπατος Μόμμιος, ὅστις κατατροπώσας τὸν Δίαιον εἰς τὴν πλησίον τοῦ Ἰσθμοῦ Λευκόπετραν, ἐκυρίευσεν ἔπειτα ἀμαχητὶ τὴν Κόρινθον (146 π.Χ.) Καὶ τοὺς μὲν ἄνδρας ἐφόνευσε, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ τὰ παιδιά ἐξηνδραπόδισεν. Ἐσύλησε τὰ πολυτιμότερα ἀριστουργήματα τῆς τέχνης καὶ τέλος παρέδωκεν εἰς τὰς φλόγας τὴν λαμπρὰν ἐκείνην πόλιν, ἥτις ὑπῆρξε κόσμημα τῆς Ἑλλάδος. Μετὰ τοῦτο ἅπασα ἡ Ἑλλάς, κατεδαφισθέντων τῶν τειχῶν τῶν πόλεων αὐτῆς καὶ καταργηθέντων τῶν παλαιῶν πολιτευμάτων, ἐγένετο ῥωμαϊκὴ κτῆσις, διοικουμένη ὑπὸ τοῦ ἀνθυπάτου τῆς Μακεδονίας.

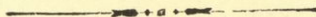

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

	π. X.
Ἀποικισμός Αἰολέων εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν...	1054
» Ἰώνων » »	1044
Χρονολογικὴ ἀφετηρία Ὀλυμπιάδων.....	776
Πρῶτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος.....	743-724
Δεύτερος » » :	645-628
Ὁ Κύψελος τύραννος τῆς Κορίνθου.....	665
Ὁ Ὀρθαγόρας τύραννος τῆς Σικυῶνος.....	673
Κύλων.....	636
Νομοθεσία τοῦ Δράκοντος.....	621
Ὁ Σόλων ἐπώνυμος ἄρχων.....	594
Πεισίστρατος	560-527
Ἐκστρατεία τοῦ Δαρείου κατὰ τῶν Σκυθῶν....	513
Ἀλῶσις Μιλήτου ὑπὸ Περσῶν.....	594
Ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη.....	490
Ἡ ἐν Θερμοπύλαις μάχη.....	480
Ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία..... :	480
Ἡ ἐν Πλαταιαῖς μάχη καὶ ἡ ἐν Μυκάλῃ.....	479
Θάνατος Ἀριστείδου	466
Θάνατος Θεμιστοκλέους.....	459
Ἀλῶσις Ἡϊόνος ὑπὸ Κίμωνος.....	470

Νίκαι τοῦ Κίμωνος παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα.....	466
Τρίτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος.....	464
Πελοποννησιακὸς πόλεμος.....	431-404
Θάνατος Περικλέους.....	429
Ἑλωσις τῶν Πλαταιῶν ὑπὸ Ἀρχιδάμου.....	427
Κατάληψις Πύλου ὑπὸ Δημοσθένους.....	425
Νικίειος εἰρήνη.....	421
Ἡ εἰς Σικελίαν ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων.....	415
Ἡ ἐν Σικελίᾳ πανωλεθρία τῶν Ἀθηναίων.....	413
Ἡ ἐν Ἀργινοῦσαις ναυμαχία.....	406
Ἡ ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς καταστροφή τῶν Ἀθηναίων	405
Θάνατος τοῦ Σωκράτους.....	399
Κύρου ἀνάβασις καὶ Κάθοδος τῶν μυρίων.....	401-400
Ἀνταλκίδειος εἰρήνη.....	387
Κατάληψις τῆς Καδμείας ὑπὸ τοῦ Φοιδίδου....	382
Ἡ ἐν Λεύκτροις μάχη.....	371
Ἡ ἐν Μαντινείᾳ μάχη.....	334
Φίλιππος Β' βασιλεὺς Μακεδονίας.....	359-336
Συμμαχικὸς πόλεμος.....	358-356
Φωκικὸς πόλεμος.....	355-346
Ἡ ἐν Χαιρωνείᾳ μάχη.....	338
Μέγας Ἀλέξανδρος.....	336-323
Ἡ ἐν Γρανικῷ μάχη.....	362
Ἡ ἐν Ἰσοῦ μάχη.....	333
Ἡ παρὰ τὰ Γαυγάμηλα μάχη.....	331
Ἐκστρατεία τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ τῆς Ἰνδικῆς.	327
Λαμιακὸς πόλεμος.....	323

Συμμαχικὸς πόλεμος.....	220-217
Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ Φιλίππου Ε΄.....	197
» » κατ' Ἀντιόχου Γ'.....	192
» » κατὰ Περσέως.....	168
Καθυπόταξις τῆς Μακεδονίας εἰς τοὺς Ῥωμαίους	148
Καθυπόταξις τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ῥωμαίους..	146

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

Ἀβαντες σ. 4.	Ἀλκιβιάδης σ. 119, 120, 121,
Ἀγαμέμνων σ. 18, 31.	122, 126, 127, 128, 129,
Ἀγαρίστη σ. 105.	135.
Ἀγησίλαος σ. 139, 140, 146,	Ἀλκμέων σ. 46.
147, 149, 151.	Ἀλυάττης σ. 64.
Ἀγιάδαι σ. 31.	Ἄμμων σ. 62.
Ἀγίαις σ. 197.	Ἀμύντας σ. 150, 157, 156, 158
Ἄγρις σ. 139, 197.	Ἀμφιάρχος σ. 26.
Ἀδείμαντος σ. 83.	Ἀναξαγόρας 110.
Ἀδριανὸς σ. 54.	Ἀνδρίσκος σ. 200.
Ἀθηνᾶ σ. 8.	Ἀντίβας σ. 199.
Ἀἰγύπτιοι σ. 17, 61.	Ἀνταλκίδας σ. 142.
Ἀἰμίλιος Παῦλος σ. 200.	Ἀντίγονος σ. 187, 195, 198.
Ἀἰτυτίδαι σ. 37, 38, 39.	Ἀντίοχος σ. 129, 191, 194,
Ἀίσχίνης σ. 161, 163, 164.	200.
Ἀίσχύλος σ. 72.	Ἀντίπατρος σ. 187, 189, 190.
Ἀλέξανδρος σ. 87, 149, 151,	Ἀντίφιλος σ. 189.
152, 156, 166, 167, 168,	Ἄνουτος σ. 136.
169, 170, 171, 172, 173,	Ἀπόλλων σ. 9, 18, 26.
175, 176, 177, 178, 180,	Ἄρακος σ. 131.
181, 182, 184, 185, 176,	Ἄρατος σ. 149, 198.
188, 195.	Ἀργαῖος σ. 157.
Ἀλκαῖος σ. 20	Ἀρισβίγνης σ. 86.

- Ἀρισταγόρας σ. 67, 68.
 Ἀριστείδης 71, 73, 74, 82, 84, 86, 95, 96, 97, 99.
 Ἀριστόβουλος σ. 195.
 Ἀριστογείτων σ. 55.
 Ἀριστόδημος σ. 13, 37.
 Ἀριστομένης σ. 39, 40.
 Ἀριστοτέλης σ. 167, 168.
 Ἀριστομένης σ. 110.
 Ἀρμόδιος σ. 55.
 Ἀρριδαῖος σ. 186, 188.
 Ἀρσάκης σ. 191, 162.
 Ἀρτάβαζος σ. 94.
 Ἀρταξέρξης σ. 98, 137.
 Ἀρταφέρνης σ. 69.
 Ἀρτεμις σ. 18.
 Ἀρτεμισία σ. 86.
 Ἀρχέλαος σ. 156.
 Ἀρχίας σ. 144, 145.
 Ἀρχίδαμος σ. 114, 115.
 Ἀσπασία σ. 106.
 Ἀσσυρνασιρπάλ σ. 59.
 Ἀσσύριοι σ. 58, 59.
 Ἀστάρτη σ. 60.
 Ἀτταλος σ. 1, 1.
 Ἀχαιὸς σ. 16.
 Ἀχιλλεὺς σ. 170.
 Βάαλ σ. 60.
 Βαβυλώνιοι σ. 58.
 Βαρυῦνιχ σ. 180.
 Βαρσίνη σ. 183.
 Βέδης σ. 181.
 Βῆλος σ. 58.
 Βῆσσοι σ. 177, 178.
 Βισοῦ σ. 181.
 Βούδας σ. 181.
 Βρασιδης σ. 118, 119.
 Βραχμάν σ. 180.
 Γελων σ. 92.
 Γεγεών σ. 61.
 Γερμανοὶ σ. 4.
 Γλαυρίων σ. 200.
 Γοργίδης σ. 145.
 Γύγης σ. 64.
 Γύλιππος σ. 122, 124.
 Δαναὸς σ. 6.
 Δαρεῖος σ. 65, 66, 67, 68, 69, 76, 156, 173, 174, 175, 176, 177, 188.
 Δᾶτις σ. 69.
 Δαυὶδ σ. 61.
 Δελφοὶ σ. 23, 26.
 Δερκυλλίδης σ. 139.
 Δευκαλίων σ. 16.
 Δηϊόκης σ. 63.
 Διηνέκης σ. 79.
 Δημάδης σ. 165.
 Δημήτριος ὁ πολιορκητὴς σ. 915.

Δημοσθένης σ. 117, 118, 123, 124, 150, 161, 163, 165. 188, 190.	Ἡφαιστίων σ. 284.
Δίαιος σ. 202.	Θαλῆς σ. 20.
Δράκων σ. 26, 47, 50.	Θεαγένης σ. 46.
Δρύοπες σ. 4.	Θεανῶ σ. 95.
Δωδώνη σ. 15.	Θεγλαφθαλασάρ σ. 59.
Δῶρος σ. 16.	Θεμιστοκλῆς σ. 73, 74, 75, 82, 83, 84, 88, 93, 94, 96, 97, 98, 99, 101.
Ἐβραῖοι σ. 60.	Θεόδοτος σ. 191.
Ἕλλην σ. 16.	Θεόπομπος σ. 33.
Ἑλπινίνη σ. 99.	Θηραμένης σ. 133, 135.
Ἐπαμεινώνδας σ. 145, 147, 148 150, 151, 153, 154, 155, 157.	Θήρων σ. 92.
Ἐτεόνικος σ. 130.	Θησεύς σ. 10, 45.
Εὐαγόρας σ. 132	Θίβρων σ. 139.
Εὐμένης σ. 187, 191.	Θουκυδίδης σ. 7, 98, 106, 110.
Εὐριπίδης σ. 110.	Θρασύβουλος σ. 124.
Εὐρυβιάδης σ. 81, 83, 85.	Ἰακῶβ σ. 60.
Εὐρυμέδων σ. 117, 123.	Ἰάσων σ. 10.
Εὐρυπωντίδαι σ. 31.	Ἰεροβοάμ σ. 61.
Εὐρυσθένης σ. 13.	Ἰεφθάς σ. 61.
Ἐφιάλτης σ. 79, 80, 106.	Ἰκτίνος σ. 110.
	Ἰνδοὶ σ. 180.
	Ἰούδας σ. 61, 194.
Ζάλευκος σ. 29.	Ἰππαρχος σ. 54, 55.
Ζεὺς σ. 8.	Ἰππίας σ. 44, 55, 67, 69.
	Ἰππόδαμος σ. 109.
	Ἰπποκράτης σ. 110.
Ἡρακλῆς σ. 9, 14, 186, 188.	Ἰπτόμαχος σ. 135.
Ἡρόδοτος σ. 17, 20, 31, 82, 110	Ἰράνιοι σ. 4.

Ἑλλ. Ἱστορία Ν. Βραχνού

Ἰστιαῖος σ. 66, 67, 68.

Ἰταλοὶ σ. 4.

Ἴων σ. 16.

Κάδμος σ. 6.

Καλλίας σ. 99.

Καλλίβιος σ. 134.

Καλλικράτης σ. 110, 201.

Καλλικρατίδας σ. 130.

Καλλίμαχος σ. 70, 72.

Καμβύσης σ. 63, 64, 65.

Κάρανος σ. 155.

Κάσσανδρος σ. 188, 195.

Κέκροψ σ. 6.

Κελτοὶ σ. 4.

Κίμων σ. 95, 97, 99, 100, 101,
102, 104, 106, 108.

Κλέαρχος σ. 137, 138.

Κλεινίας σ. 119.

Κλεισθένης σ. 43, 44, 56, 57,
105.

Κλεῖτος σ. 170, 171, 179.

Κλεόμβροτος σ. 146, 148.

Κλεομένης σ. 17, 57, 197, 198.

Κλέων σ. 116, 117, 118, 119.

Κόδρος σ. 14, 45, 48.

Κόνων σ. 129, 130, 131, 132,
141, 142, 146.

Κουρήτες σ. 4.

Κρανχοὶ σ. 4.

Βράτερος σ. 170, 186, 189.

Κρεσφόντης σ. 13, 37.

Κριτίας σ. 135.

Κριτόλαος σ. 202.

Κροῖσος σ. 64, 66.

Κυάνεαι Πέτραι σ. 101.

Κυαζάρης σ. 64.

Κύλων σ. 46.

Κυναίγειρος σ. 72.

Κῦρος σ. 64, 66, 137, 138.

Κύψελος σ. 13, 43.

Λάμαχος σ. 121, 122.

Λεοννᾶτος σ. 186, 187, 189.

Λεοντιάδης σ. 148, 145.

Λεωκράτης σ. 103.

Λεωνίδας σ. 78, 79, 80, 81, 197.

Λεωσθένης σ. 189.

Λεωτυχίδης σ. 61, 92.

Λύγδαμης σ. 54.

Λυκοῦργος σ. 31, 34, 35, 36, 53.

Λυκόφρων σ. 162.

Λύκων σ. 136.

Λύσανδρος σ. 129, 131, 132,
141, 142.

Λυσίμαχος σ. 731, 188, 195.

Μαλλοὶ σ. 182.

Μανοῦ σ. 181.

Μαρδόνιος σ. 69, 87, 88, 89, 90,
91.

Μασίστιος σ. 90.
 Ματταθίας σ. 194.
 Μαχαβαράτα σ. 181.
 Μεγάβαζος σ. 67.
 Μεγακλῆς σ. 46, 53, 105.
 Μέδων σ. 45.
 Μέλανθος σ. 13, 45.
 Μελέαγρος 186.
 Μέλητος σ. 136.
 Μελκάρθ σ. 60.
 Μέλων σ. 145.
 Μέμνων σ. 171.
 Μερόπη σ. 13.
 Μέτελλος σ. 201, 102.
 Μέτων σ. 110.
 Μήδοι σ. 4, 63.
 Μηνᾶς σ. 62.
 Μίθρας σ. 180.
 Μιλτιάδης σ. 66, 70, 71, 72, 73.
 99.
 Μίνδαρος σ. 128.
 Μινύαι σ. 4.
 Μνησικλῆς σ. 110.
 Μολῶχ σ. 60.
 Μόμμιος σ. 202.
 Μυκερῖνος σ. 62.
 Μυρωνίδης σ. 103.
 Μωϋσῆς σ. 60.

 Ναβουχοδονόσορ σ. 59, 61.
 Νάερχος σ. 183.

Νεζὼ σ. 59.
 Νεοκλῆς σ. 74.
 Νηλεὺς σ. 45.
 Νικίας σ. 119, 120, 121, 122.
 124.

 Ξάνθιππος σ. 91, 92.
 Ξενοφῶν σ. 110, 138.
 Ξέρξης σ. 76, 77, 78, 80, 81
 84, 86, 87, 91, 98, 152, 156
 177.
 Ξουθος σ. 16.

 Ὅμηρος σ. 35.
 Ὀνόμαρχος σ. 162, 163..
 Ὄξυάρτης σ. 179.
 Ὄξυλος σ. 13.

 Πασιώνιος σ. 25.
 Πάραλος σ. 115.
 Παρμενίων σ. 170, 171, 172,
 174, 175, 176, 179.
 Πάτρικλος σ. 170.
 Πausανίας σ. 89, 90, 94, 95, 96,
 97, 140, 141, 157.
 Πάχης σ. 116.
 Πείσανδρος σ. 127.
 Πεισίστρατος σ. 53, 54.
 Πελασγοὶ σ. 3.

- Πελοπίδας σ. 145, 146, 147,
 148, 149, 151, 152, 156,
 157.
 Περδίκκας σ. 119, 156, 157,
 158, 170, 186, 187.
 Περίανδρος σ. 43.
 Περικλῆς σ. 104, 105, 106, 107,
 108, 109, 110, 111, 113,
 115, 116, 119, 126.
 Πέρσαι σ. 4.
 Περσεύς σ. 200, 201.
 Πίνδαρος σ. 170.
 Πιττακὸς σ. 29.
 Πλάτων σ. 110.
 Πλειστοάναξ σ. 111.
 Πολυνείκης σ. 10.
 Πραξιτέλης σ. 20.
 Προκλῆς σ. 13.
 Πτολεμαῖος σ. 157, 185, 186,
 188, 191, 193, 194, 195.
 Πυθαγόρας σ. 20.
 Πυθία σ. 26, 31, 71.
 Πύθων σ. 187.
 Πῶρος σ. 181, 182.
 Ρᾶ σ. 62.
 Ῥαμσῆς σ. 63.
 Ῥεβοάμ σ. 61.
 Ῥωξάνη σ. 179, 186, 188.
 Σαλμανάσαρ σ. 57.
 Σαμουήλ σ. 61.
 Σαρψὼν σ. 61.
 Σαούλ σ. 61.
 Σαπφὼ σ. 20.
 Σαργῶν σ. 59.
 Σελλοὶ σ. 15.
 Σέλευκος σ. 187, 188, 190, 191,
 195.
 Σεμίραμις σ. 59.
 Σιβάς σ. 181.
 Σίκιννος σ. 84, 87.
 Σίμων σ. 194.
 Σισύγαμβρος σ. 174.
 Σμέρδης σ. 65.
 Σολομῶν σ. 61.
 Σόλων σ. 29, 48, 49, 50, 51, 52.
 Σουμέριοι σ. 58.
 Σοφοκλῆς σ. 110, 117.
 Σπιθριδάτης σ. 171.
 Στάτειρα σ. 183.
 Στησίλαος σ. 72.
 Στρατοκλῆς σ. 165.
 Σωκράτης σ. 110, 135, 137.
 Ταξίλης σ. 180.
 Τήμενος σ. 13, 41.
 Τιθραύστης σ. 140.
 Τιμόθεος σ. 146.
 Τιμοκράτης σ. 140.
 Τισσαφέρνης σ. 126, 129, 139,
 140.

Τροφώνιος σ. 26.	Φιλόλαος σ. 29.
Τυρταῖος σ. 39.	Φιλόμηλος σ. 162.
	Φιλοποίμην σ. 199.
Υδάρνης σ. 79, 80.	Φιλώτας σ. 170, 179, 187.
Υκσως σ. 60, 62.	Φλαμινῖνος σ. 200.
Υπερείδης σ. 188, 190.	Φοιβίδας σ. 143, 144.
Υρκανὸς σ. 195.	Φοίνικες σ. 6.
	Φράορτης σ. 64.
	Φυλλίδας σ. 144, 145.
Φάλαικος σ. 163.	Φωκίων σ. 164.
Φαραὼ σ. 60.	Χαθρίας σ. 159.
Φειδίας σ. 25, 110.	Χαλδαῖοι σ. 58.
Φειδιππίδης σ. 70.	Χέρης σ. 163.
Φεῖδων σ. 41, 42.	Χαρίδημος σ. 163.
Φθξ σ. 62.	Χάρων σ. 144, 145.
Φιλέταιρος σ. 191.	Χαρώνδας σ. 29.
Φίλιππος σ. 144, 150, 155, 157,	Χέουψ σ. 62.
158, 159, 160, 161, 162,	Χεφρὴν σ. 62.
163, 164, 165, 166, 167,	
186, 199.	Ψαμμίνιτος σ. 63.
Φιλοκράτης σ. 161.	Ψαμμίτιχος σ. 43, 63.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΗΣ Δ. Χ. ΤΕΡΖΟΠΟΥΛΟΣ & ΑΔΕΛΦΟΣ
1912

